

TWEESTROMENLAND

**De geschiedenis van de oud gereformeerden
in de eerste helft van de twintigste eeuw**

Door

H. Hille

Uitgave: Boekhandel en Uitgeverij Van Horssen BV. - Putten

INHOUD

Verantwoording

1. DS. BOONE HOUDT ZICH AFZIJDIG

- 1.1. Inleiding
- 1.2. Ds. Laurens Boone
- 1.3. De vereniging van 1907
- 1.4. Ds. Boones verantwoording
- 1.5. Een laatste poging

2. HET LEDEBOERIAANSE KERKVERBAND HERSTELD

- 2.1. Vergadering te Waddinxveen, 3 december 1907
- 2.2. De eerste "Boone-gemeenten"
 - 2.2.1. St. Philipsland
 - 2.2.2. Den Haag
 - 2.2.3. Waddinxveen
 - Genemuiden en Zuidwolde
 - 2.2.5. IJsselstein
 - 2.2.6. Haamstede
 - 2.2.7. Bruinisse
 - 2.2.8. Nieuw-Beijerland
 - 2.2.9. Piershil 36
 - 2.2.10. Middelburg
 - 2.2.11. Nieuwerkerk
 - 2.2.12. Numansdorp
 - 2.2.13. Bolnes
 - 2.2.14. Oudewater
- 2.3. Eerste voorgangers uit de kring van ds. Boone
 - 2.3.1. Ds. Z. Boone
 - 2.3.2. C. de jonge
 - 2.3.3. Wijting en D. Barth
 - 2.3.4. J. Vijverberg
 - 2.3.5. A. Potuyt
 - 2.3.6. L. Franke
 - 2.3.7. J.J. Otte
 - 2.3.8. P. Beekman
- 2.4. Kamperland
- 2.5. Overkomst van gemeenten van ds. J. van Leeuwen Pzn.
 - 2.5.1. Elst
 - 2.5.2. Woudenberg
 - 2.5.3. Neerlangbroek

3. KERKVORMING ROND DS. C. DE JONGE

- 3.1. Inleiding
- 3.2. Het initiatief van Kampen
- 3.3. De eerste "verbonden" gemeenten

- 3.3.1. Kampen
- 3.3.2. Den Helder
- 3.3.3. Rijssen
- 3.3.4. Doetinchem

3.4. De eerste voorgangers van de Federatie

- 3.4.1. Ds. J. Meijer
- 3.4.2. L. Wijting
- 3.4.3. A. Spijkhoven
- 3.4.4. C. den Hertog

4. DE BEGINJAREN VAN DE FEDERATIE OUD GEREFORMEERDE GEMEENTEN

- 4.1. Inleiding
- 4.2. Dordrecht
- 4.3. J. van Vliet
- 4.4. Dordrecht sluit zich aan
- 4.5. Aansluiting van Apeldoorn en Rotterdam
 - 4.5.1. Apeldoorn
 - 4.5.2. Rotterdam
- 4.6. Scheveningen met ds. J. van Wier
- 4.7. Opperdoes
- 4.8. Utrecht 71
- 4.9. Toelating van nieuwe voorgangers
- 4.10. M. Overduin
- 4.11. N. van der Kraats
- 4.12. H. Siegers
- 4.13. C. Zwaan en H. Cuperus
- 4.14. Andere aanmeldingen
- 4.15. IJsselmonde en Kinderdijk
 - 4.15.1. IJsselmonde
 - 4.15.2. Kinderdijk
- 4.16. J. van 't Hoog
- 4.17. Hilversum
- 4.18. Ds. Van Wier naar Rijssen
- 4.19. Wankele gangen in het kerkelijk leven
- 4.20. Gezamenlijke regelingen

5. DE "BOONE-GEMEENTEN" IN DE JAREN TWINTIG

- 5.1. Inleiding
- 5.2. Ederveen
- 5.3. Zuidwolde en Genemuiden
- 5.4. E.J. Ariesen en Overberg
- 5.5. Oostburg en Utrecht
- 5.6. P. Kolijn
- 5.7. Rhenen
- 5.8. Papendrecht
- 5.9. Geldermalsen
- 5.10. Geen plaats voor oefenaar G. Koeteuw
- 5.1 1. W.H. Blaak

- 5.12. Amersfoort
- 5.13. Voorgaan buiten het verband

6. ROND DE OPVOLGING VAN DS. BOONE

- 6.1. Inleiding
- 6.2. Eén van de oefenaars?
- 6.3. Naar de Gereformeerde Gemeenten?
- 6.4. Contacten met andere oud gereformeerden
- 6.5. Gewezen op oefenaar Blaak
- 6.6. Oefenaar Blaak wordt dominee Blaak
- 6.7. Het overlijden van ds. Boone

7. DE AANTREKKINGSKRACHT VAN DE GEREFORMEERDE GEMEENTEN

- 7.1. Inleiding
- 7.2. Utrecht
- 7.3. Dordrecht
- 7.4. Rijssen
- 7.5. Scheveningen
- 7.6. Enkhuizen
- 7.7. Elst (Utrecht)
- 7.8. Ederveen
- 7.9. Haamstede
- 7.10. Poortugaal
- 7.11. Overgangen uit andere oud gereformeerde groepen
- 7.12. Ds. Joh. van der Poel
- 7.13. Benadrukking van eigen oud gereformeerde identiteit

8. CONTACTEN TUSSEN DIVERSE GROEPEN OUD GEREFORMEERDEN

- 8.1. Inleiding
- 8.2. Ledeboerianen en Bakkerianen
- 8.3. Vrije oud gereformeerden
 - 8.3.1. Werkendam
 - 8.3.2. Ds. G.J. van Vliet en ds. W Roos
 - 8.3.3. Ds. A. van Zon
- 8.4. Ds. B. Toes en ds. A. de Reuver

9. DE "BOONE-GEMEENTEN" ONDER DS. BLAAK

- 9.1. Inleiding
- 9.2. C. van de Gruiter
- 9.3. G.J. Zwoferink
- 9.4. Contact met de vrije oefenaar C. Spreeuwenberg
- 9.5. Achterberg en Oosterland sluiten zich aan
- 9.6. St. Maartensdijk
- 9.7. E. Wijnne
- 9.8. Barneveld
- 9.9. M.A.Mieras
- 9.10. Tevergeefs aangeklopt
- 9.11. G.J. van Holland
- 9.12. Capelle aan den IJssel
- 9.13. Naar een meer geordend kerkelijk leven

10. DE FEDERATIE IN DE JAREN DERTIG

- 10.1. Inleiding
- 10.2. Toelating van voorganger B. Hennephof
- 10.3. W. van Dijk
- 10.4. Grafhorst
- 10.5. Ds. Van Wier wil terug
- 10.6. Monster
- 10.7. C. Kramp
- 10.8. Waddinxveen
- 10.9. Giessendam met Joh. van der Poel
- 10.10. Twee gemeenten in één plaats
- 10.11. Kerkelijk samenleven
- 10.11.1. Emeritaatsvoorziening
- 10.11.2. Toelatingsprocedure tot voorganger
- 10.12. Zondagsheiliging
- 10.13. Zwofersink met Ederveen

11. VIER PREDIKANTEN VERLATEN DE FEDERATIE

- 11.1. Inleiding 162
- 11.2. Perikelen rond een kerkblad
- 11.3. Controverse ds. Van der Kraats/ds. Hennephof
- 11.4. Ds. Van der Kraats haakt af
- 11.5. Overgang van ds. M. Overduin naar de Christelijke Gereformeerde Kerk
- 11.6. Ds. Hennephof verlaat het verband
- 11.7. Ds. Zwofersink verlaat de Federatie

12. DE FEDERATIE IN DE JAREN VEERTIG

- 12.1. Klundert
- 12.2. Terneuzen
- 12.3. Harderwijk
- 12.4. Alphen aan de Rijn
- 12.5. Twee nieuwe voorgangers
- 12.5.1. T de Jong
- 12.5.2. H. Wiltink
- 12.6. Overlijden van ds. C. de Jonge
- 12.7. Kinderdijk wordt "vrij" en Zierikzee gaat teniet
- 12.8. Rijssen met ds. Van Wier weer in het verband
- 12.9. Lisse
- 12.10. Lienden
- 12.11. Rouveen
- 12.12. 's-Gravenpolder
- 12.13. Capelle aan den IJssel met ds. W. van Dijk
- 12.14. I.J. IJsselstein

13. DE "BOONE-GEMEENTEN" KRIJGEN MEERDERE PREDIKANTEN

- 13.1. Bevestiging M.A. Mieras
- 13.2. Bevestiging C. van de Gruiter
- 13.3. Ds. Mieras naar Krimpen aan de IJssel
- 13.4. Ds. D. van Leeuwen

- 13.5. Oefenaar Vijverberg keert terug
- 13.6. Ds. Blaak met emeritaat
- 13.7. St. Philipsland in conflict met het kerkverband

14. DE VERENIGING VAN 1948

- 14.1. Eerste contacten
- 14.2. Voorspel te Terneuzen
- 14.3. De vereniging krijgt zijn beslag
- 14.4. Ds. Van de Gruiter houdt zich afzijdig
- 14.5. IJsselstein blijft terzijde staan
- 14.6. St. Philipsland treedt weer toe

Noten 203

Geraadpleegde bronnen en literatuur

Register van persoonsnamen

Register van plaatsnamen

Personalia

Fotoverantwoording

VERANTWOORDING

De geschiedenis van de oud gereformeerden in de eerste helft van de twintigste eeuw kan het beste getypeerd worden als tweestromenland. In deze tijd bestonden namelijk naast elkaar twee afzonderlijke kerkformaties, die aanspraak op de naam "oud gereformeerd" maakten.

Allereerst waren daar de oude Ledeboeriaanse gemeenten, die met ds. Boone zich in 1907 afzijdig hadden gehouden van de vereniging van Ledeboerianen en Kruisgezinden. Deze gemeenten bouwden na 1907 hun eigen kerkelijk leven weer op en waren door toetreding van zowel vrije groepen als gemeenten (onder andere diverse gemeenten van de "Vereniging van Gereformeerden" van ds. Jacob van Leeuwen Pzn.) behoorlijk gegroeid.

Naast dit kerkverband was in 1922 rond Cornelis de Jonge, een vrije predikant van Kampen, eveneens een verband van Oud Gereformeerde Gemeenten gevormd, dat veelal aangeduid werd als Oud Gereformeerde Gemeenten, classis Utrecht, ook wel genoemd Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten.

De verhouding tussen beide groepen oud gereformeerden was meestentijds goed. De prediking in beide verbanden verschilde niet of nauwelijks. De belangrijkste verschilpunten waren de gebruikte psalmberijming, het ambtsgewaad en het kerkelijk standpunt.

Naast deze twee hoofdgroeperingen waren er nog wat vrije, buiten ieder verband staande oud gereformeerde groepen en gemeenten en bestond er nog het verband van de Nederduits(ch) Gereformeerde Gemeenten (de zogenaamde Bakkeriaanse gemeenten) rond de predikanten Ruben, Hubregtse en Van der Garde, dat ook wel als oud gereformeerd aangeduid werd.

In deze studie zullen de ontwikkelingen nagegaan worden in de beide hoofdgroepen. Daarbij zullen overigens de Bakkerianen en de vrije oud gereformeerden ook zo nu en dan in het beeld verschijnen. Bijzondere aandacht wordt besteed aan de geschiedenis van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. De reden daarvan ligt in het feit, dat over de geschiedenis van de Ledeboerianen, de Bakkerianen, de vereniging van 1907, de oud gereformeerde "Boone-gemeenten" en de vrije gemeenten reeds het een en ander gepubliceerd is. Over het kerkelijk leven van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten is daarentegen - behoudens een voorstudie van ondergetekende in het kerkhistorisch tijdschrift "De Hoeksteen" - nauwelijks literatuur voor handen.

Nadat in het eerste hoofdstuk uiteengezet is welke beweegredenen ds. L. Boone heen gehad om zich in 1907 van de vereniging tussen Kruis- en Ledeboeriaanse gemeenten afzijdig te houden, wordt in het volgende hoofdstuk nagegaan met welke gemeenten en voorgangers hij een nieuw kerkelijk verband van Oud Gereformeerde Gemeenten vormde. Vervolgens wordt in twee elkaar opvolgende hoofdstukken uiteengezet hoe rond ds. C. de Jonge van Kampen in de jaren twintig een nieuwe kerkformatie ontstond en zich consolideerde.

De ontwikkelingen in beide kerkformaties, het komen en gaan van voorgangers, het zich aansluiten en soms ook het zich onttrekken van groepen en gemeenten, de opbouw van het kerkelijk leven, het maken van afspraken en het treffen van regelingen vormen de stof van de resterende hoofdstukken 5 tot en met 14.

Bijzondere aandacht wordt daarbij geschonken aan het zoeken in het begin van de jaren dertig naar een opvolger van ds. Boone, de aantrekkingskracht van de Gereformeerde Gemeenten op diverse oud gereformeerde en vrije gereformeerde

groepen in diezelfde periode en het toenaderingsproces van beide groepen oud gereformeerden na de Tweede Wereldoorlog. Deze toenadering resulteerde in 1948 in een fusie van beide oud gereformeerde kerkformaties tot de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland, die anno 1996 nog bestaan.

Met grote erkentenis vermeld ik de hulp die ik van verschillende zijden in de afgelopen tijd bij het samenstellen van dit boek heb mogen ondervinden. Niet alleen werden op mijn verzoek door zeer velen inlichtingen verstrekt en bescheiden ter inzage gegeven, maar ook werd veel fotomateriaal aangeboden, waardoor de tekst verlevendigd kon worden. Helaas bleek geen inzage mogelijk in de complete verzameling notulen van zowel de vergaderingen van de Federatie als die van de Boone-gemeenten, die bewaard worden in het kerkelijk bureau van de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland te Barneveld. Hoewel langs andere weg van de meeste notulen kennis genomen kon worden, bleven er toch enige hiaten bestaan.

Een afzonderlijk woord van dank wil ik richten aan de heer J.M. Vermeulen. Deze was bereid om in zijn schaarse vrije tijd de tekst kritisch door te lezen. Van zijn opmerkingen en aanwijzingen heb ik een dankbaar gebruik gemaakt. In dit verband noem ik ook de naam van de heer J.P. Sinke, die mij uit zijn grote verzameling kerkenfoto's een groot aantal exterieuropnamen van kerkgebouwen van Oud Gereformeerde Gemeenten leende.

Met deze studie is getracht de wortels van de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland na te speuren en enigszins bloot te leggen.

Opheusden Zomer 1996

H. Hille

Ds. BOONE HOUDT ZICH AFZIJDIG

1.1. Inleiding

Het ontstaan, of, wellicht beter gezegd, het voortbestaan, van het verband van Ledeboeriaanse of Oud Gereformeerde Gemeenten hangt ten nauwste samen met de persoon van ds. L. Boone. Om die reden worden eerst wat levensbijzonderheden van deze predikant gegeven. Wie was ds. Boone?

1.2. Ds. Laurens Boone

Laurens Boone werd op 1 november 1860 te Wolphaartsdijk geboren. Na zijn schooltijd werd hij huurkoetsier en later smidsknecht. Op achttienjarige leeftijd rad hij in het huwelijk met Piaternella Roosendaal. In de winter van 1881/1882 behaagde het de Heere hem te overtuigen van zonde, van gerechtigheid en van oordeel. Anderhalf jaar later werd hij ingeleid in elke trap van Christus' vernedering, terwijl hij enkele maanden later mocht geloven met een Drieëinig God verynend te zijn.

Het sterven van de vrouw van de slager te Schore, in welke plaats Boone inmiddels een woning had betrokken, was rond 1886 de aanleiding tot zijn eerste openbare optreden. Omdat de plaatselijke hervormde predikant verhinderd was, vroeg men aan Boone, die als drager aanwezig was, een hoofdstuk te lezen en voor te gaan. Kort daarna werd hij uitgenodigd om in de Hervormde Kerk ter plaatse te oefenen. Hoewel hij hieraan na veel aarzeling gevolg gaf, maakte hij er lid enige maanden - nadat hem een ongeluk met een paard en wagen was overkomen - een einde aan. De eerste zondagen daarna ging hij in Hansweert bij ev.ingelist Veldhuizen naar de kerk, totdat hij een herhaald verzoek om in de schuur van C. Dominicus te Kattendijke te preken niet langer durfde weigeren. In 1888 had Boone korte tijd contact met de Dolerenden. Vervolgens ontving hij een uitnodiging om in de Ledeboeriaanse gemeente van Yerseke voor te gaan. Na enige tijd werden Boone en zijn vrouw lid van die gemeente. Op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse gemeenten van 5 juni 1889 werd Boone toegelaten als oefenaar. Korte tijd later ontving hij het verzoek om als voorganger naar Borssele te komen. Deze gemeente verwisselde hij in september 1890 voor die van Krabbendijke. Negen jaar diende hij aldaar als oefenaar.

Inmiddels waren er verschillende malen op diverse kerkelijke vergaderingen stemmen opgegaan om uit de oefenaars L. Boone en N.H. Beversluis er één als predikant beroepbaar te stellen. Beversluis werd met meerderheid van stemmen gekozen. Boone, die, onder beding van Gods genade en zijn eigen onbekwaamheid belijdende, reeds had toegestemd zich beroepbaar te zullen stellen, werd door de uitslag zeer in strijd gebracht. De benauwdheid ging zo hoog, dat hem werd ingefluisterd dat alles bedrog was geweest wat hij meende werk des Heeren te zijn. Op grond van Psalm 71: 10 en 11 mocht hij echter vast geloven eens tot leraar te worden aangesteld. Enkele weken later vernam hij, dat oefenaar Beversluis voor het beroep had moeten bedanken.¹

Boone kreeg enkele maanden later een beroep van de gemeente van Terneuzen. Met volle vrijmoedigheid aanvaardde hij het. De classis Middelburg liet hem na onderzoek toe als leraar der gemeenten volgens artikel 8 van de Dordtse Kerkorde. Op tweede Kerstdag 1899 werd hij door ds. Janse te Terneuzen bevestigd met 1 Petrus 4 vers 10 en 11. 's Avonds hield ds. Boone zijn intredeprek uit Psalm 126: "Die met tranen zaaien, zullen met gejuich maaien."

Zijn verblijf te Terneuzen duurde vier jaren. Een herhaald beroep naar St. Philipsland nam hij aan.² Deze gemeente diende hij tot de algemene vergadering van de

Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten hem op 16 augustus 1931 op zijn verzoek eervol emeritaat verleende.³

1.3. De vereniging van 1907

In 1907 vond de vereniging plaats tussen de Ledeboeriaanse gemeenten en de Kruisgemeenten. ten. De initiatiefnemer tot en stimulator van dit gebeuren was de hekende predikant van de Kruisgemeenten G.H. Kersten.⁴ Zowel op de synodevergadering van de Kruiskerken, die op 23 mei 1907 te Rotterdam was gehouden, als op die algemene vergadering van de Ledeboerianen, welke op 4 en 5 juni 1907 te Middelburg bijeengekomen was, werd een voorstel van die strekking aanvaard. Ds. Boone, die voorzitter was geweest van de algemene vergadering van de Ledeboerianen, was ook vóór vereniging geweest. Op dat ogenblik was dat ook echt van harte geweest. Dat blijkt onder andere uit een brief die hij op 1 juli 1907 aan ds. Van Oordt te Middelburg stuurde. Daarin sprak hij ondubbelzinnig tegenover zijn Middelburgse collega, die aarzelend stond ten opzichte van de getroffen vereniging: "Het is gegaan om te verenigen en daar ben ik van harte voor."

Drie weken later, op 25 juli, kwam een aantal afgevaardigden in vergadering te Rotterdam bijeen om "de gronden der vereniging tusschen de Kerken onder 't kruis en die van wijlen Ds. Ledeboer" vast te stellen. Ds. Boone zou deze vergadering bezoeken, maar door een ernstige ziekte van zijn vrouw was hij verhinderd. [Dat het de bedoeling van de predikant van St. Philipsland was geweest

te de deputatenvergadering te bezoeken blijkt heel duidelijk uit een brief aan ouderling Jacob van der Velde uit Tholen. In deze brief schreef hij: "En ik was verblijd met uw wil en voornemen om mede te gaan naar de vergadering als afgevaardigde van de commissie te Rotterdam, in de consistoriekamer van ds. Kersten, Roezemsingel 46. Maar ik kreeg een brief van ds. Kersten en ds. Beversluis dat niet de 24e juli maar op donderdag de 25 juli vergadering zal zijn. Want de 24e is het kerk bij Kersten, 's avonds door ds. Van Reenen uit Leiden, die in de kerk van ds. Los staat. Ik wens de 24e te gaan, dus de 25e juli vergadering. Mocht het wezen tot 's Heeren eer. O, Hij alleen kan dit geven."

Op de vergadering in de Rotterdamse Boezemsingelkerk werden wat vragen rond de vereniging besproken en ook werd het reglement behandeld, waarvoor ds. Kersten een eerste concept had ontworpen. Hier en daar werd het wat gewijzigd en aangevuld. Alle aanwezigen konden vervolgens de bepalingen ondertekenen. Ook de naam van ds. Boone werd er onder geplaatst, want de predikant uit Philipsland had, hoewel hij nog een bedenktijd van drie maanden afsprak, op basis van liet hem toegestuurde concept van ds. Kersten laten weten, dat deze "Eerlist" zijn naam eronder kon zetten. Het geven van die toestemming heeft ds. Boone later bijzonder betreurd: "Zo is het wel onvoorzichtig geweest om mijn naam te laten plaatsen zonder dat ik die (bepalingen) gelezen heb, dat is waar, daar heb ik nu al spijt van."

Toen ds. Boone namelijk de definitieve tekst van de bepalingen onder ogen kreeg, bleek dat het er meer waren dan er destijds in het concept hadden gestaan. En toen nog later de agenda voor de eerste gecombineerde vergadering van het verenigde kerkverband, die op 9 en 10 oktober 1907 te Rotterdam gehouden zou worden, kwam, gevoelde hij zich zo bezwaard, dat hij bepalingen en agenda verbrandde.

Toch heeft ds. Boone pas betrekkelijk kort voor de synode van 9 en 10 oktober 1907 definitief besloten niet mee te gaan met de vereniging. Daar had hij volgens zijn eigen zeggen ook het recht toe, omdat hij volgens de gemaakte afspraak drie maanden bedenktijd had (van 25 juli tot 25 oktober). Aan de vergadering te Rotterdam schreef hij een kort briefje dat hij niet mee zou gaan met de vereniging. Het briefje waarin hij dat

deed, luidde:

Aan Ds. G.H. Kersten
St. Philipsland, den 8 October 1907
Waarde Broeder,
De Heere zij met ulieden.

Heden schrijf ik u deze letteren, daar ik niet op de vergadering zal zijn is niet dat ik ulieden ontken, volstrekt niet, ik heb tegen geen een Leraar iets. Maar ik wensch bij het oude van den godzaligen Ds. Ledeboer en den godzaligen Ds. Van Dijke en den godzaligen Ds. Bakker te blijven; bij al haar gewoonten. Zoo ik kan niet meegaan in de vereniging. Of ik zoo bepaald wierd, dat wij nu die eerwaarde Leraars, die goed en bloed als 't ware geofferd hebben om die te verlaten. Neen dat kan ik niet, dus geen haat, geen nijd heb ik niet. Na groete, uw vriend en Broeder

L. Boone

Ik wensch verder van alle woordenstrijd of brieven verschoond te blijven.

1.4. Ds. Boone's verantwoording

Ds. Boone wilde de oude palen van ds. Ledeboer en de zijnen niet verzetten. Hij wenste te blijven bij al hun gewoonten. Dat was de reden waarom ds. Boone met de vereniging niet mee wilde gaan. Met name drie gewoonten uit de Ledeboeriaanse traditie kregen bij ds. Boone zwaar gewicht. Dat waren de psalmbeinling van Datheen, het ambtsgewaad voor predikanten (bestaande uit de kniebroek, de steek en de bef), en het Ledeboeriaanse kerkelijke standpunt. In zijn autobiografie verantwoordde ds. Boone het als volgt: "Ik geraakte over het verenigen in grote moeite en mijn hoofdbezwaar was wel, dat wij niet geheel wederkeerden tot het zingen der oude psalmen en het dragen van het ambtsgewaad, gelijk ds. Ledeboer, ds. Van Dijke en ds. Bakker gedaan hebben en één waren op dezelfde grondslag. Dat dit alle drie knechten Gods zijn geweest geloof ik vast en zeker en het is ook gebleken uit de vrucht en de zegen, welke de Heere hun kerk op hun werk geschonken heeft. Het was mij toen onmogelijk naar Rotterdams te gaan."

In brieven uit de tijd rond 1907 schreef ds. Boone in dezelfde geest. Een verantwoording, die hij bij één van deze brieven insloot, toont dat wel heel duidelijk aan. Deze luidde als volgt:

MIJN VERANTWOORDING

Ik verklaar dat ik niet verenigd met de Kruisgemeenten ben en nog nooit een verbond gemaakt heb, hoewel ik dat in schrift van Ds. Kersten 12 artikelen kreeg, die ik goedkeurde.

Over 2, 3 en 6, daarvroeg ik inlichtingen over, waar ook Beversluis zeide dat hij dat ook wenschte veranderd te zien.

Zoo heb ik die goedgekeurd, want ze waren net als de onze.

En daar op de 25 Juli de commissie van leraars en uit iedere classis een ouderling bijeen kwam om de zaak te regelen voor de vergadering, daar bleek spoedig al klaar dat daar geen verbond kon gesloten worden.

Het was een commissie en daar mijn vrouw zeer ziek was, kon ik niet komen. Toen geloofde ik al dat het voor mij al afgebroken wierd. Maar daar ik 18 jaar de gemeenten bediend heb, ben ik niet los van dat volk.

En toen wierd ik van Ds. Kersten gevraagd per brief of mijn naam onder die artikelen mogt gezet worden. Ik heb geschreven: volkomen zonder bezwaar. Maar toen ik dat

boek kreeg en wel meer als eens zoo veel artikelen erin, waren er enkel stroppen door list. En toen nog later de agenda voor de vergadering; ik heb die met boekje zomaar verbrand, want dauwas voor mijn gemoed niet meer om te doen. Zoo ik noch boekje noch agenda volstrekt niet goedgekeurd heb omdat zij tegen de grondslag van ons strijden, waar en omdat ik wantrouwen kreeg die niet uit liefde was, maar die later door gevoel zullen gevoeld worden.

En alzoo het oude van onze voorvaders Ds. Ledeboer en Ds. Van Dijke zagen begraven, waar zelfs Kuiper de oud-minister schreef in De Heraut: Ik zeg dat er geen zuiverder gronden bestaan als kerkelijk al de Ledeboerianen.

Zoo is het immers klaar dat ik nooit een verbond gemaakt heb. En nog minder die artikelen noch agenda goedgekeurd, wel die 12 artikelen mits dat in enkele punten verandering kwam.

Zo is het wel onvoorzichtig om mijn naam te laten plaatsen zonder dat ik die gelezen heb, dat is waar, daar heb ik nu al spijt van.

Dus een commissie van 8 leraars en ouderlingen om zaken te regelen, dat U kunt lezen in de notulen art. 13 van de vergadering op 25 Juli te Middelburg gehouden.

Het moet 9 October gesloten worden, waar ik gelukkig van God voor bewaard ben gebleven om dit te doen.

L. Boone 5

1.5. Een laatste poging

De houding van ds. Boone is hem door de synode zeer kwalijk genomen. Een gedeelte van de vergadering wilde hem (hoewel ds. Boone zich onttrokken had) direct schorsen wegens "scheurziekte", maar de preses, ds. Beversluis, oordeelde dat er eerst met hem gesproken moest worden. Daartoe werd besloten, hoewel zijn schorsing voor de gemeenten buiten St. Philipsland onmiddellijk inging, "opdat het kwaad der scheuring niet voortwoekere." Een deputatie, bestaande uit een tweetal predikanten en enkele ouderlingen, zou hem bezoeken. Dat bezoek vond plaats op 17 oktober 1907. De commissie boekte echter geen enkel resultaat. Ds. Boone beriep zich op enkele waarheden, die hem voorgekomen waren. Op grond daarvan meende hij zich niet verder met de vereniging te moeten inlaten.

Hij schreef hierover later in zijn autobiografie: "Na de vergadering werd ik bezocht door ds. Kersten, ds. Van Oordt en de ouderlingen Van de Velde en I kas, om met mij over mijn terugtrekken te spreken. Ik heb hun verklaard, dat ik weliswaar op de eerste vergadering, zes maanden tevoren, ja had gezegd, echter op conditie van 3 maanden bedenktijd en dat de kerkeraden in de gelegenheid zouden worden gesteld er met hun gemeenten over te spreken.

Waar ik tegen verenigen ernstige bezwaren had, is mijn mening gesterkt door de woorden uit Openb. 22:9: "Zie, dat gij het niet doet" en Spr. 24:21 "Mijn zoon, vrees den Heere en den koning; vermeng u niet met hen, die naar verandering staan", achtte ik mij aan mijn voorlopige woord niet gebonden en wat de gei neen ten betreft was m.i. hetgeen besloten was, niet nagekomen."

Ds. Kersten van zijn kant schreef over dit bezoek: "Allereerst werd ds. Boone zelf door ds. Van Oordt, ds. Kersten en de ouderlingen Van de Velde en Bras bezocht en gepoogd hem van zijn verkeerde handelingen terug te brengen. Echter tevergeefs. I I oewel hij zelf in de kruiskerken optredend geheel onverplicht de nieuwe berijming liet zingen, zeide hij dat de psalmberijming voor hem een onoverkolite lijk bezwaar was, alsook het "ambtsgewaad", waardoor steek en korte broek verstaan werden. Voorts beriep hij zich op enkele waarheden, die hem voorgekomen waren. De vriendelijkste raadgevingen hielpen zomin als het wijzen opuit tegenstrijdig handelen."7

Twee dagen na het bezoek van de deputaten schreef ds. Boone een brief aan een van zijn kinderen, waarin zowel zijn houding ten opzichte van de vereniging als het bezoek van de afgevaardigden van de synode aan de orde komt.

St. Philipsland, den 19 October 1907

Waarde Kinders,

De Heere zij met ulieden. Wij zijn allen nog gezond door 's Heeren goedheid. Daar er veel brieven komen en vragen hoe de zaken staan en zoo ik die alle niet kan antwoorden, schrijf ik U dezen brief en laat hem dan aan de belangstellenden lezen. Dat ik niet mede mag en kan gaan vanwege Gods hoogheid is ten eerste rede dat ik wil bekennen dat ik te verre ben mede gegaan uit vreeze en kortzichtigheid, dat wil ik openlijk bekennen. Maar ik heb nooit een verbond gesloten noch zelf geteekend. En zoo dat nu zoude gebeuren, komt de Heere mij voor met licht en inzicht dat ik niet verder kan. Ten eerste uit Spreuken 24 vs 21-22: Mijn zoon, vrees den Heere en den Koning, vermeng U niet met hen die naar verandering staan, want hun verderf zal haastiglijk ontstaan. En Spreuken 6 vs 2: Mijn zoon, gij zijt verstrikt. En de profeet Zefanja 3 vs 18; hoe Gods Kerke daar in een ontbloote toestand ligt en dat wij een uitgestoten hoop zijn, om eigen schuld daar buiten den tempel liggen om der zonden wille, zoodat ik te zien kreeg dat ook onze gemeenten zoo zijn en door middel van den godzaligen Ds. Ledeboer, Ds. Van Dijke en Ds. Bakker als middel geplant zijn.

Op dien grondslag wensch ik te blijven staan, waar zij banden en gevangenis voor geleden hebben. En niet door verstand of enkel letter en hoogmoed. En alzoo vreesde dat wij den geest der tijd achteraan gaan. Toen zeide de Heere tot mij: Ziet toe, dat U dat niet en doet. (Openb. 22 vs 9 eerste gedeelte).

En waarlijk, op dien grondslag van onze vaders wensch ik te blijven. Zoo is het mij onmogelijk om nog verdere stappen te doen, maar wensch terug te keeren en bij het oude te blijven van Ds. Van Dijke.

En daar er een commissie bij mij in huis kwam om te onderzoeken, heb ik mij verantwoord door 2 leraars en 2 ouderlingen. Dat het al begonnen was in het jaar 1895 en zoo doorgestaan onder een bedekking in te kruipen. En hoe ik mijn toestand heb verklaard op grond onzer vaders om bij de oude palen te blijven, oude psalmen, het ambtsgewaad en de gewoonten van Ds. Van Dijke. Nogtans gaat het mij als de vrienden van Job, hoewel dat zij tegen hem geen antwoord konden vinden, evenwel Job verdoemden. En als David met Uria. Hij maakte hem dronken, hij zocht hem naar huis te krijgen. Maar zijn listen mislukten en hij beging een onrechtvaardige doodslag. En zoo zij mij niet dronken hebben kunnen krijgen door haar brieven en besluiten en voorspraken te zoeken.

Zo ten laatste een onrechtvaardige doodslag om mij te verklaren voor scheurmaker en dubbelhartigen en onoprechten. En voor de gemeenten geschorst.

En met heimelijkheid zijn de arme gemeenten onwetend, velen zonder eene vraag of in kennisstelling verkocht in haast. Daar mijn ziel onder treurt dat de eenvoudige door list en bedekking en op beloften om bij het oude te blijven zoo verkocht zijn. Zij verklaren wel voor de oude Psalmen te zijn, daar Ds. Beversluis zei dat de nieuwe psalmen hoerekinders zijn.

De Heere opene veeler ogen voor de trouweloosheid van de wachter, leeraren als ouderlingen, tegen de zucht naar nieuwigheden en veranderingen in de vastgestelde reele onzer vaders.

En wat de gevolgen zijn zullen van al de veranderingen zonder oorzaak, zoo breekt de duivel los die Sion gram is en waar de tijdgeest en hoogmoed de overhand heeft. De

vroegere leraars die waarschuwden met donderstemmen, hebben gewaarschuwd. En daar nu de geest des tijds en hoogmoed zal vorderen om een schoonen en jeugdigen en bevalligen in de plaats te krijgen of te stellen om alzoo meer kinderen te winnen. Dit gebeurt dan ook van lichtere zijde of lichter taal te spreken, halfjodisch en half Asdodisch, welke list geschiedt met verborgen doelen om scheuringen en bressen toe te maken en zoo binnen le treden.

Dan is het toch van ons ten eerste een verbondbreeking, daar plechtig was beloofd door Ds. Ledeboer, Ds. Van Dijke, later Ds. Jane, om bij het oude te blijven zoowel ambtsgewaad; is het ten 2e een huwelijkschending; de wettige vrouw wordt uitgedreven en een vreemde in de plaats gesteld en zo een dienst doen aan de bastaards en de blinde wereld, die juicht, terwijl de teedere vroomen schreien.

Zoo heb ik aan de gemeenten in de classis geschreven hoe zij daarmede stonden. Ik scheur van geen gemeente af, ik wil ze allen bedienen, maar bij het oude.

En daar enige leraars mij verweten hebben dat ik die gemeenten heb zoeken over te buigen, dat is niet waar. Ik en mijn kerkenraad en gemeente blijven vast bij het oude. En in de 24 gemeenten zijn er geen 6 ouderlingen die vlak liggen in de zaak van verenigen. En de leden hebben er niets van geweeten.

L. Boone 8

HET LEDEBOERIAANSE KERKVERBAND HERSTELD

2.1. Vergadering te Waddinxveen, 3 december 1907

Ds. Boone voelde niets meer voor verenigen. Dat bleek duidelijk op 3 december 1907. Toen kwamen in Waddinxveen vertegenwoordigers van gemeenten en groepen die zich niet wilden aansluiten bij de Gereformeerde Gemeenten, bijeen. Tegenwoordig waren ds. L. Boone met ouderling W van Dommelen⁹ van St. Philipsland; de ouderlingen C. de Jonge¹⁰ en M. Schraven¹¹ van 's Gravenhage, A. Raatgever¹² van IJsselstein, S. Slappendel¹³ en G.J. de Rooij¹⁴ van Waddinxveen, de diakenen M. de Rooij¹⁶ en R.C. de Bruin' van Waddinxveen en de bestuursleden J. Schneider en L.J. Onderdelinde van Bolnes.

De vergadering werd geopend door de voorzitter ds. Boone met het zingen van Psalm 119:17, het lezen van Zefanja 3 en gebed. Tot scriba werd benoemd (;J. de Rooij. De voorzitter verklaarde daarop het doel van de vergadering, bestaande in de volgende artikelen:

"I. Daar wij met de gemeenten onder het Kruis niet verenigen kunnen, 'naar wij wenschen op den kerkelijken grondslag én van ds. Ledeboer én van ds. Van Dijke te blijven staan.

II. De kerkelijke grondslag was, dat ds. Ledeboer zeide: "God heeft mij leraar van Benthuisen gemaakt, maar de menschen hebben mij er uit geworpen, en nu wenschen wij geen afstand te doen van de Hervormde kerk noch van de goederen, noch vrijheid vragen van godsdienst. En keeren nu niet half terug, maar geheel tot de formulieren van eenheid en synode van 1618, en de leer van en de tucht onzer vaders en de oude Psalmen van Datheen en ambtsgewaad.

III. Daar wij nu een uitgestooten hoop zijn wenschen wij tezamen verenigd te leven namelijk Sint-Philipsland, Waddinxveen, Den Haag, IJsselstein, Gene- Huilden, Zuidwolde, Bolnes, Numansdorp en die gedeeltelijk zullen volgen: Ridderkerk, Nieuw-Beijerland, Piershil, Bruinisse, Middelburg, Nieuwerkerk, 1 laa nistede om die ook te blijven erkennen, zowel kerkeraad als leden.

IV. Ik vergadering verklaart ds. Boone als hun wettigen herder en leraar voor al die gemeenten.

V. Mocht er ooit een aanzoek komen van een leraar of gemeente, zoo zal deze lijdt toegelaten worden als op II besloten is.

VI. Om als leraar over te komen tot ons zullen 5 zaken onderzocht worden. 1e. De wettigheid van hun ambt. 2e. Hun leven en wandel, hoe zij losgemaakt lijn va nlin gemeente en hoe zij over gebogen zijn tot onze gemeente. 3. Hun bewijs en attestatie van den kerkeraad moeten zij overleggen. 4. Een volkomen vereniging met ons kerkelijk leven en 5. ambtsgewaad, hetwelk bestaat in: korte broek, driekanten hoed, bef en mantel.

VII. De gemeenten die gedeeltelijk meegaan kunnen de sacramenten ontvangen in hun eigen gemeente zelf als daarvoor een gelegenheid is en anders in een nabij gelegen gemeente, waar zij ook op het lidmatenboek gesteld zullen worden.

VIII Geen leraar zal toegelaten worden, dan met besliste meerderheid der vergadering, alsmede na onderzoek van leven, wandel en bekwaamheden en de roeping tot het werk na een biddend onderzoek en na menigmaal optreden, dat wij overtuigd mogen wezen van zijn werk en bekwaamheid. Hetzelfde is van toepassing op oefenaars en lerende ouderlingen."

Deze artikelen werden met algemene stemmen goedgekeurd. Nadat de broeders uit Bolnes nog gesproken hadden over de toestand aldaar om tot gemeentevorming over

te gaan, werd de vergadering gesloten met het zingen van Psalm 119 vers 3 en gebed door ouderling De Jonge.

De besluiten van deze vergadering lagen geheel in de lijn van de Ledeboeriaanse traditie.

2.2. De eerste "Boone-gemeenten"

de notulen van de vergadering te Waddinxveen worden de namen van vijftien Inlaatsen genoemd, waar gemeenten, delen van gemeenten of meerdere particuliere personen ds. Boone wilden volgen het Ledeboeriaanse kerkverband voort e zetten. Van deze gemeenten volgen hieronder enige historische bijzonderheden.

2. 2. 1 . St. Philipsland

In de eerste plaats was dat de gemeente van St. Philipsland, de oude gemeente van ds. Van Dijke. Met uitzondering van oefenaar Remijn, die overigens in december 1907 een beroep naar Krabbendijke aannam en uit St. Philipsland vertrok,17 koos de gehele gemeente de zijde van haar predikant.18

De Commissaris der Koningin in St. Philipsland

Toen in de twintiger jaren de Commissaris der Koningin in Zeeland, jhr. Quarles van Uford, eens een bezoek bracht aan St. Philipsland, wilde hij ook eens de kerk van ds. Boone zien, temeer omdat ruim de helft der bevolking tot diens gemeente behoorde. De Commissaris, die van oordeel was dat de bouwtrant van deze kerk niet van de laatste jaren was (het gebouw dateerde uit 1871), zei: "Nu dominee, ik dank u voor de moeite het kerkgebouw te mogen bezien. U hebt een grote gemeente, zij mocht u wel eens een nieuwe kerk cadeau doen. Aan deze is niet veel sieraad."

"O mijnheer," zei ds. Boone, "dan ziet u het niet. Het sieraad aan deze kerk is, zijn verbroken harten en verslagen zielen."

"Oh, oh, dank u wel!" antwoordde de hoge bezoeker en ging verder.

2.2.2. Den Haag

Ook de gehele gemeente van Den Haag, waaraan oefenaar C. de Jonge verbonden was, koos, na korte tijd verenigd te zijn geweest, de zijde van ds. Boone. In deze gemeente, die in de negentiger jaren van de vorige eeuw tot de Kruisgemeenten had behoord en in 1903 zich gevoegd had bij de Ledeboeriaanse gemeenten, lag nogal wat oud zeer met betrekking tot het kerkverband van de Kruiskerken.'

2.2.3. Waddinxveen

De derde gemeente die in haar geheel voor ds. Boone koos, was Waddinxveen. Deze gemeente was ontstaan doordat rond 1893 verscheidene mensen zich losmaakten van de Christelijke Afgescheiden Gemeente van ds. C. de Groot.20 Op 2 september 1894 was een Ledeboeriaanse gemeente door ds. Janse geïnstitueerd. In deze gemeente was men zeer gehecht aan ds. Boone. Zijn prediking werd verkozen boven die van ds. Beversluis. In 1904 lag men "niet vlak" met laatstgenoemde predikant. Het kwam zelfs zover, dat Waddinxveen in 1905 verzocht om losmaking van ds. Beversluis en zijn classis en om toetreding tot de classis van ds. Boone.'

2.2.4. Genemuiden en Zuidwolde

De Ledeboeriaanse gemeenten in het noorden, Genemuiden en Zuidwolde, volgden eveneens ds. Boone. Beide gemeenten waren rond 1846 tijdens een verblijf van ds. Ledeboer te Hasselt ontstaan. Beide waren maar klein en kwamen bijeen in een particuliere woning. Het waren evenwel officiële gemeenten met bevestigde

ambtsdragers. Wanneer ds. Boone er eens per jaar vooring, was er zowel in Genemuiden als in Zuidwolde een grote schare onder zijn gehoor."

2.2.5. IJsselstein

De zesde gemeente die voor ds. Boone koos, was de eveneens kleine gemeente van IJsselstein. Deze gemeente, die reeds in 1853 bestond, was in het midden van de negentiger jaren de ondergang nabij geweest. In 1898 kwam ze echter niet ouderling A.W. Raatgever weer opnieuw als gemeente tevoorschijn.

2.2. 6. Haamstede

De gemeente van Haamstede, die in 1904 door ds. Boone geïnstitueerd was, was mei betrekking tot de vereniging verdeeld. Een meerderheid wilde zich voegen bij de Gereformeerde Gemeenten, doch ouderling Chr. Goudswaard nodigde in 1908 ds. Boone uit om een huwelijk te bevestigen. Daarmee was de keuze gemaakt. Hoewel de tegenpartij steun zocht bij de predikanten van de Gereformeerde Gemeenten, weigerden dezen naar Haamstede te komen nu ds. Boone er gepreekt had. De oppositie vloeide daarna naar verschillende kanten weg."

2.2. 7. Bruinisse

In Bruinisse volgden ongeveer dertig personen ds. Boone. De groep liet een nieuw kerkje bouwen, dat eind december 1908 door ds. Boone in gebruik genomen went. Deze nam zijn voorafpraak uit Zacharia 4 vers 6. De preek handelde over Hooglied 1 vers 9 en 10. Het krantenverslag van deze ingebruikname in "De Zeeuw" bracht nog verschillende pennen (o.a. die van ds. Kersten) in beweging.²⁴ De eerste tijd ging ds. Boone er elke woensdagavond catechiseren.

2.2.8. Nieuw-Beijerland

In Nieuw-Beijerland werd aanvankelijk gekozen voor verenigen. Na korte tijd besloot de invloedrijke ouderling Van Liebure met een groot deel van de gemeente alsnog ds. Boone te volgen. De andere kerkenraadsleden wilden met de vereniging mee. Tweederde deel van de gemeente schaarde zich achter Van Lieburg. Op 10 december 1907 belegde deze, ondanks protesten van de andere kerkenraadsleden, een vergadering van de mansleden om te stemmen over al dan niet aansluiten bij de Gereformeerde Gemeenten. Met grote meerderheid verklaarde deze vergadering zich tegen verenigen. Twee dagen later ontving Van Lieburg van ds. Roelofsen bericht, dat hem het ambt van ouderling ontnomen was.

Toen hem de volgende zondag door een ambtsbroeder de toegang tot de kerkzaal versperd werd, verliet Van Lieburg het kerkgebouw. Met de aan zijn zijde staande gemeenteleden hield hij leeskerk in zijn woning. De weken daarop volgende werd de timmerschuur van Bastiaan Boender voor de diensten leeggeruimd, totdat in maart 1908 door ds. Boone de nieuwe houten "Voordoelekerk" in gebruik kon worden genomen.²⁶

2.2.9. Piershil

De "gemeente" Piershil kan gezien worden als een afdeling van Nieuw-Beijerland. Eenmaal per jaar preekte ds. Boone daar in een schuur van de familie Sterrenburg.

2.2.10. Middelburg

De minderheid in Middelburg, waarvan de notulen van Waddinxveen gewagen, betrof waarschijnlijk een aantal leden uit Aagtekerke. Daar werd in 1909 een nieuwe kerk gebouwd. Gedurende de bouw kerkte men in een schuur van vrouw Minderhoud. In

die lokaliteit sprak ds. Boone in juni van dat jaar op verzoek van enkele leden. Dit voorgaan verwekte nogal wat opschudding, zodat er maatregelen werden genomen om herhaling te voorkomen.²⁷

2.2.11. Nieuwerkerk

In Nieuwerkerk waren de diakenen I. de Braal en J.J. Berman tegenstanders van verenigen. Zij weigerden de onder hun beheer zijnde boeken en de kas van de diaconie over te dragen. Een ogenblik was men zelfs van plan geweest een procedure over het bezit van het kerkgebouw te beginnen. Ze zagen daarvan af toen De Braal door familieomstandigheden gedrongen, zich zozeer bezwaard gevoelde, dat hij aan de andere kerkenraadsleden alles wat niet het zijne was overdroeg. Een aantal eveneens bezwaarde leden bedankte vervolgens als lid. Sommigen gingen kerken in Bruinisse, maar aangezien de afstand nogal groot was, sloten de meeste bezwaarden zich aan bij de Bakkeriaanse gemeente van ouderling S. Bom en diaken J. Flikweert in Nieuwerkerk. Tot het vormen van een Boonegemeente in die plaats kwam het niet."

2.2.12. Numansdorp

De gemeente van Numansdorp werd in 1907 door ds. Boone gesticht. Als kerkenraadsleden werden bevestigd T de Fonkert, J. Dekker en G. van Holten. De eerste diensten werden gehouden in het gebouw "De Eendracht", waar in de week eierveiling werd gehouden. Later verhuisde de gemeente naar een lokaal van de Christelijke School.

2.2.1.3. Bolnes

Bolnes bestond rond de eeuwwisseling een gezelschap, dat werd bezocht door de predikanten Boone en Beversluis. Omstreeks 1907 was er sprake van, dat deze groep zich zou verenigen met de Gereformeerde Gemeente van Ridderkerk. Door de kerkelijke verwickelingen in dat jaar kwam daar echter niets van. De meerderheid van de gezelschapsmensen in Bolnes sloot zich aan bij ds. Boone, die in 1908 een gemeente institueerde op het Bolnesserdijkje.

J. Sehneider, bode te Bolnes, was de eerste ouderling. Nadat deze in 1911 naar Rijsoord verhuisd was, volgde A. Burger hem in die hoedanigheid op. Deze bekleedde dit ambt meer dan 52 jaar, namelijk tot zijn overlijden in 1964.

In 1918 werd het kerkje van de gemeente door brand verwoest. Twee jaar zwierf de gemeente toen van vergaderplaats naar vergaderplaats. Toen kon men de smederij van Gravenstein aan het Laantje te Bolnes huren. Later is dit gebouwtje geocht en opgeknapt.²⁹

2.2.14. Oudewater

Aan het einde van het jaar 1908 sloot ook de gemeente van Oudewater zich bij ds. Boone aan. In een brief aan Katharina Flipse schreef de predikant van St. Philipsland op 30 november 1908: "De gemeente van Oudewater is ook weer tot ons tertugekomen. Er zijn nu 12 gemeenten." Op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten werd Oudewater het volgende jaar (1909) vertegenwoordigd door A. Stofberg en J.J. van den Toom. Beiden werden aanvankelijk aangeduid als bestuursleden. De gemeente leidde een kwijnend bestaan en werd na verloop van jaren weer opgeheven."

2.3.5. Eerste voorgangers uit de kring van ds. Boone

2.3.1. Ds. L. Boone

Ds. Boone heeft het als oud gereformeerd predikant heel druk gehad. Niet alleen deden de hij hem aangesloten gemeenten een beroep op hem, maar ook andere (vrije) groepen verzochten hem voor te gaan en de sacramenten te bedienen. En (Is. Boone ging zo veel mogelijk naar de plaatsen waar ze hem verzochten.

Het kwam in die dagen voor, dat gezelschappen, zogenaamde conventikels, een Bijeenkomst belegden in een grote woonkamer of schuur waar de predikant uit St. Philipsland als "gast" het Woord bediende. Soms verzocht men hem ook het sacrament van de doop te bedienen. Zoals op de vergadering te Waddinxveen in 1907 was afgesproken, kon hiertoe overgegaan worden mits de dopelingen na de bediening van het sacrament ingeschreven werden in het lidmatenboek van de dichtstbijzijnde Oud Gereformeerde Gemeente. De tientallen namen van personen - elders woonachtig - die opgenomen zijn in het lidmatenregister van de gemeente St. Philipsland getuigen ervan dat op deze wijze nogal eens gehandeld is. Gewoonlijk bracht ds. Boone om de veertien dagen het Woord Gods 's zondags in een andere gemeente dan zijn eigen Fliplandse. Meestal preekte hij behalve 's zondags nog drie of vier maal door de week. Op 98 verschillende plaatsen heeft hij het Woord bediend. Vrijdagsavonds keerde hij weer terug naar St. Philipsland om zich zaterdags voor te bereiden voor de zondag in zijn eigen gemeente.

In zijn vele arbeid werd ds. Boone in de loop der jaren ter zijde gestaan door verschillende oefenaars. Allereerst was daar Cornelis de Jonge, die bij de vereniging in 1907 aanstonds de zijde van ds. Boone had gekozen en niet tot de verenigde Gereformeerde Gemeenten was toetreden.

2.3.2. C de Jonge

Cornelis de Jonge werd op 28 december 1854 te Tholen geboren uit eenvoudige ouders. Op twintigjarige leeftijd trad hij op 22 september 1875 re St. Philipsland in het huwelijk met Lena Bakker. Rond 1880 verhuisde het gezin naar Den Haag, waar Cornelis jarenlang het beroep van stucadoor heeft uitgeoefend.

Op een dag zag hij daar een begrafenisstoet langskomen. Terwijl hij voortliep, zei hij bij zichzelf: "Daar gaat er weer een." "Op datzelfde ogenblik," zo schreef hij in zijn autobiografie, "kwam de vraag tot mij: "Wat zal uw einde zijn?" Hij kon deze woorden niet uit zijn gedachten dringen en kort daarna kwam dezelfde vraag met zoveel kracht in hem dat hij midden op straat stil bleef staan. "Daar werd mijn vijandschap verbroken en mijn ogen geopend voor de gevaarvolle staat, waarin ik leefde."

De Jonge ging nu de kerk weer bezoeken. Daar hij in de Nederlandse I I ervormde Kerk (waarvan hij lid was) geen voedsel voor zijn ziel vond, ging hij, op aanraden van vrienden, ds. N. Wedemeijer, predikant van een Vrije Oud (Iereformeerde Gemeente in Den Haag eens beluisteren. Van meet af aan voelde hij zich zeer aan deze predikant verbonden. Daarover deelde hij mee: "Ik heb verbaasd gezeten hoe laag die man de mens in zichzelf wegzette en hoe hij verklaarde wat God in de waarachtige bekering uit genade werkt in een blinde zondaar." Rond 1884 werd hij in diens gemeente tot diaken gekozen. Tien jaar later volgde een verkiezing tot ouderling en weer tien jaar later verleende de classis Rotterdam van de Ledeboeriaanse gemeenten, bij welk kerkverband de Haagse gemeente zich in 1903 had aangesloten, aan De Jonge toestemming een stichtelijk woord in de gemeenten te spreken.³²

Bij de vereniging van Kruisgezinden en Ledeboerianen in 1907 schaarde de Haagse gemeente zich met haar voorganger achter ds. L. Boone, die zich van de vereniging afzijdig hield. Vijf jaar sprak De Jonge een stichtelijk woord in de Boone-gemeenten".

In 1912 ontving hij een beroep als predikant naar Den IJelden Voor dit beroep bedankte hij. Een kort hierna uitgebracht beroep van de gemeente Kampen meende hij te moeten opvolgen.³³

Zowel in Den Helder als in Kampen betrof het een gemeente die buiten het verband van de gemeenten van ds. Boone stond. Door het aannemen van het beroep naar Kampen, trad De Jonge dus uit het kerkverband. Toch bleven de verhoudingen goed. Als consulent van de gemeente Den Haag ondertekende ook ds. Boone de attestatie van De Jonge, waarin verklaard werd dat de Haagse oefenaar zich in leer, leven en wandel onberispelijk had gedragen. De ondertekenaars betuigden hun spijt De Jonge te moeten missen.³⁴

2.3.3. L. Wijting en D. Barth

Intussen hadden zich bij ds. Boone ook andere voorgangers aangediend om in het kerkverband te worden opgenomen. Op de algemene vergadering van 21 juni 1911 te Numansdorp lag het verzoek van een gemeente en een voorganger in Rijssen om te verenigen. Bedoelde voorganger, oefenaar Leendert Wijting, had op 12 januari 1910 in St. Philipsland gesproken en sindsdien bestond er een zekere relatie tussen hem en ds. Boone. Op de algemene vergadering bleek echter, dat de Rijssense gemeente niet bereid was de psalmberijming van Datheen in te voeren, "zoodat toen de zaak ineens besloten werd om die gemeente niet over te nemen."³⁵

Op dezelfde vergadering kwam ook de toelating van een andere oefenaar ter sprake. De gemeente van Den Haag stelde voor Dirk Barth een soort preekbevoegdheid te verlenen. De afgevaardigden dachten daar echter anders over.' Besloten werd "Barth niet te laten spreken in onze gemeenten, in welke het ook moge zijn."

2.3.4.1 Vijverberg

Dezelfde vergadering, die de gemeente Rijssen afwees en ook oefenaar Barth niet toeliet een stichtelijk woord in de gemeenten te spreken, oordeelde wel positief en wel 'net algemene stemmen - over een verzoek tot aansluiting van een gezelschap uit Zierikzee, dat rond 1900 ontstaan was rond de persoon van Johannes Vijverberg. Johannes Vijverberg werd, op 24 oktober 1875 te Zierikzee geboren. Zijn vader was zeeman op de grote vaart, zodat de opvoeding van de kinderen grotendeels voor rekening kwam van moeder. Een godsdienstige opvoeding kreeg Johannes niet en niet het ouder worden leefde hij zich steeds meer uit in allerlei zonden. I liet sterven van een man uit zijn omgeving bracht hem rond zijn twintigste jaar tot inkeer. Hij begon de scheiding tussen zichzelf en de Heere te voelen. Een diepgaande verandering vond plaats. Stil en eenzaam ging hij zijn weg en hij smeekte de Heere of Deze hem wilde bekeren. Het leverde hem verachting en smaad op, ook van zijn familieleden.

Na veel aarzeling, vanwege zijn voorgaand zondig leven, zocht Vijverberg tenslotte het gezelschap der vromen op. Ook begon hij de kerk te bezoeken; eerst de Hervormde Kerk, daarna de Christelijke Gereformeerde Gemeente te Zierikzee. Veel las hij in de Bijbel en bestudeerde daarnaast de oudvaders; in het bijzonder de catechismusverklaring van Justus Vermeer. In de oudvaders vond hij wat hij op de zondagen in de kerk miste. Vijverberg besloot daarom in het vervolg thuis te blijven en voor zichzelf een preek te lezen. Na verloop van tijd (niet name in het jaar 1899) sloten enige anderen zich bij hem aan. Een oude woning werd gehuurd en als vergaderruimte ingericht.

Na zijn huwelijk met Maatje Pannekoek, in 1901, veranderde Vijverberg van werk. Zijn baan bij boekhandel De Mooij gaf hij op om in het vervolg als reizend koopman in manufacturen de kost te verdienen. In deze tijd mocht hij ook Christus leren kennen

als zijn Borg en Middelaar.

Rij liet gezelschap groeide vervolgens de behoefte om zich bij een kerkformatie aan te sluiten. Aanvankelijk was er enig contact met de Bakkerianen. Ds. Ruben en oefenaar Hubregtse gingen er weleens voor. Toch zocht men uiteindelijk op advies van Vijverberg aansluiting bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. Boone. Nadat het gezelschap toegelaten was, werd Vijverberg door ds. Boone tot ouderling bevestigd en de gemeente geïnstitueerd.

Niet lang na zijn bevestiging tot ouderling gevoelde Vijverberg roeping om een stichtelijk woord te spreken. Ds. Boone stimuleerde hem daarin en wees hem erop dat hij die roeping niet moest wederstaan.

Op de algemene vergadering van 22 mei 1912 te 's-Gravenhage bracht ds. Bootte "het oefenaarschap van Vijverberg uit Zierikzee ter sprake." Nadat een onderzoek aangaande bekering en roeping had plaatsgevonden, werd de ouderling uit Zierikzee "mee algemene stemmen toegelaten als lerend-ouderling en mocht hij in de gemeenten voorgaan."

Ongeveer een jaar later ontving Vijverberg een beroep van de gemeente van 's-Gravenhage. Deze gemeente was vacant sinds het vertrek van oefenaar De Jonge naar Kampen in 1912. Het beroep liet Vijverberg niet los, zodat hij het tenslotte aannam. Op 21 mei 1913 vertrok hij naar de residentie waar hij door ds. Boone als vaste voorganger bevestigd werd. Ongeveer drie jaar arbeidde hij niet zonder zegen in de hofstad.

2.3.5. A. Potuyt

In 1912 werd op de algemene vergadering eveneens een welwillende houding aangenomen ten aanzien van Adrianus Potuyt, voorganger van de voormalige Ledeboeriaanse gemeente te Rotterdam-Slachthuisakade.³⁷ De gemeente van Bruinisse had de naam van deze oefenaar genoemd met de vraag of hij in de gemeenten voor mocht gaan. De afgevaardigden lieten dit aan de gemeenten over. Een jaar eerder, in 1911, had de vergadering besloten op het verzoek van Potuyts Rotterdamse gemeente om aansluiting "niet in te gaan wegens vele uitwendige en inwendige bezwaren." Een jaar later was men echter bereid de gemeente van Rotterdam-Slachthuisakade te helpen "in preken en bedienen der Sacramenten". Vier maal in een periode van vijf weken ging ds. Boone in Rotterdam voor. Toen was het voorbij; ds. Boone kwam niet meer. Voorganger Potuyt werd korte tijd later, op zondag 25 mei 1913, door ds. Geerts, vrij oud gereformeerd predikant te Scheveningen, tot predikant van de Rotterdamse gemeente bevestigd.³⁸

2.3.6 L. Franke

In 1912 legde ook een klein gezelschap te Colijnsplaat contact met de gemeenten rond ds. Boone met de bedoeling "om in onze vereniging te worden opgenomen". Deze kring groepeerde zich rond Leendert Franke, die reeds geruime tijd in zijn woning voorging, waartoe hij meende geroepen te zijn." In mei 1912 was door Iran.ke grond afgestaan, waarop een eenvoudig kerkgebouwtje verrees.

en ander maal kwam ds. Boone naar Colijnsplaat. Hij bevestigde er ambtsd ragers. Doch daarna werd de relatie al spoedig verstoord. Op 16 mei 1913 besloten de broeders in Colijnsplaat "afstand te doen van ds. Boone" en verder te gaan als vrije gemeente."

J.J. Otte

Eveneens uit Colijnsplaat afkomstig was oefenaar Jan Jacob Otte. Deze was daar op

16 maart 1867 geboren. Hij groeide echter op in Wemeldinge, waar zijn vader als kleermaker de kost probeerde te verdienen. Reeds op tienjarige leeftijd verliet hij de school om zijn vader in diens arbeid bij te staan. Kort voordat hij twintig jaar werd, zette de Heere hem stil. Door afsnijdende wegen "behaagde liet de Heere Zijn Zoon als Borge des verbonds in zijn ziele te openbaren, zeggende: "Vader, Ik wil niet dat deze in 't verderf nederdale..." Rond 1902 verliet hij de ouderlijke woning en vestigde hij zich te Krabbendijke. In die tijd trad hij in het huwelijk met Cornelia Catharina de Jonge, de oudste dochter van Cornelis de Jonge uit Den Haag.

Reeds jong gevoelde Otte een begeerte tot het predikambt. In de huiselijke kring sprak hij wel eens een stichtelijk woord. Hoewel hij een zwak lichaam had, sprak hij met veel vuur en grote vrijmoedigheid. Op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten in 1914 werd hij voor de periode van een jaar toegelaten als oefenaar. Niet een ieder was echter met de nieuwe oefenaar ingenomen. Op de volgende algemene vergadering, die op 2 juni 1915 te Nieuw-Beijerland gehouden werd, werden vanuit de gemeente van Bolnes bezwaren tegen hem ingebracht. Directe gevolgen voor zijn oefenaarschap binnen de "Boonegemeenten" had het toen nog niet. "Na kort vraag is besloten hem toe te laten," vermelden de notulen althans.

In 1917 ontstond er tussen oefenaar Otte en de Rotterdamse gemeente van de "Vereniging van Gereformeerden" van de in 1913 overleden ds. J. van Leeuwen P.zn.41 die samenkwam in de Infirmieriestraat, een zekere relatie. Met deze groep verzocht Otte, via ouderling De Fonkert uit Numansdorp, om opname in het kerkverband van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten. De afgevaardigden op de algemene vergadering van 1917 verwonderden er zich echter over dat Otte zelf op de vergadering niet aanwezig was. Ze besloten tenslotte, gezien "de weinige vereniging die er toch ook met hem gevonden werd, ... om hein voortaan niet meer als lerend ouderling of oefenaar in onze gemeentes te ei kennen."⁴²

2.3.8. P. Beekman

In het begin van de twintiger jaren kregen de Boone-gemeenten er opnieuw een voorganger bij. Het was de ruim zestigjarige Pieter Beekman uit Bruinisse. Pieter Beekman was op 3 mei 1862 te Bruinisse geboren in een gezin dat tot de Ledeboeriaanse gemeente behoorde. Reeds op jonge leeftijd verloor hij zijn vader en een broertje door de dood. Toen hij ongeveer 35 jaar oud was, kreeg hij onder de prediking van oefenaar Boone de pijl in het hart: Gewogen, gewogen, maar te licht bevonden. Drie dagen en nachten heeft hij in de schuur gelopen met: "Verloren, voor eeuwig verloren." Toen kwam de Heere over en ontsloot de weg buiten hem door het dierbaar Evangelie in Christus.

In 1905 werd hij ouderling in de Ledeboeriaanse gemeente van Bruinisse. Als zodanig was hij bijzonder geacht. Hij moet een goed catecheet geweest zijn, die veel werk maakte van zijn voorbereiding. Met de vereniging van 1907 ging hij mee. Tien jaar later gevoelde hij een roeping om een stichtelijk woord te gaan spreken. De Heere had hem bepaald bij de tekstwoorden uit Jesaja 58 vers 1: "Roep uit de keel, houdt niet in, verhef uwe stem als een banier, en verkondig Mijn volk hunne overtreding en het huis Jacobs hunne zonden." Zijn roeping werd echter nèch door de classis Tholen rièch door de Zuidelijke Particuliere Synode overgenomen. Kort daarop verhuisde hij naar Apeldoorn, waar hij al spoedig ouderling werd. Ook daar meldde hij zich aan om toegelaten te worden tot het predikambt, doch - zo vertelde ds. Fraanje op de classis - "de leraars met de aanwezige ouderlingen vonden geen vrijmoedigheid om zich met de begeerte van broeder Beekman te verenigen."

Beekman vertrok daarop in de zomer van 1919 weer naar Bruinisse, waar hij zich in oktober 1920 aansloot bij de Oud Gereformeerde Gemeente. Rond april 1921 liet ds. Boone Beekman eens voorgaan in Numansdorp en vanaf dat ogenblik werd hij ook elders in het land gevraagd. Op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten in 1922 te Nieuw-Beijerland konden de afgevaardigden zich met zijn prediking verenigen. Hoewel hij "in het begin van zijn spreken nog niet zeer diep ging", werd toch besloten hem nog een jaar voor te laten gaan.

Begin 1923 ontving Beekman een beroep uit Neerlangbroek, een bijeenkomst, die herderloos was geworden door het uiteenvallen van de "Vereniging van Gereformeerden". Hij nam dit beroep aan, waarna de samenkomst zich het volgende jaar aansloot bij de "Boone-gemeenten". Anderhalf jaar diende Beekman deze gemeente, toen vertrok hij naar Den Haag.⁴³

2.4. Kamperland

Een duurzame relatie ontstond na 1918 met een aantal gezelschapsmensen uit Kamperland op Noord-Beveland. Nadat in deze plaats een kerkje gebouwd was en de groep enige tijd kerkelijk onder Zierikzee had geressorteed, was de kring zo gegroeid, dat er "wel een zelfstandigheid uit geboren zou kunnen worden."

In 1917 werd de samenkomst als zelfstandige gemeente binnen de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten opgenomen.

2.5. Overkomst van gemeenten van ds. J. van Leeuwen Pzn.

Na 1913 traden verscheidene gemeenten van de "Vereniging van Gereformeerden" tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten toe. De predikant van deze gemeenten was ds. Jacob van Leeuwen Pzn. geweest. Deze predikant had aanvankelijk vanuit Aalsmeer, later vanuit Utrecht, gedurende ruim 20 jaar het Woord van God gebracht op alle plaatsen waar hij gevraagd werd. Een beroep naar een vaste gemeente had hij nooit aangenomen, daar hij meende dat zijn lastbrief "geen directe plaatselijke bediening inhield."

Ds. Van Leeuwen wist rond 1900 zeven plaatsen aan zich te binden. Later kwamen daar nog enkele andere plaatsen bij. Na zijn overlijden op 22 juli 1913 verzochten enkele van zijn gemeenten aan ds. Boone en de oefenaars van zijn kerkverband hun te willen helpen in de bediening van het Woord en de sacramenten. Na verloop van tijd sloten Elst, Neerlangbroek, Rotterdam, Barneveld, en Woudenberg zich bij ds. Boone aan.

2.5.1. Elst

De eerste gemeente uit de kring van ds. Van Leeuwen, die zich tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten wendde, was Elst." In juni 1915 verzocht de groep te Elst opname in het verband van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten rond ds. L. Boone. De algemene vergadering van die gemeenten besloot op 2 juni van dat jaar de gemeente wel te dienen met prediken en het bedienen van de sacramenten, maar met verenigen nog een jaar te wachten.

Inmiddels had de gemeente een beroep uitgebracht op oefenaar Vijverberg uit Den Haag. Deze bedankte echter voor het beroep naar de kleine gemeente. Het volgende jaar beriep Elst de Haagse oefenaar echter weer. Algemeen werd verwacht dat de oefenaar opnieuw zou bedanken, daar er te Elst maar een handjevol mensen onder zijn gehoor kwam. Doch Vijverberg werd ingewonnen voor Elst en nam in 1916 met vrijmoedigheid het beroep aan. Na zijn komst breidde de gemeente zich zo sterk uit, dat de schuur, waarin de diensten gehouden werden, de hoorders niet kon bevatten en

er naar een andere vergaderruimte moest worden omgezien. Besloten werd een kerkje te bouwen. Vijverbergs echtgenote legde er de eerste steen voor. In 1926 vertrok Vijverberg, na wat moeilijkheden te Elst naar de nabijgelegen gemeente Rhenen, waar hij door ds. Boone bevestigd werd.

Herinneringen aan Vijverberg

Ik heb de heer Vijverberg leren kennen in mijn vorige gemeente, toen hij nog in de kracht van zijn leven was. Hij was toen voorganger bij de Oud-Gereformeerde Gemeente te Rhenen. Onze eerste ontmoeting, als ik mij goed herinner, was tijdens de begrafenis van een kind in Kesteren waarvan de ouders tot zijn gemeente behoorden, maar die bij mij ter kerk kwamen, en het is deze ontmoeting geweest die banden tussen ons gelegd heeft die niet verbroken zijn, ook niet in de jaren waarin we elkaar niet meer zagen. ... Ook was ik onder zijn gehoor bij de rouwdienst van mijn vriend van Laar, een eenvoudig en Godvruchtig man voor wie ik echte eerbied had en wiens sterven destijds een diepe indruk op mij maakte. Heel goed herinner ik mij ook de begrafenis, de ernst waarmee de voorganger sprak vooral tot de weduwe en de kinderen, het zingen der oude Datheense psalmen, en de indrukwekkende stoet die de baar volgde naar het kerkhof. Er woonde destijds in die streek een godvrezend volk dat ik allang uit het oog verloren heb en waarvan misschien niemand meer leeft, maar waaraan ik vandaag, bij 't schrijven van deze regels, terugdenk met hoogachting. Ik was zelf natuurlijk maar een onbekeerd mannetje uit de Grote Kerk, maar ze waren toch aardig voor me, en ik mocht altijd op hun begrafenis komen. En zo was 't ook met mijnheer Vijverberg. Een beetje bang was ik vroeger wel voor hem. Hij was zo streng en zo stellig in zijn overtuigingen in die jaren, en hij keek zo ernstig, met zijn machtig adelaarsgezicht en doordringende ogen. Hij droeg boerenkleren en een pet, en zo uiterlijk was 't niet aan hem te zien, dat hij een geestelijk ambt had. Maar er ging iets uit van zijn hele persoonlijkheid dat respect afdwong. In zijn gesprekken ging hij regelrecht op de man af en hij spaarde geen mens als het ging over de eeuwige dingen. Toch kon hij ook zo echt aardig en hartelijk zijn en dan bestonden er voor hem ook geen kerkmuren.

Ds. J.T. Doornebal in "Gedachtenis tot zegening" p. 43/44

2.5.2. Woudenberg

De kring te Woudenberg was de jongste samenkomst uit de kring van ds. Van Leeuwen. Van oorsprong was het een Ledeboeriaans gezelschap. Zo is het bekend, dat ds. P. van Dijke van St. Philipsland op de deel van de boerderij van de familie Versteeg aan de Voorstraat te Woudenberg gesproken heeft. Op dezelfde plaats ging ook ds. Van Leeuwen aan het begin van deze eeuw voor. In 1911 en 1912 bediende hij er de sacramenten. Na zijn verscheiden zocht de kring weer toenadering tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten. De aansluiting bij dat verband vond in 1922 plaats.

2.5.3. Neerlangbroek

De derde gemeente uit de kring van ds. Van Leeuwen die zich bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten aansloot was Neerlangbroek." Rond 1922 kwamen de Langbroeker broeders in contact met ds. Boone en de oefenaars van zijn kerkverband. Dit had tot gevolg, dat het volgende jaar oefenaar Beekman te Bruinisse door Langbroek beroepen werd. Deze nam het beroep aan op voorwaarde dat men zich tot gemeente zou laten institueren en aansluiten bij het kerkverband rond ds. Boone.

Aldus geschiedde.

De gemeenten Rotterdam en Barneveld sloten zich later aan.

KERKVORMING ROND DS. C. DE JONGE

3.1. Inleiding

Naast de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. Boone kwamen er, her en der in het land verspreid, nog diverse los van ieder verband staande (Vrije) (Oud) Gereformeerde Gemeenten voor. Binnen deze kring werd één en andermaal getracht tot kerkelijk samenleven of kerkvorming te komen.' De gevormde kerkverbanden ofsamenwerkingsvormen waren veelal broos en vielen door individualisme meestal spoedig uiteen. Een uitzondering op deze regel vormde de in 1922 ondernomen poging van de (Vrije) Oud Gereformeerde gemeente van Kampen. In deze plaats was in 1912 de Ledeboeriaanse oefenaar Cornelis de Jonge predikant geworden. Op 10 juli van dat jaar had ds. C. de Groot, predikant van de tel ige Christelijke Afgescheiden Gemeente van Waddinxveen hem aldaar tut predikant bevestigd. Tekst van bevestiging was Genesis 12:2. Een dag later deed ds. De Jonge intrede uit 1 Thessalonicenzen 5:25: "Broeders, bidt voor 'lis." Ruim dertig jaar zou hij de gemeente in de Overijsselse hanzestad dienen. Met hem had de gemeente een predikant gekregen, die de zaken energiek aanpakte. Dat voortvarende optreden kon soms wel eens problemen veroorzaken, 'tiaar anderzijds respecteerde men de predikant toch weer omdat men wist dat hij liet welzijn van de gemeente(n) zocht.

3.2. Het initiatief van Kampen

Ofschoon de (Vrije) Oud Gereformeerde Gemeente van Kampen buiten een officieel kerkelijk verband stond, waren er toch contacten met andere vrije viiieen ten. Spoedig na de komst van ds. De Jonge verzocht de Vrije Oud Gereformeerde Gemeente te Genemuiden hem om te komen preken. Meerdere verzoeken van vrije gemeenten volgden. In het begin van de twintiger jaren vielen verscheidene predikanten weg uit de kring van de Vrije (Oud) Gereformeerde gemeenten, zodat de gemeenten als het ware naar elkaar gedreven werden rond de weinige predikanten, die nog overbleven. Dezen kregen daardoor steeds meer werk op hun schouders gelegd. Zij verzorgden de gemeenten door de bediening van liet Woord en de sacramenten. Ook gaven zij enig onderwijs aan hen, die stonden naar het ambt van predikant.

Zo moest ds. De Jonge in maart 1922 preken in Enkhuizen, nadat ds. G.J. Wolbers daar op 11 januari 1922 overleden was. Verder was hem verzocht op 1 en 2 maart in Rotterdam te zijn om zijn schoonzoon Jan Jacob Otte daar tot predikant te bevestigen. De (Vrije) Oud Gereformeerde Gemeente van Grafhorst verzocht in diezelfde maand vervolgens de pastor van Kampen om ouderlingen te bevestigen en kinderen te dopen, terwijl uit Vlaardingen nog een verzoek kwam om ie preken en de sacramenten te bedienen. Tenslotte lag er nog een verzoek om de heer C. den Hertog te onderzoeken, om te zien of hij geschikt was als oefenaar. Dat laatste gebeurde en Den Hertog werd toegestaan een stichtelijk woord te spreken.

De vele ambtswerkzaamheden gaven de kerkenraad van Kampen, met als voor-naamste initiatiefnemer ds. C. de Jonge, de overtuiging dat het nuttig zou zijn als in de verschillende vrije gemeenten meer eenheid zou komen. Onder leiding van ds. De Jonge werd nu getracht de onderlinge contacten uit te bouwen tot een meer geordend kerkelijk samenleven. Daartoe nodigde de kerkenraad van Kampen een aantal vrije gemeenten uit om afgevaardigden te zenden naar een vergadering, die op 14 juni 1922 te Kampen gehouden zou worden.

Lang niet iedere aangeschreven gemeente was daartoe bereid. De kerkenraad van de Vrije Gereformeerde Gemeente te Giessendam bijvoorbeeld, legde de uitnodiging simpelweg terzijde; die van de Oud Gereformeerde Kerk van Amsterdam zag er

(gezien de pogingen die men in de jaren 1911/12 zelf had gedaan om zo'n verband op te richten") geen heil in," terwijl de kerkenraad van Broek onder Akkerwoude bericht zond te willen wachten tot een ledenvergadering over een eventuele aansluiting bij een kerkelijk verband uitspraak had gedaan."

Toch gelukte het om een aantal gemeenten in Kampen samen te brengen. Het waren afgevaardigden uit Kampen, Rijssen, Den Helder, Doetinchem, Enkhuizen, Grafhorst en Utrecht.⁵¹ Ds. De Jonge opende de vergadering en zette uiteen hoe de kerkenraad van Kampen "aangezocht door hun Leraar tot oproeping en in éénsmelting te komen" het genoeg mocht hebben, "dat zulks niet ijdel is geweest." Als voorzitter van de vergadering werd vervolgens ds. De Jonge gekozen. Op die vergadering werd besloten tot het vormen van een kerkelijk verband, dat aanvankelijk bestond uit de gemeenten Kampen (met ds. C. de Jonge), Den Helder (met ds. J. Meijer), Rijssen-Wal (met oefenaar L. Wijting) en Doetinchem. De gemeenten Utrecht, Grafhorst en Enkhuizen⁵² sloten zich nog niet aanstonds bij het nieuwe verband aan.

Tijdens de vergadering te Kampen werden enkele regels opgesteld, die bij het kerkelijk samenleven in acht genomen zouden worden. Zo formuleerde men als grondslag: Gods Woord, de Heidelbergse Catechismus en de 37 Artikelen. Daarbij werd aangetekend, "dat de ouderlingen acht hebben te geven met de leraars, op de prediking des Woords, catechismus, vraag en antwoord, en dat de drie stukken nodig zijn te kennen niet alleen in belijdenis, maar ook in praktijk." "Terwijl heden overal de mensen menen zalig te worden met de beloften zonder in waarheid bekeerd te zijn, is daar de Oud Gereformeerde leer die zegt," aldus de opstellers te Kampen, dat daar "waar de rechtvaardigmaking des zondaars uit genade niet geleerd wordt, de fundamenten wankelen."

Voorts stippelden de broeders een gedragslijn uit hoe er gehandeld moest worden op plaatsen waar geen gemeente bestond, maar waar men zondags wèl samenkwam om een preek te lezen. Besloten werd verzoeken uit dergelijke plaatsen om te komen prediken te aanvaarden. De bediening van de Doop zou moeten geschieden in tegenwoordigheid van een ouderling uit één der aangesloten gemeenten. Indien in een dergelijke plaats de wens zou bestaan tot gemeentevorming over te gaan, dienden de mensen zich eerst aan te sluiten bij de dichtstbijzijnde gemeente, waarna onder leiding van een predikant ambtsdragers kon worden gekozen.

Tenslotte werden op de vergadering te Kampen de heren A. Spijkhoven te Driebergen en C. den Hertog te Ter Aa erkend als oefenaars binnen het nieuwe verband. Ze konden door de vacante gemeenten beroepen worden tot ouderling.

Wanneer een gemeente één van de oefenaars zou begeren tot predikant, diende deze zich aan een nader onderzoek te onderwerpen. De classisvergadering kon dan over zijn toelating beslissen.

Met deze bepalingen hadden de gemeenten een begin gemaakt met de opbouw van een eigen kerkelijke organisatie. Opmerkelijk daarbij was, dat de broeders niet de aloude Dordtse kerkorde als basis van hun kerkelijk samenleven namen. Enerzijds zal dit waarschijnlijk uit onwetendheid en onbekendheid met de Dordtse kerkorde geschied zijn, doch anderzijds zal ook de weerzin tegen het zich al te zeer binden aan regels een rol gespeeld hebben. Helemaal werd de oude kerkorde overigens niet uit het oog verloren. In 1924 vroeg Doetinchem "welke artikelen van de Dordtse kerkorde gehandhaafd worden en welke niet". De classisvergadering sprak als haar mening uit, dat de artikelen welke gehouden kunnen worden, gehandhaafd zouden blijven. Overigens was als uitgangspunt van de organisatie van 1922 vastgesteld: "Elke gemeente zal vrij nochtans verenigd zijn; ze is vrij en staat onder geen heerschappij van enig ander gemeente."

Elke gemeente was vrij, om in geval van moeilijkheden, een andere kerkenraad, naar keuze te hulp te roepen". De weerzin tegen een al te nauw verband kwam eveneens uit in het besluit in 1926 om "in het vervolg geen classis-, maar vergadering te zullen aantekenen". De gemeenten schenen zich slechts met elkaar te willen verbinden op voorwaarde dat het verband een grote mate van vrijheid toeliet. Evenwel was er een begin gemaakt met een kerkelijk samenleven volgens een bepaalde - zij het summiere en soms vage - regelgeving.

3.3. De eerste "verbonden" gemeenten

Het in 1922 gevormde verband van Oud Gereformeerde Gemeenten werd door de betrokkenen meestal aangeduid met de naam "classis Utrecht". Buitenstaanders spraken veelal over "De Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten". Aanvankelijk maakten slechts vier gemeenten van dit verband deel uit. Over elk van deze gemeenten volgen hieronder enige historische bijzonderheden.

3.3.1. Kampen

De Vrije Oud Gereformeerde Gemeente van Kampen was in 1891 ontstaan na een conflict in de uit 1835 daterende Dordtsch Gereformeerde Gemeente, die behoorde tot het kerkverband rond ds. Fransen. Oorzaak van het conflict was de wens van een gedeelte van die gemeente onder leiding van enkele ambtsdragers om zich als "vrije" gemeente te constitueren. De uitgetreden groep kocht in 1893 een herenhuis aan de Burgwal en richtte dat in tot kerk. Een jaar later kreeg de nieuwe gemeente haar eerste predikant in de persoon van Gerrit Maliepaard. Na hem werd de gemeente bediend door ds. Johann Joseph Grass en ds. Pieter van der Heijden.⁵⁵

3.3.2. Den Helder

De gemeente van Den Helder is waarschijnlijk aan het eind van de zeventiger jaren van de vorige eeuw ontstaan uit een hervormde evangelisatie." Ds. Johannes van den Broek was haar eerste predikant. Na hem werd de gemeente acht achtereenvolgens gediend door de predikanten Dirk Versteeg, Bernardus Samuel Beer, Wilhelmus Hendriksen en Jacobus Dekker. In 1912 deed ds. Johann Meijer intrede in de gemeente.⁵⁶

3.3.3. Rijssen

De gemeente van Rijssen was de oude kruisgemeente, die in 1869 bij de vereniging van Kruisgezinden en Afgescheidenen wel mee verenigd was, doch na het vertrek van ds. J. Diephuis in 1883 buiten het kerkverband was geraakt. De zelfstandige Christelijke Gereformeerde Gemeente werd vervolgens gediend door de predikanten L. Spoel, J.J. Gras en P. van der Heijden. Op 15 juli 1906 verbond L. Wijting, sinds 1904 lerend ouderling van de Vrije Gereformeerde gemeente te Zeist, zich aan de gemeente na door ds. G. van Reenen tot zijn dien werk te zijn ingeleid. Voor de bediening van de sacramenten werden vrije predikanten aangezocht.⁵⁷

3.3.4. Doetinchem

De gemeente van Doetinchem ontstond eveneens in de tachtiger jaren van de vorige eeuw en wel als gevolg van een geestelijke opwekking in die streek. Nadat enige vrije predikanten waren voorgegaan, werd op 5 juni 1888 een Oud Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd. In de persoon van Gerrit Jan Wolbers bezat deze gemeente aanstonds een eigen voorganger. Deze vertrok in december 1890 naar de Vrije Gereformeerde Gemeente van Sliedrecht, waarna er voor de gemeente een herderloze

periode van langer dan een halve eeuw aanbrak. Vrije predikanten als ds. J. de Vries van Grafhorst en ds. A.H. Geerts van Scheveningen bedienden in de gemeente het Woord en de sacramenten, terwijl ook oefenaars als L. Wijting uit Rijssen er regelmatig voorgingen.⁵⁸

3.4. De eerste voorgangers van de Federatie

De in 1922 gevormde Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten bezat van meet af een behoorlijk aantal voorgangers. Naast ds. De Jonge had het nieuwe kerkverband een tweede predikant in ds. J. Meijer. Er waren drie oefenaars, te weten L. Wijting te Rijssen, A. Spijkhoven te Driebergen en C. den Hertog te Ter Aa. De twee laatstgenoemden waren niet aan een vaste gemeente verbonden.

3.4.1. Ds. J. Meijer

Johannes Meijer werd op 11 maart 1847 te Leeuwarden geboren. Aanvankelijk voorzag hij als boekhouder in zijn levensonderhoud. Rond 1875, toen hij in Alkmaar woonde, vond er een verandering in zijn leven plaats. Meijer werd godsdienstonderwijzer. In 1876 nam hij een benoeming als hervormd evangelist aan naar St. Oedenrode. Negen jaar later (in 1885) verwisselde hij die standplaats voor Geldrop. In deze plaats werd hij tot predikant bevestigd. Toen de plaatselijke ambachtsheer het kerkje waarin ds. Meijer preekte ophief, vestigde de predikant zich in Heelsum. In 1901 bevestigde ds. Geerts hem tot predikant van de (Vrije) Oud Gereformeerde Gemeente te Zelhem. Daar probeerde hij vergeefs aansluiting te krijgen bij zowel de Gereformeerde Kerken als de in 1907 gevormde Gereformeerde Gemeenten. Ds. Meijer werkte in de Achterhoek tot hij in 1912 een beroep aannam van de (Vrije) Oud Gereformeerde Gemeente te Den Helder, waar hij diende tot zijn emeritaat in december 1923. ⁵⁹

3.4.2. L. Wijting

Leendert Wijting werd geboren op 8 april 1873 te Lisse. Zijn vader, Dirk Wijting, was in die jaren voorganger bij de kruisgemeente te Lisse. In later jaren was hij predikant van enkele "vrije" gemeenten (Goes, Kampen en Zeist).

Op 19-jarige leeftijd opende de Heere de zielsogen van Leendert Wijting. In 1903 kreeg hij zitting in de kerkenraad van de Vrije Gereformeerde Gemeente van Zeist (de gemeente waar zijn vader tot zijn overlijden op 29 januari 1892 predikant was geweest). Van beroep was hij schilder. Jarenlang liep de jonge Wijting met werkzaamheden betreffende het verkondigen van Gods Woord. Toen de plaatselijke predikant Van Reenen in 1904 een beroep naar Leiden aannam, stelde deze aan Wijting de vraag of hij er wel eens over gedacht had het Woord te verkondigen. Onder tranen vertelde Wijting toen zijn werkzaamheden daaromtrent. De kerkenraad van Zeist verzocht hem daarop in de gemeente voor te gaan. Van ds. Van Reenen kreeg hij enige begeleiding bij het preken. Op zondag 4 september 1904 sprak hij voor het eerst, en wel over de tekst Exodus 14 vers 15b.

Twee jaar later bracht de zelfstandige Christelijke Gereformeerde Gemeente van Rijssen (Walkerk) een beroep op hem uit. Wijting nam dit aan en deed na bevestiging door ds. Van Reenen intrede. Hij preekte daarbij over de woorden: "Maar onze ogen zijn op U" (2 Kron. 20:12).

Zowel in 1907 als in 1908 dienden Wijting en de kerkenraad van de Walkerk een verzoek tot aansluiting bij de Gereformeerde Gemeenten in. Door tegenwerking van de bij dat kerkverband reeds aangesloten Eskerk te Rijssen vond de aansluiting geen doorgang.

Wijting is voor de op hem uitgeoefende aandrang om zich te geven voor de volle bediening van Woord en sacramenten nooit bezweken. Het was zijn wens zijn arbeid in alle eenvoudigheid te mogen doen.⁶⁰

Een afgewezen cadeau

Op 8 april 1923 vierde de voorganger van de Federatiegemeente te Rijssen zijn vijftigste verjaardag. Zijn kinderen meenden toen hem ter verlichting van zijn arbeid in de zeer uitgestrekte Rijssense gemeente te verrassen met een zeer passend geschenk. 'Zij hadden een fiets voor hem gekocht. Hoewel vader Wijting niets tegen een fiets had, integendeel, wilde hik, voorzichtig als hij was, eerst de kerkenraadsleden daarover raadplegen. Het gevolg was, dat de kinderen teleurgesteld de fiets terug moesten brengen, Een dergelijk vervoermiddel voor hun voorganger kon de goedkeuring van de kerkenraad niet wegdragen. Rijssen heeft dan ook deze voorganger van de "Kleane Koarke" niet anders gekend dan als een eerbiedwaardige man, die met vlugge pas de straten en wegen doorkruiste.

3.4.3. A. Spijkhoven

Anthonie Spijkhoven werd op 30 oktober 1864 te Leersum geboren. Van beroep was hij tuinman. De Gereformeerde Kerk van Driebergen diende hij geruime tijd als ouderling. Voor het eerst sprak hij een stichtelijk woord te Wijk bij Duurstede. Na verloop van tijd ging

hij voor in vrije en oud gereformeerde kring. In 1919 verzocht hij de kerkenraad van de Gereformeerde Kerk hem af te voeren van de lidmatenlijst. Het verzoek werd ingewilligd.

Nadat in 1922 de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten gevormd was, was hij elf maal scriba van de classisvergadering. Een beroep van de Oud Gereformeerde Gemeente van Doetinchem in 1922 nam hij niet aan. Spijkhoven meende een roeping te hebben in de verstrooide gemeenten en wenste zich derhalve niet aan één gemeente te verbinden. Wel bestond er tot zijn overlijden een zekere band met Doetinchem. Eénmaal in de drie weken preekte hij er. Ook verzorgde hij er jarenlang de catechisaties.

Door zijn opgeruimd en vriendelijk karakter alsmede door zijn tere godsvrucht, was hij overal gezien en geacht.

Op ruim zestigjarige leeftijd trad Spijkhoven in het huwelijk met Christina van de Brink. Gedurende de laatste vier jaar van zijn leven sprak hij elke woensdagavond in Driebergen en op elke vrijdagavond in Doorn. De kring in Driebergen noemde zich "De vrienden der Waarheid". In de diensten aldaar, die door een kleine honderd mensen bezocht werden, gingen ook Lederboeriaanse oud gereformeerde voorgangers voor. Na het overlijden van Spijkhoven ging deze samenkomst teniet.

Het einde van de loopbaan kwam voor Spijkhoven op 16 februari 1938. Onder grote belangstelling vond op maandag 21 februari 1938 de begrafenis plaats op de nieuwe begraafplaats te Driebergen. Hierbij werd gesproken door de predikanten M. Overduin en J. van 't Hoog. ⁶¹

3.4.4. C. den Hertog

Cornelis den Hertog (geboren in 1856) behoorde tot een groepje mensen te Ter Aa met een onkerkelijk leven, dat samenkwam om de oudvaders te lezen. Het betrof enkele gezinnen, die omstreeks 1887 de Hervormde Kerk ter plaatse hadden verlaten. Daaronder bevonden zich onder andere de families Huisman, Den Hertog en Fokker. Cornelis den Hertog bezat een bijzondere gave om leiding te geven op deze

bijeenkomsten. Rond 1915 begon hij te oefenen. Behalve in zijn eigen vrije kring te Ter Aa ging hij ook wel voor te Dordrecht en na 1920 te Doetinchem. Nadat hij door ds. De Jonge van Kampen onderzocht was, kreeg hij officieel toestemming voor te gaan in de gemeenten van de Federatie. In de twintiger jaren sloot hij zich aan bij de Oud Gereformeerde Gemeente te Utrecht. Op diverse plaatsen gaf hij catechisatie. Hij wist de aandacht van de jeugd goed vast te houden door vragenderwijs les te geven.

DE BEGINJAREN VAN DE FEDERATIE VAN OUD GEREFORMEERDE GEMEENTEN

4.1. Inleiding

Reeds aanstonds oefende het in 1922 gevormde kerkverband van Oud Gereformeerde Gemeenten aantrekkingskracht uit op vrije groepen en gemeenten. Verschillende verzochten in de loop der jaren opgenomen te mogen worden in het verband, hetgeen na onderzoek al dan niet geschiedde. Op bijna elke vergadering, die tweemaal per jaar in een gebouw in de Ambachtstraat te Utrecht 62 gehouden werden, lagen dergelijke verzoeken op tafel.

4.2. Dordrecht

De eerste gemeente die toelating verzocht, was de buiten het kerkverband geraakte Gereformeerde Gemeente van Dordrecht. Deze gemeente had haar wortels in een vrije groep, die sinds 1899 geregeld samenkomsten belegde in het gebouw van de Schildersbond in de Cornelis de Wittstraat. Lelt deel van deze samenkomst sloot zich in 1913 aan bij de Gereformeerde Gemeenten, waarna de groep als afdeling van de Gereformeerde Gemeente van Ridderkerk vergaderde in het gebouw Patrimonium in de Lange Breestraat.

Op 15 november 1918 werd deze afdeling door ds. A. Makkenze geïnstitueerd. De gemeente kocht in 1921 van de Christelijke Gereformeerde Kerk haar voormalige kerkgebouw in de Museumstraat. Vanwege de schaarse bediening des Woords door predikanten van het eigen kerkverband nodigde de kerkenraad ook vrije voorgangers uit. Een van hen, J. van Vliet, werd in juli 1922 zelfs door de gemeente beroepen. Toen deze het beroep aannam, trad de gemeente uit het verband van de Gereformeerde Gemeenten.⁶³

4.3. J. van Vliet

Joost van Vliet was op 22 juli 1861 te Nieuwe Tonge geboren. In later jaren woonde hij te Vlaardingen en behoorde daar tot de Vrije Gereformeerde Gemeente. Toen in 1901 ds. C. Densel tot die gemeente overkwam, verliet Van Vliet met enige anderen de gemeente en ging in een timmermanswerkplaats afzonderlijke diensten beleggen. Uit deze samenkomst ontstond in 1906 de Christelijke Gereformeerde Kerk van Vlaardingen. Vanaf 1904 ging Van Vliet daar zelf voor. Officieel diende hij als oefenaar de Christelijke Gereformeerde Kerk van Vlaardingen van 1908 tot 1913, en die van Boskoop van 1913 tot 1921.

Nadat hij in de Christelijke Gereformeerde Kerk afgewezen was om naar artikel acht van de Dordtse Kerkorde predikant te worden, onttrok hij zich in 1921 met een gedeelte van zijn gemeente aan het kerkverband. Hij ging over naar de Gereformeerde Gemeenten. Als bezwaar tegen de Christelijke Gereformeerde Kerk voerde hij aan dat men daar leerde dat de rechtvaardigmaking aan de wedergeboorte verbonden was. Naar Van Vliets gevoelen was dat wèl het geval aan de zijde Gods, maar kon dit niet als grond in de prediking gehanteerd worden.

Op 12 april 1922 werd hij door de noordelijke particuliere synode van de Gereformeerde Gemeenten onderzocht. Hem werd slechts toegestaan in de gemeente Boskoop voor te gaan. Onder leiding van ds. W. den Hengst zou hij eerst nog wat verder moeten studeren voor hij in alle gemeenten mocht preken.

Van Vliet had hiertegen in verband met zijn leeftijd (61 jaar) bezwaren. Hij was bovendien van mening, dat dit ook niet geëist werd in Gods Woord, noch in de Dordtse kerkorde. Hij verklaarde zich niet aan deze bepaling te zullen houden. Wanneer

gemeenten hem zouden uitnodigen om in de dienst des Woords voor te gaan, zou hij dat niet afwijzen. Het beroep naar Dordrecht, kort daarna, nam hij dan ook aan.

4.4 Dordrecht sluit zich aan

De Dordtse gemeente sloot zich na uittreding uit de Gereformeerde Gemeenten dadelijk aan bij de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. De beroepen predikant werd vervolgens op een kerkenraadsvergadering te Dordrecht onderzocht aangaande roeping en bekering door de predikanten De Jonge en Meijer. Dit voorstel van ds. Meijer werd besloten aanstonds tot bevestiging over te gaan, zonder raadpleging van de door ds. De Jonge voorgestelde buitengewone vergadering van verbonden gemeenten. Volgens ds. Meijer was een dergelijke vergadering slechts nodig voor de bevestiging van bij het kerkverband aangesloten oefenaars. Daar Van Vliet van buiten het kerkverband kwam, was de in Kampen gemaakte afspraak, aldus ds. Meijer, niet van toepassing. Op 23 augustus 1922 weid Van Vliet door ds. De Jonge tot predikant bevestigd.

Over de toelating van de gemeente van Dordrecht en de ordening van ds. Van Vliet ontstond op de eerstvolgende classisvergadering, die op 26 oktober van datzelfde jaar te Utrecht gehouden werd, een stevige discussie. Lang niet iedereen was het met de gevolgde procedure eens. Ds. De Jonge wist de gemoederen te bedaren door te verklaren, dat hij er "door 's Heeren kennelijke bearbeiding in zijn hart" toe overgebogen was Van Vliet te bevestigen. Met die verklaring namen de broeders tenslotte genoegen.

Weldra bleek, dat de persoon van ds. Van Vliet niet in de discussie betrokken was geweest. De vergadering had zoveel vertrouwen in en achting voor hem, dat ze hem koos tot deputaat voor het onderzoek van hen die toelating wensten tot het predikambt. Behalve ds. Van Vliet werden daartoe ook ds. C. de Jonge en de ouderlingen H.J. Wiltink van Doetinchem en H. Ligtenberg van Rijssen aangewezen." Behalve de benoemde leden maakte ook de kerkenraad van de roepende gemeente deel uit van de commissie.

4.5. Aansluiting van Apeldoorn en Rotterdam

Op dezelfde classisvergadering van augustus 1922 kwam ook verdere uitbreiding van het kerkverband aan de orde. Enkele gemeenten hadden belangstelling getoond om zich aan te sluiten. Aan de predikanten werd toegestaan in vrije gemeenten te Apeldoorn en Rotterdam de sacramenten te bedienen, omdat men daar serieuze plannen had zich bij de verenigde gemeenten te voegen. De aansluitingen vonden inderdaad plaats.

4.5.1. Apeldoorn

De groep te Apeldoorn was rond 1922 ontstaan uit een aantal ontevreden en uit de Christelijke Gereformeerde Kerk." In het nabijgelegen Teuge was in 1921 in de Christelijke Gereformeerde Kerk de bevindelijke oefenaar Albert Koekoek vertrokken en zijn plaats was het volgende jaar ingenomen door ds. L. Baas. Diens prediking voldeed meerderen niet. Cornelis van Mourik, sinds 1907 boer te Apeldoorn, werd daarop de grondlegger van een samenkomst waarin de heer N. van der Kraats begon te oefenen. Als "Vereniging van vrienden" verzocht deze samenkomst in oktober 1922 aan de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten om in de bediening des Woords te willen voorzien. Op de volgende vergadering, een half jaar later, verzochten "de vrienden" hun voorganger, Van der Kraats, in de verbonden gemeenten op te nemen als oefenaar. De poging had geen succes, omdat - zo redeneerden de afgevaardigden

naar de classis Utrecht - in Apeldoorn nog geen officiële gemeente was. Het advies van de classis luidde dan ook, dat de broeders te Apeldoorn eerst moesten proberen een afdeling van Kampen te worden. In afwijking van dit advies bevestigde ds. Van Vliet van Dordrecht nog in datzelfde jaar Van der Kraats tot ouderling en C. van Mourik tot diaken te Apeldoorn. Uiteraard werden op de eerstvolgende classisvergadering nogal wat bezwaren gemaakt tegen de handelingen van de Dordtse pastor, doch deze deed die af met de opmerking, dat hij "het hemelsche en geestelijke boven het Dordtsche had gezet".

4.5.2. Rotterdam

De aansluiting van de gemeente te Rotterdam betrof de voormalige Ledeboeriaanse gemeente van ds. L. van der Velde. Deze gemeente, die in later jaren achtereenvolgens bediend was door ds. N.H. Beversluis, ds. A. Potuyt en de oefenaar A.A. van Lieburg, vaardigde naar de classisvergadering van 26 oktober 1922 haar ouderlingen J. Joppe en H. Elmendorp af. Op de vergadering van 5 april 1923 werd de gemeente toegelaten tot het verband, nadat enige bezwaren van financiële aard waren weggenomen. De vereniging was van korte duur, want reeds in september 1924 werd bericht ontvangen, dat de gemeente zich van het kerk verband had losgemaakt.

De losmaking hield nauw verband met de persoon van Hendrik Johannes Grisnigt. Dit "buitenlid" van de Rotterdamse gemeente verklaarde in de loop van 1923 op de kerkenraadsvergadering zijn roeping tot het predikambt. Zonder de classis in deze zaak te raadplegen verleende de Rotterdamse kerkenraad hem preekconsent om te proponeren.

Voor het eerst sprak de nieuwe oefenaar op 3 februari 1924 te Vlaardingen een stichtelijk woord in het openbaar. Op de algemene vergadering van de Federatie leverde het verleende preekconsent nogal wat gespreksstof op.

Ds. Van Vliet uit Dordrecht sprak zelfs van "wrijving van gedachten en woorden". Later duidde men het aan met "de zaak Grisnigt".⁶⁷

4.6. Scheveningen met ds. J. van Wier

Een andere gemeente, die zich in 1923 bij de Oud Gereformeerde Gemeenten van de Federatie aansloot, was die van Scheveningen met haar predikant J. van Wier. Deze gemeente was in 1870 ontstaan, toen oefenaar A.H. Geerts met de Scheveningse leden van de Oud Gereformeerde Gemeente van Den Haag afzonderlijke diensten ging beleggen. Op 4 februari 1870 werd Geerts predikant van deze gemeente. Hij diende haar tot zijn overlijden op 13 januari 1916. De gemeente bracht in 1920 een beroep uit op oefenaar J. van Wier, die dit beroep aannam.

Jan van Wier, geboren op 2 oktober 1871 te Wonseradeel, was aanvankelijk beurtschipper. Als ouderling was hij verbonden aan de Gereformeerde Kerk te Nieuwer-Amstel (het huidige Amstelveen). Doordat hij sympathiseerde met ds. W. den Hengst, die in 1913 te Veenendaal uit de Gereformeerde Kerken was getreden en overgegaan was naar de Gereformeerde Gemeenten, kwam Van Wier zelf ook buiten de Gereformeerde Kerken te staan. Hij ging daarna oefenen tot hij op 20 juli 1920 te Scheveningen door de Goudse ouderling Wagenmaker in het predikambt bevestigd werd. Het volgende jaar kocht de gemeente van de Gereformeerde Kerk van Scheveningen de in 1890 gebouwde Pniëlkerk aan de Nieuwe Laantjes voor f 35000,- inclusief orgel en inventaris. Dit gebouw kreeg toen de naam van Eben Haëzerkerk.

Op 27 september 1923 waren ds. Van Wier en twee leden van zijn kerkenraad op de algemene vergadering van de Federatie te Utrecht aanwezig. Na bespreking werden hij en de gemeente Scheveningen "met algemene stemmen" in het verband

opgenomen.⁶⁸

4.7. Opperdoes

In datzelfde jaar 1923 institueerde ds. Van Vliet een gemeente te Opperdoes, die zich het volgende jaar bij de verenigde Oud Gereformeerde Gemeenten aansloot. De groep te Opperdoes was afkomstig uit de Christelijke Gereformeerde Kerk. Vanaf 1907 groepeerde zich daar rond vader en zoon Zwaan een gezelschap van ontevreden en over de prediking in de Christelijke Gereformeerde kerk. Aanvankelijk onderhield het gezelschap contacten met de zelfstandige kruisgemeente te Enkhuizen. In latere jaren ging zoon Cornelis Zwaan voor het gezelschap oefenen. 's Zomers geschiedde dat in een stal, in latere jaren in zijn woning.⁶⁹

4.8. Utrecht

Een jaar later, in 1924, sloot een samenkomst te Utrecht zich bij de verenigde gemeenten aan.⁷⁰ Reeds één en andermaal had de classis in die plaats vergaderd, doelt een officiële gemeente bestond daar niet. Wel kwam onder leiding van een t om i té reeds jaren in Utrecht een aantal vrienden samen. De groep was voortgekomen uit de arbeid van ds. A. Potuyt. Reeds vanaf 1911 was deze Rotterdamse voorganger om de veertien dagen in de Marnixzaal te Utrecht voorgeg.^{1.1} n. Vanaf september 1914 sprak hij er om beurten met oefenaar W. Woudwijk uit Amerongen.

Nadat ds. Potuyt zich in maart 1915 te Utrecht gevestigd had (Vleutenscheweg 22 ibis), werden ook zondagse diensten belegd in het gebouw Irene aan de Keistraat. Dit gebeurde aanvankelijk eveneens in samenwerking met de heer Woudwijk. In februari 1915 bevestigde ds. Potuyt hem te Langbroek tot predikant. Korte tijd later belegden beide predikanten afzonderlijke diensten te Utrecht. In 1917 vertrok ds. Woudwijk naar Hilversum. Een jaar later verhuisde de samenkomst van ds. Potuyt naar een gebouwtje in de Ambachtstraat. Op 25 november 1918 overleed ds. Potuyt. De groep liet toen verscheidene oud gereformeerde voorgangers optreden. Met name oefenaar Den Hertog ging er nogal eens voor. Aan dit voorgaan kwam door onenigheid aan het einde van het jaar 1922 een einde. In het vroege voorjaar van 1923 kreeg de gemeente van Utrecht een nieuwe voorganger in de persoon van Martinus Overduin.

4.9. Toelating van nieuwe voorgangers

Het nieuwe kerkverband oefende, behalve op gemeenten, ook aantrekkingskracht uit op vrije voorgangers. Naast de toegelaten voorgangers C. den Hertog, A. Spijkhoven en de predikanten van Dordrecht (J. van Vliet) en Scheveningen (J. van Wier), meldden zich in de twintiger en dertiger jaren nog vele anderen aan. De betrokkenen werden op hun genadestaat en roeping tot het ambt onderzocht door een aantal deputaten (de commissie van zeven) die de classis adviseerde over hun toelating. Deze kon hun dan toestaan een proefpreek in de verbonden gemeenten te houden, waarna over hun definitieve toelating beslist werd.

4.10. M. Overduin

De eerste die zich voor toelating aanmeldde, was Martinus Overduin uit Kampen, de jongste zoon van de bekende predikant van de Gereformeerde Gemeente van Lisse, Jac. Overduin.⁷¹

Deze was op 9 juli 1892 te Boskoop geboren. Op achttienjarige leeftijd had er een omkering in zijn leven plaatsgevonden. Toen Martinus op Hemelvaartsdag 1910 een jong meisje op gezelschap een psalmversje hoorde opgeven, beseftte hij voor het eerst, dat dat volk voor eeuwig gelukkig was en hij voor eeuwig ongelukkig. In zijn ongeluk

gezet kwam hij thuis. In de dagen die daarop volgden, leefde hij zijn Godsgemis nog dieper in. Daarvan zei hij: "En in deze bange zielenood behaagde het de Heere, door Zijn dierbare Heilige Geest mij in te winnen voor het Goddelijk vonnis, zodat ik een welgevallen kreeg in de straffen Gods."

Martinus kende geen Jezus, hoewel hij zijn vader jarenlang over Hem had horen prediken. Onder dat gemis behaagde het de Heere de weg in de Persoon des Middelaars voor hem te openbaren met de woorden: "Deze is Mijn geliefde Zoon, in Dewelke Ik al Mijn welbehagen heb, hoort Hem."

In de tijd toen dit plaatsvond, was Martinus ongeschikt voor zijn dagelijks werk. I lij meende een roeping ontvangen te hebben omlet Evangelie te verkondigen. Zijn vader, met wie hij hierover sprak, wees dit echter van de hand. Toch bleef die roeping in zijn ziel aanwezig. Hij werd nog dieper ingeleid. In zijn dagelijks bestaan werd alles hem bij de handen afgebroken: Op 30-jarige leeftijd stootte de Heere hem, zoals Overduin in zijn autobiografie schrijft, in Zijn wijngaard uit.

Rij de "Vereniging van Uitgetreden en uit de Nederlandse Hervormde Kerk" te Bergambacht sprak hij voor het eerst een stichtelijk woord. Na door de kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente van Kampen, van welke gemeente hij lid was, daarover vermaand te zijn, zegde hij zijn lidmaatschap van de Gereformeerde Gemeenten op. Op 10 februari 1923 werd hij voorganger van een vrije groep te Utrecht, die samenkwam in de Ambachtstraat. Via ds. De Jonge zocht Overduin nu toelating bij de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. Samen met de voorganger van Apeldoorn, N. van der Kraats, werd hij door de classisvergadering van 27 september 1923 verwezen naar de commissie van zeven. Deze vergaderde op 14 januari 1924 te Utrecht en verleende Overduin vrijheid als oefenaar in de gemeenten voor te gaan. Spoedig daarna sloot de gemeente Utrecht zich officieel bij de Federatie aan.

Aan het einde van datzelfde jaar stelde de kerkenraad van Utrecht een regel vast voor het op zondag afwezig zijn van de oefenaar. Aan Overduin werd toegestaan elke vijfde zondag elders voor te gaan, mits er in Utrecht een voorganger was. Kennelijk maakte Overduin in Utrecht aanvankelijk geen deel uit van de kerkenraad, want pas onder de notulen van de ledenvergadering van 10 juni 1925 wordt zijn naam voor het eerst aangetroffen.

In maart 1926 werd Overduin door de classis toegelaten tot de volle bediening naar aanleiding van een proefpreek over 2 Corinthe 5 vers 20. Zijn bevestiging tot predikant te Utrecht geschiedde op 13 juni 1926 door ds. J. van Vliet van Dordrecht.⁷²

4.11. N. van der Kraats

Het verzoek van de voorganger van Apeldoorn in 1924 was niet zijn eerste poging om in de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten als oefenaar erkend te worden. Reeds eerder, op 5 april 1923, had hij zich met een dergelijk verzoek tot de classis gewend. Het was toen afgewezen, mede omdat er te Apeldoorn rond Van der Kraats geen geordend kerkelijk leven was. In 1924 werd Van der Kraats opnieuw afgewezen; en wel voor onbepaalde tijd.

Van der Kraats legde zich bij die afwijzing niet neer. Hij oefende als voorheen in Apeldoorn en overal elders waar hij verzocht werd. De classisvergadering van 29 september 1926 besloot hem daarover te onderhouden, doch deze vermaning had weinig resultaat. Van der Kraats bleef enige tijd weg van de halfjaarlijkse vergaderingen.

In februari 1928 was er zelfs sprake, dat hij met zijn gemeente zou overgaan naar de Gereformeerde Gemeenten." In april deelde de kerkenraad van de Gereformeerde

Gemeente van Beekbergen op de classis Barneveld mee, dat Van der Kraats "die voor een los deel volks als spreker enkele jaren voorgaat, ... met zijn aanhang vereniging zoekt met de Gereformeerde Gemeenten, bijzonder ook als oefenaar overgenomen te worden." Het verzoek werd ondersteund door de ouderling van de Gereformeerde Gemeenten van Apeldoorn, D. Boomgaard. De classis vond op 26 april 1928 inwilliging ervan onmogelijk. Gewezen werd op de "oude breuken" die er lagen tussen Van der Kraats en de kerkenraad van Barneveld uit de tijd van ds. Janse. Er werd dan ook besloten, dat Van der Kraats geenszins mocht overkomen als oefenaar, hooguit als gewoon lid, maar dan uitsluitend na voorafgaande schuldbelijdenis." Teleurgesteld keerde Van der Kraats tot de Federatie terug. Op de classisvergadering, die op 27 september 1928 te Utrecht gehouden werd, was hij weer present. Hij beledigde schuld over "zijn wankel gangen aangaande zijn neiging naar de Gereformeerde Gemeenten." De vergadering legde hem een "proef-halfjaar" op, waarin hij voor alle gemeenten een proefpreek diende te houden. Daarna werd hij door de deputaten onderzocht en toegelaten als oefenaar. In 1929 vertrok hij in deze functie naar Den IJleider, welke gemeente in 1931 en 1933 bij de classis zijn bevestiging tot predikant verzocht. Op 29 november 1933 werd hij door ds. M. Overduin in het ambt bevestigd. Na het vertrek van oefenaar Van der Kraats verliep de gemeente van Apeldoorn. De overgebleven leden werden een tijdlang ondergebracht bij de gemeente Doetinchem. Pas na de Tweede Wereldoorlog was er te Apeldoorn weer sprake van een zelfstandige Oud Gereformeerde Gemeente met ambtsdragers.

4.12. H. Siegers

In 1925 werd ook aan de heer Siegers uit Oosterbeek toestemming verleend in de gemeenten een stichtelijk woord te spreken. De Oosterbeekse voorganger was op 8 februari 1884 te Stiens geboren. Aanvankelijk was hij schilder te Ferwerd, later directeur van de Friese Arbeiderskolonie te Leeuwarden. In die tijd begon hij te oefenen. In 1917 ging hij geregeld voor in een in dat jaar te Veenwouden gestichte Vrije Gereformeerde Evangelisatie. Het volgende jaar werd hij benoemd tot evangelist van de Evangelisatievereniging "De Bijbel" te Batavia, in het voormalige Nederlands-Indië. Na zijn repatriëring in 1924 kwam hij via inspecteur van politie De Jong in contact met een aantal ontevreden uit de Hervormde en Gereformeerde Kerk uit Oosterbeek. Zijn voorgaan te Oosterbeek sloeg aan. De opkomst onder zijn prediking was aanvankelijk groot. Wel bleven in het algemeen zijn kerkgangers meeleven.⁷⁵ In 1925 verzocht Siegers, mede namens de rond zijn persoon gevormde kring, opname als voorganger en gemeente in de Federatie. Tegelijk stond hij naar het ambt van predikant. Op de classisvergadering van 28 september 1925 presenteerde hij zich, samen met een zoon van ds. J. van Vliet van Dordrecht, Gerrit Jan van Vliet, om toegelaten te worden tot het predikambt. Nadat deze vergadering het verslag van zijn bekering en roeping had gehoord, besloot ze een commissie, bestaande uit de predikanten Van Vliet en Van Wier en de ouderlingen Kooimans en Wiltink, te benoemen, die de situatie ter plaatse moest onderzoeken.

Dit bezoek had tot gevolg, dat op 15 oktober 1925 te Oosterbeek een Oud Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd werd. Aanvankelijk leek het erop, dat Siegers' wens om tot predikant bevestigd te worden in vervulling zou gaan. Later bleek toch bij sommigen wantrouwen met betrekking tot zijn prediking te bestaan. Ds. Van Vliet drukte zijn kerkenraad op het hart "toch het verloop van die persoon goed na te sporen alvorens hem uit te nodigen voor een preekbeurt".⁷⁶

Ook de classisvergadering van 24 maart 1926, die met volle vrijmoedigheid de voorganger van Utrecht, Martinus Overduin, tot de volle bediening toeliet, aarzelde

met betrekking tot de bevestiging van de voorganger van Oosterbeek. Hoewel de broeders op Siegers korte proefpreek over Romeinen 9 vers 28 geen aanmerkingen konden maken, stelden ze zijn bevestiging uit tot hij in alle gemeenten naar genoegen zou zijn voorgegaan.

Voor Siegers duurde deze procedure niet alleen te lang, maar ook twijfelde hij er aan of hij ooit het beoogde doel zou bereiken, daar er in sommige gemeenten (onder andere in Dordrecht) forse kritiek op zijn preken was geleverd. Hij probeerde daarom buiten het kerkverband een predikant bereid te vinden hem te bevestigen tot herder en leraar van de kleine Oosterbeekse kudde! Dit kwam echter de broeders ter ore, die de Oosterbeekse voorganger daarover op de classisvergadering van 29 september 1926 onderhielden.

Het gevolg was, dat voorganger en gemeente zich afscheidden van het kerkverband. De classis liet dit uitreden in de couranten publiceren. Ook de Gereformeerde Gemeenten lieten publiekelijk weten, dat de gemeente van Oosterbeek op geen enkele wijze met hen in contact stond.⁷⁸

4.13. C. Zwaan en H. Cuperus

Het afwijzen van een voorganger was wel eens vaker de reden dat een gemeente buiten het kerkverband raakte. Dat was ook het geval met de gemeente Opperdoes. De voorganger van deze gemeente, Cornelis Zwaan, vroeg aan de classis- vergadering van 24 maart 1926, gelijktijdig met een zekere Cuperus uit Zeist, toelating als oefenaar. Aan beiden werd verzocht "kortelings de grondslag van een opgegeven tekst" vanaf de kansel weer te geven. Voor Zwaan was dat Efése 2 vers 8 en 9, terwijl Cuperus Romeinen 6 vers 7 te behandelen kreeg. Beider verklaring werd door de broeders als onvoldoende beoordeeld, zodat ze niet in aanmerking kwamen voor het begeerde oefenaarschap. Beiden verzochten in de volgende jaren nogmaals om een onderzoek. Op 24 februari 1927 werd het verzoek van Cuperus opnieuw afgewezen.⁷⁹ Twee jaar later stond de classisvergadering aan Zwaan toe, na herhaald onderzoek, voor alle gemeenten een proefpreek te houden. Het oordeel daarover was niet gunstig, zodat aan hem opgedragen werd het oefenen in de gemeente Opperdoes te beëindigen en te gaan preeklezen. Wanneer hij hierin niet zou bewilligen, zou aan de gemeente te Opperdoes de sacramentsbediening worden onthouden. In Opperdoes legde men zich bij dit besluit niet neer. Fel werd er tegen geprotesteerd. De classisvergadering van 27 februari 1930 besloot tenslotte tot afsnijding van de gemeente Opperdoes.⁸⁰

4.14. Andere aanmeldingen

Zwaan en Cuperus waren overigens niet de enigen, die toestemming verzochten in de gemeenten te mogen preken.

Gelijke verzoeken werden gedaan door de lidmaten B. Hennephof van Kampen, E. Wijnne van Kampen, M.J. Bakker van Apeldoorn, A. Kaptein van Scheveningen, G.J. van Vliet uit Vlaardingen, H.J.C.H. Zwijnenburg, D.C. van Stempvoort en W. van Dijk van Utrecht (wonend te Veenendaal)

Alleen de verzoeken van eerst- en laatstgenoemde werden na verloop van tijd gehonoreerd.

4.15. IJsselmonde en Kinderdijk

In het midden van de twintiger jaren verschenen op de classisvergaderingen afgevaardigden van de gemeenten IJsselmonde en Kinderdijk.

4.15.1. IJsselmonde

Vanuit IJsselmonde richtte in augustus 1925 een aantal broeders tot ds. Van Vliet te Dordrecht het verzoek "om maatregelen te nemen tot verkrijging van een goede orde". De predikant antwoordde, overeenkomstig de bepalingen van 1922, dat men zich eerst bij het kerkverband diende aan te sluiten. De broeders uit IJsselmonde zochten vervolgens contact met ds. J. Meijer, de voormalige predikant van Den Helder. Deze weigerde hun de gevraagde dienst niet. In januari 1926 kwam hij tot de gemeente over, stelde orde op zaken en bevestigde, met medewerking van de ouderlingen Joppe en Elmendorp uit Rotterdam, voorganger H. J. Grisnigt (1894-1980) op 28 januari tot predikant van de gemeente IJsselmonde met een preek over 1 Korinthe 9 vers 16, waarna ds. Grisnigt twee dagen later intrede deed met Psalm 77 vers 20 en 21.

Enkele personen in IJsselmonde, waaronder een zekere Jan Heijde, konden zich met de gang van zaken rond de Instituëring niet verenigen. Zij zochten in 1927 aansluiting bij de Dordtse Oud Gereformeerde Gemeente, om zo mogelijk in de toekomst eenzelfde gemeente te IJsselmonde te stichten.

Twee broeders uit deze kring (genoemde Jan Heijde te IJsselmonde⁸⁵ en een zekere Jan Weststrate te Rotterdam⁸⁶) ambiëerden vervolgens het oefenaarschap. De Dordtse kerkenraad nodigde de beide broeders uit om op een kerkenraadsvergadering verslag te doen van hun bekering en roeping tot het ambt.

Nadat beiden op 2 juni 1927 verslag hadden uitgebracht van hun werkzaamheden aangaande het predikambt, bestond er bij de Dordtse kerkenraad aangaande hun bekering geen enkele twijfel, doch met betrekking tot "hun roeping om in de naam des Heeren de bazuin der eeuwigheid te blazen," werden wel vraagtekens geplaatst. Ds. Van Vliet gaf beide broeders te verstaan, dat een nader onderzoek door de commissie van onderzoek vergeefs zou zijn. Op de vraag van Heijde of hij door mocht gaan met in zijn woonplaats een stichtelijk woord te spreken, antwoordde de Dordtse pastor, dat Heijde "zulks maar aan de Heere moest vragen en met God afhandelen." Beide broeders wendden zich vervolgens tot de "commissie van zeven" van de Federatie. Ook daar werden, overeenkomstig de verwachting van ds. Van Vliet, hun verzoeken niet ingewilligd.

4.15.2 Kinderdijk

De gemeente van Kinderdijk was in de twintiger jaren ontstaan uit een vrije evangelisatie. Deze was op 5 november 1924 ten huize van A. de Jager opgericht. Voorzitter van het bestuur was genoemde heer De Jager. Dit bestuur huurde van A. Klip een oud schoolgebouw. De eerste godsdienstoefening werd op 10 december 1924 gehouden. Voorganger was de heer J. van 't Hoog uit Papendrecht, die zijn gehoor bepaalde bij Ezra 9 vers 14. De daarop volgende zondag, 14 december, sprak de heer J. Weststrate uit Charlois. Ook andere voorgangers van oud gereformeerde signatuur gingen er voor (ds. L. Boone, ds. M. Overduin, ds. J. van Wier, ds. J. van Vliet en de heer A. van Zon). De Instituëring tot gemeente vond plaats op 29 juli 1925 en werd verricht door ds. J. van Vliet van Dordrecht. In februari 1927 sloot de gemeente zich, mede met het oog op de preekvoorziening en de bediening van de sacramenten, bij de Federatie aan onder voorwaarde dat de sprekers, die de gemeente in het verleden gediend hadden, dit mochten blijven doen. De gemeente bezat vanaf 1925 een min of meer vaste voorganger in de persoon van Johannes van 't Hoog.

4.16. J. van 't Hoog

Johannes van 't Hoog was op 13 juni 1876 te Papendrecht geboren. In het begin van de jaren twintig was hij in die plaats weleens voorgegaan in een gezelschap, dat aan het

einde van de vorige eeuw ontstaan was rond Cornelis Schouten (1837-1925). Op verzoek van Rotterdam besloot de classis- vergadering van 5 april 1923 de heer Van 't Hoog op een volgende vergadering eens op te roepen voor een kennismakingsgesprek. Voorts verzocht men hem lid van een van de Oud Gereformeerde Gemeenten (bijvoorbeeld van Dordrecht) te worden. Bijna vier jaar later, op 24 februari 1927, werd hij als oefenaar toegelaten. Hij diende toen reeds vanaf 1925 de gemeente van Kinderdijk als lerend ouderling. In 1932 vertrok hij in diezelfde functie naar Utrecht, waar ds. M. Overduin hem op 17 juli van dat jaar bevestigde. Ruim een jaar later, in september 1933, verzocht Utrecht aan de classis zijn bevestiging tot predikant. Deze vergadering had, na het oordeel gehoord te hebben van de "commissie van zeven" alsmede van een preekvoorstel van Van 't Hoog naar aanleiding van Efeze 2 vers 1, daar geen bezwaar tegen, waarna op 12 november 1933 ds. M. Overduin hem in dat ambt bevestigde. Tot zijn overlijden op 5 januari 1949 is ds. Van 't Hoog in Utrecht gebleven.

4.17. Hilversum

In 1927 verzocht een groep te Hilversum eveneens om toelating. Het betrof een deel van het gezelschap, waarbij vóór 1913 ds. Jac. van Leeuwen Pzn. voorgegaan was. Deze groep, waar de bestuursleden G. Post en J. de Graaf de kerkenzaken regelden, was na het overlijden van ds. Van Leeuwen nog gediend door ds. W. Woudwijk (1869-1920). Na diens overlijden liet men vrije predikanten voorgaan. Bij de vorming van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten in 1922 was deze groep ook uitgenodigd. Ze was toen verhinderd geweest afgevaardigden te zenden.

Het toelatingsverzoek uit Hilversum werd in zoverre toegestaan, dat de mensen te Hilversum aangeraden werd, zich eerst als leden bij de gemeente van Utrecht aan te melden. Deze raad is waarschijnlijk niet opgevolgd. Spoedig nodigde men in Hilversum predikanten uit van de Gereformeerde Gemeenten, waarna aansluiting bij dit kerkverband volgde, eerst als station van Utrecht en later, in 1932, als zelfstandige gemeente.

4.18. Ds. Van Wier naar Rijssen

In 1928 verwisselde ds. Van Wier de Scheveningse gemeente voor die van Rijssen.⁸⁷ Op zondag 18 december werd hij in het Twentse plaatsje bevestigd door ds. Van Vliet van Dordrecht. De gemeente van Rijssen bezat toen gedurende enige tijd twee voorgangers. In 1931 opende zij ook een tweede plaats van samenkomst, namelijk het Noorderkerkje op de Huttenwal.

In hetzelfde jaar herdacht oefenaar Wijting op 15 juli dat het 25 jaar geleden was, dat hij zich als voorganger aan Rijssen verbonden had. Naar aanleiding van Psalm 119 vers 45 sprak hij van "'s Heeren trouw onder de wisseling der tonelen."

4.19. Wankele gangen in het kerkelijk leven

Voor de tot voor kort vrije gemeenten en voorgangers was het soms moeilijk zich aan de verplichtingen te houden, die een kerkelijk samenleven met zich meebracht. Het kwam nogal eens voor, dat niet-aangesloten voorgangers op kansels van verenigde gemeenten toegelaten werden, terwijl anderzijds de toegelaten voorgangers weleens uitstapjes naar vrije groepen en gemeenten maakten. Hier en daar werd deze praktijk zelfs officieel getolereerd. Aan de gemeenten Doetinchem en Kinderdijk was "vrijheid gegeven om enkele oefenaars, die hen al jaren dienden, te laten komen tot stichting der gemeente".

Het was de Dordtse kerkenraad, die deze kwestie in 1924 op de agenda van de

voorjaarsvergadering van de classis plaatste. Het werd een moeilijk punt, want de ambtsdragers dachten over deze kwestie niet gelijk. Vier jaar later stelde de Dordtse kerkenraad de zaak opnieuw aan de orde. De klacht was nu, dat "eigen" voorgangers buitenstaande gemeenten op zondag dienden, terwijl in aangesloten vacante gemeenten een preek gelezen moest worden. Ook had één der predikanten kinderen in een vrije gemeente gedoopt. De classis achtte het eerste gedeelte van de klacht uit Dordrecht gerechtvaardigd en bepaalde dat de voorgangers op zondag in geen buitenstaande gemeente behoorden te preken.

Werkelijk werd getracht dit besluit na te komen. Dat ondervond de "Vereniging van uitgetreden en uit de Nederlandse Hervormde Kerk te Bergambacht", die ds. C. de Jonge van Kampen een zondag uitnodigde. Ds. De Jonge wees de uitnodiging af en attendeerde de broeders in Bergambacht op het onordelijke van hun kerkelijk leven."

Iets dergelijks ondervond de kerkenraad van Scheveningen. In deze gemeente had men de oud-predikant, J. van Wier, enige kinderen laten dopen. Omdat ds. Van Wier zich het voorgaande jaar had losgemaakt uit het kerkverband en toelating had verzocht tot de Gereformeerde Gemeenten (zie par. 7.5.) werd de kerkenraad door de classis ernstig vermaand. Na schuldbelijdenis van de Scheveningse afgevaardigden en hun verzekering, dat het niet de bedoeling was daarin door te gaan, was de zaak afgedaan.

'Inch bleef het in de praktijk erg moeilijk om de weg van het kerkrecht te blijven bewandelen. Zo had de classis op een vraag uit Scheveningen in september 1926 toegestaan kinderen te dopen in gemeenten die niet aangesloten waren. Wel maande ze de predikanten aan voorzichtig te handelen.

In 1931 bleek eveneens hoe snel het kerkrechtelijke pad verlaten kon worden. Op 30 januari van dat jaar ging ds. De Jonge van Kampen naar Rouveen en bevestigde daar zeven ambtsdragers in een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente. Een paar maanden eerder had hij in diezelfde plaats een kerkgebouw in gebruik genomen. Het betrof daar een gezelschap, dat zijn wortels had in de oude kruisgemeente, die tot 1884 in die plaats bestaan had. Het gezelschap kwam in 1928 na een conflict rond oefenaar J. Bisschop buiten de Nederlandse Hervormde Kerk te staan.⁸⁹ Hoewel deze gemeente zich bij geen enkel kerkelijk verband wenste aan te sluiten, heeft ds. De Jonge haar zolang hij daartoe in staat was verzorgd in de bediening van de sacramenten.⁹⁰

Eenzelfde situatie deed zich voor in 1931 in Tholen. In deze plaats was door een van de predikanten een gemeente geïnstitueerd zonder dat deze zich bij het kerkverband aansloot. Het betrof een aantal personen dat in 1928 met de Gereformeerde Gemeenten had gebroken omdat in genoemd kerkverband **Willem Baaij** (1893-1960)⁹¹ niet was toegelaten tot de opleiding voor het predikambt. Zijn aanhangers te Tholen kochten toen een zaal in de Vischstraat, waarin ze Baaij lieten preken.⁹²

Op 29 augustus 1931 werd hij door de nieuwe gemeente beroepen als predikant, welk beroep hij mocht aannemen. Als bevestiger werd Baaijs oude vriend ds. C. de Jonge aangezocht.⁹³ Deze nam die taak op zich ondanks verzet uit zijn kerkverband (met name vanuit Rijssen).

In een brief deelde ds. De Jonge aan Baaij mee, "dat hij van 's Heeren wege volkomen overreed was geworden" om hem te bevestigen, en wel met de woorden uit Handelingen 11 vers 17. Aan niemand vroeg de Kamper predikant toestemming. Ook de "commissie van zeven" raadpleegde hij niet. De bevestiging vond plaats op 22 oktober 1931 met een preek over 2 Timotheüs 1 vers 18: "Schaamt u dan niet, het getuigenis onzes Heeren". De geopende bijbel werd door ds. M. Overduin van Dordrecht en oefenaar Ariesen boven het hoofd gehouden."

Deze gang van zaken gaf aan de classisvergadering van de Federatie van 25 februari 1932 weer de nodige gespreksstof. Besloten werd in het vervolg niemand te

bevestigen, die niet eerst door de commissie was onderzocht.

4.20. Gezamenlijke regelingen

Leverde het naleven van afspraken over de organisatie en de grenzen van het kerkverband reeds menig probleem op, in veel sterker mate gold dit bij het opstellen van gezamenlijke regelingen.

De eerste regeling bestond echter weinig tegenstand. Op voorstel van ds. De Jonge van Kampen werd in februari 1927, op verzoek van Rijssen, besloten, dat vacante gemeenten met het oog op de bediening van de sacramenten, recht /ouden hebben om twee zondagen in het jaar een predikant in hun midden te hebben.

De tweede voorgestelde regeling betrof de verzorging van predikantsweduwen en wezen. In Dordrecht was namelijk op zondag 19 augustus 1928 ds. J. van Vliet overleden." De financiële ondersteuning van diens echtgenote kwam nu geheel voor rekening van de Dordtse gemeente.' De kerkenraad van deze gemeente stelde aan de classis voor om in alle aangesloten gemeenten tweemaal per jaar te collecteren voor weduwen van predikanten en oefenaars. De classis nam glit voorstel gedeeltelijk over. Besloten werd éénmaal per jaar hiervoor te collecteren. De gelden zouden naar Dordrecht gezonden worden, welke gemeente de weduwe het geld ter hand moest stellen. Een halfjaar later besloot de classis een soort kas voor predikantsweduwen te vormen, waarvoor elke gemeente eenmaal per jaar zou moeten collecteren. Uit deze kas zouden de predikantsweduwen wekelijks een uitkering kunnen ontvangen. Als beheerder van deze kas werd een Dordtse diaken benoemd.

Niet alle gemeenten stemden echter met deze regeling in. Voor sommige leek het te veel op verzekeren. Op de classicale vergadering van 27 september 1929 liet de kerkenraad van Rijssen althans weten, wel te zullen collecteren voor het onderhoud van de predikantsweduwe, maar de opbrengst rechtstreeks aan de betrokkene te zullen geven.

Een vraag van geheel andere orde was in 1925/26 of degenen die lid waren van "een bond of verzekering met inbegrip van vaccinatie", toegelaten konden worden tot het Heilig Avondmaal. Na een uitgebreide discussie besloot men in 1925 dezulken te vermanen zich te onthouden of te onttrekken. Een half jaar later, in het voorjaar van 1926, bleken onder andere ds. De Jonge en de afgevaardigden uit Rijssen met dit besluit toch geen vrede te hebben gehad. Opgemerkt werd, "dat de mogelijkheid niet uitgesloten was, dergelijke argumenten aan de hand houdende, nochtans een Goddelijk recht bezittende voor de tafel des Heeren". Na een diepgaande gedachtewisseling vond de vergadering uiteindelijk toch geen vrijheid dezulken van het Heilig Avondmaal te weren.⁹⁷

DE "BOONE-GEMEENTEN" IN DE JAREN TWINTIG

5.1. Inleiding

Evenals de Oud Gereformeerde Gemeenten van de Federatie maakten ook de gemeenten rond ds. Boone in de twintiger jaren een periode van groei door. Vrije gemeenten sloten zich bij het verband aan, nieuwe gemeenten ontstonden en nieuwe voorgangers dienden zich aan. Daar tegenover stond dat enkele kleine gemeenten teniet gingen.

5.2. Ederveen

In 1922 voegde behalve een gemeente te Woudenberg ook een groep te Ederveen zich bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten. Het betrof een aantal verontruste hervormden, die zich niet kon verenigen met de prediking van de plaatselijke hervormde voorganger, godsdienstonderwijzer D.E. de !Int ijn. De prediking van deze prediker verschilde namelijk nogal van die van de godsdienstonderwijzers die eerder in Ederveen stonden: H. Roelofsen (de latere predikant van de Gereformeerde Gemeenten) en C.W.H. Eigeman. De ontevreden verzoekten andere predikanten om voor te gaan. Er was contact met (de Gereformeerde Gemeenten, ds. J.P. Paauwe preekte wel eens in de schuur van Schouten aan de Hoofdweg en ds. Boone ging in de schuur van R. Beker aan de Schras voor. In 1921 werd de "Vereniging Oud-Gereformeerde Gemeente" gevormd, die aansluiting zocht bij de "Boone-gemeenten". Een acht leden tellend bestuur regelde de zaken. In 1924 werd een stuk grond aan de Hoofdweg gekocht, waarop een klein kerkgebouwtje werd neergezet. Drie jaar later, in februari 1927, kreeg de gemeente een eigen voorganger in de persoon van P. Beekman, die vanuit Den Haag tot haar overkwam. Deze voorganger diende de gemeente tot 1931 toen hij op 70-jarige leeftijd om gezondheidsredenen zijn arbeid te Ederveen moest neerleggen.⁹⁸

5.3. Zuidwolde en Genemuiden

In het midden van de twintiger jaren werden de beide meest noordelijk gelegen gemeenten, Zuidwolde en Genemuiden, opgeheven. In Zuidwolde, waar men vanaf 1846 in een particuliere woning samenkwam, was de opkomst zo klein geworden, dat toen een tweetal jongeren in 1923 na hun huwelijk overging naar andere kerken, besloten werd het preeklezen te staken.

In Genemuiden kwam er een einde aan het gemeentelijk leven, nadat op 1 februari 1924 de enige ouderling van de gemeente, Karst Dirks Beens, was overleden. Nog eenmaal in 1925 ging ds. Boone in Genemuiden voor. Daarna vloeide de kleine gemeente weg naar de in 1909/1910 door uittreding uit de Hervormde Kerk gevormde (Vrije) Oud Gereformeerde Gemeente. Deze gemeente was in 1919 opgenomen in het verband van de Gereformeerde Gemeenten.

5.4. E.J. Ariesen en Overberg

In 1924 werd het aantal voorgangers rond ds. Boone vergroot met de toetreding van de vrije (hervormde) oefenaar Evert Jan Ariesen.

Evert Jan Ariesen werd op 20 december 1863 te Veenendaal geboren. Op 17-jarige leeftijd werd hij krachtdadig bekeerd. De Heere trok met hem door, zodat hij getuigen mocht "gewassen en gereinigd te zijn door Hem, Die hem gekocht had van de grondlegging der wereld." Op 24-jarige leeftijd (april 1887) deed hij belijdenis in de Hervormde Kerk van Veenendaal

Bijna 12 jaar later, op 11 december 1899, werd hij met algemene stemmen tot ouderling in die gemeente gekozen. Ds. G. Nijhuis bevestigde hem als zodanig op nieuwjaarsmorgen 1900. In zijn kwaliteit als hervormd ouderling werd hij vervolgens benoemd in verschillende colleges en besturen. Hij was ook enige jaren gemeenteraadslid in Ede, waartoe Gelders Veenendaal behoorde. Als ouderling gaf hij catechisatie en leidde hij begrafeningen.

In die jaren werd hij bepaald bij de tekst uit 2 Timotheüs 4 vers 5: "Doe het werk van een Evangelist, maak dat men van uw dienst ten volle verzekerd zij." Daar hij meende dat deze woorden op zijn arbeid als ouderling sloegen, vertelde hij dit aan de plaatselijke hervormde predikant M. Jongebreur. Toen deze enige tijd later ziek werd, riep hij zijn ouderling bij zich en vroeg hem de eerstvolgende zondag een stichtelijk woord te spreken. Onder veel bestrijding voldeed deze tenslotte aan dit verzoek. Met veel opening sprak hij die zondag over de woorden uit Esther 4 vers 16: "Wanneer ik dan om- kome, zo kom ik om."

Door ds. Jongebreur werd Ariesen vervolgens aanbevolen bij een groep bezwaarde hervormden in Overberg, die een voorganger zochten.

In deze plaats waren namelijk problemen ontstaan met de hervormde godsdienstonderwijzer J. Ruitenbeek over diens "ruime Evangelieprediking". Een groot gedeelte van de kerkgangers was in september 1918 in de schuur van boer Van Donkelaar aan de Schoolweg afzonderlijke samenkomsten gaan beleggen. Bij deze groep trad boer Toes⁹⁹ op als voorganger. Ook ouderling Ariesen ging er op zondag regelmatig voor.

Rond 1920 werden er tegen dit voorgaan vanuit Veenendaal bezwaren gemaakt. Vooral het feit dat Ariesen op deze wijze weinig meer aanwezig was bij de bediening van het Heilig Avondmaal werd onjuist geacht. Een en ander was eind maart 1921 voor de ouderling/voorganger aanleiding om zijn ambt en de daaruit voortvloeiende functies neer te leggen.

In die jaren ontwikkelde de samenkomst te Overberg zich tot een vrije gemeente. Ds. Wolbers uit Enkhuizen werd gevraagd de sacramenten te bedienen. Na diens overlijden werd eenzelfde verzoek gericht aan ds. Boone. Tussen Ariesen en de predikant uit St. Philipsland ontstond zo'n goede relatie, dat laatstgenoemde Ariesen uitnodigde eens een zondag in St. Philipsland voor te gaan. Met veel opening mocht deze daar het Woord Gods verkondigen. Sinds die tijd bereikten Ariesen verzoeken uit andere plaatsen om eens te komen preken. Tijdens de algemene vergadering van de Oud Gereformeerde Gemeenten, die op 21 mei 1924 te Nieuw-Beijerland gehouden werd, kreeg hij toestemming "dit jaar voor te gaan" om dan tijdens de volgende vergadering "nader te worden onderzocht".

Dit onderzoek vond plaats op 27 mei 1925, eveneens te Nieuw-Beijerland. Ariesen deed toen verslag van zijn bekering en roeping en werkzaamheden met de gemeente Overberg, waarna de afgevaardigden zich met algemene stemmen voor toelating uitspraken. Ariesen diende vervolgens op zondag ook andere gemeenten. In Overberg ging in voorkomende gevallen ouderling/voorganger B. Toes voor. Bij diens vertrek naar IJsselmonde keerde Ariesen naar Overberg terug. Op 21 december 1926 werd hij er als lerend-ouderling bevestigd, hoewel hij eigenlijk geen vaste standplaats wenste. Hij diende deze gemeente tot 1933.

Toen werden de banden tussen Overberg en de 70-jarige Ariesen verbroken. De oude voorganger nam de arbeid op zijn boerderij te Veenendaal weer ter hand en leidde verder een teruggetrokken leven.'100

5.5. Oostburg en Utrecht

In 1925 werd het kerkverband vergroot door de aansluiting van gemeenten te Oostburg en Utrecht. Te Oostburg betrof het een gemeente die voorheen aangesloten was geweest bij de Gereformeerde Gemeenten. Deze gemeente was rond 1920 ontstaan door een uittreding uit de plaatselijke Gereformeerde Kerk. Nadat de groep aanvankelijk als gezelschap enige tijd in een particulier huis was samengekomen, werd op 17 mei 1922 besloten zich aan te sluiten bij de Gereformeerde Gemeenten. De groep kreeg toen een ouderling/oefenaar in de persoon van Pieter Kolijn. Drie jaar later, in mei 1925, ging Oostburg met Kolijn over naar de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. Boone.

In Utrecht waren ds. Boone en de oefenaars van zijn kerkverband vanaf 1911 regelmatig voorgegaan. Dit voorgaan resulteerde in 1925 in de instituering van een zogenaamde Boone-gemeente in de Domstad. Deze gemeente kwam samen in een zaaltje in de Zandhofsestraat, een voormalige werkplaats van Joh. Rijksen. In het begin van deze eeuw was deze ruimte de vergaderplaats van de "Vereeniging van Gereformeerden" van ds. Jacob van Leeuwen geweest. De Gereformeerde Gemeente had er daarna in de jaren twintig gekerkt. Toen deze gemeente in 1930 een gebouw aan de Boothstraat betrok, verkocht zij het zaaltje aan de Zandhofsestraat aan de "Boone-gemeente".

Utrecht was één van de weinige plaatsen waar twee Oud Gereformeerde Gemeenten naast elkaar bestonden, namelijk één die aangesloten was bij de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten (Ambachtstraat) en één die hoorde bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten (Zandhofsestraat).¹⁰¹

5.6. Kolijn

De overkomst van de gemeente Oostburg hield tevens een vermeerdering van het aantal voorgangers binnen de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten in. Immers de groep te Oostburg bezat in Pieter Kolijn een oefenaar en deze Pieter Kolijn werd op 22 juli 1863 te Hoek geboren uit eenvoudige ouders. Als landarbeider verdiende hij tot 1921 een karig loon. Op 27-jarige leeftijd vond er bij hem een grote omkering plaats. Kolijn werd in zijn schuld voor God gezet en leerde na verloop van tijd Christus kennen als zijn Borg en Middelaar. Hij ging vervolgens over van de Hervormde Kerk naar de (Oud) Gereformeerde Gemeente te Terneuzen.

Op de ledenvergadering van die gemeente van 5 mei 1910 werd hij gekozen tot ouderling. Als ouderling ging hij voor in Hoek, een afdeling van Terneuzen. Na enige tijd gevoelde Kolijn een roeping om een stichtelijk woord te gaan spreken. Op de classisvergadering, die op 11 januari 1921 te Middelburg werd gehouden, legde de 57-jarige ouderling met vrijmoedigheid getuigenis af van zijn bekering en roeping. Zowel de classis als de Zuidelijke Particuliere Synode, die een maand later te Krabbendijke bijeenkwam en waar hij een proefpreek naar aanleiding van 2 Korinthe 5 vers 19 hield, oordeelde positief over hem. Hij werd zelfs belast met het werk der inwendige zending.

Terneuzen liet hem op Hemelvaartsdag 1921 in de gemeente preken. Een jaar later werd hij lerend ouderling te Oostburg, waar een groep mensen zich van de Gereformeerde Kerk had losgemaakt en aansluiting had gekregen bij de Gereformeerde Gemeenten. Zondag aan zondag sprak hij in die gemeente een stichtelijk woord. In 1923 vestigde Kolijn zich ook in Oostburg. Eén en ander maal trachtte hij tevergeefs toegelaten te worden tot dienaar des Woords.

Toen Kolijn echter in 1924 op uitnodiging van enkele personen te Vlissingen buiten

de Gereformeerde Gemeente aldaar ging preken, waarschuwde "De Saambinder", het officiële orgaan van de Gereformeerde Gemeenten, dat voorganger en gemeente van Oostburg, wanneer ze op deze weg voortgingen, zich buiten het kerkverband plaatsten. Het volgende jaar, in februari 1925, verbrak Kolijn met zijn gemeente de band met de Gereformeerde Gemeenten.

Twee maanden later, op 27 mei 1925 werd Kolijn met zijn gemeente Oostburg op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. Boone tot dat kerkverband toegelaten. Nadat Kolijn verslag van zijn bekering en roeping gedaan had, mocht hij een jaar later in alle gemeenten voorgaan. Binnen het oud gereformeerde verband nam de nieuwe begaafde voorganger spoedig een belangrijke plaats in.

5.7. Rhenen

In 1917 had ds. Boone te Rhenen een gemeente geïnstitueerd, die zich bij zijn ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten aansloot. De groep kwam aanvankelijk bijeen in het achterhuis van boer Silfout aan de Oude Veenendaalseweg. In 1926 werd oefenaar Vijverberg uit het naburige Elst vaste voorganger te Rhenen. De opkomst nam toen zo toe, dat naar een andere plaats van samenkomst moest worden omgezien. Op 2 mei 1927 vond de eerste steenlegging voor een nieuw bedehuis en een pastorie aan de Bantuinweg plaats. Een jaar later kon het kerkje, dat ongeveer 125 zitplaatsen telde, in gebruik genomen worden.

5.8. Papendrecht

In 1925 sloot zich bij de "Boone-gemeenten" ook de kring van voorganger Cornelis Schouten (1837-1925) aan.' Deze groep was aan het einde van de vorige eeuw ontstaan, nadat Schouten, die in 1892 bedankt had als ouderling en voorzanger in de Christelijke Gereformeerde Kerk van Dordrecht, in zijn huis was gaan preeklezen. Na enige tijd groeide het gezelschap rondom hem zo aan, dat er een boerenschuur in de buurt als plaats van samenkomst geschikt gemaakt werd. Na verloop van tijd sprak Schouten ook weleens een persoonlijk woord als inleiding. Dit werd zo gewaardeerd, dat hij ophield met lezen en in het vervolg zelf een stichtelijk woord sprak. Ongeveer 20 jaar heeft Schouten zondag aan zondag gesproken.

Toen hij rond 1917 wegens ouderdom niet geregeld meer kon voorgaan, begon de samenkomst te verlopen. Verschillende gezinnen gingen over naar het "groene kerkje", de in 1913 geïnstitueerde Christelijke Gereformeerde Kerk te Papendrecht. Voor degenen die bleven, regelde een soort bestuur de zaken. Dat bestuur verzocht na de dood van Schouten opname bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten. Het aantal hoorders nam toen weer toe.

5.9. Geldermalsen

Twee jaar na Papendrecht, in 1927, sloot een groep te Geldermalsen zich bij de "Boone-gemeenten" aan. Het betrof de Ledeboeriaanse/Bakkeriaanse gemeente uit Neerijnen. Deze gemeente was in de tachtiger jaren van de vorige eeuw ontstaan.¹⁰³

In 1921 deelde ouderling Den Boesterd van Neerijnen aan ds. Van de Garde mee, dat de gemeente Neerijnen zich aan het Bakkeriaanse kerkverband onttrok.

De reden daartoe was de onenigheid die er in die jaren in Bakkeriaanse kring bestond met betrekking tot deelname aan het politieke gebeuren. Ds. Van de Garde was daarvan een verklaard tegenstander. Tegenover hem stond ouderling G. Mans te Herkingen, die namens de S.G.P. in de gemeenteraad van die plaats zitting had en zelfs enige tijd wethouder was. Rond 1920 leidde dit meningsverschil tot een harde confrontatie. Van

dit gekrakeel moest ouderling Den Boesterd niets hebben. Tegen de persoon van ds. Van de Garde had hij niets en ook ten aanzien van diens bekering bestonden bij hem geen twijfels, maar door liet "gehamer over de politiek" was hij zo verslagen, dat hij dacht: "Zouw mijnheer de voorzitter (ds. Van de Garde) niet buiten zijn zinne zijn? of zouw hij zichzelf onwetende moeten verklaren, dat zijn roeping als leraar verbeelding is."

Daarom nam deze ouderling afstand van ds. Van de Garde en ging met zijn gemeente afzonderlijk staan.¹⁰⁴

In 1927 sloot de gemeente zich aan bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten. Men verkreeg toen een kerkgebouw (kerkboerderij) aan de Tielerweg te Geldermalsen.

5.10 Geen plaats voor oefenaar G. Koeteuw

Aan liet einde van de twintiger jaren zocht de Bakkeriaanse voorganger G. Koeteuw te Rhenen 105 contact met de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten. Aan ds. Boone verzocht hij in diens gemeenten als oefenaar toegelaten te worden. De predikant van St. Philipsland ging op dit verzoek echter niet in. Deze verenigingspoging kostte de Bakkeriaanse oefenaar zijn voorgangerschap. Het vertrouwen van de Bakkerianen in hun oefenaar was er zodanig door geschokt dat ze hem niet meer in hun gemeenten lieten voorgaan.¹⁰⁶

5.11. W.H. Blaak

Naast de oefenaars Vijverberg, Beekman, Ariesen en Kolijn kregen de Oud Gereformeerde Gemeenten in 1930 een vijfde oefenaar in de persoon van de Nieuw-Beijerlandse ouderling Willem Huibrecht Blaak.

Willem Huibrecht Blaak was op 23 maart 1871 te Goudswaard geboren. Tot zijn achttiende jaar was, zoals hij het zelf schreef in zijn levensgeschiedenis, kwaad doen zijn grootste lust. Toen kreeg hij, terwijl hij alleen op het veld aan het werk was, een zeer diepe indruk van dood en eeuwigheid. Hoewel hij deze gedachte van zich af probeerde te zetten, lukte dit niet geheel. Zo leefde hij voort tot hij op 29-jarige leeftijd "de wapens tegen God moest neerleggen." Langs diepe wegen behaagde het de Heere, aldus Blaak, "mij een oog buiten mijzelf te schenken, en te tonen die bereidwillige Koning, waardoor ik nog zalig zou kunnen worden." Tijdens een ziekte, in maart 1907, kreeg hij vergeving van zonden. Hij schreef daarover: "Ik zag mij melaats van de zonde, van het hoofd tot aan de voetzool toe. Ik moest alles bekennen ... Een vertoornd Richter voor mij ... Alles getuigde tegen mij. Zolang echter mijn ziel haar verzuchtingen mocht opzenden, bleef ik ermee in leven, doch daar brak het ogenblik aan, dat ik werd uitbetaald. Alles werd afgesneden, alles ontviel mij; een bidder naar de hel. Ik was met God samen, had geen gedachten meer, stond alleen op de aarde, maar o wonder boven wonder, zo afgesneden, denkende de laatste snik te geven, en voor eeuwig onder het ongenoegen Gods verloren te gaan, zo de verlossing, die de hel sloot, de zonde wegnam en mij stelde alsof ik nooit zonde gedaan had. De gramschap weg, de toom weg, de verklager zwijgen, de hemel open, de liefde, vrede en blijdschap in mijn ziel, het oude voorbijgegaan, alles nieuw geworden."

Blaak was inmiddels van de Hervormde Kerk van Goudswaard overgegaan naar de Ledeboeriaanse gemeente van Nieuw-Beijerland. Op 8 januari 1905 had ds. Boone hem daar "bevestigd als lidmaat der gemeente".

Tevens had de predikant uit St. Philipsland twee dochttertjes van Blaak gedoopt. In 1907 volgde Blaak ouderling Van Lieburg in diens keuze voor ds. Boone. Na het vertrek van Van Lieburg naar Rotterdam, werd Blaak samen met K. IJerman

gekozen tot ouderling. IJzerman nam zijn benoeming aan, maar Blaak had eerst allerlei bedenkingen. De bezwaren werden door ds. Boone niet geaccepteerd en Blaak durfde tenslotte niet anders dan het ambt te aanvaarden.

Twintig jaar heeft hij de gemeente als zodanig gediend, hoewel hij elke zondag anderhalf uur lopen moest om in de kerk te komen, want hij bleef verder gewoon landbouwer te Goudswaard.

Op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van 19 juni 1930 bracht oefenaar Kolijn ter sprake de reeds lang bij 11.111 en oefenaar Beekman levende gedachte "of Blaak geen woord ter stichting zou kunnen spreken". Beide oefenaars hadden met deze zaak werkzaamheden gehad aan de troon der genade. Na enige bespreking bracht ds. Boone de zaak in stemming en "met algemene stemmen" gaf de vergadering de begeerte te kennen dat Blaak tot lerend ouderling zou worden aangesteld.

Ds. Boone vroeg nu aan Blaak, die zich bij de beraadslagingen verwijderd had, iets mee te delen van zijn bekering en roeping en "of er ook werkzaamheden waren om de gemeenten met een stichtelijk woord te dienen." Blaak kon toen gewagen van de arbeid die er over deze zaak was geweest, maar waarover hij met niemand eerder had gesproken. De vergadering besloot daarop Blaak gedurende een "proefjaar" toe te staan in de gemeenten een stichtelijk woord te spreken.

Blaak hield zijn eerste oefening, onder veel bestrijding, in een evangelisatie te Poortugaal, waar Flip Verlinde en Cees Spreeuwenberg kerkten". Hij sprak die avond over Jeremfa 31 vers 3. Nog voor het "proefjaar" verstreken was, ontving Blaak in april 1931 beroepen uit Rotterdam, Oostburg en St. Philipsland. Het uitbrengen van het beroep uit laatstgenoemde plaats was voornamelijk gebeurd op initiatief van ds. Boone. Deze had, gezien zijn leeftijd, hulp nodig bij zijn veelomvattende arbeid. Nadat Blaak op 19 april 1931 in St. Philipsland een zondag was voorgegaan, werd hij ingewonnen het beroep aan te nemen. Op zondagmiddag 19 juli 1931 bevestigde ds. Boone hem met de woorden uit 1 Korinthe 16 vers 10: "Zo nu Timotheüs komt, ziet, dat hij buiten vreze bij u zij; want hij werkt het werk des Heeren gelijk als ik."

In de avonddienst sprak lerend ouderling Blaak over de tekstwoorden uit 1 Korinthe 2 vers 1 en 2. Ruim drie jaar arbeidde oefenaar Blaak naast ds. Boone. In deze tijd bediende ds. Boone voornamelijk de vacante gemeenten, terwijl oefenaar Blaak meest betrokken was bij het ambtelijke werk in St. Philipsland.

Ontmoeting in Neerlangbroek

Met ds. Blaak heb ik kennis gemaakt lang voor hij predikant was. Als oefenaar hoorde ik hem vaak in 't kleine kerkje van de Oud-Geref. Gemeente van Neerlangbroek, vlak bij mijn geboorteplaats. Het was altijd een eenvoudig eerlijk en ernstig woord, van hart tot hart. En eerlijk en eenvoudig is hij altijd geweest en gebleven. Hij droeg destijds nog de gewone boerendracht en zo kan ik hem mij 't best herinneren. En onvergetelijk blijven mij de diensten uit die jaren, waarin hij voorging. Het kerkje was altijd overvol, heel laag van verdieping en vreselijk warm, zodat het zweet meermalen van mijn lichaam gutste. De dienst duurde eindeloos lang en ik weet nog heden hoe groot 't gevoel van bevrijding was als 't eindelijk afgelopen was en ik weer naar buiten kon, de frisse lucht en de vrije natuur in. En toch ging ik er altijd weer heen, want het trok mij onweerstaanbaar, het eenvoudige kerkvolk, het slepende zingen van de psalmen van Datheen, de zware en gevoelige ernst der prediking. En vooral voor de persoon van de eenvoudige oefenaar had ik in die jaren de grootste eerbied en dat is nooit veranderd. Een beetje bang was ik wel voor hem. Ik heb eenmaal n.l. ongenadig

van hem op m'n haren gehad. Ik was nog student en zonder hoed naar de kerk gekomen. Hij was er bepaald ontdaan van. "En dat voor een toekomstige leraar," zei hij. ... Maar verder heb ik nooit anders dan de grootst mogelijke hartelijkheid van hem ontvangen

Ds. J.T. Doornebal in "Gedachtenis tot zegening p. 192/193

5.12. Amersfoort

Het aan tal gemeenten werd op de te Rotterdam op 18 mei 1932 gehouden algemene vergadering opnieuw met één vermeerderd doordat de Vrije Gereformeerde Gemeente te Amersfoort kerkelijk overgenomen werd. Deze gemeente was op 9 december 1874 gevormd, nadat een aantal leden uit de Christelijke Gereformeerde Kerk getreden was wegens moeilijkheden met de plaatselijke predikant M. Bruininks. Het volgende jaar kreeg deze gemeente een eigen predikant in de persoon van D. B. van Smalen. Nadat deze voorganger in 1881 naar Amsterdam vertrokken was, werd op 15 december 1889 oefenaar J.J. Galjaard uit Leiden tot predikant in de gemeente bevestigd. Tot zijn overlijden op 20 augustus 1908 bleef deze aan de gemeente verbonden. Vanaf die tijd was en bleef de gemeente vacant en gingen oud gereformeerde en vrije predikers voor. Ds. Boone bediende er de sacramenten. In de tweede helft van de twintiger jaren drong ouderling G. Veen sterk aan op een meer geordend kerkelijk leven. De gemeente kon zich naar zijn gevoelens beter aansluiten bij het kerkverband van ds. Boone of dat van ds. Kersten. In meerderheid besloten de leden toen zich te voegen bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. Boone.¹⁰⁹

5.13. Voorgaan buiten het verband

hen gevoelige kwestie vormde tal van jaren het preken van de voorgangers (met name op zondag) buiten het kerkverband. In Den Haag ergerde men er zich bijvoorbeeld aan, dat oefenaar Ariesen meer in de bij de Federatie behorende gemeente van Scheveningen sprak, dan dat hij in Den Haag voorging. Het ontlokte de Haagse ouderling Van Harmelen zelfs de uitspraak, dat Ariesen zich beter uit het kerkverband kon losmaken.

Op de algemene vergadering van 23 mei 1928 kwam ds. Boone zelf met het voorstel om niet meer in de gemeenten buiten het kerkverband te gaan preken. Dat voorstel vond onder de afgevaardigden veel bijval. De praktijk veranderde er echter niet door. Moedeloos deelde een scribe desgevraagd daarover op een ledenvergadering mee: "We kunnen daarover wel besluiten nemen, maar zij (de voorgangers) storen zich daar niet aan. Daar is toch geen verandering in te brengen." Overigens nodigden de Boone-gemeenten zelf ook voorgangers van buiten uit om in de gemeenten voor te gaan. Zo had men in de tweede helft van de jaren win tig in Den Haag ds. Van Vliet uit Dordrecht, oefenaar Bisschop uit Rouveen en oefenaar Van 't Hoog van Kinderdijk al eens laten voorgaan. Op de ledenvergadering van die gemeente in januari 1929 werd de vraag gesteld om ook oefenaar Kramp uit IJmuiden eens uit te nodigen, daar deze "op de Kinderdijk erg voldaan had." Ook de gewezen christelijke gereformeerde student Rustige ging rond 1930 nogal eens in de Boone-gemeente van de hofstad voor. Op zijn prediking werden echter spoedig aanmerkingen gemaakt.

RONDE OPVOLGING VAN DS. BOONE

6.1. Inleiding

Inmiddels was reeds één en andermaal de opvolging van ds. Boone zowel op de classis als op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten aan de orde geweest." De ambtelijke arbeid in de ruim twintig gemeenten vergde van de ouder wordende ds. Boone meer dan zijn lichaamskrachten toelieten. In de gemeenten ontstond ongerustheid over de opvolging van de predikant. In Den Haag werd op een ledenvergadering in 1929

de vraag gesteld, hoe het verder moest wanneer ds. Boone zou wegvallen. Ouderling Van Harmelen antwoordde daarop, dat hij daar op de algemene vergadering bij herhaling op gewezen had. "Maar ds. Boone is een wonderlijk man. Op de stoel is hij aangenaam, ja, er is in het ganse land zijn weerga niet te vinden, maar wat de kerkelijke zaken aangaat is hij er de man niet na."

Nadat de predikant van St. Philipsland in 1929 zijn 50-jarige echtvereniging had herdacht en hij de leeftijd der sterken ging naderen, werd er serieus omgezien naar iemand die zijn plaats ter zijner tijd zou kunnen innemen.

6.2. Eén van de oefenaars?

Uiteraard kwamen daarvoor in de eerste plaats in aanmerking de oefenaars die de gemeenten naast ds. Boone dienden. Met name had men daartoe het oog laten vallen op Pieter Kolijn uit Oostburg. Op de algemene vergadering van 23 mei 1928 werd er over gesproken om enige lerende ouderlingen te onderzoeken en beroepbaar te stellen. Daartoe zou een aparte vergadering gehouden worden. Toen de afgesproken dag aanbrak, bleken de lerende ouderlingen Beekman, Vijverberg en Ariesen zich teruggetrokken te hebben en oefenaar Kolijn was door ziekte verhinderd aanwezig te zijn.

Op de volgende algemene vergadering, die op 5 juni 1929 te Nieuw-Beijerland gehouden werd, kwam de toelating van één van de oefenaars opnieuw ter sprake. Besloten werd oefenaar Kolijn toe te laten als hij daar vrijmoedigheid toe had. Deze ging daar, temeer daar ds. Boone door ziekte afwezig was, op dat ogenblik niet op in, zodat men even ver was als tevoren.

De predikant uit St. Philipsland was kort daarop bereid oefenaar Kolijn tot predikant te bevestigen en ook de algemene vergadering zag in Kolijn een waardig opvolger van ds. Boone.

Zonder uitzondering was men van mening, dat de eenvoudige, begaafde man voor deze taak bijzonder geschikt was. Met algemene stemmen werd hij beroepbaar gesteld. Op een vraag uit Waddinxveen verklaarde Kolijn het ambtsgevaad te zullen gaan dragen.

Van een bevestiging kwam evenwel niets, daar er na verloop van tijd bezwaren ingebracht werden tegen de (vroegere) levenswandel van de oefenaar. Kolijn vertrok naar Papendrecht, legde schuldbelijdenis af en werd enige tijd later aldaar door ds. Boone bevestigd tot lerend ouderling.¹¹¹

Van de andere oefenaars was er niemand die voor de opvolging van ds. Boone in aanmerking wenste te komen. Vijverberg bezocht in die jaren de meerdere vergadering maar weinig en had zich binnen de grenzen van het kerkverband zo ver mogelijk teruggetrokken. De samenwerking tussen hem en ds. Boone was niet meer zoals voorheen. Pieter Beekman was weinig jonger dan ds. Boone en moest het om gezondheidsredenen kalm aan doen. Toch vroeg ouderling Goudswaard uit Haamstede op de algemene vergadering van 1930 "of Beekman niet onderzocht zou moeten

worden." Ds. Boone was daar niet op tegen, maar "Beekman verklaarde dat hij hoopte te blijven zo hij was en wenste niet in aanmerking te komen." Oefenaar Ariesen had evenmin roeping tot leraar. Hij was erbij bepaald om het werk van een evangelist te doen. Oefenaar Blaak tenslotte oefende nog maar sinds kort en gaf er bovendien geen blijk van een directe roeping tot leraar te hebben.

6.3. Naar de Gereformeerde Gemeenten?

Toen het ds. Boone duidelijk was, dat geen van de oefenaars een roeping tot het predikambt had, wendde hij zich min of meer ten einde raad op 13 maart 1932 tot ds. Kersten en ds. Fraanje, predikanten van de Gereformeerde Gemeenten. De brief waarin hij dat deed, schijnt verloren gegaan te zijn. Dankzij het feit dat ds. Kersten de brief ooit heeft laten lezen aan de hoogleraren H.H. Kuyper, G. Sevenster en J.N. Bakhuizen van den Brink ten behoeve van een proces dat gevoerd werd om een kerkgebouw te Scheveningen, zijn enkele passages eruit echter bewaard gebleven.

Ds. Boone schreef: "Maar u (ds. Kersten) moet mij (ds. Boone) eens openhartig schrijven hoe en op welke voorwaarde, want ik word oud en een groot lichaam is bij ons de gemeente. Ik heb wel eens gezegd in de gemeente: Ds. Kersten en ds. Fraanje zullen mijn wel helpen als in nood was."

Ds. Boone eindigde zijn brief met: "Maar dominee, het is nu een geheim houden hoor, ik zal het ook doen. Na groet uw vriend L. Boone."

Uit het verzoek om geheimhouding, blijkt reeds de weifelende houding van ds. Boone. Hij was er lang niet zeker van of zijn gemeenten, waarvoor hij hulp vroeg, het wel met deze stap eens zouden zijn. Voor zichzelf zag hij het op dat ogenblik als de enige oplossing. Vandaar de door ds. Kersten meermalen geciteerde krachtige zinsnede: "Die mede wil verenigen, die doe (het) en die niet, die laat ik los; dan ga ik toch verder."

Op dinsdag 19 april 1932 zou te Rotterdam vergaderd worden "ter bespreking of het mogelijk zou zijn dat ds. Boone zich bij de Gereformeerde Gemeenten kon voegen." Op het afgesproken tijdstip verscheen de predikant van St. Philipsland echter niet op de vergadering. Hij was ziek geworden. Later schreef hij nog, dat hij eerst met zijn kerkenraad moest spreken.'

Twee maanden nadat de oude predikant zijn eerste brief aan ds. Kersten geschreven had, werd op 18 mei 1932 in Rotterdam de jaarlijkse algemene vergadering van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten gehouden. Nadat er tevergeefs gevraagd was of één van de oefenaars een roeping tot het predikambt gevoelde, bracht ds. Boone het contact ter sprake dat hij gelegd had met de Gereformeerde Gemeenten. Al snel werd duidelijk dat de verschillende afgevaardigden weinig of niets voelden voor aansluiting bij de Gereformeerde Gemeenten. In het bijzonder ouderling Van Harmelen van de gemeente Den Haag keerde zich tegen de plannen.

"Als wij teruggaan in de geschiedenis," zo betoogde deze afgevaardigde, "en bezien de gronden waarbij toen bij de vereniging in 1907 ongeveer 13 gemeenten niet konden aansluiten, blijkt het dat het oude weggedaan en wat nieuws in de plaats gesteld moest worden." Hij wees er verder op dat "toen het godsdienstige samengaan na 1907 niet vlug genoeg ging er verschillende organisaties zijn opgericht om verbroedering te bewerken. Hij noemde daarbij o.a. instellingen op het terrein van het onderwijs en de politiek, die naar zijn mening "meer uit machtsvertoon dan uit de vreze Gods voortkwamen". Hij keurde deze zaken dan ook af, omdat hij meende, dat "zo weinig leraars met zoveel gemeenten hun tijd wel alleen kunnen en mogen besteden aan de geestelijke belangen van hun leden."

Na een uitvoerige gedachtewisseling over dit onderwerp werd met algemene stemmen besloten niet tot aansluiting bij de Gereformeerde Gemeenten over te gaan. Tevens werd bepaald dat geen besprekingen van welke aard dan ook met de Gereformeerde Gemeenten gevoerd zouden worden alvorens die op de algemene vergadering waren goedgekeurd.

Met het nemen van dit besluit werden mogelijke samenspreking tussen ds. Boone en ds. Kersten afgebroken. Dat het besluit met algemene stemmen genomen was, hield in dat ds. Boone op zijn schreden teruggekeerd was, en dat hij, evenmin als de andere afgevaardigden, heil meer zag in een samengaan of overgang naar de gemeenten van ds. Kersten.

De ommezwaai van ds. Boone leverde hem overigens in zijn eigen gemeente St. Philipsland nog wel wat strubbelingen op. Daar bestond een groep - weliswaar een kleine minderheid - die een hang naar de Gereformeerde Gemeenten vertoonde. De veranderde houding van ds. Boone alsmede ontevredenheid over oefenaar Blaak deed sommigen uit deze groep besluiten uit de plaatselijke Oud Gereformeerde Gemeente te treden.¹¹³

6.4. Contacten met andere oud gereformeerden

De Gereformeerde Gemeenten waren niet de enige kerkformatie waarmee ds. Boone in die jaren contact had gelegd. Ook tot de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten had de bejaarde predikant uit St. Philipsland zich gewend mei een soort verzoek om vereniging. Eveneens had hij in 1932 ds. W. Baaij benaderd met de vraag om zijn opvolger te worden. De Federatie, noch ds. Baaij I ebben aan deze contacten richtbaarheid gegeven.

In 1932 stelde de Federatiegemeente Scheveningen op de classisvergadering de vraag of er geen vereniging mogelijk was met de gemeenten van ds. Boone en wijlen ds. D. Bakker. Hoewel het algemene gevoelen was, dat dit niet tot de mogelijkheden behoorde, werd de kwestie toch nog in hetzelfde jaar door de predikanten Boone, De Jonge en Baaij besproken. Naar aanleiding van deze contacten besloot de Utrechtse classisvergadering van de Federatie in februari 1933 zowel ds. Boone als ds. Baaij een schrijven te doen toekomen, waarin de bereidheid van de Federatiegemeenten tot een kerkelijk samenleven werd uitgesproken. Voorgesteld werd, dat ter nadere bespreking een vergadering zou worden uitgeschreven, waar 's morgens de leraars en de oefenaars met elkaar zouden spreken, waarna 's middags met de ouderlingen uit de diverse gemeenten verder vergaderd zou kunnen worden. De bedoeling was "om zo mogelijk langs deze wijze samen te leven onder Sions dierbare Vorst Jezus Christus."

De uitkomst was teleurstellend. Het zoeken van contact door ds. Boone bleek een min of meer persoonlijk en vrijblijvend initiatief te zijn geweest.

Achteraf moest ds. Boone ook bekennen, "dat hij zich teveel door het vlees had laten leiden". Oefenaar Blaak, die inmiddels reeds twee jaar de predikant te St. Philipsland ter zijde stond, ontving van hem dienaangaande een schriftelijke schuldbekentenis. Zijn zorgen over de toekomst van de gemeenten mocht ds. Boone kwijt raken aan de troon der genade. Kennelijk werd hij bepaald bij de woorden uit Psalm 22 vers 16:

*"Uit hen zal altijd iemand komen voort,
Om den nakomers te leren Uw woord
Ende de goedigheid hoog geprezen,
Van U bewezen."*

6.5. Gewezen op oefenaar Blaak

Nog twee jaar mocht de Fliplandse predikant zijn arbeid in de gemeenten verrichten. Toen kwam ook voor hem het einde van zijn aardse loopbaan. In juli 1934 werd ds. Boone van een van zijn preektochten uit Terneuzen per auto thuisgebracht met een ernstige blaasontsteking. Toen oefenaar Blaak hem enkele dagen later bezocht, had hij een duidelijke boodschap voor hem:

"Hier lig ik nu, broeder, en ik kom niet meer in de gemeenten. U moet verder mijn plaats innemen en ik zal u daartoe zelf bevestigen." Hoewel Blaak de zaken nog wat probeerde uit te stellen, bleef ds. Boone bij zijn uitspraken en verzocht de ouderlingen maatregelen voor de bevestiging te nemen.

Na overleg tussen de kerkenraad en oefenaar Blaak werd besloten de "geordende weg te volgen". De zaak werd op de classis Zeeland aan de orde gesteld. Allereerst werd daar gesproken over de emeritaatsaanvraag van ds. Boone. De afgevaardigden van St. Philipsland deelden mee dat "onze leraar wegens ernstige ongesteldheid, die snel zijn lichaamskrachten sloopt, niet meer in staat is zijn ambt te vervullen, waarom hij dan ook emeritaat aanvraagt." Gezamenlijk namen de gemeenten nu de verplichting op zich "om hem zo lang hij leeft van onderhoud te voorzien."

De collecten konden overgemaakt worden naar een commissie, die daarvoor werd ingesteld. Ds. Boone kreeg wekelijks uit die kas een bedrag van f40,- voor zijn levensonderhoud. Vervolgens werd door de afgevaardigden gesproken over een opvolger van ds. Boone. Ouderling Verlinde gaf de wens van St. Philipsland te kennen dat hun oefenaar Blaak als opvolger bevestigd zou worden. Blaak gaf daarop desgevraagd in het kort een verslag van zijn bekering, zijn keuze voor de Oud Gereformeerde Gemeenten en zijn roeping tot het ambt. Hij stond ook stil bij de worstelingen en werkzaamheden, die hij doorleefd had ten tijde toen hij geroepen werd een woord tot stichting in de gemeenten te spreken. "Niettegenstaande alle wederwaardigheden mocht hij betuigen, dat de Heere Zich tot op heden niet onbetuigd heeft gelaten. Zwaar ziet hij op tegen hetgeen waar hij nu voor wordt gesteld, hetgeen nog zwaarder wordt wanneer hij zou worden geroepen tot het ambt van leraar." Nadat Blaak was uitgesproken, overlegden de afgevaardigden over het gehoorde en besloten "eenparig om oefenaar Blaak voor te dragen als leraar op de komende algemene vergadering."

6.6. Oefenaar Blaak wordt dominee Blaak

De eerstvolgende algemene vergadering, die op 16 augustus 1934 te St. Philipsland werd gehouden, nam de voordracht van de classis Zeeland over en stelde oefenaar Blaak beroepbaar als predikant. Vier dagen later, op 20 augustus 1934, werd door de kerkenraad van St. Philipsland een ledenvergadering bijeengeroepen ten einde te besluiten of men oefenaar Blaak als predikant beroepen zou of niet. Namens ds. Boone, die wegens ziekte niet aanwezig kon zijn, deelde ouderling Verlinde mee, dat het steeds de wens van de dominee was geweest Blaak als leraar in zijn plaats te zien. Nu de algemene vergadering in zoverre zijn wens vervuld had door Blaak beroepbaar te stellen, hoopte hij dat de ledenvergadering van die avond ertoe over zou gaan Blaak als predikant te St. Philipsland te beroepen. "Dan is mijn zielewensch vervuld," aldus ouderling Verlinde namens de zieke ds. Boone.

Uit de stemming bleek dat oefenaar Blaak met meerderheid van stemmen als predikant begeerd werd. Na veel strijd mocht Blaak het beroep tenslotte met volle vrijmoedigheid aannemen. Hij was daarvoor bepaald bij de woorden uit 1 Korinthe 9 vers 16: "Want indien ik het Evangelie verkondig, het is mij geen roem; want de nood is mij opgelegd. En wee mij, indien ik het Evangelie niet verkondig."

Als datum van bevestiging werd 12 september 1934 vastgesteld. De gezondheidstoestand van ds. Boone was toen weer in zoverre verbeterd, dat hij de plechtigheid kon verrichten. Toen de dag aanbrak, waren velen uit alle delen van het land naar St. Philipsland gekomen om getuige te zijn van deze gebeurtenis. Omstreeks twee uur kwamen ds. Boone en oefenaar Blaak - beiden in ambtsgewaad - het kerkgebouw binnen. Ds. Boone betrad de kansel en sprak over Filipenzen 3, waarna hij tot bevestiging van oefenaar Blaak overging. Het was de laatste keer dat ds. Boone heeft kunnen voorgaan. 's Avonds deed ds. Blaak zijn intrede met een preek over Mattheüs 13 vers 13: "En Hij sprak tot hen vele dingen door gelijkenissen, zeggende: Zie een zaaier ging uit om te zaaien".

Het was ds. Boone's wens, dat Blaak zijn opvolger zou worden, en die begreep wel, dat hij zich niet zou kunnen onttrekken. Hij vertelde 't mij zelf in die dagen en ook hoe hij er onder liep te zuchten. "En dan willen ze natuurlijk ook nog, dat ik dat pak aan doe," kermde hij. "maar ja, daar zal wel niets anders opzitten." En dan lachte hij maar weer. Nog altijd heb ik spijt, dat ik niet naar zijn bevestiging in St. Philipsland geweest ben. Ds. Boone heeft hem zelf met zijn laatste krachten tot de bediening ingeleid en hem ook de ambtskleding aangedaan. Kort daarop is hij gestorven en toen was ds. Blaak alleen leraar van al die kleine gemeenten in heel het vaderland. Maar hij bleef dezelfde, altijd nederig en eenvoudig. Preken deed hij niet, volgens zijn eigen zeggen: hij "sprak alleen maar een woordje". En dat deed hij zo gewoon, dat een kind het begrijpen kon, altijd ernstig en waarschuwend, maar ook uitermate troostend voor een bekommerd volk. Daarin was hij enig in zijn soort. Niemand kon zo laag afdalen en zo bemoedigend spreken als hij. Zelfs voor de kleinen had hij een woord.

6.7. Het overlijden van ds. Boone

Ds. Boone had de intrededienst van ds. Blaak, gezeten in een stoel, nog kunnen bijwonen. Na de dienst moest hij echter naar huis worden gebracht. Zijn krachten namen toen snel af. Op donderdagavond 25 april 1935 verwisselde hij zacht en kalm het tijdelijke met het eeuwige. Vijf dagen later werd hij onder grote belangstelling te St. Philipsland begraven. De rouwdienst werd geleid door ds. Blaak, die bij die gelegenheid sprak naar aanleiding van 2 Timotheüs 4 vers 7: "Ik heb den goede strijd gestreden, ik heb den loop beëindigd, ik heb het geloof behouden." Behalve ds. Blaak spraken ook nog de ouderlingen Ph. Verlinde, Pleun Klein en C. van de Gruiter, alsmede burgemeester Kleppe en de oudste zoon van ds. Boone, de heer M. Boone.

DE AANTREKKINGSKRACHT VAN DE GEREFORMEERDE GEMEENTEN

7.1. Inleiding

Rond de dertiger jaren viel er in verscheidene Oud Gereformeerde Gemeenten zowel in die van de Federatie als in die van ds. Boone - een gezindheid op te merken zich aan te willen sluiten bij de Gereformeerde Gemeenten. Het goed georganiseerde en op de Dordtse kerkorde gebaseerde kerkelijke leven binnen die gemeenten sprak sommigen, die het vrijblijvende in het eigen oud gereformeerde kerkelijke leven moe waren, ontegenzeggelijk aan."

De "wankele gangen" van Van der Kraats met de gemeente van Apeldoorn met betrekking tot een eventuele overgang naar deze kerkgemeenschap kwamen reeds ter sprake, evenals de overgang van de oud gereformeerde kring te Hilversum naar en de aansluiting van ouderling Veen van de Vrije Gereformeerde Gemeente te Amersfoort bij de Gereformeerde Gemeenten.

Rij de hang naar Gereformeerde Gemeenten in sommige gemeenten van ds. Boone zullen zeker ook meegespeeld hebben de gerezen problemen bij het zoeken naar een opvolger van ds. Boone. De overstap vanuit de "Boone-gemeenten" naar de Gereformeerde Gemeenten werd gedaan door minderheden van de gemeenten St. Philipsland en Elst, door de meerderheid van de gemeente Ederveen en door de gehele gemeente van Haamstede.

7.2. Utrecht

In september 1929 stelde de kerkenraad van Utrecht op de vergadering van de classis Utrecht voor om of plaatselijk èf als kerkverband in zijn geheel, over te gaan naar de Gereformeerde Gemeenten. In deze plaats was op 25 mei 1925 door ds. Roelofsen van Zeist naast de beide bestaande Oud Gereformeerde Gemeenten een Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd. Deze gemeente kreeg in augustus 1929 een eigen predikant in de persoon van kandidaat M. Heikoop (1890-1944). Juist vóór diens komst naar Utrecht vonden er samensprekingen plaats tussen de kerkenraden van de Utrechtse Gereformeerde Gemeente en de Oud Gereformeerde Gemeente (Ambachtstraat). Het was de wens van de kerkenraad van de Oud Gereformeerde Gemeente van Utrecht om alle Oud Gereformeerde Gemeenten aan te sporen over te gaan naar de Gereformeerde Gemeenten. In de Gereformeerde Gemeenten en met name bij kandidaat Heikoop bestond nogal wat scepsis aangaande de bereidheid hiertoe bij de verschillende Oud Gereformeerde Gemeenten. En hij had geen ongelijk.

Op de classisvergadering van de Oud Gereformeerde Gemeenten te Utrecht sprak de voorzitter, ds. C. de Jonge van Kampen, met betrekking tot het voorstel van Utrecht duidelijke taal. Hij wenste te blijven wat hij was, en als de gemeente Utrecht overgaan zou, zou een eventueel overblijfsel van die gemeente door het kerkverband gesteund worden. Van een overgang naar de Gereformeerde Gemeenten is niets gekomen, ook zelfs te Utrecht niet.

Wel gingen enige kerkenraadsleden met wat gemeenteleden hoofdelijk over. 115

Reeds eerder had oefenaar C. den Hertog te Ter Aa deze stap gedaan. Aanmerkingen van ds. De Jonge op de prediking van deze oefenaar zullen wel mede van invloed zijn geweest op zijn overgang.

De gezelschapskring van Den Hertog te Ter Aa nam op 20 november 1928 een eigen "lokaal" in gebruik. Er was toen inmiddels een afdeling gevormd van de Gereformeerde Gemeente van Utrecht. Op 10 maart 1930 werd de groep door de

consulent, ds. Heikoop van Utrecht, geïnstitueerd tot een zelfstandige Gereformeerde Gemeente. Den Hertog werd daar ouderling. Dit bleef hij tot zijn overlijden op 18 maart 1938.¹¹⁶

7.3. Dordrecht

Eenzelfde hang naar de Gereformeerde Gemeenten viel ook in de Dordtse gemeente op te merken. Daar verzocht een twintigtal leden in januari 1930 aan de kerkenraad pogingen in het werk te stellen om als gemeente naar de Gereformeerde Gemeenten terug te keren. Het verzoek werd door de kerkenraad niet ingewilligd. Het gevolg van deze weigering was, dat, toen op 9 november 1930 een Gereformeerde Gemeente in Dordrecht geïnstitueerd werd, er verscheidene leden tot die gemeente overgingen.¹¹⁷

7.4. Rijssen

De derde gemeente waar toenadering tot de Gereformeerde Gemeenten gezocht werd, was die van Rijssen. In deze gemeente werd het contact gelegd door de kerkenraad onder leiding van ds. J. van Wier. Laatstgenoemde had zich in de Federatie sterk verzet tegen de bevestiging van ds. W. Baaij te Tholen. Eén en ander had verwijdering doen ontstaan tussen hem en de bevestiger, ds. C. de Jonge van Kampen. Het gevolg van deze confrontatie was, dat Rijssen zich in 1932 uit de Federatie terugtrok en opgenomen wenste te worden in het verband van de Gereformeerde Gemeenten.

Zonder problemen verliep die aansluiting niet. De kerkenraad van de Eskerk te Rijssen (de gemeente die reeds bij het verband van de Gereformeerde Gemeenten was aangesloten) achtte de tijd voor vereniging van de beide Rijssense gemeenten nog niet gekomen. De classis legde zich daar op 12 mei 1932 bij neer. De Walkerk besloot echter tijdens een ledenvergadering op 27 mei met bijna algemene stemmen toelating tot de Gereformeerde Gemeenten te verzoeken. Op 7 juli werd op een extra belegde classisvergadering dit verzoek besproken. Ondanks bezwaren van de zijde van de Eskerk sprak de meerderheid van de classisafgevaardigden zich voor toelating uit. Ds. Van Wier en oefenaar Wijting zouden, tot ze door de particuliere synode onderzocht waren, alleen in Rijssen mogen voorgaan. Beiden verklaarden zich daarmee te kunnen verenigen. Ruim een half jaar behoorden gemeente en voorgangers van de Walkerk "voorlopig" tot de Gereformeerde Gemeenten.

In januari 1933 kwam ds. Van Wier terug op de plannen die hij zelf aangezwengeld had. Aan de particuliere synode van de Gereformeerde Gemeenten (11 reed hij, "dat hij van Gods wege niet kon en mocht verenigen met de Gereformeerde Gemeenten in Nederland". Voor een belangrijk deel kan Van Wier's houding verklaard worden uit huiver voor een onderzoek omtrent roeping en geschiktheid tot het predikambt, waaraan hij en oefenaar Wijting zich moesten onderwerpen. Ds. Van Wier onttrok zich aan dat onderzoek. Oefenaar Wijting daarentegen verscheen wel te Leiden voor de synode en kreeg toestemming in al de gemeenten voor te gaan.¹¹⁸

Ds. Van Wier begon nu in zijn preken te waarschuwen tegen aansluiting bij de Gereformeerde Gemeenten. Ondanks de tegenwerking van de predikant zette de kerkenraad, gesteund door de meerderheid van de gemeente, de aansluiting bij het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten door.

Ds. Van Wier werd vanwege zijn verzet door de classis Barneveld van de Gereformeerde Gemeenten in mei 1933 geschorst; een feit dat de predikant overigens naast zich neerlegde. Op Hemelvaartsdag 1933 bereikte het conflict het hoogtepunt. Dat was de dag waarop de Walkerk officieel overging naar het nieuwe kerkverband. Toen ds. Van Wier op die morgen in de Walkerk wilde voorgaan, werd hem door de

kerkenraad, de burgemeester en de politie de toegang tot de kansel geweigerd. Hij predikte in de openlucht voor wat aanhangers. Later ging hij voor in een noodkerk op de Weyerd. Ds. Van Wier met een aantal volgelingen vormden vervolgens een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente.¹²⁰

Al spoedig wilde men een proces aanspannen tegen de Gereformeerde Gemeente. Men eiste de kleine Noorderkerk op de Huttenwal op en een bedrag van f 10000,- als schadeloosstelling. De Gereformeerde Gemeente, die de moeite van een proces wilde voorkomen, gaf toe.¹²¹

In 1939 bouwde de gemeente van ds. Van Wier een nieuw kerkgebouw aan de Bevervoorde. Deze gemeente bleef de eerste jaren buiten elk kerkverband.

7.5. Scheveningen

Wellicht mede onder invloed van de oud-predikant Van Wier richtte in december 1932 een aantal personen in Scheveningen een verzoek tot de kerkenraad om tot samenwerking met de Gereformeerde Gemeenten te komen. Na rijp beraad besloot de Scheveningse kerkenraad op 9 oktober 1933 een ledenvergadering te houden. Op deze vergadering werd met grote meerderheid besloten tot aansluiting bij de Gereformeerde Gemeenten.

Een minderheid, die het met het besluit niet eens was, onttrok zich en zette de Oud Gereformeerde Gemeente voort. Deze gemeente beriep in 1934 oefenaar Derend Hennephof uit Kampen, die dit beroep aannam. Op 29 mei 1934 werd hij door ds. C. de Jonge van Kampen tot predikant van de Scheveningse gemeente bevestigd.¹²²

Om het bezit van het kerkgebouw van de voormalig ongedeelde gemeente is nog een proces gevoerd. Na een jarenlange juridische strijd besliste het gerechtshof in Den Haag in 1938 ten gunste van de Oud Gereformeerde Gemeente.

Ds. Hennephof had in die jaren in nauw contact gestaan met de onderzoekscommissie van drie hoogleraren (H.H. Kuijper, G. Sevenster en J.N. Bakhuizen van den Brink), die in opdracht van het gerechtshof in Den Haag de zaak onderzocht. De Gereformeerde Gemeente (de meerderheid van de ongedeelde gemeente) besloot daarop het proces door dading te beëindigen. Tegen betaling van f 18.000,- deed de Oud Gereformeerde Gemeente afstand van het kerkgebouw, zodat de Gereformeerde Gemeente in het bezit bleef van het kerkgebouw aan de Nieuwe Laantjes.¹²³

De Oud Gereformeerde Gemeente had in 1935 een kerkgebouw aan de Westduinweg in gebruik genomen.

7.6. Enkhuizen

Voorts kan in het kader van de overgang naar de Gereformeerde Gemeenten nog genoemd worden de gang van zaken in de Vrije (Oud) Gereformeerde Gemeente van Enkhuizen. Hoewel deze gemeente niet officieel bij de Federatie was aangesloten, leefde ze wel met deze kerkformatie mee.

Het betrof hier een gemeente, die in 1868 als Gereformeerde Kerk (onder het kruis) was gesticht. Bij de vereniging van Kruisgezinden en Afscheidenen in 1869 had de gemeente zich met haar predikant J.W. van den Broek daarvan afzijdig gehouden. Na de dood van ds. Van den Broek werd de gemeente achtereenvolgens bediend door de predikanten A.O. Schaafsma, A. Makkenze, P. van der Heijden, P.M. van Loon en G.J. Wolbers. Nadat de laatste in 1922 was overleden, verzocht de kerkenraad de predikanten van de Federatie het Woord en de sacramenten te bedienen.

Velen in de gemeente wensten echter een meer geordend kerkelijk leven en verzochten om vereniging niet de Gereformeerde (serreenten). In 1927 waren daar 17 manslidmaten vóór en 28 tegen, in 1930 was de verhouding 24 vóór en 17 tegen. In

1931 werd de door de meerderheid gewenste toelating tot de Gereformeerde Gemeenten verzocht, hetwelk in januari 1932 werd ingewilligd. Met betrekking tot de kerkelijke goederen kwam men tot een schikking met de minderheid, die krachtens het reglement alle goederen opeiste. De minderheid sloot zich vervolgens bij de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten aan. In september 1933 nam deze groep een kerkje aan 't Klooster in gebruik, bij welke gelegenheid oefenaar Hennephof uit Kampen voorging.

In 1937 kreeg de gemeente een eigen predikant in de persoon van **Cornelis Kramp** (1888-1947), die op 12 mei door ds. C. de Jonge bevestigd werd. Twee jaar later vertrok hij naar Grafhorst.

7.7. Elst (Utrecht)

Enkele jaren na het vertrek van oefenaar Vijverberg naar Rhenen was er sprake van dat de I, edeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeente van Elst naar de Gereformeerde Gemeenten zou overgaan. Rond 1933 bestonden er contacten met ds. R. Kok uit Veenendaal Deze predikant kwam met afgevaardigden uit zijn kerkenraad zelfs in Elst op bezoek. Naar aanleiding van het verslag dat ds. Kok over dat bezoek had uitgebracht, besloot de classis Barneveld van de Gereformeerde Gemeenten de gemeente van Elst voorlopig onder het opzicht van Veenendaal te laten vallen.

De verwachtingen van ds. Kok waren echter te hoog gespannen geweest. Weliswaar kwam ouderling Overeem met een aantal aanhangers tot de Gereformeerde Gemeenten over, maar de meerderheid van de gemeente Elst voelde niet voor overgang.

Het uitgetreden deel bouwde een kerkje aan de Schoolweg. Ds. Kok nam dit gebouw in gebruik met een preek over Psalm 27: "Eén ding is nodig." De groep werd op 1 februari 1949 tot een zelfstandige gemeente geïnstitueerd.

7.8. Ederveen

Nadat oefenaar Beekman uit Ederveen vertrokken was, wenste ook daar een deel van de gemeente/vereniging over te gaan naar de Gereformeerde Gemeenten. In deze overgang hadden de predikanten R. Kok uit Veenendaal en J. Fraanje uit Barneveld een werkzaam aandeel, zij het dat laatstgenoemde, nadat hij een brief had ontvangen van het Ederveense bestuurslid Van Veldhuizen, zich later afzijdig opstelde. Tenslotte sloot de meerderheid van de gemeente/vereniging zich bij de Gereformeerde Gemeenten aan. Deze groep bleef in het bezit van de kerkelijke goederen. Ze vormde aanvankelijk een afdeling van de gemeente Veenendaal.

Op 4 januari 1934 gingen op de classis Barneveld van de Gereformeerde Gemeenten stemmen op om te Ederveen een Gereformeerde Gemeente te institueren. De classis oordeelde echter "na van rondom de zaak te hebben toegelicht dat het beter was vooreerst nog op den ouden weg door te gaan, daar zij nog zo jong zijn, en pas uit de strijd geboren is." Uiteindelijk werd op 27 mei 1939 te Ederveen een Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd, nadat de classis daarvoor op 3 mei toestemming had verleend.

Een toenmalig verenigingslid wijdde aan deze kerkstrijd een rijmdicht. Het gedicht werd anoniem gedrukt en verspreid in Ederveen. Het luidde als volgt:

Aan Kersten, Kok en al degenen,
 Die zich voor Kerkverandering lenen,
 Moest deze brief bezorgd, als 't kon.
 Ik had wel eerder al geschreven,
 Maar wilde geen aanleiding geven,
 Dat Kersten minder stemmen won.
 Maar nu zijn taak opnieuw begint,
 Hoop ik, dat hij zich goed bezint
 En komen anders voor den dag
 En niet, zoals 't in Ederveen ging,
 Daar hij met Kok tezamen heenging
 En nam het kerkje in beslag.

1. Een man, die hier verbant
 Een waardig predikant,
 Verkies ik niet zoo zeer
 In het bestuur van 't land.
 Maar stemmen nu nog eer
 Op Dominé P. Zandt

2. Maar nu het stemmen is gebeurd,
 Wordt het door mij ook niet betreurd,
 Dat Kersten weer gekozen is
 Met samen Zandt en ook Van Dis.

3. 'k Heb Kersten ook nog veel te hoog
 Dan dat ik iedereen bewoog,
 Zoveel ik kon, om deze keer
 Op hem toch niet te stemmen weer.

4. Maar 't is in dezen slechts mijn doel,
 Dat men er toch iets van gevoel,
 Dat niet elkeen zoo maar toelacht,
 't Geen hij hier heeft tot stand gebracht.

5. Waarom toch moest die Dominé
 Uit de provincie aan de zee
 Eensklaps verstoten en geweerd,
 Schoon toch door menigeen begeerd?

6. Waarom moest toch die oude man
 En mijns inziens getrouwe man,
 Die toch altijd goed heeft voldaan,
 Opeens zijn werk hier laten staan?

7. 'k Lees, schoon ik ben niet abonné,
 Toch de "Banier" nog wel eens mee.
 'k Lees steeds: "Terug naar de oude paán",
 De oude palen laten staan!

8. Maar Kersten, Man in Kerk en Staat,
'k Heb graag een Man van Woord en Daad,
Want als die twee niet samen gaan
Dan heb ik er zoo weinig aan.

9. Mijn waarde Kersten, hoe heb ik het nu?
U kent Boone en hij kent U.
U weet ook, dat hij d'oude palen
Nog niet zo gauw omver zal halen!

10. En dat hij op de oude paan
Staat, dunkt mij, ridderlijk vooraan,
Zodat ik met verwondering zeg:
"Waarom moet die man hier weg?"

11. Gaart gij alleen 't Bestuur gehoor?
'k Wou, dat ge met het andere oor
Ook eens naar anderen had gehoord.
Wellicht was 't vuur dan wat gesmoord!

12. Dat ijvervuur, waardoor u kwam,
Heel hier naar toe van Rotterdam,
Om de Oud-Gereformeerde Kerk
Te helpen aan een ander merk.

13. Daar was een twintigtal min twee
Niet over het Bestuur tevreê.
En trachtten door zich aan te sluiten
Die Kerkverandering te stuiten.

14. Maar daar men hun bedoeling wist,
Gebruikte men een grote list.
Die leden werden niet erkend,
Schoon het wel moest naar 't reglement.

15. Maar toen de zaak was voor mekaar
Dacht men: nu is er geen gevaar!
Toen gaf men deze nieuwe leden
Gelegenheid om toe te treden.

16. Gij, die uzelf noemt Kerkbestuur,
Waar haalt gij toch dat vreemde vuur?
Dat gij zoo aanwendt al uw vlijt,
Om Boone maar te raken kwijt?

17. Gij, die zozeer van orde houdt,
Verwoest Gij zo maar 't fijne goud?
Kan men dat noemen ordelijk
Der waarheid gans bevorderlijk?

18. Was op geen andere manier
De orde te herstellen hier
Dan dat een Boone eerst vertrok
En gij 't al over deedt aan Kok?

19. Een spreekwoord zegt:
Als men doet ruilen,
Dat één er altijd om moet huilen".
Maar hier kwam wel tot stand een ruil,
Daar elk verstandig mens om huil.

20. Ja, is het niet diep te betreuren,
Dat mensen, toch in hoofdzaak één,
De vriendschapsbanden zo verscheuren,
Elkander zoeken te vertreên?

21. Men streed weleer met Spanje's heer,
Om vrijheid van Godsdienst en land,
Over den rechten zin der leer,
Met den brutalen remonstrant.

22. Maar wie kan hier de rede vinden,
Waarom men zoo strijdlustig is?
Maar nergens kan men 't samen vinden,
Gewisselijk 't is allemaal mis.

23. Heeft Kersten soms in Staat en Kerk
Of Kok in Veenendaal geen werk?
En wil men graag nog meer verrichten
Zoek plaatsen op, waar 't zuiver Woord
Te voren nimmer werd gehoord!
Zoek daar uw medemens te stichten!

24 Maar maak hier niet zo'n vreemd gedruis
Veroverd een Bedehuis.
Daar d'oude waarheid nog mag wezen,
Daar men nog zuiver voedsel smaak,
Door Boone, Vijverberg en Blaak,
Of ook wel door een preek te lezen.

25. Men denkt misschien: "Het valt niet mee,
Beginnen op een andere stee!
En hier kon men zoo mooi inkomen
'n Vrij Kerkje en een Pastorij,
Niet hoog bezwaard er ook nog bij,
Dat is meteen mooi meegenomen!"

26. 'k Hoop, Kersten, dat u toch voortaan,
Wat edeler te werk zult gaan!
De inhoud van het Manifest

Aan het Nederlandse volk was best
 Wat men daar zegt, dat lijkt me goed,
 Maar 't lijkt me slecht, zoals men doet.

27. 't Was toch ook mee door uw beleid,
 Dat Boone is zijn kerkje kwijt,
 En hij, verjaagd door 't Kerkbestuur,
 Weer moet beginnen in een schuur.
 Ik zeg, wat reên men ook verzint,
 Dat ik het allertreurigst vind!

7.9. Haamstede

In het begin van de dertiger jaren gingen in Haamstede stemmen op met ds. Boone en zijn Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten te breken. Enerzijds werd als reden daartoe aangevoerd dat de krachten van ds. Boone afnamen, en anderzijds riep het nauwelijks functioneren van de Dordtse kerkorde weerstanden op. Om ds. Boone te sparen probeerde ouderling Goudswaard tevergeefs de overgang pas te doen plaatsvinden na het overlijden van de bejaarde predikant. Aan de besluitvorming rond de opvolging van ds. Boone door oefenaar Blaak deed de gemeente Haamstede niet mee.

De kerkenraad belegde op 31 augustus 1934 een ledenvergadering en daarop werd besloten over te gaan naar de Gereformeerde Gemeenten. Daartoe diende de gemeente een verzoek in bij de classis Tholen van dat kerkverband. Op de vergadering van 10 oktober kwam het daar aan de orde. Ouderling Goudswaard, die op de classisvergadering aanwezig was, lichtte het verzoek toe. Reeds lang, verklaarde hij, bestond er te Haamstede begeerte om met de Gereformeerde Gemeenten samen te leven, daar de verbodskeling der kerk hun ter harte ging. Doch zolang ds. Boone de gemeente van Haamstede bedienen kon, was er nooit van gekomen, aangezien deze leraar in zijn leer zuiver en rechtzinnig was. De opvolger van ds. Boone wenste Haamstede echter niet te volgen. Nadat een commissie uit de classis ter plaatse een onderzoek ingesteld had, keurde de classisvergadering van 24 april 1935 de overkomst van de gemeente Haamstede goed.

7.10 Poortugaal

In het voorjaar van 1935 sloot ook een vrije groep te Poortugaal zich bij de Gereformeerde Gemeenten aan. In deze plaats kwamen vanaf 1922 enkele mensen samen om een preek te lezen. Men noemde zich "Vereniging tot verbreiding der Waarheid". In 1930 had deze groep een eigen gebouwtje aan de Achterweg betrokken. In de "Vereniging" kwamen vooral ds. Boone en de oefenaars Vijver-berg, Ariesen en Blaak preken. Laatstgenoemde had er zijn eerste preek gehouden.

De aansluiting bij de Gereformeerde Gemeenten en de omzetting van de "Vereniging" in een afdeling van de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam-Zuid hield een breuk in met enkele bestuursleden van de "Vereniging".¹²⁴

7.11. Overgangen uit andere oud gereformeerde groepen

In dezelfde periode vonden ook vanuit andere (oud) gereformeerde groepen overgangen naar de Gereformeerde Gemeenten plaats. Uit de Nederduits Gereformeerde Gemeenten (de zogenaamde Bakkeriaanse gemeenten) gingen onder andere over Herkingen (1922), Nieuwerkerk (1923), 's Gravenpolder (gedeeltelijk) (1924),

Kruiningen (1932) en Nisse (1933). Verder kan nog genoemd worden de overkomst van individuele leden te Colijnsplaat uit de (vrije) Oud Gereformeerde Kerk, waardoor in die plaats in 1931 een gemeente geïnstitueerd kon worden.

7.12. Ds. Joh. van der Poel

In dit verband kan tenslotte nog genoemd worden de poging om ds. Joh. van der Poel te Giessendam over te doen komen naar het verband van de Gereformeerde Gemeenten met of zonder gemeente¹²⁵.

In 1947 vroegen namelijk ds. Kersten en ds. Fraanje aan ds. Van der Poel over te komen naar hun kerkverband. Dit voorstel sprak de predikant van Giessendam wel aan, maar zijn gemeente stond er afwijzend tegenover. Ds. Van der Poel durfde toen de stap niet te zetten, daar hij bepaald werd bij de woorden: "Zijt vergenoegd met het tegenwoordige". "Deze gemeente heeft mij," zo sprak de markante predikant, "als een landloper aanvaard en de Heere heeft het gezegd."¹²⁶

Als welwillend gebaar maakte hij tegenover ds. Fraanje nog de vergelijking uit het leven van de landarbeider: "Maar al werken wij op twee verschillende landen en is er een sloot tussen ons, zo kunnen we toch als het schaft is ieder aan onze kant een poosje met elkaar praten."

7.13 Benadrukking eigen oud gereformeerde identiteit

Een gevolg van de diverse overgangen naar de Gereformeerde Gemeenten was, met name in de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten, een benadrukking en verduidelijking van de eigen identiteit en kerkelijke organisatie. Het was in het bijzonder de predikant van Scheveningen, B. Hennephof, die in woord en geschrift hiervoor aandacht vroeg. De belezen, goed onderlegde en sociaal bewogen predikant had mede door de procesvoering om het kerkgebouw te Scheveningen de noodzaak en wenselijkheid daarvan maar al te zeer ingezien. Wel werd in 1934 een voorstel van ds. Hennephof "om meer bekendmaking in de geit leen te van de classis" niet noodzakelijk geacht, doch vier jaar later werd wel besloten de notulen van de algemene of classisvergaderingen in druk te doen verschijnen.

CONTACTEN TUSSEN DIVERSE GROEPEN OUD GEREFORMEERDEN

8.1. Inleiding

Stond de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten als geheel steeds afwijzend tegenover toenaderingspogingen van verschillende gemeenten tot de Gereformeerde Gemeenten, geheel anders was de houding ten opzichte van andere groepen oud gereformeerden. Tot de Ledeboeriaanse gemeenten rond ds. L. Boone en tot de zogenaamde Bakkeriaanse gemeenten, die na het overlijden van hun laatste predikant G. van der Garde (1853-1933) tot samenleving met ds. W. Baaij besloten hadden, kan de houding het best als "welwillend" gekenschetst worden. Aan de Ledeboeriaanse oefenaars Vijverberg en Beekman werd zelfs officieel toegestaan in de gemeenten van de Federatie voor te gaan.

8.2. Ledeboerianen en Bakkerianen

In het voorgaande is reeds beschreven dat het contact zoeken van ds. Boone met de Federatiegemeente min of meer een persoonlijk initiatief van de predikant uit St. Philipsland was, dat niet door zijn gemeenten gedragen werd. Met name de gemeente van Den Haag (de gemeente waar ds. De Jonge voor zijn vertrek naar Kampen als diaken / ouderling / lerend ouderling had gediend) nam met betrekking tot deze zaak een hard standpunt in. Ouderling Van Harmelen stelde op de ledenvergadering van zijn gemeente op 30 november 1937, dat toen ds. De Jonge jaren geleden als lerend ouderling in de Boone-gemeenten bemerkte, dat hij geen predikant kon worden, hij een beroep naar Kampen aannam. "Daarmee ging hij van ons af," aldus Van Harmelen. Naar het gevoelen van de Haagse ouderling was dat, "omdat hij niet van ons was." Voor Van Harmelen hield dat tevens in, dat de "Boone-gemeenten" nooit tot De Jonge en de zijnen zullen kunnen gaan; zij zullen tot de "Boone-gemeenten" moeten komen.

De contacten met de Bakkerianen liepen eveneens op niets uit. Hoewel deze broeders niets tegen de kerkengroep van ds. De Jonge hadden, besloot de classis van deze gemeenten, die op 26 januari 1938 te Tholen gehouden werd, vanwege het ontbreken van algemene instemming niet tot vereniging over te gaan. Zelfs het voorstel van de Federatie om wederzijds op meerdere vergaderingen twee deputaten aanwezig te doen zijn, werd door deze gemeenten niet aanvaard.

8.3. Vrije oud gereformeerden

Met betrekking tot een samengaan met de meer vrije Oud Gereformeerde Gemeenten bestonden van de zijde van de Federatie meer reserves. Dat ondervond niet alleen een gemeente uit Werkendam met haar voorganger B. Huisman, maar ook de gemeenten Vlaardingen en Schiedam met hun voorgangers ds. G.J. van Vliet¹²⁷ en ds. W. Roos¹²⁸.

8.3.1. Werkendam

In september 1931 verzocht de Vrije Hervormde Gemeente te Werkendam toelating tot de Federatie. Deze gemeente was in mei 1930 ontstaan, toen een groot deel van de plaatselijke Gereformeerde Gemeente, onder leiding van enkele ambtsdragers, afzonderlijk ging vergaderen. Aan deze scheuring lag een conflict ten grondslag rond de persoon van ds. J. Overduin, die in augustus 1929 uit Werkendam naar Sliedrecht was vertrokken. Ds. J. Overduin die samen met zijn broer, ds. D.C. Overduin, vanwege "eenzijdige prediking en onkerkrecht-

lijk handelen" in conflict geraakt was met het kerkverband, trachtte in Werkendam beslissende invloed te behouden. Daarbij vond hij een deel van de kerkenraad, alsmede een groot deel van de gemeente, aan zijn zijde. Nadat de Sliedrechtse pastor zich op 20 februari 1930 met zijn gemeente aan de Gereformeerde Gemeenten had onttrokken, kwamen de ontwikkelingen na enkele tumultueuze vergaderingen ook in Werkendam tot een climax. Onder leiding van ouderling A. Visser werden diensten in de Nutszaal belegd (later in gebouw Andreas), waarin ds. J. Overduin uitgenodigd werd Woord en sacramenten te bedienen. In 1932 werd in deze samenkomst als vaste voorganger benoemd de heer B. Huisman, voorganger van een hervormde evangelisatie te Almelo." De gemeente, die inmiddels in ledental al terugliep, zocht vervolgens contact met de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. De classis Utrecht van deze gemeenten wilde de ontwikkelingen eerst nog wat afwachten en besloot voorzichtigheid te betrachten met betrekking tot de aansluiting. Wel werd aan één der predikanten toegestaan de sacramenten in deze gemeente te gaan bedienen. Een half jaar later wisten de broeders nog niet wat ze met deze gemeente en haar voorganger aanmoesten. Met de voorganger had de commissie van onderzoek een gesprek gehad, maar tot een definitief oordeel was men niet gekomen, waarom de behandeling van de zaak werd opgeschoven. In de volgende notulen komen de gemeente Werkendam en haar voorganger Huisman niet meer voor¹³⁰. De gemeente was toen reeds zo ver verlopen, dat haar opheffing in zicht was.¹³¹

8.3.2. Ds. G.J. van Vliet en ds. W Roos

Aan het einde van de dertiger jaren (in juli 1938) verzocht Gerrit Jan van Vliet, een zoon van de in 1928 overleden ds. J. van Vliet van Dordrecht, samen met de voorganger van Schiedam, W. Roos, via de kerkenraad van de Oud Gereformeerde Gemeente van Dordrecht, toelating tot de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. De commissie van onderzoek (ook wel de commissie van zeven genoemd, naar het aantal leden van de commissie) vond echter geen vrijmoedigheid de twee voorgangers te aanvaarden.

In februari 1941 herhaalden beide broeders hun verzoek. Aanleiding daartoe vormde het feit, dat de kerkenraad van de Oud Gereformeerde Gemeente van Kampen na het emeritaat van ds. C. de Jonge, ds. Roos op tweetal had gezet. Ds. Roos diende daarop namens zijn classis Rotterdam (die behalve uit zijn gemeente Schiedam, bestond uit de gemeenten Rotterdam (ds. P.H. Seggelink) en Vlaardingen (ds. G.J. van Vliet)¹³²) via de gemeente van Kampen een verzoek in om meer samenwerking tussen beide classes. Voorts verzocht hij toestemming de predikanten over en weer in elkaars gemeenten te laten voorgaan. Hoewel de classis Utrecht eenheid wenste, stelde ze tóch als voorwaarde, dat, alvorens genoemde predikanten in de gemeenten toegelaten konden worden, dezen eerst op bekering en roeping onderzocht dienden te worden. Dat onderzoek vond plaats op 25 september 1941. Doch ook toen vond de commissie van zeven geen vrijmoedigheid de predikanten van de classis Rotterdam in de Federatie toe te laten. Deze procedure herhaalde zich in 1946 met hetzelfde resultaat.¹³³

8.3.3. Ds. A. van Zon

Eenzelfde afstandelijke bejegening ondervond ook ds. A. van Zon te Kralingseveert¹³⁴. Deze voormalige ouderling van de Dordtse gemeente ging vanaf 1927 in een bijgebouw van het gemaal "Prins Alexander" aan de Schaardijk te Kralingseveer voor. In 1930 werd de groep door ds. D.C. Overduin, predikant van de Gereformeerde

Gemeente in Hersteld Verband te Giessendam, tot gemeente geïnstrueerd. Deze predikant bevestigde Van Zon ook tot predikant. Ds. Van Zon diende de gemeente van Kralingseveer tot maart 1942, toen een conflict rond zijn persoon resulteerde in de ontzetting uit het ambt. In deze conflictperiode wendde hij zich tot de Federatie met het verzoek in haar midden opgenomen te worden. Reeds eerder (in het najaar van 1937) had hij al contact gezocht met de Utrechtse Oud Gereformeerde Gemeente. De commissie van zeven verwees hem naar de Dordtse kerkenraad "voor bespreking en onderzoek". Deze kerkenraad weigerde, na inlichtingen ingewonnen te hebben, hem te onderzoeken of (voor onderzoek) door te verwijzen naar de commissie.

8.4. Ds. B. Toes en ds. A. de Reuver

Ds. B. Toes, predikant van de Vrije gereformeerde Gemeente te IJsselmonde daarentegen werd door de Federatiegemeenten weer welwillend toegelaten.¹³⁵ De gemeente van Kinderdijk verzocht hem niet alleen regelmatig in haar midden voor te gaan, maar had hem in 1940 ook tot predikant beroepen.

Met name ds. Van der Poel van Giessendam onderhield goede contacten met hem.

In 1942 werd de Giessendamse pastor door ds. Toes verzocht behulpzaam te willen zijn bij het onderzoek van Arnoldus de Reuver naar bekering en roeping tot het ambt." Ds. Van der Poel voldeed aan dat verzoek. In een gecombineerde vergadering van de kerkenraden van Kralingseveer, IJsselmonde en Giessendam werd De Reuver op 7 juni 1942 preekconsent verleend. Ds. Van der Poel ging zelfs zo ver, dat hij genoemde De Reuver - zonder de classis ook maar geraadpleegd te hebben - te Kralingseveer tot lerend ouderling bevestigde. De gemeente, waarin dit geschiedde, was de Vrije Oud Gereformeerde Gemeente, waar ds. A. van Zon tot maart 1942 voorganger was geweest.

Op de eerstvolgende classisvergadering te Utrecht werden over de gang van zaken rond deze bevestiging vragen gesteld. Niet iedereen was met de gevolgde procedure even gelukkig. Ds. Van der Poel kon de broeders enigszins geruststellen. Hij sprak de verwachting uit, dat de gemeente van Kralingseveer en haar voorganger tot de Federatie zouden overkomen. Voor de toekomst beloofde hij in eventueel soortgelijke situaties eerst een naburige kerkenraad te zullen raadplegen.

De gemeente Kralingseveer en haar voorganger De Reuver sloten zich inderdaad het volgende jaar (september 1943) bij de Federatie aan. Op deze vergadering werd De Reuver, nadat hij voor de classis een proefpreek naar aanleiding van Romeinen 8 vers 3 gehouden had, toegelaten tot de dienst van Woord en sacramenten. Een maand later, op 18 oktober 1943, bevestigde ds. Van der Poel hem te Kralingseveer tot predikant, waarna ds. De Reuver zich met een preek over Zacharia 6 vers 15 opnieuw aan zijn gemeente verbond.

DE "BOONE-GEMEENTEN" ONDER DS. BLAAK

9.1. Inleiding

Nadat ds. Boone in april 1935 het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld, bleef ds. Blaak als enige predikant over voor de ruim 20 gemeenten die het kerkverband telde. Dit getal ligt nog hoger wanneer meegeteld worden de vele plaatsen waar hij min of meer geregeld het Woord en de sacramenten bediende. Zo leefde bijvoorbeeld de Bakkeriaanse gemeente van Opheusden na het overlijden van ds. Van der Garde van 1933 tot 1942 samen met de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten zonder zich bij die gemeenten te voegen. Ook de "Vereniging van uitgetreden en uit de Nederlandse Hervormde Kerk te Bergambacht" had een soortgelijke band met de "Boone-gemeenten".¹³⁷

De zorgen, moeiten en teleurstellingen bleven ds. Blaak niet bespaard. Allereerst was daar het afhaken van de gemeente van Haamstede. Verder raakte de relatie tot één van de oefenaars zodanig verstoord, dat deze binnen een ander kerkelijk verband om opname verzocht. Het betrof oefenaar Johannes Vijverberg. Deze oefenaar brak in mei 1935 met de "Boone-gemeenten" en zocht contact met de Bakkeriaanse gemeenten, die in die tijd bediend werden door ds. W. Baaij.¹³⁸

Het aantal voorgangers in de Oud Gereformeerde Gemeenten was daardoor erg klein geworden, aangezien ook oefenaar Ariesen zich in 1933 had teruggetrokken en oefenaar Beekman in 1931 zijn arbeid te Ederveen om gezondheidsredenen had moeten neerleggen en slechts zo nu en dan nog eens voorging. Alleen oefenaar Kolijn stond ds. Blaak nog terzijde.

Meer dan ooit was het noodzakelijk dat de gemeenten zich aaneensloten. Om tot meer overleg en samenbinding te komen werd in december 1934 besloten voortaan twee in plaats van één algemene vergadering per jaar te houden.

9.2. C. van de Gruiter

In diezelfde vergadering, in december 1934, werd er ook een nieuwe voorganger bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten toegelaten. Het was eelt ouderling uit de gemeente Oostburg, Cornelis van de Gruiter genaamd.

Cornelis van de Gruiter werd op 19 februari 1883 te Arnemuiden geboren. Aanvankelijk was hij werkzaam in een zeilmakerij te Vlissingen. De eerste preek die hij van ds. Boone hoorde, maakte een diepe indruk op hem. Het was hem geweest, zo verklaarde hij in 1935 in een toespraak bij de begrafenis van de predikant van St. Philipsland, alsof ds. Boone alles van hem geweten had. Toen Van de Gruiter hem dat ook verteld had, antwoordde ds. Boone, dat dit niet uit hem geweest was, maar "door de werking des Heiligen Geestes".

Ds. Boone gaf hem de raad om zich bij de dichtstbijzijnde Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde gemeente te voegen. Dat gebeurde en zo sloot Van de Gruiter zich aan bij de gemeente van Oostburg. In mei 1927 werd hij daar gekozen tot ouderling.

Van de Gruiter meende geroepen te zijn het Woord in de gemeenten te bedienen. Hij sprak zich daarover uit op de algemene vergadering te Rotterdam op 19 december 1934. Nadat hij een proefpreek had gehouden over 2 Timotheüs 2 vers 19, gaven de afgevaardigden met grote meerderheid hun goedkeuring "dat Van de Gruiter een woord tot stichting ging spreken." Toen het proefjaar voorbij was, werd hij op 21 december 1935 door de gemeente Oostburg als lerend ouderling beroepen. Hij nam dit beroep aan.

In 1937 verwisselde hij Oostburg voor Bruinisse. Slechts korte tijd heeft hij daar gearbeid. Toen op 13 mei 1939 de gemeente van Oostburg hem opnieuw beriep, gaf

hij aan die roepstem gehoor. In september 1939 was hij weer terug in zijn oude gemeente.

9.3. G.J. Zwoferink

lui mei 1935 werd het kleine aantal voorgangers in de "Boone-gemeenten" opnieuw met één vermeerderd. Op de algemene vergadering werd Gerrit Jan Zwoferink toegestaan een stichtelijk woord in de gemeenten te spreken. Ds. Blaak was er blij mee, "menende dat hulp hard nodig was."

Gerrit Jan Zwoferink was op 1 april 1909 te Rijssen geboren. Toen hij 12 jaar was, stierf zijn vader. Dit sterven maakte een diepe indruk op hem. Het was het begin van een ommekeer. Langs diepe wegen werd hij gedaagd in de vierschaar en werd hem toegeroepen: "Zoon, wees welgemoed, uw zonden zijn u vergeven." Hij werd er bij bepaald "visser der mensen te moeten worden."

Zwoferink zocht vervolgens contact met ds. Boone onder wiens leiding de weg tot het oefenaarschap werd geëffend. Hij werd lid van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeente van Bolnes en hield daar op Hemelvaartsdag 1935 een proefpreek. Na een jaar in de gemeenten rondgepreekt te hebben, werd hij definitief als oefenaar toegelaten. Wel waren er op zijn preekwijze wat aanmerkingen, en wel met betrekking tot het harde en zachte spreken van hem. "Want in zijn gebed schreeuwde hij soms zo hard, dat de oren trilden en in het prediken sprak hij soms zo zacht, dat de mensen achter in de kerk hem niet konden verstaan."139

Rond augustus 1936 vertrok Zwoferink naar Ederveen. In deze plaats had het deel van de "Vereniging Oud-Gereformeerde Gemeente", dat niet naar de Gereformeerde Gemeenten was overgegaan, willen gaan procederen om het bezit van het kerkje. Op aandrang van ds. Boone was daar echter van afgezien. De groep belegde na de scheuring diensten bij (dhr?) Scharrenburg aan de Hoofdweg en later in een grote timmerschuur van Jan de Koning aan de Bruinhorsterweg.

Besloten werd de vereniging om te zetten in een officiële kerkelijk gemeente. De bestuursleden M. Heij en G. van Veldhuizen werden tot ouderling gekozen en G. Bouwheer tot diaken. Ds. Blaak bevestigde de gekozen ambtsdragers op 30 oktober 1935. Daarmee was de gemeente officieel geïnstitueerd. In november 1936 kocht de gemeente grond aan de Hoofdweg, waarop in 1937 een kerkje en een jaar later een pastorie verrezen.

In deze gemeente werd in augustus 1936 oefenaar G.J. Zwoferink voorganger. Aanstonds na zijn overkomst streefde de nieuwe voorganger er naar om toegelaten te worden tot de volle bediening. De kerkenraad van Ederveen wilde hem daartoe echter niet voordragen. De verhouding tot de kerkenraadsleden raakte na korte tijd daardoor zo verstoord, dat de drie ambtsdragers uit de kerk wegbleven. Ze bedankten echter niet voor hun ambt. Zwoferink stelde vervolgens een zekere Ter Haar aan als ouderling en G. Markus als diaken.

Op de algemene vergadering van 18 mei 1938, die te Nieuw-Beijerland werd gehouden, werd schriftelijk verzocht Zwoferink tot predikant te bevestigen. Met meerderheid van stemmen besloot de vergadering op dat verzoek niet in te gaan. Zwoferink brak daarop met de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten. In krasse bewoordingen gaf hij van zijn bedanken schriftelijk aan ds. Blaak kennis. "Met zo'n boeltje wilde hij niet van doen hebben. Ze moesten hem maar schrappen." De oefenaar zocht daarna, met het op zijn hand zijnde deel van de kerkenraad en gemeente, toenadering tot de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten.

9.4. Contact met vrije oefenaar C. Spreeuwenberg

Op dezelfde vergadering, waarop G.J. Zwoferink als oefenaar was toegelaten (22 mei 1935), was er ook contact met een vrije oefenaar. Dit was Cornelis Spreeuwenberg (1881-1940),¹⁴⁰ die in verschillende gemeenten reeds was voorgegaan in de dienst des Woords. Zijn prediking werd gewaardeerd en vanuit N o mansdorp werd gevraagd of men hem niet kon overnemen als oefenaar. De vergadering, die gezien de goede geruchten over Spreeuwenberg daar in principe niet onwelwillend tegenover stond, besloot hem te horen. Spreeuwenberg verscheen daarom te Nieuw-Beijerland op de algemene vergadering en vertelde daar het een en ander uit zijn leven. Hij verklaarde zich bereid met de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten samen te werken, doch wilde overigens vrij blijven.

Deze wens was voor de vergadering onder leiding van ds. Blaak echter een breekpunt. De vrije oefenaar werd erop gewezen, dat een geordende kerkstaat altijd het doel van de vaders geweest was, en dat ook Gods Woord daartoe vermaande. Spreeuwenberg zag het anders. In een kerkelijk keurslijf paste hij niet. In vriendschap verliet hij de vergadering.¹⁴¹

9.5. Achterberg en Oosterland sluiten zich aan

Op dezelfde algemene vergadering werden gemeenten uit Oosterland en Achterberg tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten toegelaten. In beide gevallen betrof het een Bakkeriaanse gemeente. Deze gemeenten waren na het overlijden van ds. G. van der Garde in 1933 zonder predikant. Weliswaar leefden de Bakkerianen vanaf die tijd samen met ds. Baaij, predikant van een Vrije Gereformeerde Gemeente te Tholen, maar toch zagen diverse gemeenten in de loop der jaren uit naar een ander kerkverband.

De gemeente van Achterberg bestond reeds aan het einde van de vorige eeuw. Rond 1900 was de Opheusdensed broodbakker Gerrit van der Garde er diaken. In 1909 werd hem op de algemene vergaderingen van de Bakkerianen toestemming verleend "in zijn gemeente op de dag des Heeren voor te gaan."

Twee jaar later, op 3 december 1911, volgde zijn bevestiging tot predikant door ds. L. Hubregtse. Reeds spoedig concentreerde Van der Garde zich op zijn woonplaats Opheusden, waar inmiddels ook een afdeling/gemeente gevormd was.

Na ds. Van der Garde is de gemeente Achterberg nog enige tijd gediend door oefenaar G. Koeteew, die, komend vanuit Melissant, zich rond 1925 in Rhenen had gevestigd. Koeteew ging in de gemeente voor tot 1929, toen hem de bevoegdheid om voor te gaan ontnomen werd. Sindsdien was de gemeente zonder voorganger.

De aansluiting van **Oosterland** betrof een van oorsprong Ledeboeriaanse gemeente, die omstreeks 1850 ontstaan was door uittreding uit de plaatselijke kruisgemeente. Aan het einde van de vorige eeuw had de gemeente zich bij de Bakkerianen gevoegd.

9.6. St. Maartensdijk

In 1936 voegde zich opnieuw een Bakkeriaanse gemeente bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten. Het was St. Maartensdijk, één van de oudste Bakkeriaanse gemeenten.

Wanneer deze gemeente precies is ontstaan, valt niet meer te achterhalen, maar wel is bekend, dat op 4 juni 1865 de eerste steen voor een kerkgebouw werd gelegd. In de controverse tussen ds. Van Dijke en oefenaar Bakker koos men in meerderheid de zijde van de oefenaar.

Na diens overlijden was de gemeente enkele jaren aangesloten bij de Dolerende

Kerken. In 1896 keerde men tot de Bakkerianen terug. Binnen dat verband leidde de gemeente jarenlang een kwijnend bestaan.

9.7. E. Wijnne

Een jaar later, op de algemene vergadering van 27 mei 1936, was er weer een voorganger die toelating verzocht als oefenaar binnen de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten. Het was een lidmaat van de Federatie-gemeente van Kampen, Eibert Wijnne.

Deze was op 18 juni 1888 in de buurtschap Wessingen bij Doornspijk geboren. Toen hij rond 1908 in Duitsland in de kolenmijnen werkte, raakte hij daar in een diepe schacht zijn lamp kwijt. Het duurde 36 uur voor er hulp kwam. In deze bange uren leerde hij voor het eerst bidden. Vol indrukken keerde hij daarna terug naar het vaderland. Op 10 januari 1910 beleefde hij, naar zijn eigen getuigenis, de vergeving van zijn zonden. Vanaf dat ogenblik kende hij een begeerte om het Evangelie aan zijn medemensen te gaan verkondigen. Met ijver begon hij de werken van de oudvaders te bestuderen.

Van huisuit behoorde Wijnne tot de Gereformeerde Kerken. Na zijn omkeer zocht hij een meer bevindelijke prediking en werd lid van de Gereformeerde Gemeente van Kampen. Bij de kerkenraad van die gemeente meldde hij zich aan om toegelaten te worden tot de dienst des Woords. Omdat de kerkenraad verdeeld was over het verzoek, kwam Wijnne op de classisvergadering verslag doen van bekering en roeping. Als dat gunstig zou verlopen, zou hij "een woordje spreken". Het oordeel van de vergadering was echter "zoo ongunstig dat een woord te spreken niet werd begeerd." Nadat zijn zaak in 1923 en 1924 nog diverse keren aan de orde was gekomen, onttrok Wijnne zich aan de Gereformeerde Gemeenten.

Een jaar later wilde hij echter weer lid worden. De classis oordeelde dat hij eerst schuldbelijdenis moest afleggen "over al de smaad en laster de Classe aangedaan."

Wijnne ging na verloop van tijd over naar de Oud Gereformeerde Gemeente te Kampen, waar ds. De Jonge stond. Rond 1930 begon hij hier en daar een stichtelijk woord te spreken. Zijn Kamper kerkenraad was met dit voorgaan niet erg ingenomen en adviseerde voorganger Wijnne "zich stil te houden tot de Heere werkte". Doch deze gaf het oefenen niet op.

In 1934 informeerde men op de ledenvergadering van de "Boone-gemeente" I)en Haag of Wijnne niet voor een dienst gevraagd kon worden "daar men die wel horen kon". Ouderling Van Harmelen, die deze voorganger ook wel eens beluisterd had, zegde toe hem eens voor een beurt te vragen.

Twee jaar later, in mei 1936, werd Wijnne bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. Blaak voor een jaar toegelaten als oefenaar. In die tijd slaagde hij er in vertrouwen te winnen, want in februari 1937 werd voorgesteld hem als oefenaar over te nemen. De afgevaardigden wilden daartoe echter nog niet overgaan. Kort daarna ontstonden problemen tussen Wijnne en het kerkverband. Ze betroffen zowel de leer als het leven van de oefenaar. Uiteindelijk vielen zelfs de woorden "antinomiaan" en "schorsing". Wijnne meende zich hieraan niet te moeten storen, en in maart 1940 stond hij weer buiten (de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten.¹⁴²

9.8. Barneveld

Inmiddels had zich ook het "Comité ter bevordering van Godsdienst" te Barneveld, een "gemeente" van wijlen ds. J. van Leeuwen, zich in 1938 bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten aangesloten.

Deze gemeente was ontstaan toen, na het vertrek in januari 1887 van de hervormde predikant C.J. Leenmans naar Staphorst, een aantal hervormden, die een bevindelijke gereformeerde prediking voorstonden, godsdienstoefeningen gingen beleggen in de vroegere armenschool te Barneveld. Het volgende jaar, op 24 oktober 1888, nam men een "Nieuw Locaal" op het Achterdorp in gebruik. Oefenaar C.W.H. Eigeman verzorgde enige tijd de catechisaties voor de groep. Na een scheuring (waarbij de vrienden van ds. E. Fransen de band met "het lokaal" verbraken en later tot de stichting van een Gereformeerde Gemeente onder het Kruis overgingen) verbond het comité zich aan ds. Van Leeuwen. Na zijn overlijden in 1913 gingen ds. Boone en de voorgangers van zijn kerkverband jarenlang in "het lokaal" voor. Een belangrijke reden om in 1938 tot officiële aansluiting over te gaan was om zodoende "meer recht bij genoemde gemeenten te hebben om hun sprekers te doen voorgaan." In 1947 werd voor de eerste maal verkiezing van ambtsdragers gehouden. De eerste ambtsdragers waren Tijmen van de Kamp, ouderling, en Teunis de Kruijff, diaken.¹⁴³

9.9. M.A. Mieras

Op de algemene vergadering van 11 maart 1940 te Utrecht verzocht ouderling Marinus Abraham Mieras van Terneuzen toelating tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten en tevens vrijheid om als voorganger binnen die gemeenten voor te gaan. Nadat de oefenaar iets van zijn roeping en bekering meegedeeld had, werd hij toegelaten met een proeftijd van een halfjaar. Na de proeftijd werd Mieras op 11 december 1940 te Utrecht met algemene stemmen definitief toegelaten als oefenaar. Ds. Blaak bevestigde hem op 17 februari 1941 tot lerend-ouderling te Terneuzen.

Marinus Abraham Mieras werd op 27 juni 1915 in Axel in Zeeuws-Vlaanderen geboren. In het begin van de dertiger jaren werd de jonge Mieras de rust opgezegd toen hij op een oudejaarsavond met zijn vrienden een herberg binnenging en het gezang klonk: "Uren, dagen, maanden, jaren, vliegen als een schaduw heen". Waar zou hij zijn in de eeuwigheid? Die vraag liet hem niet los. Niet lang daarna, in augustus 1933, werd hij onder de prediking van proponent H. Ligtenberg getrokken en in zijn schuld gezet. Op 24 augustus 1933 kwamen de woorden tot hem: "Ik zal tot u spreken van boven het verzoendeksel." Drie dagen was hij toen onbekwaam om zijn werk te doen. Hij had, toen de schuld ging drukken, geprobeerd om alles te betalen. Maar er kwam een tijd, dat hij alles kwijtraakte. Hij beleefde Psalm 116 vers 2 en werd bepaald bij de woorden: "Niemand kan tot Mij komen, tenzij de Vader, Die Mij gezonden heeft, hem trekke."

Mieras bezocht daarna nogal eens een oud gereformeerd gezelschap in Terneuzen, waar hij zakelijk onderwijs kreeg. "Ik ben daar nog ouderwets gebakerd," placht hij later te zeggen als hij op deze periode terugzag.

Korte tijd daarna behaagde het de Heere de Middelaar in zijn hart te openbaren en gevoelde hij een drang in zijn gemoed om Gods woord te gaan verkondigen. Aangezien de weg naar het predikambt binnen de Gereformeerde Gemeenten, het kerkverband waartoe Mieras behoorde, door problemen met de kerkenraad van Axel (die in het persoonlijke vlak lagen), gesloten bleef, begon hij aan het einde van het jaar 1937 los van enig kerkverband een stichtelijk woord te spreken. Zowel in zijn geboorteplaats Axel als in Terneuzen trad hij op. Met name in laatstgenoemde plaats trok hij een fors aantal hoorders. De gezelschapsmensen van wie hij veel onderwijs had genoten, behoorden nu tot zijn beste luisteraars.

In deze tijd werd Mieras gedagvaard in de vierschaar der consciëntie. Zijn ziel werd bekleed met het dekkleed van de gerechtigheid van Christus. Toen ging "Mieras eruit

en God in Christus erin."

Na verloop van tijd werd de kring te Terneuzen door ds. Blaak geïnstitueerd als "vrije" gemeente. Oefenaar Mieras werd, evenals de broeders J.P. de Groen en J. Pijpelink tot ouderling bevestigd, terwijl A.W. Vroegop diaken werd. Dat gebeurde op woensdag 26 april 1939. De gemeente liet vervolgens in de Nieuwediepstraat een kerkje met 158 zitplaatsen bouwen.

9.10. Tevergeefs aangeklopt

Op de algemene vergadering, die op 10 februari 1937 te Rotterdam werd gehouden, kwam een brief aan de orde, waarin de vrije voorganger E. van Dijk (een zwager van oefenaar Zwofenink), verzocht in de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten toegelaten te worden als oefenaar. De gemeenten gingen op zijn verzoek niet in.⁴⁴

Drie jaar later, op de vergadering te Utrecht van 11 december 1940, kwamen, na de toelating van oefenaar Mieras uit Terneuzen, soortgelijke verzoeken aan de orde van oefenaar Th. Woudwijk uit Hilversum en ds. E Kraaijeveld uit Colijnsplaat.

Nadat scriba Van Harmelen de brief van Woudwijk had voorgelezen, werd er in het kort over gesproken. Het schrijven werd vervolgens voor kennisgeving aangenomen." Daarna kwam de brief van ds. Kraaijeveld aan de orde. Daar deze predikant de afgevaardigden onbekend was, werd de scriba opgedragen ds. Kraaijeveld wat gerichte vragen te stellen over zijn persoon en gemeente. Hoewel er enige correspondentie gevoerd is, kwam het niet tot de toelating van deze voorganger tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten.¹⁴⁶

Het zijn enkele voorbeelden van de vele voorgangers die, in de loop der jaren, tevergeefs toelating verzocht hebben tot de gemeenten van ds. Blaak.

9.11. G.J. van Holland

Een verhaal apart vormt de afwijzing van de voormalig hervormde ouderling Gerrit Jan van Holland te Ede. Deze had een roeping ontvangen om te gaan oefenen. Daarop had hij zich tot ds. Blaak en zijn gemeenten gewend met het verzoek in die gemeenten voor te mogen gaan. Ds. Blaak stond niet geheel afwijzend tegenover dat verzoek. De commissie van onderzoek daarentegen had meer reserves. De ingewonnen inlichtingen waren niet alle positief. Tenslotte werd Van Holland op de algemene vergadering van 10 mei 1939 met meerderheid van stemmen afgewezen.

Van Holland keerde de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten daarop niet direct de rug toe. Als "ouderling" van Barneveld woonde hij de volgende algemene vergadering bij, die op 13 december te Oud-Beijerland gehouden werd. Daar vroeg ds. Blaak hem: "Hoe sta je er onder?" Kennelijk was het de bedoeling van de predikant de toelating van Van Holland opnieuw aan de orde te stellen. Op voorstel van ouderling Van Harmelen uit Den Haag werd de zaak echter verdaagd naar een volgende algemene vergadering. In maart 1940 stelde ds. Blaak voor Van Holland in de gemeenten te laten voorgaan. Anderen verzetten zich daartegen, zodat de zaak bleef zoals deze was. Een halfjaar later trok Van Holland zich terug."

9.12. Capelle aan den IJssel

In 1941 institueerde ds. Blaak nog een gemeente te Capelle aan den IJssel, Bermweg 554 (bij de grens Capelle-Nieuwerkerk aan den IJssel). De leden van deze gemeente woonden grotendeels op Nieuwerkerks grondgebied. De gemeente heeft nimmer een eigen voorganger gehad en is in januari 1988 samengevoegd met de Oud Gereformeerde Gemeente, die samenkomt aan de Bermweg 362 (zie par.10.3.)

9.13. Naar een meer geordend kerkelijk leven

Langzaam maar zeker brak in de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten het besef door van de waarde van een naar de Dordtse kerkorde geregeld kerkelijk samenleven. Ds. Boone was daar op zich geen tegenstander van. De praktijk was echter, dat de kracht van de gewoonte veelal sterker was dan die van de geschreven kerkorde. Toch werden in de jaren dertig hier en daar in de gemeenten ook andere geluiden gehoord. Zo werd in Den Haag bij herhaling aangedrongen op het periodiek aftreden van de kerkenraadsleden. Ouderling Van Harmelen aldaar erkende volmondig, dat de Dordtse kerkorde zulks voorschreef, maar voegde daaraan toe, dat dit alleen gold voor het geval er in de gemeente geschikte tegenkandidaten waren. Waren deze niet aanwezig, dan konden de zittende ambtsdragers aanblijven. Ds. Blaak was voor periodieke aftreding. Deze zei in dit verband meermalen: "Ik ben als ouderling in NieuwBeijerland negenmaal herkozen, en dat is me wel eens tot bemoediging geweest."

DE FEDERATIE IN DE JAREN DERTIG

10.1. Inleiding

De jaren dertig zijn voor de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten een periode van consolidatie en uitbouw geweest. Het aantal voorgangers nam in die periode toe en enkele gemeenten sloten zich aan.

10.2. Toelating van voorganger B. Hennephof

In 1930 diende zich bij de Federatie een nieuwe voorganger aan. Het was B. Hennephof, lid van de Kamper gemeente.

Berend Hennephof werd op 9 september 1896 te Kampen geboren als zoon van Jan Stubbe Klaas Hennephof en Berendina Catharina Booy. Daar zijn ouders tot de Nederlandse Hervormde Kerk behoorden, was hij daar op 13 december 1896 gedoopt. Tot 1916 leefde hij "zonder enig bewustzijn dat Gods voorzienig bestel zich ook over hem uitstreckte." Contacten met ds C. de Jonge, predikant van de Oud Gereformeerde Gemeente van Kampen, leidden er toe dat zijn levensopvatting zich wijzigde.

De Kamper textielhandelaar stond na verloop van tijd naar het predikambt in de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. Zijn eerste preek hield hij op 12 januari 1930 te Rouveen.¹⁴⁸

Voor dit voorgaan had hij echter geen toestemming van de classis. Pas het volgende jaar verscheen Hennephof, op voordracht van de gemeente Kampen, voor de commissie van onderzoek om officieel toestemming te verkrijgen in de gemeenten voor te gaan. Deze vond toen echter geen vrijmoedigheid hem tot de bediening toe te laten. Een jaar later werd Hennephof opnieuw voorgedragen. Na verslag te hebben gedaan van zijn bekering en roeping tot het predikambt kreeg hij van de classisvergadering toestemming eenmaal in de gemeenten voor te gaan. Weer een jaar later erkende de classis hem officieel als oefenaar.

Hennephof was een sterke persoonlijkheid en won spoedig aan invloed. Reeds in 1933 was hij voorganger in de bidstond voor de classisvergadering. In 1934 bracht de gemeente van Scheveningen een beroep op hem uit. Op 30 mei van hetzelfde jaar deed hij er intrede, nadat hij door ds. De Jonge tot predikant bevestigd was.

10.3. W. van Dijk

Een andere voorganger die in het begin van de dertiger jaren toelating bij de Federatie verzocht, was Willem van Dijk.

Deze was, evenals Berend Hennephof, uit Kampen afkomstig. Hij was in de Hanzestad geboren op 24 augustus 1898. Net als zijn vader probeerde hij als sigarenmaker zijn brood te verdienen. De economische crisis noodzaakte hem naar Veenendaal te verhuizen.

Op zondag 7 september 1930 ging hij voor het eerst voor in een dienst des Woords.¹⁴⁹ Reeds jaren eerder was hij naar aanleiding van de woorden uit Jesaja 3 vers 10: "Zegt den rechtvaardige, dat het hem wel gaan zal; dat zij de vrucht hunner werken zullen eten" er in zijn hart van overtuigd geweest, dat God hem tot dit werk afgezonderd had. In november 1932, ruim twee jaar na zijn eerste voorgaan in het openbaar, sloot hij zich aan bij de Oud Gereformeerde Gemeente van Utrecht en verkreeg hij toestemming om op de vergadering van de classis van februari 1933 verslag van bekering en roeping tot het ambt te doen. Naar aanleiding daarvan werd aan de kerkenraden vrijheid gegeven hem in het volgende half jaar uit te nodigen om in de gemeenten voor te gaan. Kennelijk volgde op de proefperiode geen toelating, want in september 1938 verzocht hij opnieuw aan de classis om als prediker

opgenomen te worden. De begeerde toestemming werd ook toen niet verkregen. Wel werd hij, het volgende jaar beroepen tot lerend ouderling te Capelle aan den IJssel. In deze plaats was in 1937 een evangelisatievereniging opgericht, die aanvankelijk alleen door-de-weekse, maar later ook zondagse diensten belegde.

Een verzoek aan ds. Van 't Hoog om te Capelle een kerkenraad te bevestigen en tevens Van Dijk in te leiden als lerend ouderling werd door deze, na raadpleging van de classis, afgewezen. Evenwel kwam Van Dijk op 22 juni 1939 bij de vereniging als voorganger in vaste dienst. Eind 1940 werd de evangelisatie omgezet in een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente.

In diezelfde tijd, namelijk op 24 november 1940, werd voorganger Van Dijk door ds. J. van Wier uit Rijssen tot predikant bevestigd. De tekst waarmee de nieuwe predikant intrede deed was 2 Korinthe 4 vers 7.

10.4. Grafhorst

In 1933 besloot de Vrije Oud Gereformeerde Gemeente van Grafhorst zich bij de classis aan te sluiten. Deze gemeente had zich reeds in 1928 door Kampen op de classis laten vertegenwoordigen.

De gemeente was voortgekomen uit de vereniging "Vrienden der Waarheid" te Grafhorst. In 1882 kreeg deze vereniging Johannes de Vries (1852-1922) tot vaste voorganger. Ten tijde van de Doleantie (1886) ging men over tot de Instituering van een zelfstandige Oud Gereformeerde Gemeente. Evangelist De Vries werd vervolgens tot predikant beroepen. De bevestiging vond plaats op 15 oktober 1884 door ds. D. Versteeg uit Dirksland. Ook ds. R. Grüntke uit Hasselt was daarbij tegenwoordig. Ds. De Vries diende de gemeente tot zijn overlijden op 3 januari 1922.

Na de toelating tot de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten werd ds. De Jonge consulent van de gemeente. Daarmee veranderde er weinig voor de gemeente, want de Kamper predikant had het ambtelijk werk in de gemeente al sinds het overlijden van ds. De Vries waargenomen.

10.5. Ds. Van Wier wil terug

In de zomer van 1935 verzocht ds. Van Wier uit Rijssen, die zich in 1932 uit de Federatie had teruggetrokken, namens zijn kerkenraad via de kerkenraad van Utrecht afgevaardigden naar de classis te mogen sturen. De tijd was daar blijkbaar nog niet rijp voor, want de broeders oordeelden, dat iemand, die zonder reden het kerkverband had verlaten, niet zonder meer weer kon worden opgenomen. Vier jaar later was het oordeel van de classisafgevaardigden over deze zaak nog onveranderd.¹⁵⁰

Intussen had ds. Van Wier zich in 1938 ook tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten gewend om opname in het verband. Zowel ds. Blaak als oefenaar Van de Gruiter waren voor die zaak naar Rijssen geweest. Tot aansluiting kwam het echter niet.

In 1940 vond er wel enige toenadering tot de Federatie plaats. Ds. Van 't Hoog deelde de classis mee, dat hij van plan was een nieuw verzoek van ds. Van Wier om in Rijssen te komen preken niet meer af te slaan, zoals hij in het verleden steeds had gedaan.

De classis maakte op dat voornemen geen aanmerkingen. Omgekeerd ging ds. Van Wier nu ook wel eens te Utrecht voor.

10.6. Monster

In de tweede helft van de dertiger jaren ging ds. Hennephof van Scheveningen geregeld voor in een kring van bezwaarde hervormden te Monster. Binnen deze kring,

die als gezelschap in het begin van de eeuw was ontstaan, bestond verdeeldheid over de vraag op welke wijze een eigen kerkelijk leven te Monster moest worden opgebouwd.

Ken gedeelte, dat in 1936 in contact was gekomen met de vrije oefenaar A.P. Lucas, vormde een vrije gemeente, waar op 21 juni 1941 genoemde oefenaar door ds. E. van Dijk, predikant van een vrije Oud Gereformeerde Gemeente te Den Haag, bevestigd werd tot predikant. Het andere gedeelte werd een afdeling van de Oud Gereformeerde Gemeente van Scheveningen.¹⁵¹

In september 1939 verzocht ds. Hennephof aan de classis toestemming om te Monster een gemeente te institueren. Een half jaar later had de instituering "vanwege strubbelingen" nog niet plaatsgevonden. Met "strubbelingen" zal wel bedoeld zijn de scheuring van de groep, die in die jaren definitief was geworden, doordat oefenaar Lucas zich te Monster vestigde als voorganger.

10.7. C. Kramp

Eveneens in de tweede helft van de dertiger jaren sloot voorganger Cornelis Kramp zich aan bij de Federatie.

Kramp was op 26 oktober 1888 te Velsen geboren. Aanvankelijk was hij werkzaam in de vishandel; een tijdlang had hij zelfs een eigen visbedrijf.

Kramp was aanvankelijk lid van de Gereformeerde Gemeente te Westzaan. Eén en andermaal had hij zich aangemeld voor toelating tot het predikambt, doch hij was afgewezen. Daarna was hij buiten het kerkverband gaan preken. Rond 1931 werd hij voorganger van een evangelisatie in Lekkerkerk. In 1933 vertrok hij in dezelfde hoedanigheid naar Borne.

In laatstgenoemde plaats meldde hij zich bij de kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente Rijssen-Es. Hij verklaarde nog steeds lid te zijn in Westzaan en verzocht toelating. Na informatie in Westzaan besloot men in Rijssen niet verder op de zaak in te gaan, daar men van mening was, dat Kramp zich door zijn handelwijze had losgemaakt van het kerkverband.

Voorganger Kramp zocht toen contact met ds. C. de Jonge van Kampen. Deze stelde op de voorjaarsclassisvergadering van 1936 voor Kramp als voorganger in het verband op te nemen. Na onderzoek aangaande bekering en roeping stond die vergadering hem toe te verenigen. Hij werd lid van de gemeente van Doetinchem.¹⁵²

Een halfjaar later kreeg hij, na een gehouden preekvoorstel over Mattheüs 5 vers 6, vrijheid als oefenaar de gemeenten te dienen, terwijl wéér een half jaar later (in februari 1937) hij beroepbaar verklaard werd. De gemeente van Enkhuizen beriep hem vervolgens als predikant.

Op 12 mei 1937 werd hij daar door ds. C. de Jonge van Kampen bevestigd. Deze preekte daarbij over Openbaring 2 vers 10b.

Op donderdagavond 13 mei deed ds. Kramp zijn intrede met een preek over Eféze 3 vers 8.

In 1939 ontving hij een beroep uit Grafhorst. Hij nam dat aan en preekte op 18 juni 1939 afscheid van de gemeente Enkhuizen om op woensdag 28 juni 1939 door ds. Van 't Hoog met een preek over Jesaja 62 vers 6 en 7 aan Grafhorst verbonden te worden. De volgende dag deed ds. Kramp intrede, sprekende over 1 Timotheüs 1 vers 153.¹

10.8. Waddinxveen

¹ Zie zijn diep-bevindelijke preken, opnieuw uitgegeven met de titel: *Sion Bevrijder*, 10 preken en meditaties; Boekhandel R.v.d. Meijden, Kesteren. 2003

Nadat in 1937 ds. N. van der Kraats van Den Helder een beroep had aangenomen naar de zelfstandige Christelijk Afgescheiden Gemeente van Waddinxveen, voegde ook die gemeente zich bij de Federatie.

De gemeente was in 1892 ontstaan toen ds. C. de Groot (1850-1933), predikant van de toenmalige Christelijke Gereformeerde Kerk van Waddinxveen, zich niet een deel van de gemeente aan het kerkverband had onttrokken. Pogingen tot aansluiting bij andere verbanden faalden, zodat de gemeente als vrije gemeente voortleefde.

Ds. De Groot diende de gemeente tot 1926 toen hij met emeritaat ging. Zijn opvolger was ds. H.J. Grisnigt (1894-1980), sinds 1926 predikant van de Vrije Gereformeerde Gemeente van IJsselmonde. Deze diende de gemeente van 1927 tot 1935. Op 21 maart 1937 deed ds. Van der Kraats, na bevestiging door ds. Toes uit IJsselmonde, zijn intrede.¹⁵⁴

10.9. Giessendam met Joh. van der Poel

In 1938 wendde Joh. van der Poel zich tot de Dordtse kerkenraad met het verzoek om als prediker toegelaten te worden.

Johannes van der Poel werd op 26 april 1909 te Hendrik Ido Ambacht geboren. Zijn vader was daar boerenknecht. Tot 1931 was de jonge Van der Poel eveneens als zodanig werkzaam. Zijn godvrezende moeder kerkte bij de Gereformeerde Gemeenten.

In november 1927, op 18-jarige leeftijd, kwam Johannes van der Poel tot bekering. Tot maart 1928 liep hij in zijn ellendestaat.

Onder de prediking van kandidaat M. Heikoop werd voor hem de deur der hope geopend.

Naar aanleiding van Jeremia 1 vers 7 geraakte Van der Poel werkzaam met het predikambt. In 1937 zou hij opgaan voor het curatorium van de Gereformeerde Gemeenten, doch dat ging niet door vanwege een kwestie met de kerkenraad. Van der Poel begon nu in vrije samenkomsten te spreken. In november 1937 kwam hij voor het eerst in Giessendam, waar hij sprak in de vacante gemeente van ds. D.C. Overduin. Deze gemeente begeerde hem spoedig als vaste voorganger.

De gemeente van Giessendam was in 1930 ontstaan toen ds. D.C. Overduin (een broer van de Dordtse pastor M. Overduin) zich van de Gereformeerde Gemeenten losmaakte. In hetzelfde jaar raakte ze ook weer vacant daar ds. Overduin in naar Rotterdam vertrok.

Inmiddels had Van der Poel zich tot de kerkenraad van de Oud Gereformeerde Gemeente van Dordrecht gewend met het verzoek hem in de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten toe te laten als prediker. Na onderzoek besloot deze kerkenraad hem met goed getuigenis door te verwijzen naar de "commissie van zeven", de commissie voor toelating tot het predikambt. Zover kwam het echter niet, want Van der Poel werd op 19 februari 1938 in de vrije gemeente te Giessendam als lerend ouderling beroepen. Hij nam het beroep aan en ds. M. Overduin van Dordrecht zag er geen bezwaar in hem eind maart in die gemeente tot lerend ouderling te bevestigen met een preek naar aanleiding van 1 Korinthe 1 vers 5-8.¹⁵⁵

Een half jaar na deze bevestiging, in de nazomer van 1938, verzocht de kerkenraad van Giessendam aan die van Dordrecht en later aan de classis voorzat, haar voorganger tot predikant te laten bevestigen. Beide keren werd een weigerend antwoord ontvangen. Niet dat de broeders iets op voorganger Van der Poel tegen hadden. Ds. M. Overduin, die de vergadering van de classis voorzat, gaf de afgevaardigden uit Giessendam te kennen, dat "hoewel hij de eerste zou zijn die zich zou verzetten om zich aan banden te laten leggen, hij toch ook niet onordelijk wilde

leven." Na enige bespreking werd besloten de gemeente Giessendam een half jaar tijd te gunnen zich bij de classis aan te sluiten. Gedurende die periode mocht voorganger Van der Poel in de verbonden gemeenten voorgaan, terwijl aan de predikanten toestemming werd verleend in Giessendam de sacramenten te bedienen. Een halfjaar later deelde Van der Poel aan de vergadering mee, dat zijn gemeente met bijna algemene stemmen had besloten toe te treden tot de classis. Niets stond zijn bevestiging tot predikant toen meer in de weg. Een maand later, op 29 maart 1939, werd hij door ds. M. Overduin met een preek over Openbaringen 2 vers 10b tot predikant bevestigd.

10.10. Twee gemeenten in één plaats.

In Giessendam was echter nog een gemeente, waar oud gereformeerde predikanten geregeld voorgingen. Dat was de Vrije Gereformeerde Gemeente, de voortzetting van de oude kruisgemeente in die plaats.

Vanaf 1933 ging ds. B. Hennephof er geregeld voor. Ds. Van der Poel verzocht de classisvergadering dringend ds. Hennephof dit voorgaan niet te beletten, "daar deze ook daar voor mensen predikte, die naar de eeuwigheid gaan." Toch bleek het in de praktijk geen gewenste situatie te zijn, dat twee predikanten van hetzelfde kerkverband in één plaats in twee verschillende gemeenten predikten. De kerkenraad van Dordrecht stelde daarom in september 1939 aan de classis voor om de predikanten in plaatsen waar aangesloten gemeenten bestaan te verbieden in vrije samenkomsten voor te gaan.

Het voorstel werd vooral gedaan met het oog op de situatie in Giessendam, waar het voorgaan van ds. Hennephof in de Vrije Gereformeerde Gemeente toch wel spanning gaf in de gemeente van ds. Van der Poel in diezelfde plaats. Mede door de welwillende houding van ds. Van der Poel kwam het op die vergadering niet tot een verbod.

10.11. Kerkelijk samenleven

10.11.1. Emeritaatsvoorziening

In september 1938 stelde de kerkenraad van Kampen de kwestie van emeritaatsvoorziening aan de orde op de algemene vergadering. De plaatselijke predikant, C. de Jonge, had de leeftijd van de zeer sterken reeds overschreden. In 1936 was hij ernstig ziek geweest. Hoewel ds. De Jonge weer genezen was en zijn ambtswerkzaamheden kon voortzetten, besloot de kerkenraad van Kampen in juli 1938 in verband met de hoge leeftijd van de predikant "enigen aan te schrijven om ons eens een zondag te dienen in het Woord". De vraag van de Kamper kerkenraad op de algemene vergadering was nu wie, in het geval de oude leraar zijn ambt zou moeten neerleggen, de predikant zou moeten onderhouden. Door één van de predikanten werd voorgesteld, dat Kampen de éne en de overige gemeenten gezamenlijk de andere helft zou opbrengen. Algemeen oordeelden de broeders, dat de vraag van Kampen te voorbarig was en de behandeling ervan nog wel uitgesteld kon worden.

Twee jaar later was het echter zo ver. Op de Kamper kerkenraadsvergadering van 9 april 1940 deelde ds. De Jonge mee, dat hij voornemens was "zo God wil" zijn herderlijke bediening neer te leggen. De kerkenraad verleende hem daarop wegens zijn ouderdom eervol emeritaat. Op zondag 9 oktober 1940 nam ds. De Jonge afscheid van zijn gemeente. De predikant behield alle rechten. Voor zijn onderhoud had de kerkenraad een financiële regeling getroffen. Daarbij was afgesproken, dat ds. De Jonge na de neerlegging van zijn ambt nog een maand zijn volle traktement zou

krijgen. Daarna zou hij voor zijn onderhoud 20 gulden per week ontvangen. Kon hij op zondagmorgen voorgaan, dan ontving hij daarvoor een bedrag van tien gulden. Verder mocht hij vrij blijven wonen in de pastorie of op een andere plaats. Later werd er eens per maand voor hem gecollecteerd. De vraag van de kerkenraad aan de classis was nu of, wanneer de gemeente Kampen na het beroepen van een nieuwe predikant in financiële moeilijkheden kwam, hij van de classis hulp voor het onderhoud van de emeritus predikant mocht verwachten. Deze hulp werd door de classis inderdaad toegezegd."

Eerste ontmoeting van ds. Van der Poel met ds. C. de Jonge

Toen ik pas aangenomen was in de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland, moest ik eens een zondag naar Kampen. Daar stond de oude ds. De Jonge. Een eerwaardig mens met een zeer hoge leeftijd. Het was in de winter. Terwijl ik in de trein zat, overdacht ik steeds maar weer de preken, die ik daar doen zou. Tenslotte werd ik er suf van.

Toen ik daar aankwam, vroeg zijn dochter Tina, die toen nog leefde, aan mij of ik Van der Poel was. Ik zeide: "Ja, dat ben ik." "Kom dan maar binnen," antwoordde zij. Ik groette de oude dominee en nog een andere man, die bij hem was. Ds. De Jonge zei op bitse toon tegen mij: "U moet zeker nog eten?" Maar mensen, ik had al gegeten en gedronken. ik dacht bij mijzelf: "Kon ik maar naar huis of naar bed." Ds. De Jonge zei tot die man, die bij hem zat, dat Maria al gerechtvaardigd was, voordat zij Christus gebaard had. Ik durfde echter niets te zeggen, want ik was met stomheid geslagen. Tenslotte keerde de oude dominee zich tot mij en zeide: "Als het mij morgenochtend niet bevalt onder uw preek, kruip ik morgenavond met mijn oude knokken zelf weer op de preekstoel." Ik zat daar als een doodgeslagen mens in huis. Zijn dochter zei nog tegen hem: "Vader, doe toch niet zo hard tegen Van der Poel," maar dat hielp niets. Ik zat gevangen als een paling in de fuik. Ik overwoog van alles om maar weg te komen. Het was echter zaterdagavond, zodat ik niet meer thuis kon komen. Eindelijk vroeg hij aan mij: "Wilt u soms naar bed?" O, wat een zoet woord was dat in al die bitterheid, Ik zeide: "Alsjeblieft!" "Dan," antwoordde hij, "zal ik u wegbrengen." Als een geslagen hond kwam ik achter hem aan. De slaapkamer, waar hij mij naar toebracht was tevens studeerkamer. Er stond een opklapbed en de gehele wand was verborgen achter planken met rijen boeken erop.

Hij trok de gordijnen weg en zei: "Als u vannacht uzelf vol wil pompen, dan gaat u uw gang maar. Welterusten." Ik wist het niet meer. Ik kon niet op de stoel blijven zitten en ik kon ook niet naar bed. Ik zuchtte: "Was ik maar nooit in Kampen gekomen. Hier kom ik niet levend vandaan."

Maar ja, ik kon zo ook niet op die stoel blijven zitten. Maar de Heere, Die het geroep des ellendigen altijd hoort, bezocht mij met schuld. God wil schuld zien, eer wij Christus zullen zien. God wil een doemeling zien, eer wij God in Christus zullen zien. God wil zonde zien, eer wij God in Christus zullen zien. Wat zeide de Heere? "Gij hebt de ere des mensen liever gehad dan de ere Gods."

Ziet daar mijn schuld! Als ds. De Jonge het goedkeurde, was alles goed. Met een door schuldgevoel verbrijzelde ziel, boog ik mijn knieën, zeggende: "Hier ligt een afgodendienaar en hoereerder." Het zijn kwalen, waarvan ik nog niet genezen ben. Mijn ziel kreeg adem in het schulduitdelgend bloed en ik ging rustig naar bed. Het was mijn zaak niet meer, maar Gods zaak.

De volgende morgen was ds. De Jonge zeer vriendelijk voor mij. Hij sprak met mij en deed na het eten een lief gebed. Toen het tijd was, wandelden wij samen naar de kerk. Mijn ziel kleefde de Heere achteraan. Ik vreesde niet meer, hoe het gaan zou. Wij hebben gepreekt over Jesaja 38 vers 14. De Heere gaf veel opening en zalving des Geestes, zodat het maar vloaide. Ik zag niemand meer! Toen ik aan het eind van de dienst van de preekstoel afkwam, liep die ode man, vol als een vat met water, al maar wenende naar mij toe en beleed zijn hardheid en vroeg om vergeving. Mijn hart deed hetzelfde: "Het is mijn schuld, want ik kwam om een medaille!" O God, mijn ziel looft U, omdat Gij mij zo lang gezeseld hebt, totdat ik voor U lag als een afgodendienaar. Wij gingen samen als broertjes naar huis."

Uit: Joh. van der Poel, Eben Haëzer, p. 95-97

10.11.2. Toelatingsprocedure tot voorganger

Een andere kwestie was de procedure van toelating tot voorganger. Tot 1939 was het gebruikelijk, dat personen, die zich daarvoor aanmelden, na een voorlopig onderzoek toestemming kregen gedurende een halfjaar in de gemeenten van het kerkverband een proefpreek te houden. Daarna werd er over hun definitieve toelating beslist. Deze gang van zaken gaf nog weleens moeilijkheden, wanneer een aspirant voorganger in de ene gemeente wèl en in de andere niet bevallen was. Voor ds. Kramp en de kerkenraad van Grafhorst was dit reden om in september 1939 een andere procedure voor te stellen. De classis nam het voorstel aan. In het vervolg zouden geen proefpreken in de gemeenten meer worden gehouden. Wèl moest de betrokkene voor de commissie van onderzoek een korte preek houden. De tekst, waarover die preek moest handelen, kreeg hij van de voorzitter van de commissie de dag voorafgaande aan het onderzoek toegezonden. Verder werd bepaald, dat slechts zij, die tenminste een jaar lid van een gemeente waren, zich voor het onderzoek mochten aandienen.

10.12. Zondagsheiliging

De zondagsheiliging is de eeuwen door in gereformeerde kring een veel besproken zaak geweest. Ook op de vergaderingen van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten werd er meer dan eens over gehandeld. De zaak zelf was daar niet in discussie, maar wel bestond er verschil van inzicht over grensgevallen. Een paar voorbeelden volgen ter illustratie.

Aan het eind van de dertiger jaren werd op een classisvergadering het autorijden op zondag aan de orde gesteld. Het kwam in een bepaalde gemeente voor, dat mensen die twee en een half uur lopen van de kerk verwijderd woonden, met de auto kwamen. Verschillende kerkenraden hadden daar bezwaar tegen gemaakt. Op de classisvergadering bestond omtrent dit punt geen eenstemmigheid. De voorzitter, ds. J. van 't Hoog van Utrecht, achtte het toelaatbaar, daar het om de waarheid en niet voor het plezier werd gedaan. Een andere predikant daarentegen maande tut grote voorzichtigheid. Tot een besluit kwam het niet.

Een andere kwestie betreffende de zondagsheiliging werd in september 1940 door de kerkenraad van Dordrecht op de classis naar voren gebracht. Het ging over de vraag of het geoorloofd was op zondag voor het dopen van een baby met een kinderwagen naar de kerk te komen. Ten tijde van de ambtsbediening van ds. J. van Vliet (1922-1928) was dit niet toegestaan. Later bij ds. Overduin werd het oogluikend toegelaten, totdat er uit de gemeente daarover een klacht bij de kerkenraad werd ingediend. Deze besloot aanstonds tot de oude paden terug te keren en verbood het gebruik van de kinderwagen op zondag. Ouders, die tegen dit verbod bezwaar maakten, werden verwezen naar de door-de-weekse diensten, waarvoor het verbod uiteraard niet gold.

De classis in deze kwestie gemengd sprak uit, dat de prediking en de doop op een door-de-weekse dag bediend evenveel waarde had als die welke op de zondag plaatsvond. Verder achtte de classis zich niet gerechtigd om in een besluit van een kerkenraad te treden zolang dit besluit niet in strijd was met Gods Woord.

Anders lag een kwestie, die, eveneens in 1940, door Den Helder op de tafel van de classis werd gedeponereerd. Daar werd een tweetal ambtsdragers door de overheid gedwongen op zondag arbeid te verrichten. Beiden ontvingen daarvoor een dubbel uurloon. De kerkenraad was van mening, dat deze broeders de gelden voor deze gedwongen zondagsarbeid niet moesten accepteren. De classis was van eenzelfde gevoelen.

Deze kwestie was voor de classis aanleiding deputaten te benoemen, die dergelijke kwesties met de hoge overheid zouden kunnen bespreken. Als zodanig werden benoemd de predikanten Overduin, Van der Poel en Hennephof. Laatstgenoemde bood aan, met het oog op zijn woonplaats, het secretariaat op zich te nemen.

10.13. G.J. Zwoferrink met Ederveen

Aan het einde van de dertiger jaren bestonden er contacten met oefenaar Zwoferrink en diens gemeente te Ederveen." Deze gemeente was aanvankelijk aangesloten bij de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten rond ds. Blaak. Omdat de Ederveense kerkenraad niet bereid was voorganger Zwoferrink voor te dragen voor bevestiging tot predikant, maakte de oefenaar met het grootste deel van de gemeente zich los van het kerkverband en zocht toenadering tot de Federatie. Via de Oud Gereformeerde Gemeente van Utrecht verzocht hij met zijn gemeente en een inmiddels nieuw gevormde kerkenraad (omdat de oude kerkenraadsleden niet meer in de kerk kwamen) opname in de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. Ten aanzien van Zwoferrinks handelingen bestonden op de classisvergadering in september 1940 wel bedenkingen, maar over zijn bekering, roeping tot het ambt en gepredikte leer had niemand een aanmerking. Over zijn proefpreek, naar aanleiding van Romeinen 3 vers 23 en 24, waren de broeders zeer voldaan. Zó voldaan, dat ze hem aanstonds als predikant beroepbaar stelden. Zwoferrink verklaarde daarop, dat hij met deze gemeenten (namelijk die van de Federatie) niet alleen wenste te leven, maar ook wilde sterven. Een belofte, die hij, gezien zijn verdere loopbaan, niet gestand heeft gedaan. Drie weken na de vergadering van de classis bevestigde ds. Van 't Hoog van Utrecht hem op 17 oktober 1940 in Ederveen tot predikant.¹⁵⁸

In 1942 vertrok ds. Zwoferrink naar Kampen om daar opvolger te worden van ds. C. de Jonge, aan wie emeritaat was verleend." De gemeente Ederveen kreeg in 1944 in de persoon van oefenaar Vijverberg een nieuwe voorganger. Deze was naar Ederveen gekomen, omdat zijn woon- en standplaats Rhenen midden in het oorlogsgewoel was komen te liggen.

Na de oorlog keerde hij niet naar Rhenen terug. Tijdens zijn verblijf te Ederveen keerde de gemeente tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten terug en kwam de oude kerkenraad weer in functie.

VIER PREDIKANTEN VERLATEN DE FEDERATIE

11.1. Inleiding

Anders dan in de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten, waarin ds. Boone jarenlang de enige predikant was, hadden de Federatie-gemeenten vanaf het ontstaan van het kerkverband in 1922 meerdere predikanten. Het gevolg daarvan was wel, dat tussen de verschillende voorgangers van de Federatie enig verschil van opvatting en gevoelens te constateren viel. Verwonderlijk waren deze verschillen niet, omdat de achtergrond van de predikers heel verschillend was. In de praktijk leverde dit verschil van inzicht en gevoelens wel eens spanning op. Men denke in dit verband aan de moeilijkheden rond het voorgaan van ds. Hennephof in Giessendam. De verschillen traden nog duidelijker naar voren toen in oud gereformeerde kring een kerkelijke periodiek ging verschijnen.

11.2. Perikelen rond een kerkblad

In oktober 1937 verscheen bij uitgeverij J.P. van den Tol te Oud-Beijerland het eerste nummer van het "Gereformeerd Maandblad". Redacteur van het blad was ds. B. Hennephof van Scheveningen. Medewerking verleenden de predikanten C. Kramp, M. Overduin, W. Baaij, J. van 't Hoog, C. de Jonge en Pleun Klein. Het blad richtte zich, zoals uit "Een woord van den Uitgever" in het eerste nummer bleek, op de diverse Vrije en Oud Gereformeerde Gemeenten. De bedoeling was "jong en oud enige verscheidenheid te geven ... tot nut en stichting van hart en leven". Het blad zou zich niet lenen voor twistgedingen.

Reeds in het eerste nummer viel tussen de scribenten verschil in benadering te constateren. Ds. Kramp hoopte door het blad "meer band onder ons volk te krijgen". Ds. Overduin sprak de wens uit, dat het blad "mocht bijdragen tot de verspreiding van de beginselen der aloude gereformeerde waarheid en tot opwekking en wederkering tot Hem, Dien wij zo schandelijk hebben verlaten". De redacteur, ds. Hennephof, richtte zich in het bijzonder tot de jonge mensen, "die, de Heere geve het, straks de plaats der ouderen moeten innemen". Hoewel het een blad voor oud gereformeerden was, wilde de redacteur ook anderen bereiken "die dikwerf zulke verkeerde voorstellingen hebben van ons Oud Gereformeerden, die in de gedachten leven alsof wij wat sentimenteel ziekelijk zijn in onze opvattingen en alleen onderwerpelijk zijn." Ds. De Jonge schreef in het tweede nummer een aanbeveling, waarin hij de wens uitsprak "voor zelfverheffing bewaard en van twisting bevrijd te worden, opdat de Waarheid moge zegepralen, Gods volk gesticht en Sion gebouwd worden."

Zijn wens werd echter niet vervuld, want weldra openbaarde zich verschil van inzicht. Zo zeer zelfs, dat oefenaar Van der Poel op de classisvergadering van februari 1939 verzocht in het blad de kerkelijke geschillen niet te behandelen, omdat daardoor de verwijdering steeds groter werd. Hoewel ds. Hennephof, de redacteur van het blad, toezegde met de opmerkingen rekening te zullen houden, kwam daar in de praktijk niet veel van terecht, aangezien de verschillen van inzicht te groot waren. Eén en ander leidde er toe, dat in 1939 ds. Kramp ds. Hennephof als redacteur zou opvolgen. Ds. Hennephof startte daarop met een eigen blad, "Tot de Wet en de Getuigenis" geheten. Even leek het er op, dat in oud gereformeerde kring twee periodieken zouden gaan verschijnen.

De classis betreurde de gang van zaken zeer. Zowel ds. Kramp als ds. Hennephof werd verzocht hun redacteurschap neer te leggen. Eerstgenoemde voldeed aan het

verzoek. Ds. Hennephof daarentegen legde het naast zich neer. 160

De meeste andere predikanten beloofden in het vervolg aan geen enkel blad medewerking te verlenen.

11.3. Controverse ds. Van der Kraats ds. Hennephof

Intussen hadden de artikelen van ds. Hennephof (met name die over de heilsorde) veel beroering in de gemeenten doen ontstaan. Ds. Van der Kraats had zich met name geërgerd aan de bewering van ds. Hennephof als zou er in de verenigde gemeenten niet altijd zuiver geprekt worden. Hij vreesde, dat, wanneer men op de weg van verdachtmaking zou voortgaan, een scheuring niet kon uitblijven. De classis, die het gevaar onderkende, gaf ds. Hennephof de raad "zulke uitspraken in het vervolg na te laten."

Daarmee was de ergernis van ds. Van der Kraats echter nog niet weggenomen. Als voorzitter van de vergadering, die aan de predikanten had verzocht hun medewerking aan welke periodiek dan ook niet meer te willen verlenen, kon hij maar moeilijk aanvaarden, dat ds. Hennephof dit dringende verzoek naast zich had neergelegd. Een maand na de bewuste classisvergadering wendde hij zich per brief tot alle predikanten en kerkenraden van het kerkverband met het verzoek lezer noch medewerker van een blad te worden.

Ds. Hennephof antwoordde op dit rondschrijven per brief in niet mis te verstane bewoordingen. In de eerste plaats verweet hij zijn Waddinxveense college machtsmisbruik en ren rooms beginsel door zich tot de gemeenten te wenden in de kwaliteit als voorzitter van de classis. Een predikant was immers na de sluiting van de classisvergadering voorzitter af.

Vervolgens ontkende de Scheveningse pastor de beschuldiging als zou hij immer zijn zin willen doordrijven. Sarcastisch voegde hij er aan toe, dat, gesteld dat de beschuldiging waar was, hij het dan zeker van ds. Van der Kraats had geleerd, aangezien deze met betrekking tot het naleven van de Dordtse kerkorde steeds stelde geen juk te begeren en de eerste te zullen zijn die de vergadering zou verlaten.

Tenslotte achtte ds. Hennephof het schrijven van zijn collega doortrokken van een communistisch en fascistisch beginsel, aangezien de toevlucht genomen werd tot boycot. Van dat middel had de paus ook gebruik gemaakt ten tijde van de Reformatie, maar hij had er zijn macht door verspeeld. "Aan pauselijke hiërarchie onderwerp ik mij nooit, doch ik zal niet weglomen," zo voegde ds. Hennephof zijn collega toe. Hij raadde hem aan voor de eerstvolgende classisvergadering het werkje van Huntington "Het Arminiaans geraamte" eens te lezen.

Veel indruk maakte het schrijven van ds. Hennephof niet op ds. Van der Kraats, want op de volgende classisvergadering, in februari 1940, dreigde de Waddinxveense predikant zich uit het kerkverband te zullen terugtrekken wanneer besluiten van de classis (met name ten aanzien van de medewerking aan periodieken) niet uitgevoerd zouden worden. Een openlijk conflict kon op deze vergadering nog voorkomen worden. Onder het toezien oog en toeluisterend oor van zowel ds. Van der Poel als ds. Overduin, vonden enige gesprekken plaats tussen ds. Hennephof enerzijds en twee andere predikanten anderzijds. Het resultaat was, dat d.e predikanten elkaar de broederhand toestaken.

11.4. Ds. Van der Kraats haakt af

De splijtzwam werkte echter wel door. Op de najaarsclassisvergadering van 1940 was de gemeente van Waddinxveen niet meer vertegenwoordigd. Ds. Van der Kraats had aan ds. Van 't Hoog laten weten, dat de uittreding geschied was uit vrees voor een

scheuring in de eigen gemeente. In Waddinxveen was een groep leden, die ook andere oud gereformeerde predikanten wenste te horen. Kennelijk was men niet geheel voldaan met de prediking van de eigen predikant. Mogelijk ook dat de kerkelijke periodiek de onvrede had versterkt. De classis, die de losmaking van de gemeente van Waddinxveen met haar predikant zeer betreunde, benoemde een commissie, bestaande uit de predikanten Overduin en Van der Poel om met de broeders in Waddinxveen te gaan praten. Deze bemiddelingspoging liep stuk op de onwil van de kerkenraad van Waddinxveen. Deze liet de commissie weten, dat de leden als vrienden welkom waren, maar dat over hereniging niet kon worden gesproken, daar dit besluit rijpelijk overwogen was en gehandhaafd bleef.¹⁶¹

11.5. Overgang van ds. M. Overduin naar de Christelijke Gereformeerde Kerk

Een andere predikant die zich reeds jarenlang bezwaard voelde in de Federatie, was de pastor van Dordrecht, M. Overduin. In de eerste helft van de dertiger jaren was deze dominee er steeds krachtiger van overtuigd geraakt, "dat de kerk van de Afscheiding van 1834 de moederkerk was en alle kerken buiten de afscheiding, geen bestaansrecht hadden." Toen hem dit duidelijk was geworden, voelde hij zich in de Oud Gereformeerde Gemeenten niet meer op zijn plaats en begon hij in en bij deze gemeenten ook steeds meer gebreken op te merken. Menigmaal ergerde de Dordtse predikant zich aan het onkerkrechtelijk handelen in diverse gemeenten.

In de gemeente van Kampen had men bijvoorbeeld na het emeritaat van ds. De Jonge ds. W. Roos van de Vrije Oud Gereformeerde Gemeente van Schiedam op tweetal gezet, terwijl de gemeente van Kinderdijk in december 1940 de "vrije" ds. B. Toes van IJsselmonde beroepen had. In Kinderdijk liet men ook

Ds. M. Overduin.

ds. W. van Dijk optreden, die eveneens buiten het kerkverband stond. Deze onkerkelijke handelingen waren voor ds. Overduin en de gemeente van Dordrecht reden om in februari 1941 voor te stellen de classis maar op te heffen, "want als er geen vaste gang was en ieder maar handelde naar eigen goeddunken, dan had het gezamenlijk vergaderen geen zin."¹⁶²

De classis besloot na de forse woorden uit Dordrecht de gemeenten van Kampen en Kinderdijk op hun onkerkelijke handelingen attent te maken en hun te verzoeken voortaan naar de besluiten van de classis te handelen. Veel indruk maakte de vermaning op deze gemeenten niet, want een half jaar later wensten de afgevaardigden van Kinderdijk geen toezegging te doen om voorgangers van buiten het kerkverband van de kansel te weren. Utrecht, die de niet aangesloten ds. J. van Wier uit Rijssen had laten preken, beloofde wèl dit niet meer te doen.¹⁶²

Ds. Overduin worstelde ruim tien jaar met zijn bezwaren tegen de gang van zaken in de Federatie. Toen was voor hem de zaak duidelijk. Hij zocht contact met predikanten uit de Christelijke Gereformeerde Kerk. Aan hen deelde hij de zaken mee, die in zijn hart leefden. Hij kreeg de raad voorzichtig te handelen en ernstig het aangezicht des Heeren te zoeken "opdat Hij de weg mocht openen, waar zijn ziel naar uitging." Vanaf dat ogenblik probeerde hij de kerkenraad en de gemeente van Dordrecht zodanig te bearbeiten, dat zij met hem mee zouden gaan naar de Christelijke Gereformeerde Kerk.

Dit gelukte maar ten dele. In juli 1942 bezon de Dordtse oud gereformeerde kerkenraad zich, naar aanleiding van een vraag van een gemeentelid, op de mogelijkheid en de wenselijkheid van een overgang naar de Christelijke Gereformeerde Kerk. Unaniem was de kerkenraad van oordeel deze stap niet te moeten doen, daar er altijd een groep niet mee zou gaan. Tijdens deze besprekingen

gaf ds. Overduin duidelijk blijk van zijn sympathie voor het kerkelijk leven in de Christelijke Gereformeerde Kerk, dat naar zijn mening "veel zuiverder was dan dat in de Oud Gereformeerde Gemeenten." Vier maanden later, op 27 november 1942, deelde de Dordtse pastor na afloop van een ledenvergadering aan de kerkenraad mee, dat hij de tijd rijp achtte zich los te maken van de Oud Gereformeerde Gemeenten en over te gaan naar de Christelijke Gereformeerde Kerk. Hij sprak de wens uit, dat de kerkenraad en de gemeente hem zouden volgen. De kerkenraad was daartoe niet bereid. Wel stelde deze de predikant in de gelegenheid om op zondag 20 december afscheid van de gemeente te nemen. Een deel van de gemeente koos daarop de zijde van de predikant en bedankte wegens overgang naar de Christelijke Gereformeerde Kerk voor het lidmaatschap van de Oud Gereformeerde Gemeente van Dordrecht.¹⁶³

11.6. Ds. Hennephof verlaat het verband.

Het achtergebleven deel van de Oud Gereformeerde Gemeente van Dordrecht onder leiding van de kerkenraad wendde zich vervolgens tot ds. Hennephof van Scheveningen om hulp. Deze was daartoe aanstonds bereid. Hij leidde de ledenvergaderingen en catechiseerde de jeugd. Na driemaal door de Dordtse gemeente beroepen te zijn, volgde hij tenslotte deze roeping op en deed, na bevestiging door ds. G.J. Zwoferink van Kampen naar aanleiding van Jesaja 62 vers 6 en 7, op 27 september 1945 intrede te Dordrecht.

Inmiddels was zowel de gemeente van Dordrecht als die van Scheveningen (met de afdeling te Monster) buiten het kerkverband geraakt. Dit stond in verband met de ontwikkelingen rond ds. Hennephof.

Deze predikant had in het najaar van 1943, nadat hij de bidstond voor de classis had geleid, de vergadering verlaten naar aanleiding van op zijn prediking uitgeoefende kritiek alsmede een verbod om nog langer in de Vrije Gereformeerde Gemeente te Giessendam voor te gaan. Het gevolg was dat hij buiten de classis was komen te staan. Het conflict was het uiteindelijke gevolg van een reeds jaren slepende controverse tussen hem en enkele andere oud gereformeerde predikanten.

Reeds aan het einde van de dertiger jaren sprak uit de pennenvruchten van ds. Hennephof een iets andere geest dan die welke doorgaans in de gemeenten gehoord werd. Ds. Hennephof schroomde niet om openlijk te schrijven, dat hij zich afvroeg of in oud gereformeerde kring altijd wel zuiver gepreekt werd.

Met name met de predikanten Van der Kraats, Kramp en later ook met ds. Van der Poel bestond verschil van inzicht. Enige jaren kon op de classisvergaderingen een dreigende confrontatie voorkomen worden door "broederlijke" gesprekken, die steevast eindigden met elkaar de broederhand te geven. Doch het verschil van gevoelen, met name met betrekking tot de heilsorde, bleef bestaan. Verwijten en beschuldigingen vlogen over en weer. Er vielen uitdrukkingen als "pelagiaans" en "remonstrants met gereformeerde inslag".

Ds. Hennephof leerde namelijk, dat alléén de rechtvaardigmaking door het geloof, op grond van het Borgtochtelijk lijden van Christus, een zondaar tot kind van God maakt. Dit in tegenstelling tot de meeste andere oud gereformeerde predikanten, die het kindschap in de roepende daad stelden. Weliswaar leert een zondaar, wanneer hij zaligmakend door God geroepen wordt, zijn desolate staat zien, en gaat hij vanwege schuldbesef tot God roepen, doch zulken als kinderen Gods aanmerken was, volgens ds. Hennephof, onschriftuurlijk en verderfelijk, aangezien deze mensen nog geen kennis hebben aan het verzoenend lijden en sterven van Christus en dus voor eigen rekening staan. De rechtvaardigmaking noemde hij "de ziel van het Christendom, de springader van alle ware troost en heiligmaking."

Niet alleen de meeste oud gereformeerde predikanten, maar ook meerdere personen uit zijn eigen Scheveningse gemeente hadden moeite met de door ds. Hennephof gebrachte prediking. Het gevolg daarvan was, dat, omstreeks 1943, zich in de gemeente een scheuring voordeed. Ouderling Willem Gerrit Kruithof (1911-1962) met een groepje medestanders onttrok zich en ging eigen diensten beleggen. Deze samenkomst werd in de zomer van 1946 door ds. J. van Welzen uit Gouda tot een (Vrije) Oud Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd.¹⁶⁴

De meerderheid van de Scheveningse gemeente schaarde zich echter achter haar predikant. Toen deze in het najaar van 1943 buiten het kerkverband kwam te staan, bracht dat dan ook geen verandering in de verhouding van predikant en gemeente. Met lede ogen zagen kerkenraad en gemeente van Scheveningen hem in 1945 naar Dordrecht vertrekken. De hartelijke verhouding met ds. Hennephof weerhield de Scheveningers er echter niet van om ook met de classis Utrecht (Federatie) contact te onderhouden. Afgevaardigden van de gemeente woonden op 12 september 1946 de classisvergadering in Utrecht bij. Daar werd hun te verstaan gegeven, dat ds. Van 't I loog, volgens liet besluit van de classis, de consulent van hun gemeente was geworden. De Scheveningers op hun beurt stelden, dat hun oud-predikant, B. Hennephof, hun consulent was en bleef. De Scheveningse afgevaardigden werden daarop voor de keus gesteld: Ds. Hennephof of de classis. Toen zij daarop verklaarden ds. Hennephof niet te zullen loslaten, verzocht de classis de Scheveningers de vergadering te verlaten en concludeerde vervolgens dat Scheveningen niet meer aan de classis verbonden was.¹⁶⁵

Ds. Hennephof ging behalve in de gemeenten die zijn zijde gekozen hadden, ook regelmatig voor in enkele vrije gemeenten. In 1948 nam de kerkenraad van Dordrecht het initiatief om deze gemeenten in Dordrecht samen te roepen. De bedoeling was om de gezamenlijke belangen te bespreken en te bezien of samenleven in een kerkelijk verband mogelijk was. Het resultaat van deze vergadering was de vorming van het verband van "Oud Gereformeerde Gemeenten, samenlevend in de classis Dordrecht". Deze kleine kerkformatie heeft tot 1989 bestaan.¹⁶⁶

Ds. Hennephof, die zich na een ernstige ziekte in 1953/54 een aantal beperkingen had moeten opleggen, zag zich in 1968 genoodzaakt emeritaat aan te vragen. Dit werd hem op 26 maart 1968 verleend.¹⁶⁶

11.7. Ds. Zwoferink verlaat de Federatie

De vierde predikant die in de jaren veertig de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten verliet, was ds. G.J. Zwoferink van Kampen. Deze was op 21 december 1941 door ds. C. de Jonge als zijn opvolger in de Hanzestad bevestigd.

Aanvankelijk maakte de nieuwe predikant veel opgang. Een talrijk gehoor schaarde zich onder zijn prediking. Doch na enkele jaren rezen er problemen tussen de predikant en de kerkenraad vanwege de levenswandel van de dominee. Liet gevolg was, dat na allerlei onverkwikkelijke verwickelingen de gemeente van Kampen zich met haar predikant in 1946 aan de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten onttrok.¹⁶⁸

Deze gang van zaken leidde in hetzelfde jaar nog tot een scheuring in de gemeente. Een aantal leden, dat zich met de handelingen van de predikant en kerkenraad niet verenigen kon, bleef apart staan en stichtte een (Vrije) Oud Gereformeerde Kerk. Deze gemeente kwam vervolgens in contact met ds L. de Voogd uit Vlaardingen.¹⁶⁹

Op 10 december 1947 werd deze predikant beroepen. In de beroepingsbrief was de clausule opgenomen dat de beroepen leraar zich verplichtte met de kerkenraad en

gemeente pogingen aan te wenden om in het classicale verband der "Verenigde Oud Gereformeerde Kerken te Utrecht opgenomen te worden." Een dergelijke poging heeft ds. De Voogd inderdaad ondernomen, maar het resultaat was negatief. In februari 1948 werd hij met algemene stemmen afgewezen. In oktober van dat jaar volgde opnieuw een afwijzing. Eenzelfde verzoek herhaalde zich een jaar later, opnieuw zonder gewenst resultaat. In 1953 zag de Kamper predikant zich genoodzaakt zijn ambt neer te leggen. De gemeente ging toen spoedig teniet. Ds. De Voogd overleed als ambteloos burger te Kampen op 26 augustus 1989.

DE FEDERATIE IN DE JAREN VEERTIG

12.1. Klundert

Via ds. Zwoferink kwam de classis in contact met een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente te Klundert. Deze gemeente was in 1937 ontstaan door uittreding uit de plaatselijke hervormde gemeente. Aanvankelijk was het de bedoeling een hervormde evangelisatie te stichten.

Ds. J.H. Koster uit Montfoort nam daartoe een gebouwtje aan de Noordschans in gebruik. Contacten met de heer Zwoferink brachten de groep in oud gereformeerde kring. Op de classisvergadering van februari 1941 waren uit deze gemeente "waarnemers" aanwezig. Een half jaar later deelde de gemeente mee, zich bij de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten te willen aansluiten, doch maakte deze aansluiting reeds in februari 1942 weer ongedaan. In september 1943 verklaarden de broeders uit Klundert verkeerd begrepen te zijn en verzochten ze weer met het kerkverband samen te mogen leven. Dit werd hun toen opnieuw toegestaan.

12.2. Terneuzen

Een andere gemeente, die in die jaren toenadering tot de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten zocht, was de Nederduits Gereformeerde Gemeente te Terneuzen. Deze gemeente was rond 1860 uit de arbeid van de toenmalige oefenaar (later dominee) Daniël Bakker ontstaan. Na de dood van ds. Bakker had zich in de gemeente een scheuring voorgedaan. Een gedeelte van de gemeente had toenadering gezocht tot de kerken van de Doleantie, terwijl het andere gedeelte onder leiding van ouderling Marinus Ruben de zogenaamde Bakkeriaanse gemeente wenste voort te zetten. Op 10 juli 1889 werd Ruben door ouderling L. Hubregtse van 's Gravenpolder tot predikant bevestigd. Hij diende de gemeente tot zijn overlijden op 9 mei 1910. Daarna werd de gemeente verzorgd door de oefenaars (later predikanten) L. Hubregtse en G. van der Garde. Na het emeritaat van ds. Van der Garde in 1932 leefden de Bakkeriaanse gemeenten (waaronder ook die van Terneuzen) samen met de Vrije Gereformeerde Gemeente van Tholen en haar predikant W. Baaij, terwijl ook ds. Kramp er vele spreekbeurten vervulde. In februari 1942 verzocht Terneuzen via ds. Kramp aansluiting bij de Federatie. Nadat de ledenvergadering zich in juni 1942 voor aansluiting had uitgesproken, konden de afgevaardigden van Terneuzen op de najaarsclassisvergadering van 24 september als stemgerechtigde leden zitting nemen.

12.3. Harderwijk

In 1942 stuurde ook de Vrije Gereformeerde Gemeente van Harderwijk een afgevaardigde naar de vergadering van de classis.

De stichters en voortrekkers van deze gemeente kwamen uit de Christelijke Gereformeerde Kerk, maar achtten de prediking van ds. Fraanje meer bevindelijk. Vanaf begin 1928 kwam men 's zondags bijeen in een verbouwde woning in de Bruggestraat. De groep werd beschouwd als een afdeling van de Gereformeerde Gemeente van Elspeet. Eind 1928 werd besloten tot de bouw van een kerkje aan de Korte Hoogeweg. Op 11 juli 1929 kon het door ds. Fraanje met een preek over 2 Korinthe 13 vers 9 in gebruik genomen worden.

Al spoedig deden zich moeilijkheden voor met de afdeling Harderwijk. De "commissie" die de kerkdiensten regelde, trad "eigenzinnig" op. Zij nodigde sprekers uit andere kerkverbanden uit, onder andere ds. L. Boone. In januari 1931 stelde de classis Barneveld van de Gereformeerde Gemeenten vast, dat de afdeling Harderwijk zich aan het kerkverband had onttrokken.¹⁷⁰

Het "Klaassenkerkje", zo genoemd naar de eerste leiders, kreeg in 1935 een eigen predikant in de persoon van ds. H.J. Grisnigt. Deze diende de gemeente slechts een jaar. Toen ontstond, na ernstige conflicten, een scheuring in de gemeente. De predikant ging met een aantal sympathisanten afzonderlijk vergaderen.¹⁷³

De in die tijd opgestelde statuten van de genicente vormden in 1942 een hinderpaal om tot de federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten toe te treden. De definitieve aansluiting kwam dan ook pas in februari 1944 tot stand.

12.4. Alphen aan den Rijn

Eveneens in 1942 institueerde ds. Van 't Hoog een gemeente te Alphen aan den Rijn. Dit geschiedde zonder overleg met de classis of met een naburige gemeente. In deze plaats bestond reeds een tiental jaren een samenkomst. Enkele bezoekers van deze samenkomst stonden als lidmaat ingeschreven te Utrecht. In 1936 had ds. Van 't Hoog er voor het eerst een kind gedoopt.

De nieuwe gemeente sloot zich niet aanstonds bij het kerkverband aan. De "vrije" ds. Toes bediende in de gemeente meestal de sacramenten. Pas in 1946 waren de ouderlingen J. Verbeek en A. Donker als gasten te Utrecht aanwezig en werd de gemeente in het kerkverband opgenomen.

12.5. Twee nieuwe voorgangers

In hetzelfde jaar werd een tweetal nieuwe voorgangers toegelaten. Het waren de heren T. de Jong en H. Wiltink.

12.5.1. T. de Jong

Teunis de Jong werd op 31 oktober 1892 te Stolwijk geboren. In 1926 werd hij gekozen tot diaken van de Gereformeerde Gemeente van Gouda. De Jong vervulde het ambt van diaken tot zijn vertrek naar Dalfsen in 1928. Te Dalfsen behoorde hij aanvankelijk tot de Gereformeerde Gemeente te Kampen. Rond 1940 begon De Jong in de omgeving van zijn woonplaats te preken. De kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente van Kampen verbood hem het spreken van een stichtelijk woord. De Jong sloeg de vermaningen van de kerkenraad echter in de wind. De classis sprak daarop uit, dat hij alleen mocht lezen "en daar onder het volk over spreken". Hij kon zich voorts langs de kerkelijke weg melden voor het predikambt. Toen die weg voor hem niet geopend werd, liet hij zich in november 1943 uitschrijven als lid van de Gereformeerde Gemeente van Kampen en zocht hij toenadering tot de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. In juli 1945 ging De Jong voor het eerst voor in de Oud Gereformeerde Gemeente van Kralingseveer. Na het vertrek van de toenmalige predikant van die gemeente, A. de Reuver, werd De Jong in diens plaats als lerend ouderling beroepen. Op 27 augustus 1946 bevestigde ds. De Reuver hem als zodanig. Enkele weken later was hij als gast aanwezig op de classicale vergadering te Utrecht. Na een proefpreek ontving hij van de classis toestemming in alle gemeenten te proponeren. Tegelijk met voorganger Wiltink van Doetinchem werd hij in februari 1952 toegelaten tot de volle bediening. Zijn bevestiging tot predikant vond op 27 mei 1952 plaats door ds. W.H.

12.5.2. H. Wiltink

Hendrik Wiltink werd op 2 mei 1892 te Hummelo en Keppel geboren. Als jongeling leefde hij erg nauwgezet en alleszins godsdienstig, doch die gerechtigheid ontviel hem, toen God hem leerde: "Maar uw ongerechtigheden maken een scheiding tussen ulieden en uw God." In een weg van ontdekking werd hij toen zeer bestreden van de

boze, maar onder het gebed van zijn vader ontving hij als Goddelijke vertroosting: "Gij hebt de koppen des Leviathans verpletterd." In die dagen werd hij ook zeer vertroost onder de prediking van de christelijke gereformeerde docent A. van der Heijden, toen deze sprak over: "Ik zal u op saffieren grondvesten."

Rond 1935 werd Hendrik Wiltink diaken van de Oud Gereformeerde Gemeente van Doetinchem. In 1941 volgde zijn bevestiging tot ouderling, waarbij hij ook de catechisaties moest waarnemen. Op aandrang van zijn mede-ambtsbroeders vond hij op dankdag 1944 vrijmoedigheid een predicatie te houden. Van toen af ging hij éénmaal per zondag in de gemeente voor. Reeds gedurende dertig jaar voelde Wiltink een drang tot dat werk, maar nooit had hij er met iemand over gesproken "voor de Heere hem langs wegen van Zijn bijzondere voorzienigheid leidde tot de bediening Zijns Woords."

Op de classicale vergadering van 12 september 1946 werd Wiltink, nadat hij gesproken had naar aanleiding van Romeinen 3 vers 23, verlof gegeven om hiermee door te gaan. Toelating tot de volle bediening van Woord en sacramenten volgde in 1952, waarna ds. M.A. Mieras van Krimpen aan den IJssel hem tot predikant te Doetinchem bevestigde. Tot zijn overlijden op 6 oktober 1979 diende hij deze gemeente. Ds. Van der Poel leidde de begrafenis.

12.6. Overlijden ds. C. de Jonge

Op vrijdag 14 september 1945 overleed ds. C. de Jonge te Kampen op de leeftijd van ruim 90 jaar. Ouderling J. de Vries was die dag bij hem op bezoek. Samen hadden ze met elkaar Psalm 33 vers 6 gezongen, toen de oude predikant plotseling ten gevolge van een hartverlamming overleed.

Op woensdag 19 september vond de begrafenis plaats. Ds. Zwoferink bepaalde zijn gehoor naar aanleiding van 2 Timothéus 4 vers 7 en 8 bij "de wettige strijder gekroond". Op het graf spraken de predikanten Van 't Hoog en Van der Poel.

12.7. Kinderdijk wordt "vrij" en Zierikzee gaat teniet

Tegenover de toetreding van de gemeenten te Terneuzen, Klundert en Harderwijk stond in 1945 de onttrekking van Kinderdijk en de opheffing van de gemeente Zierikzee.

De oorzaak van de uittreding was gelegen in de overkomst van ds. B. Toes uit IJsselmonde. Deze "vrije" predikant was in die jaren wars van elke kerkelijk binding en had als voorwaarde voor zijn overkomst naar Kinderdijk losmaking uit de Federatie gesteld."

De gemeente van Zierikzee had na het vertrek van oefenaar Vijverberg naar Den Haag in 1913 geen eigen voorganger meer gehad. Door overgangen naar andere kerken, kwijnende de gemeente, zodat zij omstreeks 1946 teniet is gegaan.¹⁷⁴

12.8. Rijssen met ds. Van Wier weer in het verband

In 1946 werd het kerkverband vergroot door het zich opnieuw aansluiten van de gemeen te Rijssen met haar predikant J. van Wier. Daarmee werd de breuk, die in 1932 geslagen was toen de gemeente zich uit de Federatie terugtrok, gedeeltelijk geheeld. Gedeeltelijk, omdat de gemeente, die zich in 1946 aansloot, slechts een deel van de gemeente was, die zich in 1932 onttrokken had. Het grootste gedeelte van de oude gemeente Rijssen was sinds 1933 aangesloten bij de Gereformeerde Gemeenten.

12.9. Lisse

In hetzelfde jaar sloot ook de Vrije Gereformeerde Gemeente te Lisse zich bij het verband aan. Deze gemeente was rond 1900 ontstaan door uittreding uit de in 1897

gestichte Christelijke Gereformeerde Kerk van Lisse. In 1906 werd één en ander officieel geregeld. De groep kreeg als naam "Gereformeerd gezelschap". Er werd een uit vijf personen bestaand bestuur gekozen en een kerkgebouw gesticht. De sacramenten werden de eerste jaren niet bediend. Pas op 3 maart 1924 bediende ds. J. van Wier van Scheveningen er voor het eerst de Doop. Sindsdien gingen er predikanten van de Federatie voor. In 1938 bouwde men het huidige kerkgebouw.

12.10. Lienden

Eveneens in 1946 werd begonnen met het beleggen van diensten in Lienden. Een aantal personen dat ressorteerde onder de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeente van Geldermalsen begon daar kerkdiensten te houden op de deel van de boerderij van de familie J.C. van Ommeren. Een tijdlang maakte men daarbij gebruik van de kansel afkomstig uit het Bakkeriaanse kerkje uit de Tielsestraat te Opheusden. In januari 1955 nam de groep een kerkje op "De Hees" in gebruik. Lerend ouderling L. Gebraad ging bij die gelegenheid voor." Uit deze groep is in de tachtiger jaren de huidige Oud Gereformeerde Gemeente in Nederland voortgekomen.

12.11. Rouveen

Een jaar later, in 1947, sloot de Vrije Oud Gereformeerde Gemeente te Rouveen zich bij de Federatie aan. Deze gemeente was aan het einde van de twintiger jaren ontstaan door uittreding uit de Nederlandse Hervormde Kerk. In feite zetten de uitgetreden het bestaan van de oude kruisgemeente voort, die van 1838 tot 1884 in die plaats had bestaan. De leden van deze gemeente hadden sinds 1884 als een soort gezelschap binnen de Nederlandse Hervormde Kerk voortgeleefd en verlieten haar in 1928 weer na een conflict rond het onbevoegd voorgaan van oefenaar J. Bisschop in de Hervormde Kerk van Rouveen. Na een jaar als vereniging onder de naam "De Waarheidsvriend" te zijn samengekomen, besloot de ledenvergadering van 21 januari 1930 met algemene stemmen de vereniging te ontbinden en verder te leven als kerkelijke gemeente, echter zonder aansluiting bij enig kerkelijk verband. Negen dagen later institueerde ds. C. de Jonge de gemeente. Op 31 januari 1947 werd besloten zich aan te sluiten bij de Federatie¹⁷⁶

12.12. 's-Gravenpolder

Na de opheffing van het verband van de "Bakkeriaanse" gemeenten in 1945 verzocht na enige tijd ook de gemeente van 's-Gravenpolder aansluiting bij de Federatie. De aansluiting kwam in 1947 tot stand.

Deze gemeente was in 1851 door ds. L.G.C. Ledeboer geïnstitueerd. Na diens overlijden kreeg Daniël Bakker vrijmoedigheid de gemeente met Woord en sacramenten te dienen. 's-Gravenpolder bleef onder de opvolgers van ds. Bakker, Ruben, Hubregtse, Van der Garde en Baaij bij het Bakkeriaanse kerkverband aangesloten, zij het dat in 1924, enige tijd na het overlijden van ds. L. Hubregtse, een aanzienlijk deel van de gemeente overging naar de Gereformeerde Gemeenten.

12.13. Capelle aan den IJssel met ds. W. van Dijk

In datzelfde jaar (1947) kwam ook de aansluiting tot stand van de Vrije Oud Gereformeerde Gemeente van Capelle aan den IJssel met haar voorganger, ds. W van Dijk. Ds. Van Dijks arbeid in die gemeente werd kennelijk door God gezegend; en dat was niet onopgemerkt gebleven. Dit had tot gevolg, dat niet alleen sommige bij de Federatie aangesloten gemeenten (zoals Kinderdijk) hem uitnodigden te komen

preken, maar dat ook ds. J. van der Poel in september 1912 bij de classis informeerde naar de mogelijkheid de voorganger van Capelle in het kerkverband op te nemen. In dat jaar kwam het er nog niet van, maar vijf jaar later werd Capelle aan den IJssel met haar predikant toch tot de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten toegelaten. Ds. Van Dijk vertrok in 1952 naar Grafhorst. Deze plaats verwisselde hij in 1960 voor Rijssen, welke gemeente hij tot zijn overlijden op 19 maart 1963 diende.

12.14. I.J. IJsselstein

In de tweede helft van de veertiger jaren meldden nog enkele predikers zich bij de Federatie aan om toelating. Het waren vaak mensen die bij een ander kerkverband reeds een soortgelijk verzoek hadden ingediend, doch daar waren afgewezen. De enige die tenslotte toegelaten werd was de voormalige ouderling van de Gereformeerde Gemeente van Gouda I.J. IJsselstein (1901-198D, aan wie op 27 juli 1948 een preekconsent werd verleend»! 1 let volgend jaar werd hij door de synode beroepbaar verklaard als lerend ouderling bij de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Als zodanig bevestigde ds. A. de Reuver hem op 20 oktober 1949 in de gemeente van Apeldoorn.178

DE "BOONE-GEMEENTEN" KRIJGEN MEERDERE PREDIKANTEN

13.1. Bevestiging M.A. Mieras

Rond 1942 werden de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten gediend door de 71-jarige ds. Blaak te St. Philipsland, de 78-jarige oefenaar P. Koliijn uit Papendrecht, de 58-jarige oefenaar C. de Gruiter te Oostburg en de 27-jarige oefenaar M.A. Mieras uit Terneuzen. In die jaren gingen er binnen het geheel van de gemeenten stemmen op om er een predikant bij te krijgen. Met name werd daarbij gedacht aan oefenaar Mieras.

Door zowel de gemeente van Terneuzen als die van Geldermalsen werd een beroep als predikant op hem uitgebracht. Dat van Terneuzen nam Mieras aan. Op 21 april 1942 bevestigde ds. Blaak hem tot predikant van Terneuzen. De oude predikant uit St. Philipsland sprak daarbij over: "Zijt niet traag in het benaarstigen. Zijt vurig van geest. Dient den Heere. Verblijdt u in de hoop. Zijt geduldig in de verdrukking. Volhardt in tict gebed." Ds. Mieras deed 's avonds zijn intrede sprekend over de tekst: "De woorden van Amos, die onder de veeherderen was van Thekóa."

13.2. Bevestiging C. van de Gruiter

Vrij kort na de bevestiging van ds. Mieras vond een tweede bevestiging van een oefenaar tot predikant plaats. Het betrof de voorganger van Oostburg, C. van de Gruiter. Op de algemene vergadering van 1942 had deze verslag uitgebracht van zijn bekeering en roeping tot het predikambt. Hij werd daarop beroepbaar gesteld als predikant en op 5 december 1942 door zijn gemeente Oostburg beroepen. Nadat hij het beroep aangenomen had, werd hij op 14 januari 1943 door ds. Blaak bevestigd tot predikant. De nieuwe predikant was een groot voorstander van het oude ambtsgewaad. Hij heeft het dan ook tot het einde van zijn leven gedragen. Ds. Van de Gruiter nam het ds. Mieras erg kwalijk dat deze in 1946 het oude ambtsgewaad verving door "moderne kledij". De Krimpense leraar

13.3. Ds. Mieras naar Krimpen aan den IJssel

Inmiddels had ds. Mieras in 1944 de gemeente van Terneuzen verwisseld voor die van Krimpen aan den IJssel.

In deze plaats was in mei 1927 een Vrije Evangelisatie gesticht, waar ds. Boone en later ds. Blaak de sacramenten bedienden. De Evangelisatie werd verder op zondag en door de week gediend door een gemêleerd gezelschap van voorgangers. Vanaf 1941 verzorgde ds. Toes uit IJsselmonde er de catechisaties en ging er eenmaal in de maand in een weekdienst voor. Tevens besteedde deze predikant één dag in de maand aan huis- en ziekenbezoek en leidde hij er de begrafenissen. Op 20 april 1943 had ds. Blaak voor de aanvang van de kerkdienst vrij onverwacht gezegd: "Ik preek hier vanavond afscheid." Hij wees op zijn hoge leeftijd en de 25 gemeenten binnen zijn kerkverband, die hij bedienen moest. "Wel vrijen met ons, maar niet trouwen; dat gaat zo niet langer," was de motivatie voor het vaarwel. Het bestuur in Krimpen had begrip voor dit standpunt. Besloten werd de knoop door te hakken en toe te treden tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten.

Een bijeenroepen (leden)vergadering op 14 mei 1943 stemde met een voorstel in die richting in. Er werd een kerkenraad gekozen, die op 7 juli 1943 door ds. Blaak in het ambt werd bevestigd.

Een half jaar later ging de gemeente tot beroepen over. Op de ledenvergadering van 14 januari 1944 werd uit het gestelde tweetal ds. Blaak en ds. Mieras laatstgenoemde

met meerderheid van stemmen gekozen. Deze nam het beroep aan. Op 8 juni 1944 werd hij aan zijn nieuwe gemeente verbonden door ds. Blaak, die bij die gelegenheid sprak over "de toekomst van Petrus", zoals beschreven in Johannes 21 vers 15 en 16. 's Avonds deed ds. Mieras intrede met opnieuw Amos 1 vers 1a.

13.4. Ds. D. van Leeuwen

Het drietal predikanten dat de Oud Gereformeerde Gemeenten aan het eind van de Tweede Wereldoorlog had, werd kort na de wereldbrand nog met een vierde uitgebreid. Op 23 oktober 1946 bevestigde ds. Blaak voorganger Van Leeuwen in Loenen aan de Vecht tot predikant.

Dirk van Leeuwen werd op 18 juni 1889 in Mijdrecht geboren. Reeds als kind zag hij er, volgens zijn eigen zeggen in de intredepreek te St. Philipsland, naar uit "om als een getrouw dienstknecht Christus Jezus te mogen uitdragen." In later jaren ontving hij niet alleen een openbaring van Christus in de rijkdom Zijner heerlijkheid en algenoegzaamheid, maar Christus schonk Zich ook weg in zijn hart. "Toen is mijn ziel opgesprongen van vreugde en blijdschap en was er maar begeerte in ons hart, met de Apostel Paulus ontbonden te worden en met Christus te mogen zijn en eeuwig in de hemelen."

Van Leeuwen, die cementwerker van beroep was, behoorde aanvankelijk kerkelijk tot de Christelijke Gereformeerde Kerk. In de gemeente van Alphen aan den Rijn was hij een tijdlang ouderling. Nadat hij zich geroepen wist tot de verkondiging van het Evangelie, werd hij op 11 december 1942 bevestigd als voorganger van een evangelisatie in Loenen aan de Vecht. Bevestiger was de christelijk gereformeerde predikant E. du Marchie van Voorthuysen, die zich hiermee problemen op de hals haalde, omdat een dergelijke bevestiging in zijn kerkverband onkerkrechtelijk geacht werd.

Het duurde niet lang of Van Leeuwen zocht contact met de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. Blaak. Hem werd verlof gegeven in de verschillende gemeenten voor te gaan. In 1945 werden Van Leeuwen en zijn gemeente in het kerkverband van de Oud Gereformeerde Gemeenten opgenomen. Zelf werd hij toegelaten als lerend ouderling. Op 23 oktober 1946 volgde zijn bevestiging tot predikant door ds. Blaak. Zijn standplaats bleef Loenen aan de Vecht."

13.5. Oefenaar Vijverberg keert terug

Begin oktober 1941 keerde voorganger J. Vijverberg, die in mei 1935 met zijn gemeente Rhenen naast het kerkverband was gaan staan, tot de Oud Gereformeerde Gemeenten terug. In de oorlogsjaren moest de voorganger uit Rhenen vluchten en was hij in Ederveen gekomen. De kerkenraad van de Oud Gereformeerde Gemeente aldaar had hem verzocht de gemeente te willen dienen. Vijverberg kreeg een beroep, volgde dat op en nam afscheid van Rhenen.¹⁸⁰

Ds. Blaak bevestigde hem in zijn nieuwe gemeente. Deze sprak daarbij over 1 Petrus 5 vers 10. De predikant uit St. Philipsland wees daarbij op Gods wonderlijke wegen. "Hij kende den heer Vijverberg reeds 35 jaar en er was tussen hen een tijd van scheiding geweest. Daarom verheugde het hem zeer, dat hij thans, op onverwachte wijze, den heer Vijverberg als voorganger der Oud Gereformeerde gemeenten te van Ederveen bevestigen mocht.¹⁸¹ De verbroken banden waren weer geheeld.¹⁸²

13.6. Ds. Blaak met emeritaat

In 1946 werd ds. Blaak 75 jaar. Het was hem toen niet meer mogelijk om zijn ambtswerkzaamheden geheel te vervullen. Om die reden vroeg de bejaarde predikant

emeritaat aan. Het werd hem verleend. Op 10 november 1946 nam hij afscheid van de gemeente van St. Philipsland. Wel bleef hij nog enige tijd in Si. Philipsland wonen. Gedurende die tijd was hij de gemeente ook nog verschillende malen behulpzaam in de bediening. Niet alleen in de gemeente van St. Philipsland preekte hij overigens afscheid, ook in verschillende andere gemeenten deed hij dat. De afscheidspraak, die hij op 16 december 1946 te 's Gravenhage hield over 2 Samuël 9 verscheen later zelfs in druk.

In 1948 vertrok ds. Blaak naar Geldermalsen, waar men hem verzocht had te komen wonen."

"Een roomse pater"

(een herinnering aan ds. Blaak)

Het was kort na de Tweede Wereldoorlog, dat ik op een zaterdagmiddag als student uitging om te preken in één der gemeenten in de Zeeuwse gewesten. De spoorlijn van Dordrecht naar Zeeland was nog niet klaar. Met vrachtwagens werden de reizigers van Zwijndrecht naar Lage Zwaluwe gebracht. Op het station kocht ik een dagblad, dat een uitvoerig verslag gaf over de gehouden verkiezingen. Opeens zag ik een persoon naast mij staan met een ambtsgewaad, dat mij zeer vreemd aandeed. Ik erken, dat het mogelijk geen heldere gedachte van mij was, maar ik dacht, dat het een roomse pater was. Hij ging vlak naast mij staan en las met mij de krant. Ik dacht: Wat een brutale roomse pater! Zeer laag van hem vond ik, dat hij wees naar de S.G.P. en de opmerking maakte: "Die zijn maar zeer gering." Heel onbeleefd vond ik het, dat hij zei: "Waar gaat uw reis heen?" Ik antwoordde heel kort: "Naar Zeeland." "O," zei deze persoon, "daar moet ik ook heen." Nu dacht ik op neer anti-paapse wijze: "Ach, die roomsen toch, overal winnen ze terrein." Ik draaide mij als een farizeeër om en wilde niet langer met zulk een gevaarlijk mens praten, En ik dacht zelfs: "Wat moeten de mensen toch wel denken van een student van de Gereformeerde Gemeenten!" Ik vond mij veel te best om met een pater te praten. Gelukkig, daar kwam de trein. Het was toen een ouderwetse trein, waar je in moest klimmen. Ik rende naar de laatste wagon en dacht: "Nu ben ik van die roomse indringer af." Ik keek toch maar even om en wie rende daar achter mij aan? De man met de steek, en hij kon zich heel snel bewegen!

Ik ging in de laatste coupé en sloot de deur bij voorbaat goed. Daar werd geklopt, en wie zag ik door het raam? De man met de steek! Nu, dan moest het maar, en hij nam plaats. Maar ik wilde beslist geen conversatie meer met hem. Ik nam een boek van Huntington uit mijn tas en mocht dit stichtelijk lezen. Plotseling kwam tot mij de vraag: "Verstaat gij wat gij leest?" Ik antwoordde uit de hoogte: "Dit boek is u geheel onkundig."

"Nee," zei hij, "ik heb heel wat boeken van Huntington gelezen." De gedachte kwam weer in mij op: "Zou ik met een Jezuiet te doen hebben?"

De man met de steek zei: "Mochten wij ook maar iets hebben van het ware geloof, dat Huntington mocht ervaren." Toen werd ik mogelijk onbeleefd en vroeg: "Wat is uw naam?"

"Ik ben Willem Blaak," was het antwoord. Van schaamte durfde ik hem niet aan te kijken. "O, ik dacht dat u rooms was."

"Jongen, ik dacht al dat er wat aan de hand was, daarom wilde ik beslist met je praten." Toen kregen wij een gesprek, dat ik nooit zal vergeten. Hij vertelde mij iets uit zijn leven. Hij vroeg mij ook waarom ik een zwart pak droeg. Maar het onderwijs, dat hij mij gaf, was zo kostelijk, dat het mij altijd bij is gebleven. Hij onderwees mij om toch in de preek nooit de onbekeerden te vergeten. De algemene

roeping is zo noodzakelijk, ook voor de jeugd. Verder ook de kleingelovigen niet te slaan. Ook wees hij mij op het gevaar van het drijven van de rechtvaardigmaking en dingen te gaan bespreken, die de persoon onkundig is. Ik hoor het hem nog zeggen: "Laat u niet vervoeren door inlegkunde; daar gaan de gemeenten aan kapot."

"Jongen," zo sprak hij, "als je daarmee begint, dan krijg je eerst heel veel mensen. Dan zeggen de mensen: dat hebben wij nog nooit vernomen! Maar later gaan ze weer naar een ander spreker, die het nog beter kan." Hij sprak ook nog over de kerkelijke breuk, welke hem veel leed deed.

"Jongen," zo sprak hij, "groet Ds. Kersten hartelijk van mij en zeg hem: "Nog een klein poosje en wij zijn de breuk teboven."

Met ontroering heb ik van deze Godsgezant afscheid genomen. Zijn laatste woorden in de trein waren: "Jongen, als je ooit in St. Philipsland komt, dag of nacht, hartelijk welkom hoor!" Hij wuifde mij na en ik was blij, dat er een algemene christelijke kerk op aarde is.

Ds. C. Hegeman in "De Saambinder" van 9 januari 1958

13.7. St. Philipsland in conflict met het kerkverband

Inmiddels had de oude gemeente van ds. Blaak in 1947 met het kerkverband van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten gebroken. De vacante gemeente had namelijk op de gemeentevergadering van 19 mei 1947 uit het door de kerkenraad opgestelde drietal ds. D. van Leeuwen (oud gereformeerd predikant te Loenen aan de Vecht), ds. E. du Marchie van Voorthuijsen (christelijk gereformeerd predikant te Sliedrecht) en Joh. van der Poel (Federatie-predikant te (Messendam) met grote meedorheid laatstgenoemde gekozen. Deze behoorde evenwel niet tot het kerkverband. Toch zond de kerkenraad hem het beroep. Van der Poel bedankte. Op 7 juli werd hij opnieuw beroepen. Weer volgde een bedankje.

Vervolgens werd ds. Du Marchie van Voorthuijsen beroepen, doch ook hij bedankte. Toen meende de classis te moeten ingrijpen. Op 9 december 1947 werd er opnieuw een ledenvergadering belegd, waarbij ook de predikanten Mieras, Van Leeuwen en Blaak aanwezig waren. Door de predikanten werd de vraag gesteld of de gemeente nu wel of niet bij het kerkverband van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten behoorde. Na discussie werd de knoop tenslotte doorgelicht met het besluit om te stemmen "voor of tegen het oude verband".

De meerderheid van stemmen was tegen. 'Alzo staat onze gemeente op zichzelf,' schreef de notulist.

DE VERENIGING VAN 1948

14.1. Eerste contacten

Na de Tweede Wereldoorlog werd er van de zijde van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten opnieuw officieel contact gezocht met de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. W. Blaak. Reeds lang gingen de voorgangers van beide kerkformaties in elkaars gemeenten voor. Belangrijke hinderpalen op de weg naar kerkelijke vereniging als het aloude ambtsgewaad voor predikanten en de psalmberijming van Datheen hadden hun betekenis in de "Boone-gemeenten" voor een deel verloren. In het vroege voorjaar van 1946 polste ds. C. Kramp van Grafhorst - met medeweten van de classis Utrecht - ds. Blaak over een mogelijke vereniging van beide kerkformaties. De predikant van St. Philipsland stond niet direct afwijzend tegenover de voorstellen en beloofde de zaak in eigen kring aan de orde te stellen.

Op 3 april van datzelfde jaar werd een eerste oriënterende bespreking gehouden door afgevaardigden van beide groepen. Vier weken later - op 30 april - werd officieel besloten, dat "de leraars van weerszijden in elkaars gemeenten zouden kunnen voorgaan". In de Federatie dienden op dat ogenblik de predikanten C. Kramp uit Grafhorst, J. van der Poel te Giessendam, A. de Reuver te Terneuzen, W. van Dijk te Capelle aan den IJssel, J. van 't Hoog te Utrecht, J. van Wier te Rijssen en de oefenaars T. de Jong te Kralingseveer en H. Wiltink te Doetinchem; van de zijde van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten waren dat de predikanten W.H. Blaak te St. Philipsland, M.A. Mieras te Krimpen aan den IJssel, C. van de Gruiter te Oostburg en de oefenaars P. Kolijn te Papendrecht, J. Vijverberg te Ederveen, P. Beekman te Veenendaal en D. van Leeuwen te Loenen aan de Vecht.

Op 9 oktober 1946 volgde een gecombineerde vergadering van predikanten en voorgangers onder voorzitterschap van ds. Blaak. De vergadering van voorgangers verliep vrij stroef. Voortgang op de weg naar ineensmelting werd er niet gemaakt. De zaak van vereniging leek in de volgende maanden te stranden, mede gezien het feit, dat de initiatiefnemers van de samensprekingen van hun directe ambtelijke arbeid werden losgemaakt.

Ds. Kramp vatte tijdens een busreis van Apeldoorn naar Grafhorst kou en overleed na een ziekte van slechts tien dagen op 17 oktober 1947.¹⁸⁴

De andere predikant, ds. Blaak, vroeg op 75 jarige leeftijd emeritaat aan, hetwelk hem op 10 november 1916 verleend werd.

14.2. Voorspel te Terneuzen

Inmiddels waren de beide Oud Gereformeerde Gemeenten te Ternellzen op de landelijke ontwikkelingen vooruitgelopen. De voormalige Bakkeriaanse gemeente aldaar, die sinds 1942 bij de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten was aangesloten, had in 1945 ds. A. de Reuver van Kralingseveer beroepen. Deze predikant had het beroep aangenomen en was op 14 november 1945 door ds. Joh. van der Poel met een preek over Jesaja 52 vers 7 aan zijn nieuwe gemeente verbonden.

Met zijn komst te Terneuzen kwam er toenadering tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeente, die tot 1944 gediend was door ds. Mieras. Deze toenadering resulteerde in een fusie. De verenigde gemeente verkocht het kerkje in de Vlooswijkstraat en kwam voortaan samen in het nieuwe kerkje in de Nieuwediepstraat. De gemeente sloot zich aan bij de Federatie.

14.3. De vereniging krijgt zijn beslag

Nadat de zaak van de vereniging enige tijd stilgelegen had, zocht rond de jaar-

wisseling van 1947/48 ds. M.A. Mieras contact met ds. Joh. van der Poel. Hij nodigde de Giessendamse predikant uit de classisvergadering van zijn kerkverband, die op 7 januari 1948 te Den Haag gehouden zou worden, bij te wonen. Ds. Van der Poel voldeed aan dat verzoek.

"Tijdens die vergadering", zo zei ds. Mieras later, "heb ik ondervonden, dat de liefde des Heeren zich kan verheffen boven persoonlijke gevoelens en zaken. Het kan een zwijger doen spreken en een spreker doen zwijgen. Die liefde vermag alle dingen." Op die bewuste vergadering spraken de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten (de Boone/Blaak-gemeenten) zich uit vóór vereniging. Een maand later, op 4 februari 1948, waren ds. Mieras, ds. Van Leeuwen en ds. Blaak in het kerkgebouw aan de Ambachtstraat te Utrecht aanwezig op de vergadering van de classis Utrecht van de Oud Gereformeerde Gemeenten (de Federatie). Op deze vergadering - onder voorzitterschap van ds. Van der Poel - kreeg de vereniging uiteindelijk zijn beslag.

Leerstellige geschillen behoeften niet opgelost te worden, daar de gescheidenheid van de beide kerkformaties vooral te maken had met de persoonlijke gebondenheid aan de eigen predikanten. Om spraakverwarring in de pers te voorkomen, stelde ds. Mieras een artikeltje op, hetgeen aan enkele dagbladen ter plaatsing werd toegezonden.

Het stukje luidde: "Na voorafgaande samsprekingen der beide kerkgroeperingen der Oud Gereformeerde Gemeenten is door de groep van wijlen ds. Boone op een vergadering gehouden 7 januari 1948, besloten te verenigen met de groep van wijlen ds. De Jonge. Deze gemeenten besloten op haar vergadering van 4 februari 1948 dit verzoek te aanvaarden, zodat vanaf 4 februari 1948, de afzonderlijke groepen van bovengenoemde gemeenten hebben opgehouden te bestaan en het nu één kerkverband de Oud Gereformeerden Gemeenten in Nederland is geworden."

Tenslotte kwamen op 21 april 1948 eveneens te Utrecht de verenigde "Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland" voor de eerste maal gezamenlijk bijeen om de voorgaande besluiten te bekrachtigen en nieuwe voor de toekomst noodzakelijke lijnen uit te zetten.

Het nieuwe verband omvatte **38 gemeenten, te weten 22 Ledeboeriaanse en 16 gemeenten van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten.** 185

Het verband werd gediend door 7 dienstdoende predikanten, 4 oefenaars en één emeritus predikant."

14.4. Ds. Van de Gruiter houdt zich afzijdig

Kort na de vereniging maakte ds. Van de Gruiter zich met de gemeenten Achterberg, Waddinxveen, Elst en Oostburg los uit het kerkverband. Hij was van mening dat het kerkelijk standpunt van ds. Boone losgelaten en de Ledeboeriaanse traditie nu officieel opzij gezet was. Op de synode van 18 mei 19/19 constateerde men: "Ds. Van de Gruiter gaat niet met de vereniging mee, uit eerbied voor ds. Boone en ds. Blaak, en blijft alleen, omdat het oude verloren gaat."

Hoewel ds. Mieras in een vriendelijke brief aan ds. Van de Gruiter had aangedrongen om dit besluit te herzien, achtte deze predikant "het onnodig verdere bespreking te houden". 187

14.5. IJsselstein blijft terzijde staan

Behalve ds. Van de Gruiter en de hem volgende gemeenten Achterberg, Waddinxveen, Elst en Oostburg bleef ook de gemeente van IJsselstein bij de vereniging in 1948 ter zijde staan. Het werd een zelfstandige gemeente.

Reeds eerder had ouderling Raadgever van deze gemeente van zich doen spreken. Op de algemene vergadering van 10 februari 1937 werd al gesproken over de dwalingen

van deze ambtsdrager, die hem eigenlijk schorsingswaardig maakten. Het schijnt dat de gemeente IJsselstein onder leiding van ouderling Raadgever in die jaren in de invloedssfeer van ds. Paauwe terechtgekomen was.

Ds. Hennephof deed in 1949 nog een poging de gemeente bij zijn inmiddels gevormd verband van Oud Gereformeerde Gemeenten samenlevend in de classis Dordrecht te betrekken. Doch kapper Joh. Karelse gaf te kennen niet aan het nieuw gevormde classicale verband te willen deelnemen, hoewel hij het wel op prijs zou stellen de notulen van de classisvergaderingen te mogen ontvangen.

14.6. St. Philipsland treedt weer toe

Nadat in 1948 de vereniging van de twee groepen oud gereformeerden tot stand was gekomen, was een belangrijke oorzaak van de zelfstandigheid van de gemeente van St. Philipsland weggenomen. In deze gemeente kwam de discussie over een eventuele terugkeer dan ook op gang. De meningen daarover waren verdeeld. Er waren ook voorstanders van een overgang naar de Gereformeerde Gemeenten van ds. Kersten. Op 23 april 1948 waren de predikanten Van der Poel en De Reuver in St. Philipsland aanwezig om een eventuele aansluiting te bespreken. Bij die bespreking werd men het eens om op 28 april een ledenvergadering te houden, waarop een beslissende stemming zou worden gehouden.

Op deze vergadering bleken 125 van de 148 uitgebrachte stemmen voor aansluiting bij de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland te zijn. De breuk was daarmee geheeld.

NOTEN

1

DS. BOONE HOUDT ZICH AFZIJDIG

1 Voor ds. N.H. Beversluis zij verwezen naar: C. de Jongste, Klacht en jubel, dl. 1.

2 Ds. Boone ontving gedurende zijn ambtsperiode te St. Philipsland beroepen uit Krabbendijke, Kampen (tweemaal), Middelburg en Ederveen. Ook uit Amerika werd tot driemaal toe een beroep op hem uitgebracht.

3 Over het leven en de arbeid van ds. Boone is in de loop der jaren zeer veel geschreven. Uit de veelheid van deze literatuur zij speciaal verwezen naar:

- C. Ritmeester, Levensschets van ds. L. Boone, Nieuw-Beijerland 1935;
- H. Florijn, Gedenkt der vorige dagen, Overzicht van de geschiedenis der Oud Gereformeerde Gemeente van St. Philipsland, St. Philipsland 1984;
- A.A. Klein, Ds. L. Boone, in: "Kerkblad Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland", 4e en 5e jg.;
- J. Mastenbroek, Ds. Laurens Boone, in: "De Schakel", 2e jg. nr. 48 en 49;
- J.M. Vermeulen, Levensschets, in: "Predikanten en Oefenaars" dl. 2, p. 29-36, Houten 1993.

4 Voor het leven en de arbeid van ds. G.H. Kersten zij verwezen naar:

- H. Florijn en J. Mastenbroek (red.), Gerrit Hendrik Kersten, Grenswachter en gids van de Gereformeerde Gemeenten, Kampen 1993;
- M. Golverdingen, Ds. G.H. Kersten, facetten uit zijn leven, 3e druk, Houten 1993.

5 Overgenomen uit: "Kerkhistorische Kroniek" 2e jg. nr. 4 (1966).

6 Leven en sterven van ds. Laurens Boone, p. 45/46.

7 Ds. G.H. Kersten in: Kort historisch overzicht van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

8 Kerkhistorische Kroniek, 2e jrg. p. 41/42 ((1966).

2

HET LEDEBOERIAANSE KERKVERBAND HERSTELD

9 Willem van Dommelen (1860-1936) was groentenboer en beienboer van beroep. In 1907 werd hij tot ouderling gekozen en is dit gebleven tot zijn dood op 24 januari 1936. Hij was een rustige, ernstige man, die niet zozeer vanwege zijn gaven werd hooggeacht, alswel vanwege zijn genade. Van Dommelen bezat een voorkeur voor de oefeningen van Wulfert Floor.

10 Voor biografische gegevens van C. de Jonge zie par. 2.3.2.

11 Martinus Schraven werd geboren op 16 april 1868. Rond 1900 was hij lid geworden van de I I nage gemeente. Later stond hij een tijdlang onder invloed van ds. J.P. Paauwe. Nadat hij nog enige tijd thuis preekgelezen had, werd hij christelijk gereformeerd.

12. Van Arie Willem Raadgever is weinig neer bekend dan dat hij rond 1920 is overleden.

13. Steven Slappendel (1839- 1924) was jarenlang werkzaam als tuinder in Reeuwijk. Vandaar liep hij zondags naar het kerkje in Waddinxveen waar hij ouderling was. Van hem wordt verteld dat hij tijdens het laatste Heilig Avondmaal dat hij op aarde mocht vieren en dat door ds. Boone werd bediend, zei: *"Ik zeg u dat ik van nu aan niet zal drinken van de vrucht des wijnstoks tot op die dag dat ik dezelve nieuw zal drinken in het Koninkrijk der hemelen."* Niet lang daarna is hij overleden.

14 Gerrit Jan de Rooij was één van de oprichters van de Ledeboeriaanse gemeente te Waddinxveen. Het vroeg afsterven van één van zijn kinderen was het middel geweest tot een radicale omkeer in zijn leven. Na enige tijd diaken te zijn geweest werd hij op 10 juni 1896 door ds. D. Janse tot ouderling bevestigd. In het dagelijkse leven was hij schoenmaker. Zijn karakter was streng, soms tegen het scherpe aan. Rond 1920 overleed hij op de leeftijd van ongeveer 74 jaar.

15 Maarten de Rooij was geboren op 28 september 1860. In het dagelijkse leven was hij smid. Hij was een vriendelijke, rustige en goedge man, die in zijn kring min of meer als vooruitstrevend gezien werd. Tot zijn dood op 28 oktober 1928 is hij diaken gebleven.

16 Robbert Cornelis de Bruin was geboren op 7 juli 1877. Hij werkte bij Maarten de Rooij als knecht in diens smederij en was diaken in de gemeente van Waddinxveen. Hij overleed op 25 januari 1951.

17 De uit St. Philipsland afkomstige timmerman Marinus Remijn (1858-1937) was rond 1903, zeer tegen de zin van ds. Boone en de kerkenraad van St. Philipsland, door ds. Beversluis tot oefenaar bevestigd. Weliswaar was ds. Boone in later jaren bereid geweest hem als oefenaar te erkennen, doch de relatie tussen beiden liet ook daarna veel te wensen over.

Remijn liet zich op de eerste algemene vergadering van de verenigde kerken, waar hij, hoewel geen afgevaardigde, toch aanwezig was, kritisch uit over ds. Boone.

Na zijn vertrek uit St. Philipsland diende Remijn als oefenaar de gemeente van Krabbendijke van 1908 tot 1923; van 1923 tot zijn overlijden op 29 mei 1937 stond hij in Oosterland. Predikant is hij nooit geworden.

18 Zie voor de geschiedenis van de Oud Gereformeerde Gemeente van St. Philipsland: H. Florijn, Gedenkt der vorige dagen.

19 Voor de verwikkeling rond de vereniging van 1907 te 's Gravenhage zie:

- A. Bel, Predikanten en Oefenaars, deel I;

- A. Bel, Een stukje Haagse kerkgeschiedenis, in: Uit louter genade.

20 Korte tijd lazen deze mensen op twee verschillende plaatsen preken van de oudvaders. W. Hoogerbrug en C.J. de Rooy hadden daarbij de leiding. Aanvankelijk gebeurde dit onkerkelijk. Voor het verkeerde van dit onkerkelijk bijeenkomen werden Hoogerbrugs ogen echter geopend onder het lezen van een catechismuspreek van ds. Smijtegelt over Zondag 25. Er werd toen omgezien naar een geschikte plaats van samenkomst. Een van de gezelschapbezoeksters, Gezina Alblas, een tot God bekeerd meisje uit de Remonstrantse gemeente, kreeg toen de beschikking over een heel eenvoudig gebouwtje, dat tot 1894 door haar familie gebruikt was om er houten speelgoed in te vervaardigen. Dit loodsje heeft tot 1986 dienst gedaan als plaats van samenkomst van de Oud Gereformeerde Gemeente.

21 Voor de geschiedenis van de Oud Gereformeerde Gemeente van Waddinxveen zie:

- A. Bel e.a., De vereniging van 1907, p. 241-245;

- J. van Dam, Komt, luistert toe III, p. 153-160.

22 De geschiedenis van de Ledeboeriaanse gemeenten in Drenthe en Overijssel is uitvoerig beschreven door H. Hille in "De Hoeksteen", 15e jg. nr. 5/6 en 16e jg. nr. 5.

23 Zie voor de geschiedenis van de gemeente van Haamstede: B. Boot, Gij ons onderhouwer, z.p. z.j.

24 Deze pennenstrijd is grotendeels opgenomen in: "1-» vereniging van 1907", p. 233-

25 Adrianus Anthonie van Lieburg werd op 25 mei 1850 te Rijsoord bij Ridderkerk geboren.

De jonge Van Lieburg bezat een helder verstand. Hoewel zijn wens om onderwijzer te worden niet in vervulling kon gaan daar deze opleiding de draagkracht van zijn ouders te boven ging, wist hij, dankzij gratis extra lessen van een schoolmeester, zich een algemene en talenkennis te verwerven, die ver uitging boven het gemiddelde.

Toen Van Lieburg 14 jaar oud was, werkte God in hem een nieuw leven. Hij ging toen oude schrijvers lezen. "Boeken die ik vroeger haatte, kwamen toen mijn woning in," dichtte hij jaren later.

Rond 1865 vestigde Van Lieburg zich als kleermakersknecht in Nieuw-Beijerland. Daar sloot hij zich aan bij de jonge Ledeboeriaanse gemeente. In 1881 werd hij tot diaken gekozen, zeven jaar later volgde een verkiezing tot ouderling. Door zijn belezenheid en mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid genoot hij in zijn omgeving een zeker gezag. Van 1889 tot 1907 was hij de vaste notulist van de algemene vergaderingen van de Ledeboeriaanse gemeenten, terwijl hij bij het classicale overleg vaak voorzitter was.

Op gezelschappen sprak hij wel eens een stichtelijk woord. Het was zijn stille wens nog eens prediker te mogen worden. In 1907 maakte hij deze wens openbaar. De classicale vergadering waarop hij dat deed, meende echter deze zaken voor kennisgeving aan te moeten nemen "afwachtende of de Heere hieromtrent enige werkzaamheden mocht openbaren tot nadere beproeving van den persoon."

26 Deze geschiedenis staat uitvoerig beschreven in: F.A. van Lieburg, De geschiedenis van de familie Van Lieburg, p. 80-83, Rotterdam 1985.

27 H.M. Stoppelenburg, Uit de dagen van ouds., p.51-52

28 In Uw gemeente goed, p. 122-124.

29 De geschiedenis van de Oud Gereformeerde Gemeente van Bolnes is in korte trekken weergegeven in het herdenkingsboek van de Gereformeerde Gemeente van Ridderkerk "Zegeningen van de God van Bethel" door B. Stolk, p. 63-65.

30 Op de eerste algemene vergadering van de verenigde gemeenten op 9 en 10 oktober 1907 te Rotterdam was vanuit Oudewater een schrijven van diaken Van den Toom binnengekomen waarin deze zich beklaagde niets gehoord te hebben van de vergadering te Rotterdam. Ds. Beversluis deelde de vergadering daarop mee, dat er te Oudewater geen gemeente meer bestond. De beide ouderlingen van die gemeenten hadden niet meer als zodanig kunnen fungeren, waarna de gemeente in 1907 opgeheven was. De laatstgehouden classicale vergadering (van de Ledeboeriaanse gemeenten) te Rotterdam had nog wel met enige personen te Oudewater onderhandeld en daar was toen besloten, dat, zo deze leden zich lieten inschrijven bij de naastgelegen gemeente hun toegestaan zou worden predikanten en oefenaars in Oudewater te laten voorgaan.

31 In de "preambule" van het eerste notulenboek van de in 1937 geïnstitueerde Gereformeerde Gemeente te Oudewater staat daarover onder andere vermeld, dat in 1930 de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeente de laatste jaren geen godsdienstoefeningen meer had gehouden. De Gereformeerde Gemeente van Gouda besloot toen op 18 januari 1930 voor haar in Oudewater woonachtige leden het in 1871 gebouwde kerkje van de voormalige Ledeboeriaanse gemeente te kopen voor f 3750,-. Op 12 februari 1930 ging ds. R. Kok voor de eerste keer in Oudewater voor. Een maand later werden de eerste ambtsdragers bevestigd.

meeste gegevens over ds. C. de Jonge werden ontleend aan de "Levensbeschrijving van ds. Ds de Jonge, in leven oud gereformeerd predikant te Kampen, volgens nagelaten aantekeningen van hem". De levensbeschrijving is als bijlage opgenomen in het boek "Oud gereformeerd in Kampen" van H. Florijn.

Zie voorts over ds. („de jonge: A. Bel, Uit louter genade, p. 188;

- De vereniging van 1907, p. 131;

- Ter gedachtenis, 1912-1937;

- H. Florijn, Gedenkt der vorige dagen, p. 112 ex..

33. Ter gedachtenis, 1912-1937, p. 5.

34. H. Florijn, Gedenkt der vorige dagen, p. 113/114.

35. Voor voorganger Leendert Wijting zie par. 3.4.3. en noot 60.

36. Dirk Barth was op 8 maart 1850 te Strijen geboren. Aanvankelijk was hij werkzaam als smidsknecht. In 1875 vestigde hij zich te 's-Gravendeel, waar hij een smederij overnam. Enkele jaren eerder, op 9 november 1872, was hij aldaar in het huwelijk getreden met Janna Tak.

Barth (1850-1912) was geen onbekende in Ledeboeriaanse kring. Zowel in 1892 als in 1894 was er over hem en zijn kring geestverwanten te 's-Gravendeel gesproken op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse gemeenten. Barth had toen gevraagd lid te mogen worden van de gemeente Nieuw-Beijerland. De vergadering had dit verzoek ingewilligd, maar er de voorwaarde aan verbonden, dat hij in 's-Gravendeel niet meer zou oefenen, maar een preek zou lezen. Ook in de andere gemeenten mocht hij geen stichtelijk woord meer spreken "voordat de Heere duidelijke bewijzen omtrent zijn roeping had doen zien."

Hoewel Barth met deze bepalingen akkoord was gegaan, was de drang om te oefenen zo groot geweest, dat hij zich niet aan zijn belofte had kunnen houden. Zijn zaak kwam zowel in 1895 als in 1896 op de algemene vergadering ter sprake en met "besliste meerderheid van stemmen werd besloten tot niet toelaten". De kansels in de Ledeboeriaanse gemeenten bleven voor hem gesloten. In 1911 was de houding van ds. Boone en de meerderheid van de afgevaardigden van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten ten opzichte van hem niet veranderd. Reeds het volgende jaar, op 27 januari 1912, overleed de oefenaar te 's-Gravendeel.

47 Adrianus Potuyt was op 21 januari 1852 in Gouderak geboren. Als arbeider / glasblazer vestigde hij zich rond 1900 te Delft, komend vanuit Nieuwerkerk. In Delft werd hij, na het vertrek van ds. H. Smits, in 1905 voorganger van een kleine Vrije Oud Gereformeerde Gemeente, die samenkwam in de woning van Weduwe Van der Werf aan de Dertienhuizen. Behalve in Delft ging Potuyt in die jaren ook op gezelschappen in de omtrek van Delft voor. Eén van die plaatsen was een gezelschap te Bolnes. De stille wens van de vrije voorganger was om via het gezelschap te Bolnes opgenomen te worden binnen het in dat jaar (1907) door Kruisgezinden en Ledeboerianen gevormde kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten. Daartoe richtte hij in juni 1907 een brief aan de kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente aan de Boezemsingel te Rotterdam met het verzoek of zijn voorgaan te Bolnes kerkelijke goedkeuring kon krijgen. De kerkenraad van de Boezemsingel nodigde daarop de Delftse oefenaar uit om op een gecombineerde vergadering van de beide Rotterdamse Gereformeerde Gemeenten alsmede die van Charlois een preekvoorstel te komen houden. Deze uitnodiging werd door Potuyt aangenomen en op de afgesproken tijd was hij te Rotterdam aanwezig. Nadat hij ongeveer een uur gesproken had over de woorden van Johannes 10 vers 27, trokken de eerwaarde

broeders zich terug voor beraad. De meningen over het gehoorde liepen ver uiteen, zodat besloten werd aan Potuyt de kerkelijke weg te wijzen, dat wil zeggen kerkelijk zich aan te sluiten en zich vervolgens bij de eerstvolgende classis te vervoegen. Onverrichterzake moest Potuyt naar Delft terug.

Toch lieten de Gereformeerde Gemeenten hem niet geheel los. Ds. Kersten, de predikant van de Gereformeerde Gemeenten van Rotterdam Boezemsingel, die er van overtuigd was, dat de Delftse oefenaar wel tot stichting in de gemeenten kon werkzaam zijn, adviseerde aan het vacante Charlois eens met Potuyt te gaan praten.

Potuyts nieuwe arbeidsveld zou echter niet in Charlois, maar in één van de twee Rotterdamse Gereformeerde Gemeenten liggen, namelijk die van Rotterdam Slachthuisgade. Deze gemeente maakte zich rond de jaarwisseling 1908/09 na het vertrek van haar predikant N.H. Beversluis uit het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten los en beriep na enkele vergeefse andere pogingen Potuyt tot haar voorganger. De Delftse oefenaar, die in de Rotterdamse gemeente al eens was voorgegaan, waarbij hem de hoorders op het hart gebonden waren, nam het beroep aan. Op 27 juni 1909 werd hij door de oude emeritus predikant van de gemeente, L. van de Velde, tot lerend ouderling bevestigd.

38 In 1914 kreeg ds. Potuyt een beroep uit Grand Rapids. Daarvoor bedankte hij. Enkele maanden later legde hij, na een conflict met de kerkenraad, zijn ambt te Rotterdam neer en vertrok naar Utrecht. In de Domstad ging hij vervolgens tot zijn overlijden in 1919 voor in een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente. Door-de-weeks sprak hij ook regelmatig in Ooltgensplaat, Poortugaal en Beekbergen.

39 Leendert Franke was op 19 november 1875 te Colijnsplaat geboren. Op jonge leeftijd emigreerde hij naar Amerika. In 1903 kwam hij, naar zijn eigen getuigenis, te Grand-Rapids onder de prediking van ds. G.J. Wolbers tot bekering. Bij zijn terugkeer in het oude vaderland, rond 1910, kwam Franke opnieuw in Colijnsplaat terecht. Door het geestelijk keerpunt in zijn leven kon hij het in de Gereformeerde Kerk niet meer uithouden. Ondanks felle protesten van zijn familie bleef hij zondags thuiszitten, "met een boekje in een hoekje". Twee jaar las hij preken van de oudvaders.

40 In deze vrije gemeente werd Franke op 7 oktober 1917 door ouderling Tazelaar tot predikant bevestigd. De gemeente diende hij tot november 1922 toen hij een beroep aannam naar een Vrije Oud Gereformeerde Kerk te Amsterdam. In 1924 verhuisde ds. Franke naar een vrije gemeente te Hoofddorp. Deze gemeente diende hij tot zijn overlijden op 10 november 1942. De gemeente van Colijnsplaat kreeg in 1940 een nieuwe predikant in de persoon van Floor Kraaijeveld. Reeds in november 1942 legde ds. Kraaijeveld zijn ambt te Colijnsplaat neer. Sindsdien is de gemeente altijd vacant gebleven.

Na de Tweede Wereldoorlog leefde Colijnsplaat kerkelijk samen met een aantal gemeenten rond ds. Hennephof. In 1973 was het aantal leden zo gering geworden, dat de kerkdiensten moesten worden gestaakt. (De geschiedenis van deze gemeente is uitvoerig beschreven in: H. Hille en J.M. Vermeulen, In de schaduw van het kerkelijk leven, hfdst. 2,3 en 5.)

41 Voor ds. Jacob van Leeuwen Pzn. en zijn "Vereniging van Gereformeerden" zie par. 2.5. Voor een uitvoerige beschrijving van deze groepering zij verwezen naar: H. Hille en J.M. Vermeulen, In de schaduw van het kerkelijk leven, hfdst. 1.

42 Otte werd nog in hetzelfde jaar 1917 vaste voorganger van de gemeente, die samenkwam in de Infirmieriestraat te Rotterdam (de vroegere "Vereniging van

Gereformeerden"). Deze gemeente werd na zijn komst aanzienlijk versterkt door de overkomst van een behoorlijk aantal leden uit de gemeente van de Slachthuisgade. Op 2 maart 1922 bevestigde zijn schoonvader, ds. C. de Jonge uit Kampen, hem tot predikant. Deze sprak bij die gelegenheid naar aanleiding van Zacharia 3 : 7. Ds. Otte deed vervolgens intrede sprekend over de woorden "Voorts broeders, bidt voor ons" (2 Thess. 3:D. Als predikant zou ds. Otte slechts kort, een jaar, dienen.

Na het vervullen van een predikbeurt te Schiedam kwam hij ziek thuis. Zijn vrouw las hem nog een preek van ds. Smijtegelt voor. Ds. Otte gevoelde toen een sterke betrekking op die predikant. Hij sprak: "Wat zal ik blij zijn als ik bij hem boven ben." Na en nacht had hij veel pijn, gevoelde hij dat zijn einde naderde. Tegen zijn zielevriend, ouderling Van Driel zei hij de volgende morgen: "Van Driel, gij weet morgen uw werk, ik zal het niet meer kunnen doen... ik heb niet, alleen de genoegdoenende gerechtigheid van mijn Borg en Zaligmaker, daar kan ik mee weg en daaraan heb ik genoeg." Kort daarop stierf hij op 3 maart 1923 in de leeftijd van bijna 54 jaar.

Zijn gemeente sloot zich na verloop van tijd bij de Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. Boone aan. De gemeente leidde een kwijnend bestaan. Op de algemene vergadering van de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten van 18 mei 1938 verzocht de Rotterdamse kerkenraad ds. Blaak en de oefenaars de gemeente kosteloos te willen dienen om haar van de ondergang te redden. De vergadering ging op het verzoek niet in. In 1940 ging de gemeente teniet.

43 Deze gemeente diende hij tot februari 1927. In dat jaar nam hij een beroep aan naar Ederveen.

44 In de omgeving van deze plaats was ds. Van Leeuwen vanaf het begin van zijn ambtsbediening geregeld voorgegaan voor mensen, die zich met de prediking in de plaatselijke kerken niet konden verenigen en daarom thuis - soms met enkele gelijkgezinden - preken van de oudvaders lazen. In Amerongen doopte ds. Van Leeuwen reeds op 17 juni 1894. Dat geschiedde op de deel van de boerderij van Jan van Os. Ook in andere omliggende plaatsen, zoals Veenendaal, Achterberg en Elst bediende hij de sacramenten in schuren en op delen. Nadat Van Leeuwen de gemeente niet meer kon bedienen, ging enige tijd oefenaar W. Woudwijk voor. Na diens vertrek naar Utrecht besloot men 's zondags samen te komen onder leesdienst. Plaats van samenkomst werd de schuur van Krijn Nagel, die schuin tegenover de Veerweg in Elst stond. Aanvankelijk liet men vrije predikers voorgaan.

45 De samenkomst te Neerlangbroek was rond 1910 ontstaan nadat door de familie Van Donselaar naast hun woning een kerkje was gebouwd. Aanvankelijk werd er alleen gekerkt als ds. Van Leeuwen voorging, maar na korte tijd hield Jan Imminkhuizen op aandrang van ds. Van Leeuwen 's zondags er ook leesdiensten.

Na het overlijden van ds. Van Leeuwen gingen vrije sprekers te Neerlangbroek voor, zoals ds. A. Potuyt en oefenaar W. Woudwijk.

3

KERKVORMING ROND DS. C. DE JONGE

46 In de vorige eeuw vond kerkvorming plaats rond de predikanten J. van den Broek Dzn., P. Los en D. Wijting (zie H. Hille, in De Hoeksteen, 21e jg. no. 4 en J.M. Vermeulen in De Hoeksteen 20e jg. no. 6); A. Verheij; P. van der Heijden (zie H. Hille, in De Hoeksteen, 21e jg. no. 5); G. Maliepaard en J.J. Grass (zie H. Hille, in De Hoeksteen, 21e jg. no. 6),

M. Ozinga en W. Hendriksen (zie H. Hille, in De Hoeksteen, 22e jg. no. D).

47 Zo overleed in 1920 ds. P. van der Heijden te Vlaardingen en W. Woudwijk te Hilversum en in 1922 ds. G.J. Wolbers te Enkhuizen en ds. J. de Vries te Grafhorst.

48 Ds. W. Hendriksen (1872-1952) had in 1911 eveneens een poging gedaan vrije gemeenten in een kerkverband bijeen te brengen. Hij stuurde verzoeken tot samenspreking naar vrije gemeenten te Broek onder Akkerwoude (met oefenaar R.J. Feitsma), Enkhuizen, (ds. G.J. Wolbers), Den Helder, Kampen, Rijssen (oefenaar L. Wijting), Vlaardingen (ds. P. van der Heijden), Den Haag (ds. W. de Groot) en Scheveningen (ds. A.H. Geerts). Ook ds. L. Boone van St. Philipsland werd voor de samenspreking uitgenodigd.

Rijssen, Enkhuizen, Den Helder en Scheveningen lieten aanstonds weten, niet voor een geioitthinecrd kerkelijk leven te voelen. Ds. Wolbers uit Enkhuizen deelde namens zijn kerkenraad mee, dat, hoewel hij de noodzaak tot aansluiting wel erkende, hij aan het Amsterdamse initiatief niet wilde meewerken, omdat hij "niet inzag dat de Heen: meewerk-

Van ds. Boone kwam bericht, "dat ZEerw. geen besluit kon nemen alvorens de veertien gemeenten waarvoor hij optrad, vergaderd hadden."

Tenslotte bleven slechts de gemeenten van Broek, Vlaardingen en Den Haag over, die positief op de uitnodiging van Amsterdam hadden gereageerd. Afgevaardigden uit deze gemeenten kwamen op woensdag 27 maart 1912 te Amsterdam bijeen. Ook Hendrik Valk uit Westzaan verzocht, namens de Oud Gereformeerde Gemeente van ds. D. Meijer van Ouderkerk a/d Amstel, toegang tot de vergadering.

Ds. Hendriksen, die tot voorzitter gekozen werd, pakte de zaken gelijk flink aan. Een voorlopig reglement voor kerkelijk samenleven werd besproken en vastgesteld. De gemeenten zouden gezamenlijk als naam aannemen Vrije Oud Gereformeerde Kerk onder het kruis. Niets leek een geordend kerkelijk leven meer in de weg te staan.

Begin mei 1912 deelde ds. P. van de Heijden echter mee, dat hij van de combinatieplannen afzag; een maand later berichtte ds. De Groot, dat tot zijn leedwezen zijn gemeente van een kerkelijk samenleven eveneens afzag. Er bestond toen nog enkel contact tussen Amsterdam en Broek.

In Broek had ds. Hendriksen in de zomer van 1911 de aanhang van de gereformeerde voorganger R.J. Feitsma, die enige tijd daarvoor uit zijn betrekking ontslagen was, geïnstitueerd tot een Oud Gereformeerde Kerk. Daarna haal hij, samen met ds. Ozinga, voorganger Feitsma op 25 januari 1912 ten overstaan van de Amsterdamse kerkenraad geëxamineerd. Het resultaat was geweest, dat de voorganger van Broek met algemene stemmen tot de volle bediening was toegelaten. In februari daaropvolgend had ds. Hendriksen hem tot predikant bevestigd. Vanaf die tijd bestond er tussen beide gemeenten een nauwe relatie.

49 Kerkenraadsnotulen Oud Gereformeerde Kerk Amsterdam, 1922.

50 De gemeente Broek onder Akkerwoude sloot zich in 1925 aan bij de Christelijke Gereformeerde Kerk. Haar predikant R.J. Feitsma ging als emeritus over naar de Gereformeerde Kerken.

51 Aanwezig waren te Kampen op 14 juni 1922: ds. C. de Jonge, S. Visser, M.W. Harmsen, W. Notrat (Kampen); L. Wijting, H. Ligtenberg (Rijssen); ds. J. Meijer, D. Doef (Den Helder), H. Wiltink, G.H. Ebbers, D. Ebbers (Doetinchem); K. Kruk, P. Krul (Enkhuizen); L. Vinke, G. Benninkhof, H. Nieuwesluis (Grafhorst); C. den Hertog (Utrecht) en A. Spijkhoven (Driebergen).

52 In Enkhuizen wilde men, alvorens zich aan te sluiten, eerst een ledenvergadering houden "aangezien zich verschillende stroomingen in de gemeente openbaren." In de gemeente bestond namelijk een groeiende hang naar de Gereformeerde Gemeenten (zie par. 7.6.).

53 Pas in 1931 werd besloten, dat in dergelijke gevallen de classisvergadering een kerkenraad zou aanwijzen.

54 De ontstaansgeschiedenis van de gemeente van Kampen wordt beschreven in:

- J. Janse, Beknopt Historisch Overzicht van de Gereformeerde Gemeente te Kampen, Kampen 1951;

- H.M. Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 3e jaargang nummer 4;

I I. Florijn, Oud Gereformeerd in Kampen, Kampen 1987.

55 Op 1 november 1928 hield oefenaar I. Wijting uit Kampen namelijk een herdenkingsrede naar aanleiding van het vijftigjarig bestaan van de gemeente. Hij sprak toen over Leviticus 25 vers 10.

56 De geschiedenis van deze gemeente is beschreven door H.M. Stoppelenburg in her k historische Kroniek, 6e jaargang no. 3.

57 Voor de geschiedenis van de verschillende kerkelijke gemeenten te Rijssen zij verwezen naar: - H.M. Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, le jaargang no. 3;

- Jaap Riemens, Gereformeerd in Rijssen, Houten 1983.

58 Voor de geschiedenis van de Oud Gereformeerde Gemeente te Doetinchem lezen men:

- H. Wiltink, Enkele woorden gewijd aan het ontstaan der Oud Gereformeerde Gemeente te Doetinchem, Doetinchem 1960;

- H.M. Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, le jaargang nummer 1 en 6e jaargang no. 2;

- Gedenkt Zijner wonderwerken, Gereformeerde Gemeente Doetinchem 1888-1988, Doetinchem 1989.

59 In december 1923 bedankte ds. Meijer als lid en predikant van de Oud Gereformeerde Gemeente te Den Helder en vertrok naar Overschie. Hij overleed op 31 maart 1930 te Leeuwarden.

60 Over het leven en de arbeid van oefenaar L. Wijting zijn veel gegevens te vinden in:

- A. Otten, Een trouwe dienaar (34 artikelen over L. Wijting in de kerkbode van de Gereformeerde Gemeente van Rijssen 1980-1982);

- B. van Ojen, Levensschets, in "Predikanten en Oefenaars", dl. 1, p. 243-247.

61 Over oefenaar Spijkhoven zie men:

- Gereformeerd Maandblad, le jg. nr. 6;

- Kerkblad Oud Gereformeerde Gemeenten, 2e jg nr. 3 (maart 1979);

- H. Florijn, Levensschets, in: Predikanten en Oefenaars, dl. 1, p. 210-212.

4

**DE BEGINJAREN VAN DE FEDERATIE VAN
OUD GEREFORMEERDE GEMEENTEN**

62 Het gebouw aan de Ambachtstraat te Utrecht rust op een oud fundament. In 1893 was het gebouw in gebruik bij een veehandelaar. Een jaar later werd een aanvraag ingediend om het gebouw te voorzien van een nieuwe voor- en achtergevel en er een balzaal van te maken. Na 1918 werd het een vergaderzaal waar regelmatig oud gereformeerde voorgangers spraken. Op 16 juni 1926 werd het pand voor f18000,- aangekocht door de Oud Gereformeerde Gemeente van Utrecht. (zie: Kerkblad Oud Gereformeerde Gemeenten, 4e jg. nr. 12, p.176.)

63 Voor het ontstaan van de gemeente Dordrecht zie men:

- L. Nieuwland, In ruimte gesteld, pag. 18-30;
- H.M. Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 6e jaargang no. 1;
- A. Nelemans, Opdat men niet vergete, Zwijndrecht, 1988.

64 De beide ouderlingen die in de commissie van onderzoek gekozen werden, waren markante persoonlijkheden.

Hendrik Jan Wiltink (1850-1936) was sinds 1890 ouderling te Doetinchem. Reeds op jonge leeftijd vreesde hij de Heere. Van een plotselinge ommekeer kon hij niet spreken, maar wel wist hij de schuur aan te wijzen waar hij als jongeling door de Heere op de knieën was gebracht. Na zijn huwelijk in 1878 was hij gaan wonen en werken op "De Denneboom" een pachtboerderij op de grens van Doetinchem en Hummelo. Hij was een man die van geen wijken wist als het de Waarheid gold. Hij was de vader van Hendrik Wiltink, die de gemeente jarenlang als predikant zou dienen. (Zie over Hendrik Jan Wiltink het herdenkingsboek "Gedenkt Zijner wonderwerken" p. 35-37.)

Hendrikus Ligtenberg (1869-1945) werd als jongeman van 18 jaar in de fabriek een arm afgeslagen. In die tijd werd hij tot God bekeerd. Enkele jaren later mocht hij het bewustzijn ontvangen van de verheerlijkte genade in zijn hart. Hij had een spraakgebrek (hij stotterde), maar wanneer het ging over de Waarheid en in het gebed was dat niet merkbaar. Vanaf december 1904 was hij ouderling in de Walkerk te Rijssen. (Over zijn leven en arbeid vertelde ds. W.C. Lamain het een en ander in de brochure "Enige aantekeningen over ouderling Hendrikus Ligtenberg (Walkerk) en ouderling Baan (Eskerk)".)

65 Voor het ontstaan van de Oud Gereformeerde Gemeente van Apeldoorn zie men: - G. Roos, Wat zal men dan antwoorden...?, p. 30-32.

66 Hendrik Johannes Grisnigt was op 1 juli 1894 te Delft geboren in een zeer meelevend hervormd gezin. Reeds op jonge leeftijd meende hij een roeping te gevoelen tot het predikambt. Met het oog daarop bezocht hij het gymnasium. Deze opleiding maakte hij echter niet af. Na verloop van tijd ging hij de handel in.

Na de invoering van de hoofdelijke omslag, een verplichte kerkelijke belasting, in 1918 te Delft, kreeg hij steeds meer moeite om de Nederlandse Hervormde Kerk als kerk te zien. Hij bedankte tenslotte voor zijn lidmaatschap en zocht toenadering tot de oud gereformeerden. Hij sloot zich aan bij de Rotterdamse Oud Gereformeerde Gemeente van de Hovenierstraat, die zich in 1923 bij de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten voegde. Aan de classis of algemene vergadering van die gemeenten vroeg Grisnigt bij die gelegenheid naar de verhouding van de kleine Delftse Oud Gereformeerde Gemeente tot de Federatie.

67 Nadat de Rotterdamse gemeente zich van de Federatie had losgemaakt preekte Grisnigt nog twee jaar rond als proponent. In die jaren sprak hij onder andere te Hoenzadriel bij Hedel, Maassluis, Rotterdam, Den Haag, Enkhuizen, IJsselmonde, Nederhemert en Kralingen. In 1926 ontving hij een beroep van een nog niet geïnstitueerde groep te IJsselmonde.

68 J. Schipper, Eben-Haëzer, p. 119

H. Florijn, Levensschets in: Predikanten en Oefenaars, dl. 2 p. 232-234.

69 J. Zwaan en C. Stam Pzn., 75 jaar Christelijke Gereformeerde Kerk Opperdoes.

70 Kerkblad Oud Gereformeerde Gemeenten, 4e jaargang nr. 12, p. 176.

71 Ds. M. Overduin stelde zelf een korte levensbeschrijving samen. Deze levensschets werd in 1995 in artikelvorm ongewijzigd opgenomen in het christelijk gereformeerde kerkblad "Bewaar het pand".

72 Notulen kerkenraad Oud Gereformeerde Gemeente Utrecht, juni 1926.

73 Van der Kraats was in het verleden lid geweest van de Gereformeerde Gemeenten. In 1921 sprak de classis Barneveld van die kerkformatie over hem als over "een persoon die vroeger lid was van één onzer gemeenten, eene de Kraats, doch die zich om vele oorzaken teruggetrokken heeft."

74 G. Roos, Wat zal men dan antwoorden...?, pag. 30/31; L. Vogelaar, De lasten dragen van Gods kerk, p. 98/99.

75 Zie: H. Hille, Een Nederlandsche Gereformeerde Gemeente te Oosterbeek 1926-1932, artikel in "Kerkelijk Magazijn", februari 1986; H. Hille en J.M. Vermeulen, In de schaduw van het kerkelijk leven, p. 43/44.

76 Notulen kerkenraad Oud Gereformeerde Gemeente Dordrecht, 20 januari 1926.

77 Siegers benaderde hiervoor de predikanten J. Meijer en H.J. Grisnigt (notulen classis Utrecht, 29 september 1926).

78 Voorganger Siegers werd op 5 december 1926 door ds. C. Molenaar van Wesel (Duitsland) bevestigd tot predikant. De nieuwe leraar verbond zich aan de gemeente met een preek uit Iereinia 20:7 9. Hij diende de gemeente van Oosterbeek tot maart 1932. Toen nam hij een beroep aan naar Utrecht. Het aannemen van dit beroep hield tevens een overgang in naar de Vrije Evangelische Gemeenten. Later werd hij voorganger van de evangelisatie "Moria" te Nieuwendam. Hij overleed op 8 maart 1963 te Amsterdam-Noord, alwaar hij ook begraven is.

79 De heer Cuperus legde zich bij de afwijzing niet neer. Waar hij gevraagd werd, sprak hij een stichtelijk woord. In januari 1929 klaagde de kerkenraad van Utrecht (van welke gemeente Cuperus lid was), dat hij "ook naast onze gemeenten is gaan prediken". Dit gebeurde namelijk te Apeldoorn. Later vestigde Cuperus zich in deze plaats als makelaar.

80 De gemeente Opperdoes leefde vervolgens enige tijd als vrije gemeente voort. Ze werd verzorgd door vrije predikanten als ds. B. Toes van IJsselmonde. Tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog werden er contacten gelegd met de Gereformeerde Gemeenten. Deze leidden ertoe, dat op 29 januari 1946 te Opperdoes een Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd werd.

81 M.J. Bakker had in 1928 bij de Gereformeerde Gemeenten eveneens gepoogd tot de opleiding voor het predikambt toegelaten te worden. Aangezien hij toen maar enkele maanden lid van de gemeente was, hadden ds. Fraanje en ds. Kieviet geen vrijmoedigheid gehad hem door te zenden naar de classis of commissie van

onderzoek. Zijn bevestiging tot ouderling in de Gereformeerde Gemeente van Apeldoorn ging zelfs niet door, toen navraag naar zijn persoon bij de Gereformeerde Kerk van Middelharnis, waar Bakker voorheen ouderling was geweest, ongunstig voor hem was uitgevallen.

In 1930 won ds. Van Wier uit Rijssen bij de classis Barneveld van de Gereformeerde Gemeenten inlichtingen over hem in. Twee jaar later keerde Bakker, na schuldbelijdenis weer tot de Apeldoornse Gereformeerde Gemeente terug.

82 Arie Kaptein was in de dertiger jaren werkzaam bij N.V. De Banier. Hij was van alle markten thuis. Bijzonder gevat en welbespraakt kon hij predikanten naar stem en woordkeus imiteren. In 1932 meldde hij zich aan voor de opleiding aan de Theologische School van de Christelijke Gereformeerde Kerk. Onder pseudoniem hield hij twee jaar later (in 1934) een N.S.B. propagandarede. In de jaren 1937 en 1938 preekte hij in verschillende Oud Gereformeerde Gemeenten. Dit geschiedde met toestemming en onder toezicht van de commissie van onderzoek van de Federatie. Zijn prediking had in Doetinchem en Kampen goed voldaan. Ds. Van der Kraats was echter minder tevreden. De handel en wandel van deze voorganger vervulde hem met argwaan en wantrouwen. Een en ander leidde er tenslotte toe dat het "preekconsent" van Kaptein niet werd verlengd.

In de jaren van zijn voorgangerschap schafte Kaptein een uitgebreide bibliotheek met theologische boeken aan. Korte tijd later verkocht hij die weer en veranderde hij van godsdienstige inzichten.

In 1939 werd hij als redacteur bij De Banier ontslagen vanwege wantrouwen, veroorzaakt door dubbelzinnig optreden en een zedendelict. Twee jaar later, in 1941, keerde hij bij dat dagblad echter terug, nu als hoofdredacteur in de plaats van ds. Kersten. Laatstgenoemde mocht vanwege het door de bezetter uitgevaardigde journalistenbesluit deze functie niet langer uitoefenen. Alleen beroepsjournalisten kwamen daarvoor in aanmerking. Bij De Banier zou een "Verwalter" of zaakgelastigde benoemd worden. Kaptein was één van de vier kandidaten voor deze functie.

Door hem uit eigener beweging, tot hoofdredacteur te benoemen, kon de aanstelling van een Verwalter voorkomen worden. Onder protest werd hij toen geaccepteerd, nadat hij beloofd had: 1. dat hij de beginselen van de SGP zou handhaven; 2. dat hij geen lid was van de NSB; 3. dat hij niet in pro-Duitse zin zou schrijven. Aanvankelijk hield Kaptein woord, doch nadat een nieuwe journalistenverordening de zeggenschap van de directie over de krant beperkte, ging Kaptein zijn eigen gang, ondanks de aanmerkingen die redactie en directie op zijn stukken maakten.

In november 1941 legde Kaptein zijn hoofdredacteurschap neer. Hij werd toen ambtenaar op het departement van Volksvoorlichting en Kunsten en trad daar op als adviseur van de NSB-er Max Blokzijl betreffende kerkelijke zaken. In die kwaliteit hield hij zich bezig met de reorganisatie van de kerkelijke pers. In de ogen van de departementsleiding was het grote aantal kerkboden en kerkbladen de oorzaak van onnodige papierverspilling. Een van de eerste kerkelijke bladen, die Kaptein liet verdwijnen was "De Saambinder", het officiële orgaan van de Gereformeerde Gemeenten.

Na 1945 moest Kaptein zich voor zijn handelingen gedurende de oorlogsjaren verantwoorden voor de Commissie voor de Perszuivering. Hij deed het toen voorkomen, dat hij in schijn met de bezetter had samengewerkt, maar dat hij in werkelijkheid het goede voor koningin en vaderland had gezocht. Deze commissie achtte hem, op grond van verklaringen van enkele prominente Nederlanders,

weliswaar betrouwbaar, maar toch weinig kieskeurig in de keuze van zijn middelen. Kapteins positie in Nederland was echter onhoudbaar geworden. Na verloop van tijd emigreerde hij naar Zuid-Afrika.

83 Hendrik Johannes Cornelis Hermanus Zwijnenburg werd op 4 juli 1910 te Utrecht geboren. Reeds op zeventienjarige leeftijd verzocht hij (overigens tevergeefs) toelating tot de opleiding voor het predikambt in de Christelijke Gereformeerde Kerk. Twee jaar later richtte hij aan de kerkenraad van de Oud Gereformeerde Gemeente van Utrecht eenzelfde verzoek. Zijn zaak kwam enkel jaren achtereen op de vergadering van de classis Utrecht aan de orde; echter zonder het door hem gewenste gevolg. In maart 1933 bedankte hij als organist en lid van de Oud Gereformeerde Gemeente van Utrecht.

Op 28 juni van dat jaar sprak hij naar aanleiding van Zacharia 12 vers 10a voor het eerst een stichtelijk woord in het openbaar. Dat geschiedde in zijn woonplaats Utrecht. Vanaf dat ogenblik ging hij tot 1938 min of meer regelmatig in Utrecht voor.

In 1945 behaalde hij de akte van godsdienstonderwijzer in de Nederlandse Hervormde Kerk. Negen jaar later, in 1954, werd hij vaste voorganger van een evangelisatie te Hilversum.

In 1962 verbond hij zich als lerend ouderling aan de Christelijke Gereformeerde Gemeente van Gouderak. In deze plaats werd hij op 23 oktober 1963 door ds. H. Visser Mzn. van Urk tot predikant bevestigd. Deze gemeente diende hij tot 1982.²

De laatste jaren van zijn leven woonde hij in Driebergen, van waaruit hij de Vrije Hervormde Gemeente van Linschoten diende. Ds. Zwijnenburg overleed op 6 februari 1984 te Zeist.

84 Dirk Carel van Stempvoort werd op 20 februari 1866 te Veenendaal geboren. Aanvankelijk was hij in de handel werkzaam. Vanaf 1876 was hij afwisselend ouderling of diaken in de Gereformeerde Kerk van Veenendaal, waar hij in 1908 begon te oefenen. Op een door de kerkeraad ingediende vraag om Van Stempvoort als oefenaar toe te laten, werd in 1909 geantwoord, dat daarvoor eerst meer redenen aangevoerd moesten worden. Later vond hij enkele predikanten in de classis Amersfoort bereid hem voor te bereiden op het predikambt. Na gehouden examen verleende de classis Amersfoort van de Gereformeerde Kerken hem op 25 januari 1912 de bevoegdheid om als oefenaar in de kerken op te treden.

Op 5 oktober 1915 legde hij zijn ambt als ouderling en daarmee tevens zijn oefenaarschap in de Gereformeerde Kerken neer vanwege "het eenzijdig drijven der verbondsleer". Hij ging vervolgens over tot de Christelijke Gereformeerde Kerk. Op 8 februari 1916 werd hem binnen die kerken, na gehouden examen, toegestaan diezelfde arbeid voort te zetten.

Op 17 mei 1926 werd hij, wonend te Veenendaal, lid van de Oud Gereformeerde Gemeente van Utrecht. Vervolgens verzocht hij de kerkenraad van die gemeen te hem te willen voordragen bij de classis als oefenaar/voorganger. Nog in hetzelfde jaar (op 29 augustus) werd hij predikant bij de Nederlands Gereformeerde Gemeente te Rotterdam. In die hoedanigheid trachtte hij het volgende jaar te komen tot de oprichting van een kerkverband van Nederduits Gereformeerde Gemeenten (zie: H. Hille en J.M. Vermeulen, In de schaduw van het kerkelijk leven, hfdst.2). Nadat hem in november 1937 emeritaat was verleend, overleed hij op 5 oktober 1939 te Bennekom, in welke plaats hij zich na zijn emeritaat had gevestigd.

² In Gouderak kwam hij in opspraak door z'n levensgedrag. Dat resulteerde in het gedwongen vertrek naar Zeist.

85 Jan Heijde was gehuwd met Neeltje Elizabeth Barendrecht. Aan het einde van de twintiger jaren / begin dertiger jaren ging hij geregeld te Dordrecht voor in de kring van hen, die in 1913 niet naar de Gereformeerde Gemeenten overgegaan waren, maar onder leiding van A.W. de Rover in het gebouw van de Schildersbond waren blijven kerken.

86 Jan Westrate was afkomstig uit Rilland Bath. Jarenlang oefende hij in vrije oud gereformeerde kring. Aan het einde van zijn leven werd hij nog vaste voorganger van een groepje personen, die met ouderling Van Houwelingen de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam-Zuid verlaten hadden en samenkwamen in de Stokroosstraat (later in de Dubbelstraat en Ploegstraat). In deze Vrije Oud Gereformeerde Gemeente arbeidden later respectievelijk ds. Th. Woudwijk en ds. L.M. Keesmaat. De gemeente is in 1987 opgeheven.

87 Geheel zonder problemen was de ambtsperiode van ds. Van Wier te Scheveningen niet verlopen. Door één van de ouderlingen werden rond 1925 bezwaren tegen de prediking van de predikant ingebracht. De controverse liep zo hoog op, dat de bewuste ouderling, Johannes Pronk, de gemeente verliet en jarenlang afzonderlijke diensten belegde in een garage aan de Westduinweg. Enige tijd moet hij daar ook zelf geoefend hebben. (Zie: J. Schipper, EbenHaëzer, p. 121/122.)

88 L. Boon, De Vereniging van uitgetreden te Bergambacht, p. 87.

89 Oefenaar Jan Bisschop (1859-1945), ook wel genaamd "de bisschop", was - hoewel nooit bij één van de oud gereformeerde kerkformaties aangesloten - in vele gemeenten uit deze kringen een bekende figuur.

Aanvankelijk was hij ouderling in de Hervormde kerk van Rouveen. In die hoedanigheid leidde hij gedurende een predikantsvacature te Rouveen de plaatselijke zondagsschool, verzorgde hij de catechisaties en las hij vele malen een preek in de kerk.

Rond 1907 begon hij bij afwezigheid van de plaatselijke predikant in de kerk te oefenen. Dit oefenen veroorzaakte echter problemen. Uiteindelijk leidde het, naast andere conflicten alt verkiezing van ambtsdragers en het periodiek beroepen van een predikant, in maart 1927 tot Bisschops losmaking van de hervormde gemeente van Rouveen. Nadat zijn medestanders zich in 1928 georganiseerd hadden - eerst als vereniging en later als kerkelijke gemeente - ging Bisschop om de 14 dagen in Rouveen voor. De andere zondagen preekte hij in andere Oud Gereformeerde Gemeenten en kringen overal in het land.

Voor het laatst sprak hij in 1944 te Rouveen. Hij overleed op 13 juli 1945.

90 Zie: H. Hille, Het was toen in een tijd van scheiden, hfdst. 3.

91 Willem Baaij werd op 13 maart 1893 in Tholen geboren. Zijn ouders, Pieter Kornelis Baaij en Josephine Marguerita Greep, waren godvrezende mensen. Hoewel Willem in zijn jeugd indrukken had van zonde en oordeel, leefde hij toch, met name rond zijn zeven tiende jast, weinig godsdienstig.

Een preek van ds. A. Makkenze over Zacharia 1:8 werd het begin van zijn verandering, In de toepassing zei de predikant: "kinderen, indien U een godzalige vader of moeder licht, en gij gaat door in uw weg, dan zullen ze straks in die grote dag U helpen verdoemen, en zullen zij een welgevallen hebben in uw eeuwige

verdoemenis." Deze woorden waren voor Willem Baaij als een pijl uit de boog des Allerhoogsten. Hij had zulke ouders. Willem brak toen met alle vriendschap van de wereld. Veertien dagen later dagvaardde de Heere hem ten oordeel. Hij opende zijn zielsoog voor Zijn vlekkeloze heiligheid. Bange ogenblikken werden door Baaij toen doorleefd. Doch hij mocht het met God eens worden. Daarop werd het stil in zijn ziel, en een vrede vervulde zijn hart. Zowel in zijn uitgegeven levensbeschrijving als in de predicatie naar aanleiding van zijn 10- jarige ambtsvervulling in 1941 en een niet uitgegeven geschrift "Ter gedachtenis" heeft hij uitvoerig verteld hoe de Heere verder met hem gehandeld heeft en langs welke weg God hem tot het predikambt geroepen heeft.

92 In "De Saambinder" van 23 februari 1929 stond over deze kwestie het volgende bericht: "Een deel van de leden van de Gereformeerde Gemeente te Tholen was met de heer Baaij ontevreden over het besluit van de classis (met deputaten Synodi onder wie ook de zoo vroeg ons ontvallen ds. Kieviet) bij welk besluit de heer Baaij niet was aangenomen voor opleiding tot het predikambt. Ten einde een oplossing van moeilijkheden te bewerken, benoemde de Particuliere Synode te Yerseke een deputatie om de kerkenraad bij te staan. Geenszins met de bedoeling het genomen classisbesluit teniet te doen, zoo enkele bladen geheel ten onrechte meldden.

Over de tendentieuze mededelingen in "De Zeeuw" en "Zierikzeesche Nieuwsbode" doen wij geheel het zwijgen toe. De gegeven voorstellingen zijn door en door onwaar. Tot nog toe waren de ontevreden leden lid der gemeente, en dat terwijl voor de heer Baaij een kerkgebouw in gereedheid was gebracht. Dat kan zoo niet blijven. Om nu deze zaak af te wildcelen is bovengenoemde deputatie benoemd. Zij heeft ernstig de betrokkenen vermaand tot onvoorwaardelijke onderwerping met recht van gebruikmaking van beroep op de Synode. Van dat beroep wilde men niet weten. De heer Baaij achtte zich geroepen van de Gereformeerde Gemeenten zich af te scheiden en vele leden verklaarden hetzelfde in de vergadering, die 's avonds is gehouden."

93 Kort tevoren, namelijk op 25 augustus 1931, was Baaij nog eens in Kampen voorgegaan. Hij had bij die gelegenheid gesproken over Deuteronomium 32 vers 4a: "Hij is de Rotssteen, Wiens werk volkomen is." Baaij had toen verklaard hoe zijn kerkelijk standpunt was, dat het hem er niet om ging zich met zijn gemeente met die van Kampen te verenigen.

94 H. Florijn, Ds. Daniël Bakker, pag 157-160; Ds. W. Baaij, Levensbeschrijving en drietal preken.

95 Ds. Van Vliet genoot in Dordrecht veel aanzien. Hij ging er voor tot 1928. In april van dat jaar openbaarde zich een ernstige maagziekte. Voor de laatste maal preekte hij op 3 juli 1928 over Psalm 73 vers 25 en 26.

Het ziekbed van ds. Van Vliet werd nog een preekstoel. Ds. De Jonge uit Kampen schreef daarover: "Het was dikwijls alsof het een geestelijke bruiloftsdag voor hem was vanwege de liefde Gods die zijn hart vervulde. Kreeg hij onder de lichamelijke smarte een uiterlijke verkwikking, dan riep hij uit in de liefde zijns Gods: "Mijn lieve Koning kreeg aan het kruis niets dan galle en alsem." Dan weer riep hij uit: "In de grootste smarten blijven onze harten in den Iere gerust."

Op zondag 19 augustus 1928 overleed ds. Van Vliet te Dordrecht. Ds. De Jonge leidde de begrafenis. Daarbij sprak ook ds. M. Overduin, die door ds. Van Vliet op zijn sterfbed aangewezen was als zijn opvolger te Dordrecht.

Reeds eerder had de gemeente van Rijssen de kwestie van de predikantsweduwen ter

sprake gebracht. Dit was gebeurd tijdens de rondvraag van de vergadering van 5 april 1923. Rijssens afgevaardigden hadden toen de vraag gesteld of een weduwe van een leraar anders bedeed moest worden dan gewone weduwen. De vergadering was van oordeel geweest, dat "elk in zijn omstandigheden van het nodige voorzien moest worden".

97 Volgens de heer A. Otten in de artikelenserie "Een trouwe wachter" betref de vraag ten aanzien van de assurantie één van de Rijssense afgevaardigden. Van deze afgevaardigde (Jan Reine Mulder) is bekend dat hij een gemakkelijk levenseinde heeft gehad. Kort voor zijn sterven riep deze zijn dochter bij zich. Met de woorden van Psalm 36 vers 2 gaf hij toen aan hoe hij in zijn uiterste verkeren mocht.

5

DE "BOONE-GEMEENTEN" IN DE JAREN TWINTIG

98 Beekman verhuisde vervolgens naar Veenendaal, waar zijn zoon woonde. Wanneer zijn lichaamsgesteldheid het toeliet beklom de oefenaar nog wel eens de kansel in één van de vacante gemeenten (veelal in het naburige Elst). Bij het klimmen der jaren werden de vermogens van de oefenaar minder. Hij overleed op 23 februari 1947 te Veenendaal. Lerend-ouderling H. Wiltink uit Doetinchem leidde de begrafenis. Hij sprak daarbij over de woorden: "Ik weet mijn Verlosser leeft." Het waren de woorden die in Beekmans ziel op zijn sterfbed afgedrukt waren.

99 Voor Barend Toes zie par 8.4. en noot 135.

100 In de oorlogsjaren werd de boerderij van Ariesen door de Duitsers afgebroken. Na de oorlog werd deze herbouwd en kon Ariesen zijn werk voortzetten. Af en toe ging Ariesen in die jaren nog wel eens voor, veelal in vrije kring. De laatste jaren bracht hij door bij zijn zoon te Houten. Zijn verstandelijke vermogens werden toen minder. In de leeftijd van 101 jaar overleed Ariesen op 2 april 1965. De plaatselijke hervormde predikant, S. de Jong, leidde de begrafenis.

101 Na de vereniging van beide groepen oud gereformeerden in 1948 bestonden beide gemeenten te Utrecht naast elkaar voort. In het midden van de vijftiger jaren ging de gemeente uit de Zandhofsestraat over naar het verband van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

102 Voor de gezelschapskring rond Cornelis Schouten zie: J. van Dam, Komt, luistert toe II, p. 15 e.v.

103 Reeds vanaf ongeveer 1840 stond op "Snellenveld" bij de familie Den Boesterd een "locatie", waar aanvankelijk ds. L. van Wijk voorging. In later jaren preekte er ook ds. P. van Dijke uit St. Philipsland en ds. D. Bakker uit 's Gravenpolder. In 1881 sloot "Snellenveld" zich aan bij de Bakkeriaanse gemeenten.

104 Overigens bestond er voor ds. Van der Garde een groot respect. Uit de levensbeschrijving van Abraham Volaart (1842-1922) te Dirksland blijkt, dat ook de prediking van ds. Van der Garde gewaardeerd werd. In Opheusden gingen ook wel leden van de Gereformeerde Gemeenten bij hem naar de kerk. Dat was mogelijk omdat daar 's zondags drie keer kerk gehouden werd. (Zie: A. van Voorden e.a., Herdenk de trouw, p. 218.)

105 G. Koeteew was op 21 juni 1871 te Goedereede geboren. Op 25-jarige leeftijd werd hij uit de wereld getrokken en zeven jaar later mocht hij in Christus de volle

verzoening deelacht worden. Na verloop van tijd begon hij toen naast zijn beroep als bakker op Goeree en Overflakkee een stichtelijk woord te spreken. In 1922 werd hij in de Bakkeriaanse gemeente van Melissant tot ouderling gekozen. Op de algemene vergadering van die gemeenten vut 10 september 1924 werd hem verlof gegeven om in elke gemeente voor te gaan; in 1925 werd dat verlof met een jaar verlengd. In 1926 mocht hij de gemeenten voor onbepaalde tijd dienen. Inmiddels was hij verhuisd naar Achterberg (gemeente Rhenen) en oefende aldaar.

106 In het begin van de dertiger jaren vestigde Koeteeuw zich te Rhenen aan de Kloosterstraat. In 1940 werd hij tot ouderling gekozen in de (op zichzelf staande) Oud Gereformeerde Gemeente te Rhenen, die in die jaren gediend werd door oefenaar Vijverberg.

Door zijn contacten met de voorganger van de Gereformeerde Gemeente van Scherpenzeel, Bart Roest, ging Koeteeuw in de jaren veertig over naar de Gereformeerde Gemeente te Rhenen. Op 26 februari 1951 is hij overleden.

107 Van Lieburg vestigde zich in maart 1911 te Rotterdam als kleermaker. Hij sloot zich daar aan bij de voormalig Ledeboeriaanse gemeente Rotterdam-Slachthuisakade In deze gemeente werd hij al spoedig gekozen tot ouderling. Na het vertrek van ds. A. Potuyt in 1915 verzocht men hem "verder te dienen met het spreken van een stichtelijk woord." Dit heeft hij gedaan tot 1926. Van Lieburg overleed op 21 november 1930 in de leeftijd van 80 jaar. Bij zijn begrafenis voerde oefenaar Blaak het woord.

108 Spreeuwenberg en Verlinde zijn in later jaren voorganger in vrije oud gereformeerde kring geworden. Voor Spreeuwenberg zie par. 9.4.; voor Verlinde zij verwezen naar de levensbeschrijving opgenomen in de herdenkingsuitgave "Vrije Evangelisatie te Krimpen aan de Lek".

109 Met deze keuze kon ouderling Veen zich niet verenigen. Samen met de heren De Kruyf, Schreuder en De Klok trad hij uit de gemeente. Tesaamen melden zij zich aan bij de Gereformeerde Gemeente van Zeist met het verzoek aangenomen te worden als leden. Verder lag het in hun bedoeling daarna aan deze kerkenraad te verzoeken te Amersfoort een "station" van de gemeente te stichten. Na onderzoek liet de kerkenraad de groep inderdaad toe en ging op hun verzoek in. In 1933 werd de heer Veen bevestigd als ouderling. Op 30 mei 1942 werd te Amersfoort een zelfstandige Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd. (Zie: M.K. Treur, Gebouwd op de het Fundament, p. 211/212; L. Vogelaar, Tot opzieners gesteld, p. 68.)

6

RONDE OPVOLGING VAN DS. BOONE

110 Zo was in 1927 met instemming van ds. Boone gevraagd om te zien naar een paar mannen voor het leraarsambt, daar het voor de ouder wordende predikant te zwaar werd alle gemeenten op tijd te bedienen. De gemeente Den Haag besloot daarop oefenaar Kolijn als predikant te beroepen. Hoewel de voorganger van Oostburg op dit beroep serieus inging en naarstig informeerde naar de voorwaarden van het beroep (daar hij toch ook leven moest) liep deze poging om Kolijn tot predikant te bevestigen op niets uit.

111 De kerkenraad van de gemeente Papendrecht stelde in 1937 nog voor Kolijn voor te dragen voor bevestiging tot predikant. Kolijn, die toen reeds 73 jaar was, voelde zich daar toen te oud voor. Hij heeft de gemeente van Papendrecht tot zijn dood in 1952 als oefenaar gediend. Na een kort ziekbed is Kolijn zondagmiddag 9 maart 1952 overleden. Op die zondag preekte ds. J. van der Poel voor het eerst in Papendrecht. Voor kerktijd ging hij samen met een ouderling nog even bij Kolijn kijken. Tijdens dit korte bezoek stierf de oude oefenaar. Ds. Van der Poel maakte dit aan de gemeente bekend en preekte aansluitend over Openbaring 7 vers 9: *De schare, bekleed met lange witte klederen*. Hij wees de gemeente er op dat alles wat van Kolijn zelf was naar het graf ging, maar dat zijn ziel nu boven was.

De begrafenis werd geleid door ds. Blaak, die sprak over de tekst: "En zij zullen weten dat er een profeet in hunlieder midden geweest is."

112 J. Schipper, *En Zijn dierb're gunst beschreven*, p. 74.

113. Tot deze groep te St. Philipsland behoorde onder andere ouderling K.M. van Dijke. Na verloop van tijd ging men eigen diensten beleggen. Op 2 mei 1939 werd de groep uitgetreden officieel geïnstitueerd tot Gereformeerde Gemeente. Het café "De Kroon" in de Voorstraat werd aangekocht en tot kerkje verbouwd.

7

DE AANTREKKINGSKRACHT VAN DE GEREFORMEERDE GEMEENTEN

114 Het samenleven in een geordend kerkverband deed een vrije groep te Nunspeet rond 1920 de voorkeur geven aan de Gereformeerde Gemeenten boven het contact onderhouden met vrije en/of oud gereformeerde sprekers. Er is wel eens verondersteld, dat de komst van ds. Fraanje te Barneveld in 1918 van beslissende invloed is geweest op de ontwikkeling en groei van de Gereformeerde Gemeenten op de Noord-West Veluwe ten koste van die van de vrije of oud gereformeerde groepen (zie onder andere: Th. v.d. Pol, *Wat zijn deze stenen?* p. 99.).

115 J.A. Saarberg, 50 jaar Gereformeerde Gemeente Utrecht, pag. 30-32.

116 De geschiedenis van de instituering van de gemeente van Ter Aa heeft de heer G. Luttikhuisen - zij het voor de periode 1900-1930 zeer summier en onvolledig - beschreven in "50 jaar Gereformeerde Gemeente Nieuwer Ter Aa".

117 L. Nieuwland, *In ruimte gesteld*, pag. 31-35.

118 Nadat de Rijssense gemeente overgegaan was naar de Gereformeerde Gemeenten stond Wijting weer alleen voor al het ambtelijke werk. Toen in 1938 ds. J. Vreugdenhil een beroep naar Rijssen aannam, maakte Wijting - overeenkomstig de gemaakte afspraak bij de toetreding tot de Gereformeerde Gemeenten - voor hem

plaats. Op 27 november 1938 nam de oefenaar afscheid van Rijssen met de woorden uit de hogepriesterlijke zegen (Num. 6:25 en 25).

Als oefenaar in algemene dienst vestigde Wijting zich te Amersfoort. Van daaruit predikte hij door het gehele land. Op zondag 11 augustus 1957 ging hij voor het laatst voor; en wel te Nijkerk. De tekst was toen Spreuken 8 vers 34 en 35. Op 12 oktober 1959 overleed hij.

119 De deputaten van de classis Barneveld meenden tot deze maatregel te moeten overgaan, daar ds. Van Wier op 31 januari 1933 aan de particuliere synode had laten weten, dat hij van Godswege niet kon en mocht verenigen met de Gereformeerde Gemeenten. Aangezien vermaningen om tot inkeer te komen de predikant niet tot andere gedachten hadden gebracht, zagen de deputaten zich "tot hun leedwezen genoodzaakt, te constateren, dat ds. J. van Wier te Rijssen alle rechten als Predikant bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland miste; en verboden hem bij dezen vanaf heden (24 mei 1933) alle ambtelijk werk in de Gereformeerde Gemeente te Rijssen." (Jaap Riemens, Gereformeerd in Rijssen, p. 215.)

120 Zie voor dit conflict: Jaap Riemens, Gereformeerd in Rijssen, pag. 209-219.

121 Het was met name ouderling H. Ligtenberg geweest, die van mening was dat men voorkomen moest weer in een kerkelijk proces verzeild te raken. Deze ambtsdrager had nog te duidelijke herinneringen aan de processen van een halve eeuw daarvoor. Hij dreigde zelf zijn ambt neer te zullen leggen wanneer de gemeente besluiten zou de zaak door de rechter te laten beslissen.

122 Voor ds. B. Hennephof zie par. 10.1.

123 Naar aanleiding van deze kwestie schreef ds. Kersten schreef in "De Saambinder van 24 november 1938:

"In het vorige nummer van De Saambinder heb ik het vonnis geplaatst van het gerechtshof te 's Gravenhage. Ik wens daarvan niet veel te zeggen. Hoe het hof tot deze conclusie komen kon, kan ik alleen daaruit verklaren, dat de rechters al te weinig met de toestanden bekend zijn. Bovendien hebben de professoren, die de opdracht hebben aanvaard een rapport te leveren, in alle stukken door de tegenpartij aangevoerd, deze in het ongelijk gesteld. Ik heb een verdediging geschreven, die door mr. Fruin aan de heren professoren is overhandigd en stuk voor stuk door hen werd gerechtvaardigd. Bij de verdediging van mr. Van Proosdij was het zonneklaar, dat deze dan ook naar verschillen zocht. Deze moesten "gevoeld" worden; een geschiedschrijver die ze beschreef moest nog geboren worden, zoo sprak de advocaat van onze tegenpartij.

Al bestaan er verschillen, gelijk in elke gemeente ook wel bestaan, gaat het ons inziens volstrekt niet aan te zeggen, dat in strijd met het wezen der kerk is gehandeld door aan te sluiten bij de Gereformeerde Gemeenten, en dat is de grond van de veroordeling geweest.

Meer nog vraag ik mij af, hoe de groep van ds. Hennephof het kerkgebouw durft te aanvaarden, nu juist op deze grond de beslissing rust. Hoe kan men het met zijn gevoelens overeenbrengen, daar niet minder dan 38 personen, zo ons werd meegedeeld, voor dat de kerkenraad van Scheveningen besloot tot de Gereformeerde Gemeenten toe te treden, aan de kerkenraad van Den Haag verzocht een Gereformeerde Gemeente te Scheveningen te stichten.

Bovendien is de gedachte aan een proces blijkbaar opgedrongen nadat reeds een kerkgebouw door ds. Hennephof was gesticht. Had men van stonden aan op een

proces bedacht geweest, dan was de bouw van een kerk toch wel zeer onverantwoordelijk.

De gemeente zal zich bij dit vonnis neerleggen. Ze verliest slechts een gebouw, de waarheid moge in haar midden vernachten."

124 Voor de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente van Poortugaal zie: F. van Holten, Vijftig jaar vacant, maar niet zonder Herder; L. Vogelaar, Tot opzieners gesteld, p. 171-182.

125 Voor biografische gegevens van ds. Joh. van der Poel zie par. 10.8.

126 Joh. van der Poel, Eben-Haëzer, p. 60.

8

CONTACTEN TUSSEN DIVERSE GROEPEN OUD GEREFORMEERDEN

127 Gerrit Jan van Vliet was op 7 december 1885 te Vlaardingen geboren. Hij studeerde enige tijd aan de Theologische School van de Christelijke Gereformeerde Kerk, maar slaagde niet voor een voorbereidend examen. Een poging om toegelaten te worden tot het predikambt binnen de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten had in september 1925 evenmin succes. Daar hij zich toch tot het ambt van predikant geroepen voelde, vormde hij in zijn geboorteplaats met een aantal kerkelijk daklozen een vrije gemeente. De officiële Instituëring vond plaats op 3 maart 1933 door ds. D.C. van Stempvoort van Rotterdam, die Van Vliet tevens inleidde als oefenaar. Op 8 oktober 1935 bevestigde de Rotterdamse pastor hem tot predikant.

Kort na de Instituëring besloot de Vlaardingse gemeente met de gemeente van ds. Van Stempvoort samen te gaan leven in een kerkverband, de Nederlands Gereformeerde Gemeenten geheten. Later voegde zich bij dit verband een vrije gemeente te Schiedam. Na het emeritaat van ds. Van Stempvoort in 1937 zocht ds. Van Vliet opnieuw contact met de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten.

128 Willem Roos werd op 4 april 1890 te Nieuwerkerk aan de IJssel geboren als zoon van Gerrit Roos en Marringje Wilhelmina Verweij. Op 14 mei 1917 trad hij in Nieuwkoop in het huwelijk met Jaantje Vermeij. Na zijn huwelijk nam hij de boerderij van zijn vader over. Als ouderling van de Gereformeerde Gemeente van Moerkapelle verzocht hij tevergeefs toegelaten te worden tot het predikambt in dat kerkverband. Na enige tijd te Gouda gewoond te hebben, vestigde het gezin Roos zich in 1931 te Zeist. Vanuit deze plaats diende hij vele hervormde evangelisaties, waaronder die van Schiedam.

Op 1 mei 1939 werd hij door ds. G.J. van Vliet tot predikant bevestigd van een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente te Schiedam, die op 15 april gevormd was nadat een gedeelte van de hervormd gereformeerde evangelisatie aldaar was uitgetreden. Tijdens de ambtsbediening van ds. Roos groeide de gemeente van 80 leden en doopleden in 1939 naar ruim 160 in 1944. Ds. Roos diende de gemeente tot zijn overlijden op 7 december 1950.

129 Barend Huisman was op 31 maart 1879 te Blokzijl geboren. Aanvankelijk was hij visser van beroep, doch later begon hij een mattenhandel te Zaandam. In 1905 huwde hij met Maartje Zwart (geboren 10 oktober 1877, overleden 20 mei 197D. Een preek van ds. E. Fransen vormde een keerpunt in zijn leven, hoewel hij reeds als tienjarige jongen indrukken van dood en eeuwigheid had gekend. Na nog in een rijstpellerij, een

groentehandel (te Zwijndrecht) en een blikfabriek (te Krommenie) te zijn werkzaam geweest, vertrok hij in februari 1929 naar Almelo, waar hij voorganger werd in een hervormde evangelisatie. Na drie jaar verhuisde hij vandaar naar Werkendam.

130 In 1934 ontving Huisman twee beroepen. Een naar de hervormde evangelisatie te Alphen aan de Rijn en een naar Rotterdam. Het eerste nam hij aan, doch na allerlei verwickelingen volgde hij uiteindelijk de roeping naar Rotterdam (een afgescheiden deel van de Vereniging tot Verbreiding der Waarheid, dat geïnstitueerd was tot een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente) op. Op 29 maart 1937 werd hij daar tot predikant bevestigd door ds. H.J. Snapper te Vinkeveen. Na de Tweede Wereldoorlog (december 1946) verhuisde de gemeente naar Rotterdam-Zuid, waar Huisman op 15 maart 1957 is overleden.

131 In het naburige Sleenwijk werden onder leiding van de familie Van Wijk nog jarenlang samenkomsten belegd, waarin 's zondags in een timmerschuur een preek van een oudvader gelezen werd en ds. J. Overduin door de week regelmatig vooringing in Woord- en sacramentsbediening. Deze samenkomsten vonden plaats tot in de jaren zestig. (Zie voor de ontwikkelingen te Werkendam: G. Kornet, Van Doleantiekerk tot Bethelkerk, hfdst. 15 en 16.)

132 De geschiedenis van de ontwikkelingen binnen dit kleine kerkverband zijn beschreven in: H. Hille en J.M. Vermeulen, In de schaduw van het kerkelijk leven, hfdst. 2.

133 Nadat de beide predikanten in 1949 nog een poging gedaan hadden om aansluiting te vinden bij de Oud Gereformeerde Gemeenten samenlevend in de classis Dordrecht (groep gemeenten rond ds. B. Hennephof) overleed ds. Roos in december 1950. Ds. Van Vliet sloot zich in 1953 aan bij de in dat jaar gevormde Christelijke Gereformeerde Gemeenten in Nederland (groep gemeenten rond ds. J.G. van Minnen). Reeds het volgende jaar op 4 maart 1954 overleed ds. Van Vliet.

134 Arie van Zon was in 1877 te Sliedrecht geboren. In Dordrecht was hij vanaf 3 oktober 1913 ouderling in de Gereformeerde Gemeente (toenmaals een afdeling van Ridderkerk). Tevergeefs trachtte hij in hetzelfde jaar toegelaten te worden tot het predikambt in de Gereformeerde Gemeenten. Wanneer Van Zon moest voorgaan in leesdiensten sprak hij vaak als toepassing een eigen stichtelijk woord. Het gevolg daarvan was, dat hij in 1917 zijn ambt als ouderling verloor. Na van 1927 tot 1942 te Kralingseveer werkzaam te zijn geweest (vanaf 1930 als predikant) diende hij nog gemeenten te Hilversum en Monster. In laatstgenoemde plaats is hij in 1956 overleden.

135 Barend Toes werd geboren op 27 januari 1892 in de buurtschap Telgt onder Ermelo. Vanaf zijn prille jeugd kende de jonge Toes veel overtuigingen. Toen hij op 20-jarige leeftijd als boerenknecht te Zunderdorp in Noord-Holland werkzaam was, behaagde het de Heere om het werk der genade in zijn hart te doen doorbreken. Onder de prediking van de hervormde predikant W.J. Kolkert werd hij een verloren mens. Korte tijd later mocht hij daar ook de vrijspraak van God in zijn ziel ervaren.

Bij zijn huwelijk in 1918 betrok Toes een boerderij in Overberg. In die tijd kwam in die gemeente een groepje mensen buiten de Nederlandse Hervormde Kerk te staan. Toes geraakte daarbij ook betrokken. Aan hem werd gevraagd als vaste voorganger van de groep te willen optreden.

Hij gaf daaraan gehoor en hield op 15 december 1918 zijn intredepreek uit Johannes 1

vers 17: "Want de wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid zijn door Jezus Christus geworden." Samen met de hervormde ouderling Ariesen uit Veenendaal ging Toes enige jaren te Overberg voor. Na verloop van tijd kwamen ook uit andere plaatsen verzoeken om voor te gaan.

In 1927 leidde zijn weg naar de Vrije Gereformeerde Gemeente te IJsselmonde. In deze Rotterdamse wijkgemeente werd Toes door zijn voorganger, ds. H.J. Grisnigt, tot lerend ouderling aangesteld. Op 14 juli 1929 werd hij er eveneens door ds. Grisnigt tot predikant bevestigd.

Eén van Toes' kerkgangers te IJsselmonde was Johannes van der Poel, de latere oud gereformeerde predikant van Giessendam en Ede. Deze liep 's zondags twee uur van Hendrik Ido Ambacht naar IJsselmonde om Toes te horen. Ds. Van der Poel schreef in zijn autobiografie "Eben-Haëzer" van Toes: "Hij was een vaardig dienstknecht des Heeren, die in de grondstukken der Waarheid doorkneed was. Hij was bedeed met de bewuste genade van zijn kindschap, door het bloed van Christus voor eeuwig in Christus zijnde, en door de Heilige Geest verzegeld.

Na 18 jaar verwisselde ds. Toes de gemeente van IJsselmonde voor die van Kinderdijk. Hij werd daar op 18 juli 1945 door ds. W. Baaij bevestigd. In 1952 sloot ds. Toes zich met zijn gemeente te Kinderdijk aan bij de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Kort daarop werd hij gekozen in de Commissie van Onderzoek. De gemeente van Kinderdijk diende hij tot zijn overlijden op 29 juni 1973. Ds. Van der Poel leidde op 4 juli de begrafenis. (Een uitvoerige levensschets van ds. Toes is opgenomen in "Die U het Woord Gods gesproken hebben"

136 Arnoldus de Reuver was op 30 oktober 1912 te Capelle aan den IJssel geboren in een gezin, dat kerkte bij ds. Stam en later bij ds. Vlot. Zelf sloot hij zich aan bij de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam (Boezemsingel). Van de kerkenraad van deze gemeente (onder leiding van ds. G.H. Kersten) kreeg hij in 1940 een attest om zich te melden bij het curatorium, dat de toelating tot de opleiding voor het predikambt regelde. Het curatorium wees hem echter af. Het volgend jaar meldde hij zich niet opnieuw aan, doch wilde, met het oog op de psalmwoorden "O Israël, leer vertrouwend wachten", uitzien naar wat de Heere met hem voorhad.

DE "BOONE-GEMEENTEN" ONDER DS. BLAAK

137 De groep te Bergambacht was in 1916 ontstaan toen de plaatselijke hervormde predikant, I. Th. Keck (1878-1945), met een aantal geestverwanten na een conflict (over het inschrijven van in Ammerstol gedoopte kinderen van vrijzinnige lidmaten) buiten de plaatselijke hervormde gemeente was komen te staan. Nadat ds. Keck de groep in 1919 verlaten had (in 1923 werd hij weer als predikant in de Nederlandse Hervormde Kerk toegelaten) ging een groot aantal oud en vrij gereformeerde sprekers bij de groep voor. Aan ds. Boone werd gevraagd of hij voortaan de kinderen van de vereniging wilde dopen. Deze weigerde dat aanvankelijk, aangezien de groep te Bergambacht niet tot de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten wilde toetreden. Op de terugreis naar huis bepaalde de Heere de predikant uit St. Philipsland er echter bij, dat de groep te Bergambacht een werk Zijner handen was en dat Hij Zelf daar wilde wonen en Zijn voetstappen zetten. Ds. Boone kwam daar toen tegenover de Heere in de schuld over zijn weigering, en beloofde Hem dit werk ook te Bergambacht te zullen doen zonder voorwaarden te stellen. Zo lang hij daartoe in staat was, heeft hij te Bergambacht het sacrament van de doop bediend. Later droeg hij dit op aan ds. Blaak, die het later weer heeft opgedragen aan ds. M.A. Mieras. (Zie: L. Boon, De Vereniging van uitgetreden en uit de Ned. Herv. Kerk 1916-1976, p. 82/83) In 1984 is de groep geïnstitueerd tot gemeente en het volgende jaar toegetreden tot de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

138 Ondanks het feit dat Vijverbergs gemeente Rhenen zelfstandig wilde blijven en de voorganger aan deze gemeente verbonden bleef, werd Vijverberg bij de Bakkeriaanse gemeenten in 1937 officieel als oefenaar toegelaten. In 1940 moest Vijverberg Rhenen verlaten in verband met de oorlog. Hij trok toen bij een pleegdochter te Zeist in. In 1942 was hij weer terug in de gemeente, maar in 1944 moest hij opnieuw de stad uit in verband met het oorlogsgevaar. Via Veenendaal kwam hij toen in Ederveen terecht.

139 Kerkenraadsnotulen Oud Gereformeerde Gemeente Den Haag 1936.

140 Cornelis Spreeuwenberg werd in 1881 in Rotterdam geboren. Hij groeide op in een groot en armoedig gezin, waarvan de vader eigenlijk van roomse afkomst was. Zijn grootmoeder was een godvrezende vrouw, die de jonge Spreeuwenberg de weg der zaligheid aanwees. Begiftigd met een helder verstand dacht hij veel na over de bestaande sociale misstanden. Aanvankelijk meende hij, dat het socialisme daaruit een weg wees. Spreeuwenberg werd zelfs een felle socialist. Op 18-jarige leeftijd zette God hem echter krachtadig stil. Timmerman Spreeuwenberg verkeerde nu enige tijd in de kring van ds. Stam uit Capelle aan den IJssel.

In het begin van de Eerste Wereldoorlog werd Spreeuwenberg door God bepaald bij de droevige staat van Gods kerk in Nederland. In het bijzonder zag hij welk een verwoesting er over de Nederlandse Hervormde Kerk was gekomen, "ons heilig en ons heerlijk huis, waarin onze vaders U loofden". Hierover was hij drie dagen lang vervuld met smart en worstelde hij voor God over de verbreking Jozefs. Vanaf die tijd was er in Spreeuwenbergs hart een zekere drang en soms een verlangen en uitzien om nog dienstbaar te zijn voor Gods kerk (met name ten aanzien van de Nederlandse Hervormde Kerk). Door de nauwe banden met Pleun Klein en Willem Blaak (de latere oud gereformeerde predikant) kwam Spreeuwenberg wel op de gezelschappen in de Hoekse Waard. Daar ontmoette hij ook ds. Boone.

Op zondag 30 april 1931 sprak Spreeuwenberg voor het eerst een stichtelijk woord in

de buurtschap "De Wacht" onder 's Gravendeel. Daarop volgden uitnodigingen uit diverse plaatsen. Zijn timmerbedrijfje deed hij aan de kant. Sedertdien sprak hij, zonder zich bij een kerk aan te sluiten, "een woordje onder het oordeel voor de verstrooiden."

141 Nog enkele jaren sprak Spreeuwenberg in vrije kring. Op donderdag 8 augustus 1940 preekte hij voor het laatst te Oude Tonge. Hoewel hij er lichamelijk niet goed aan toe was, wilde hij de volgende dag toch naar huis. Thuisgekomen ging hij direct naar bed. De volgende dag, 8 augustus 1940, blies Spreeuwenberg de laatste adem uit. De begrafenis werd, wegens afwezigheid van ds. Blaak (men had hem niet kunnen bereiken), geleid door Pleun Klein.

(Over het leven van Spreeuwenberg schreef J. van Dam in de jaren 1988/1989 een serie artikelen in het Kerkblad van de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland.)

142 Nadat oefenaar Wijnne buiten de Ledeboeriaanse Oud Gereformeerde Gemeenten was geraakt, leidde zijn weg naar vrije gemeenten, gezelschappen, comités en groepjes "verstrooiden". Zodoende kwam hij nogal eens in Kralingseveer, om er een dienst waar te nemen voor de met ziekte kampende ds. E Kraaijeveld. Na diens overlijden kreeg Wijnne een beroep van deze vrije gemeente te Kralingseveer. Zonder daar bevestigd te zijn, diende hij vanaf januari 1948 de gemeente als lerend ouderling. Op 8 juli 1953 werd Wijnne er door de vrije oefenaar Joh. Donkersloot uit Oud-Beijerland tot predikant bevestigd. In november 1968 beëindigde Wijnne zijn arbeid te Kralingseveer. Hij overleed op 1 december 1973 te Elburg. De begrafenis werd geleid door ds. A. Uitslag, predikant van een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente te Oldebroek.

143 De geschiedenis van deze gemeente is uitvoerig beschreven in: A. Ros, Kleine kerkgeschiedenis van de West-Veluwe, hfdst. 7 (Het "lokaal" op het Achterdorp).

144 Evert van Dijk werd op 1 mei 1888 in Ederveen geboren. Niet lang na zijn geboorte verhuisde het gezin Van Dijk naar Duitsland. Rond zijn 21e jaar werd Van Dijk tot God bekeerd. Op zijn 28e verjaardag werd de liefde Gods in zijn hart uitgestort en zeven jaar later ontving hij vergeving van zijn schuld. Toen Van Dijk 49 jaar was wist hij zich geroepen tot het predikambt. Bekrachtigd met de woorden: "Ga henen in deze uwe kracht." begon hij zijn kerkelijke loopbaan was begonnen in 1937 te Apeldoorn, waar hij door ds. Joh. van Welzen bevestigd was tot lerend ouderling. Reeds na korte tijd ontving hij een beroep naar de Vrije Gereformeerde Gemeente te Zwijndrecht, wat hij aannam. Op 18 april 1938 werd hij daar door ds. J.W. Stickers uit Rotterdam tot predikant bevestigd met als tekst Romeinen 15 vers 5 en 6.

In 1940, toen hij in het ziekenhuis te Utrecht lag, kreeg hij de volgende boodschap om naar Den Haag te gaan: "Hef dan een gebed op voor het overblijfsel wat gevonden wordt, want de kinderkens zijn aan de geboorte gekomen en er is geen kracht om te baren." Maar in Den Haag was geen kerk. In de loop van juni van dat jaar nam hij afscheid van zijn Zwijndrechtse gemeente. Op 11 juni preekte hij vervolgens intrede in Den Haag in het Volksgebouw aan de Prinsegracht. In de zomer van dat jaar verhuisde men naar de Gaslaan. De Haagse gemeente diende hij vervolgens tot zijn overlijden op 13 december 1970.

145 Theunis Woudwijk werd op 4 juni 1896 te Dantumadeel geboren. Op 21-jarige leeftijd kwam hij tot bekering en op 20 maart 1925 werd zijn ziel in de ruimte gesteld.

Rond 1940 begon hij in vrije kringen en evangelisaties te oefenen. Hij diende als lerend ouderling gemeenten te Zwijndrecht en Rotterdam. In laatstgenoemde plaats werd hij in 1943 als predikant beroepen. Op 3 januari 1944 bevestigde ds. E Kraaijeveld hem in de Maasstad tot predikant. Op 30 november 1961 overleed hij aldaar. Zijn vriend, ds. C. Smits, leidde de begrafenis.

146 Floor Kraaijeveld werd op 4 augustus 1887 te Sliedrecht geboren. Op het graf van zijn vader werd hij "krachtdadig uit openbare zonden geroepen." In mei 1930 voelde hij zich geroepen tot het predikambt met de woorden uit Matthéüs 28 vers 19: "Gaat dan henen. "Negen jaar later werd hij, naar zijn eigen getuigenis, schuldenaar aan het verval van de kerk, waarbij de Heere hem "krachtig in de breuk stelde en hijzelf de breuk werd." In datzelfde jaar kwam hij in contact met de kleine vrije gemeente te Colijnsplaat, waar in vroeger jaren ds. L. Franke predikant was geweest (zie par. 2.3.6.) Nadat hij daar enige keren was voorgegaan werd hij er tot predikant beroepen. In april 1940 werd hij er door ds. Franke tot predikant bevestigd. Deze gemeente diende hij tot 1942, toen hij "door omstandigheden gedwongen" aldaar zijn ambt neerlegde. Van 1943 tot zijn overlijden op 13 september 1946 was hij nog predikant van een vrije gemeente te Kralingseveer.

147 Van Holland is rond 1960 gaan oefenen. Vanaf 1963 tot enkele maanden voor zijn overlijden in 1984 ging hij bijna elke zondag voor in een vrije evangelisatie te Wijzelerheide.

10

DE FEDERATIE IN DE JAREN DERTIG

148 Reeds eerder was Hennephof kerkelijk actief geweest. Omstreeks 1918 had hij als bedrijfsvoerder in een manufacturenzaak te Nunspeet in samenwerking met een in die plaats bestaand gezelschap oud gereformeerde sprekers laten voorgaan. Wekelijks werden in dit Veluwe dorp bijeenkomsten belegd in het verenigingsgebouw van maatschappij "De Veluwe" aan de Laan. Daarbij fungeerde Hennephof als voorlezer. Uit deze samenkomst is in 1933 een Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd. (zie voor de ontwikkelingen in Nunspeet: A.T. van de Pol, Wat zijn deze stenen?) Reeds op de algemene vergadering van de Federatie van 30 september 1926 was hij als adviserend lid aanwezig.

149 W. van Dijk, Mijn tijden zijn in Uwe hand, p. 11.

150 In februari 1939 stelde de kerkenraad van Kampen aan de algemene vergadering voor ds. Van Wier te berichten dat de classis hem - zo hij er de begeerte toe heeft - aanvaardt, daar hij in volle rechten hersteld was. Op de vraag van de voorzitter van de algemene vergadering, ds. Van der Kraats, waarin hij hersteld was, antwoordden de Kampenaren, dat de Gereformeerde Gemeenten hem zijn kerkelijke goederen hadden toegekend. De meerderheid van de afgevaardigden zagen daarin echter geen reden om hun houding ten opzichte van de predikant "die zonder reden de Oud Gereformeerde Gemeenten verlaten had" te wijzigen.

151 Op 6 augustus 1936 had Lucas te Monster gesproken op de begrafenis van zijn vriend, Janus van den Berg, die leiding had gegeven aan een plaatselijk gezelschap. Na enkele maanden werd Lucas gevraagd, diens plaats in te nemen. Na zijn komst te

Monster werd de woonkamer te klein vanwege de goede opkomst en week men uit naar "de zaal van Christelijke belangen" aan de Rijnweg.

Op 2e Paasdag, 14 april 1941, werd de samenkomst door ds. E. van Dijk geïnstitueerd en oefenaar Lucas tot lerend-ouderling bevestigd. Op 2e Pinksterdag van datzelfde jaar, 2 juni 1941, werd Lucas in gebouw "Odeon" in de volle bediening gesteld. De 57-jarige dominee hield zijn intrepreek op donderdag 5 juni in zaal "Uittenbroek".

152 De evangelisatie te Borne volgde haar voorganger niet. In de veertiger jaren liet ze de oud gereformeerde predikanten van de op zichzelfstaande classis Rotterdam, W. Roos uit Schiedam, G.J. van Vliet uit Vlaardingen en P.H. Seggelink uit Rotterdam voorgaan. Eerstgenoemde institueerde op 17 oktober 1943 in Borne een (Vrije) Oud Gereformeerde Gemeente (zie: "De Vriend der Waarheid", 19 november 1943).

153 Zowel de afscheidspraak van Enkhuizen als de intredespraak te Grafhorst zijn in gestencilde vorm uitgegeven.

In zijn afscheidspraak zei ds. Kramp over zijn eigen prediking: "De prediker moer Gods Woord prediken. Vele predikers lezen hun predicatie de gemeente voor, doch wij geloven, dat dit niet bedoeld is. Wanneer God Zijn knechten roept, zal hij toch ook de gaven niet onthouden, om Zijn Woord te prediken. Al willen wij niemand hierin oordelen, maar gij weet het, gemeente van Enkhuizen, het was onze gewoonte niet. Hoewel in zwakheid, hebben wij u nimmer voorgelezen, maar mochten u het Woord des Heeren prediken."

154 De geschiedenis van (met name het ontstaan van) de Christelijk Afgescheiden gemeente van Waddinxveen is beschreven in een scriptie van Ineke den Dekker getiteld "Het ontstaan van de Christelijke Afgescheiden Gemeente te Waddinxveen". Veel gegevens zijn eveneens te vinden in: W.J. Smidt en A.J. Warnaar Jzn., Hoe het groeide 1866-1966.

155 Die U het Woord Gods gesproken hebben, pag. 119.

156 Ds. De Jonge ontving in later jaren uit de kas van de classis een maandelijks toelage van f 100,-.

157 Voor Ederveen zie par. 5.2., 7.8. en 9.3.

158 Niet alle aangesloten gemeenten waren het eens met de gang van zaken rond het opnemen van Zwoferring in het kerkverband en diens ordening tot predikant. In Kinderdijk besloot de kerkenraad in juni 1944 Zwoferring niet eerder te laten preken nadat de zaken met ds. Blaak vereffend waren.

159 Ds. De Jonge heeft in de eerste tijd na zijn emeritaat nog vele malen in de gemeente van Kampen gepreekt. Ook de catechisaties zijn nog enige tijd door hem waargenomen. De laatste maal dat hij voorging, was op 15 maart 1942. Hij was toen reeds zo verzwakt, dat hij de kansel afgedragen moest worden.

De Kamper gemeente had toen inmiddels tweemaal tevergeefs ds. J. van der Poel beroepen. Het derde beroep in de vacature ging naar ds. Zwoferring, die de roeping aannam. Op 21 december 1941 werd deze te Kampen door ds. De Jonge bevestigd.

11

VIER PREDIKANTEN VERLATEN DE FEDERATIE

160 Het eerste nummer van "Tot de Wet en de Getuigenis" verscheen in oktober 1939. Dit blad verscheen tot 1952 onder redactie van ds. Hennephof. In genoemd jaar wenste de nieuwe uitgever het blad een bredere basis te geven. Daartoe zocht hij een groot aantal medewerkers uit de oud en vrij gereformeerde kring aan. Ds. Hennephof kon zich hiermee echter niet verenigen en legde daarop zijn functie als redacteur neer.

161 Ds. Van der Kraats bleef tot zijn overlijden op 14 oktober 1949 aan de gemeente van Waddinxveen verbonden. Tijdens zijn laatste ziekbed kwam ds. Van der Poel hem nog eens bezoeken. Toen deze bij hem kwam, zei ds. Van der Kraats: "U bent net op tijd gekomen, want ik lag op u te wachten. Ik wilde u vragen of u mij zou willen begraven. Dat moet u mij beloven." Ds. Van der Poel schrijft dan in zijn autobiografie "Eben Haëzer": "Dat deed ik. Hij was een zeer eerwaardig mens. Niet alleen een mens met genade, maar ook met de vreze des Heeren.

Ik heb hem begraven met wat Paulus zegt in 2 Timotheïis 4 vers 7: "Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb het geloof behouden."

162 Helemaal consequent handelden ds. Overduin en de Dordtse kerkenraad overigens zelf ook niet. In 1942 lieten zij de buiten het kerkverband staande ds. Van Wier uit Rijssen in Dordrecht voorgaan. Op de vraag van de afgevaardigden van Grafhorst op de classisvergadering of de besluiten van de classis dan niet gehandhaafd moesten worden, erkende de Dordtse pastor dat ze in de stad aan de Merwede "wel even buiten hun schreef zijn gegaan". Ds. Overduin vond het jammer, dat de Rijssense predikant niet meer in het midden was en zou graag zien dat hij weer in de Federatie opgenomen werd.

163 In zijn autobiografische levensschets wijdt ds. Overduin aan deze overgang de volgende passage: "Zondagsmiddags zat ik onder het gehoor van ds. Smits die toen te Dordrecht stond. En tot mijn grote verbazing zag ik hoe dat bijna heel mijn gemeente mij gevolgd was. En allen onder het gehoor zaten bij ds. Smits. Ik heb toen zes of acht weken onder Ds. Smits gekerkt, en heb mij dadelijk aangesloten met mijn vrouw bij de Chr. Geref. Kerk te Dordrecht."

In 1942 werd ds. Overduin op een vervroegde classisvergadering onderzocht en toegelaten als predikant in de Christelijke Gereformeerde Kerk. In die kerk diende hij vervolgens de gemeenten van Werkendam (1943), Nieuwpoort (1946) en Woerden (1950). In 1957 werd hem emeritaat verleend. Op 17 september 1970 is hij te Woerden overleden.

164 Willem Gerrit Kruithof werd geboren op 25 maart 1911 te Rotterdam, als enige zoon van Arie Kruithof en Plona Rijswijk. Vader Kruithof, die metselaar was, behoorde tot de Gereformeerde Kerk. Hij overleed toen Willem drie jaar was. Willem ging na zijn schooltijd varen op de binnenvaart. In 1940 trouwde hij met MARRIGJE Hendrika de With (1919-1986). Het echtpaar, dat te Scheveningen woonde, kreeg twaalf kinderen. In 1943 werd Kruithof bevestigd tot ouderling van de Oud Gereformeerde Gemeente door ds. Hennephof. Nadat hij zich met een gedeelte van de gemeente van ds. Hennephof afgekeerd had, begon hij te oefenen in een verbouwde garage in de Menninckstraat in Scheveningen. Door ds. Van Welzen werd hij op 8 augustus 1946 tot predikant bevestigd. Later kerkte de gemeente in een zaal aan de

Groot-Hertoginnelaan en nog later in een school in de 2e Schuijtsstraat. Ds. Kruithof overleed op 4 oktober 1962, op 51 jarige leeftijd, aan een ernstige ziekte. De rouwdienst, die gehouden werd in de christelijke gereformeerde Jeruzalemkerk aan het Pomonaplein, werd geleid door de heer Kroon te Huizen. Nadien heeft de gemeente nog een aantal jaren bestaan, terwijl zij werd bediend door onder anderen ds. L.M. Keesmaat en de heer T. Kroon (zie ook: H. Hille en J.M. Vermeulen, In de schaduw van het kerkelijk leven, hfdst. 4).

165 De gemeente van Scheveningen maakte zich in het begin van de jaren vijftig weer van ds. Hennephof los. Zij sloot zich in februari 1954 aan bij het in 1948 gevormde landelijke verband van Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Dezelfde stap deed in oktober 1956 de voormalige Scheveningse afdeling Monster, die in 1948 door ds. Hennephof tot een zelfstandige Oud Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd was.

166 De geschiedenis van deze kleine kerkengroep is uitvoerig beschreven in: H. Hille en J.M. Vermeulen, In de schaduw van het kerkelijk leven, hfdst. 5.

167 Ds. Hennephof vestigde zich na zijn emeritaat te Bleskensgraaf, waar hij ruim twee jaar later op zondag 6 december 1970 op 74-jarige leeftijd overleed. Overeenkomstig zijn wens vond op 10 december daaropvolgend de begrafenis sober en zonder toespraken plaats. Slechts zijn zoon, A. Hennephof, hervormd predikant, sprak een enkel woord.

168 De problemen rond ds. Zwoferink waren echter met de uittreding uit het kerkverband niet voorbij. Op zondagmorgen 5 februari 1956 preekte ds. Zwoferink afscheid en maakte zich als predikant los van zijn gemeente. Een deel van de kerkenraad en een klein deel van de gemeente volgde hem. De predikant vormde vervolgens een Vrije Oud Gereformeerde Gemeente, die hij tot zijn overlijden op 15 mei 1964 diende.

169 Leendert de Voogd werd op 21 april 1911 te Oostkapelle geboren. Op nieuwjaarsdag 1935 werd hij voorganger van een Vrije Gereformeerde Gemeente te Puttershoek, die het jaar daarvoor gevormd was door uitgetreden hervormden. De Voogd werd tot zijn dienstwerk ingeleid door J. Kars, godsdienstonderwijzer te Kralingseveer. De nog jonge godsdienstonderwijzer had een vierjarige theologische opleiding genoten, verzorgd door enkele hervormde predikanten; daarenboven had hij van enkele leraren nog wat onderwijs gekregen.

De gemeente van Puttershoek beriep hem in 1936 tot predikant. Op 4 mei van dat jaar werd hij in dat ambt bevestigd door ds. H.J. Snapper van Vinkeveen. Ds. De Voogd diende de gemeente van Puttershoek ongeveer tweeënehalf jaar. Op zondag 25 april 1937 nam hij afscheid van die gemeente zonder elders beroepen te zijn. Enige tijd diende hij een aantal vrije gemeenten. Zeer geregeld sprak hij te Vlaardingen. Op 28 april 1942 institueerde hij in deze plaats een officiële gemeente. Deze gemeente diende hij tot 1948 toen hij naar een Vrije Oud Gereformeerde Kerk te Kampen vertrok.

12

DE FEDERATIE IN DE JAREN VEERTIG

170 Voor de ontwikkelingen te Harderwijk zie: A.T. van de Pol, Wat zijn deze stenen?, p. 181184.

171 Ds. Grisnigt heeft over zijn verblijf te Harderwijk en de moeilijkheden, die hij aldaar ondervonden heeft, een brochure geschreven, getiteld: "Genoodzaakt te spreken".

In maart 1940 verhuisde ds. Grisnigt naar Gouda. In het naburige Bergambacht was hij werkzaam van 1940 tot 1945.

Kort na de Tweede Wereldoorlog ging hij over naar de Christelijke Gereformeerde Kerk, waar hij in de gemeente van Gouda enige tijd hulpdiensten verrichtte. Toen hij uiteindelijk binnen dat kerkverband als predikant niet toegelaten werd, stichtte hij in 1948 met wat aanhangers een Vrije Gereformeerde Gemeente te Gouda. Rond 1955 was deze gemeente verlopen en werd ds. Grisnigt reizend predikant.

Op 16 augustus 1980 overleed ds. Grisnigt te Gouda op de leeftijd van 86 jaar. De plaatselijke hervormde predikant, J.H. Gijsbertsen, leidde de begrafenis.

172 Betrekkelijk kort daarop, namelijk op 5 oktober 1955, werd ds. De Jong getroffen door een hersenbloeding. Sindsdien bleef het sukkelen met zijn gezondheid, zodat hij zich genoodzaakt zag op 31 mei 1961 op de synodevergadering te Amersfoort onbezoldigd emeritaat aan te vragen. Dat werd hem verleend. Reeds op 20 oktober van dat jaar verwisselde hij het tijdelijke met het eeuwige.

173 In 1952 sloot ds. Toes zich met zijn gemeente Kinderdijk aan bij het inmiddels gevormde verband van Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Spoedig daarna werd ds. Toes in de commissie van onderzoek gekozen. Tot aan zijn overlijden op 29 juni 1973 is hij in Kinderdijk gebleven.

174 De huidige Oud Gereformeerde Gemeente in Zierikzee is de voortzetting van de in juli 1932 aldaar geïnstitueerde Gereformeerde Gemeente, die in 1956 zich aansloot bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en, na de moeilijkheden binnen dat verband in het begin van de jaren tachtig, in 1982 overging naar de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

175 Voor die gelegenheid maakte de in oud gereformeerde kring bekende Geurt van Ledden (1880-1958) te Maurik een gedicht getiteld "Op het stichten van het kerkgebouw der Oud Gereformeerde Gemeente te Lienden op "De Hees".

Genoemde Geurt van Ledden nodigde na zijn huwelijk in 1916 oud gereformeerde voorgangers ook wel uit om in het achterhuis van zijn woning te Maurik het Woord Gods te verkondigen.

Oefenaar C. den Hertog heeft er zelfs enige tijd gecatechiseerd. (Zie: J. van Dam, Komt, luistert toe II, p. 94-111.)

176 De geschiedenis van de gemeente te Rouveen is uitvoerig beschreven in: H. Hille, Het was toen in een tijd van scheiden, hfdst. 2.

177 Ook aan de heer J. van Noordenne was in die jaren toestemming verleend een stichtelijk woord te spreken. Zijn preekconsent werd echter na een half jaar weer

ingetrokken.

178 Voorganger IJsselstein scheidde zich op 16 februari 1953 niet van zijn gemeente van het verband van de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland af en werd op 4 juni van datzelfde jaar door ds. P. Overduin, predikant van de Gereformeerde Gemeente in Hersteld Verband te Rotterdam bevestigd tot predikant van de Vrije Oud Gereformeerde Gemeente te Apeldoorn. Deze gemeente diende hij tot 1959 toen hij naar een Vrije Christelijke Gereformeerde Gemeente te Schiedam vertrok. Op 1 januari 1978 ging hij daar met emeritaat. Ds. IJsselstein overleed op 2 februari 1981.

13

DE "BOONE—GEMEENTEN" KRIJGEN MEERDERE PREDIKANTEN

179 Ds. Van Leeuwen nam in 1950 een beroep aan naar St. Philipsland. Deze gemeente diende hij tweeënhalf jaar. Op zondag 14 december 1952 zou hij voorgaan in zijn vorige gemeente Loenen. Diezelfde dag overleed hij aan een hartverlamming.

180 De gemeente Rhenen bleef op zichzelf staan. Jarenlang gingen er enkel oud gereformeerde predikers voor, maar tot aansluiting bij het kerkverband kwam het niet. Ds. Baaij bediende er vele jaren de sacramenten. Pas in 1975 zocht de gemeente weer contact met het landelijk verband. Nadat de gemeente Rhenen toegelaten was, kreeg ze in 1976 een eigen predikant in de persoon van ds. J. van Prooijen (1912-199D). Deze bleef tot zijn overlijden op 3 april 1991 aan de gemeente verbonden, hoewel hij de laatste vijf jaar van zijn leven niet meer in staat was voor te gaan.

181 Edesche Courant en Edesch Nieuwsblad, 10 oktober 1945.

182 In de loop van 1946 overleed de vrouw van oefenaar Vijverberg. Ds. Blaak leidde de begrafenisplechtigheid in het Rhenense kerkgebouw. Op de begraafplaats werd gesproken door Pleun Kleijn van Rotterdam en ds. Blaak, terwijl ds. M.A. Mieras namens de familie Vijverberg een dankwoord sprak.

Vijverberg diende de gemeente van Ederveen tot 1949. Toen was hij niet meer in staat de diensten te leiden. Bij verschillende mensen vond hij onderdak, totdat bleek dat hij aan open tuberculose leed. Na in een aantal ziekenhuizen en sanatoria verpleegd te zijn, overleed oefenaar Vijverberg tenslotte op 18 juli 1958.

Kort voor zijn overlijden bezocht de hervormde predikant J.T. Doornebal uit Oene hem nog in het Diaconessenhuis te Utrecht. Hij was toen bijzonder opgewekt, levendig en spraakzaam. Ds. Doornebal schreef over dat bezoek: "In veel opzichten was hij nog dezelfde van vroeger. Maar ik vond hem wel milder, al was wat hij zei soms nog behoorlijk scherp en raak. Hij was vol blijdschap en geloofsvertrouwen, blij, dat hij met een trouw en goeddoend God te doen had, voor wiens rekening hij lag, en Die in alles zorgde. Ook voor het stoffelijke. ... De vreugde lag op zijn gezicht, en 't waren goede ogenblikken aan dat ziekbed."

De begrafenis van Vijverberg werd geleid door ds. B. Toes. Evenals zijn vrouw is Vijverberg in Rhenen begraven.

183 Kort nadat ds. Blaak zich te Geldermalsen gevestigd had, overleed op 27 maart 1948 zijn vrouw. De emeritus predikant bleef voorgaan zoals hij gewoon was. Rond 1956 kreeg hij hartklachten. Er kwam evenwel herstel en hij kon weer voorgaan. Ds.

Blaak overleed op 9 december 1957 te Geldermalsen. Op vrijdag 13 december vond de begrafenis plaats, waar bij in de kerk ds. Mieras sprak over Psalm 39:8. Op de omliggende boerderijen werden even eens rouwdiensten gehouden waarbij andere predikanten voorgingen.

14

DE VERENIGING VAN 1948

184 **Ds. Kramp** mocht op zijn sterfbed een rijk getuigenis geven. Ds. Joh. van der Poel schreef daarover: "Op een keer werd ik geroepen bij ds. Kramp te Grafhorst. Hij was ernstig ziek. Hij zei: "Ik ga sterven om de zonden van land en volk," waaronder hij veel verteerde. Hij vroeg mij of ik hem wilde begraven. Hij was de enige man, die ik begraven heb, zoals ik nooit, maar dan ook nooit een ander heb begraven. ... Ik heb hem begraven uit Hooglied 2:10, 11, 12 en 13. Ik weet niet of ik ooit iemand onder zo'n open hemel begraven heb. Bij ogenblikken dacht ik, dat ik ook ging naar de plaats waar hij was."

185 De gemeenten van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten waren: Alphen aan den Rijn, Apeldoorn, Capelle aan den IJssel, Den Helder, Doetinchem, Enkhuizen, Giessendam, Harderwijk, Grafhorst, 's-Gravenpolder, Kralingseveer, Lisse, Rouveen, Rijssen, Terneuzen en Utrecht (Ambachtstraat).

Van Ledeboeriaanse zijde verenigden: Achterberg, Amersfoort, Barneveld, Bolnes, Bruinisse, Capelle aan den IJssel, Capelle-Nieuwerkerk, Ederveen, Elst, Geldermalsen, 's-Gravenhage, Kamperland, Krimpen aan den IJssel, Loenen aan de Vecht, Neerlangbroek, Nieuw-Beijerland, Numansdorp, Oostburg, Oosterland, Overberg, Papendrecht, Rhenen, St. Maartensdijk, Utrecht (Zandhofsestraat), Waddinxveen, en Woudenberg.

186 Ten tijde van de vereniging in 1948 waren als dienstdoend predikant in de gemeenten werkzaam de predikanten M.A. Mieras te Krimpen aan den IJssel, D. van Leeuwen te Loenen aan de Vecht, J. van der Poel te Giessendam, A. de Reuver te Terneuzen, W. van Dijk te Cappelle aan de IJssel, J. van 't Hoog te Utrecht en J. van Wier te Rijssen. Verder werden de gemeenten gediend door de emeritus-predikant W.H. Blaak te Geldermalsen en de oefenaars P. Kolijn te Papendrecht, J. Vijverberg te Ederveen, H. Wiltink te Doetinchem en T. de Jong te Kralingseveer.

187 Geheel werd de band met de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland nog niet doorgesneden. Ds. Van der Poel ging nog wel eens in de terzijde staande gemeenten voor. In 1959 was ds. Van de Gruiter niet meer in staat om zijn ambt in de vier gemeenten waar te nemen. Oostburg, daarin spoedig gevolgd door Achterberg, Elst en Waddinxveen, verzocht toen aansluiting bij de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Op de synode van 27 mei 1959 had geen der afgevaardigden bezwaren tegen aansluiting van de vier gemeenten.

Ds. Van de Gruiter bleef tot 1963 in Oostburg wonen. Toen verhuisde hij naar Zegveld, waar hij bij een zoon introk. Vanuit Zegveld ging hij niet meer in diensten voor; wel sprak hij zo nu en dan op gezelschappen. Van de gemeente Oostburg raakte hij steeds meer los. Op 2 juni 1966 werd hij daar als lid afgevoerd. Cornelis van de Gruiter overleed op 6 maart 1970 te Zegveld. Een hervormde predikant leidde zijn begrafenis.

GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR

- 100 jaar Oud Gereformeerde Gemeente Amersfoort, 1874-1974, z.p., z.j.
- Van de overzijde der Jordaan, 50 jaar Gereformeerde Gemeente te Amsterdam-Noord, Amsterdam z.j.
- W Baaij, Levensbeschrijving en drietal preken, Dordrecht 1959
- W. Baaij, Roeping tot het ambt en Predikatie over Jeremia 17:16, naar aanleiding van zijn 10- jarige ambtsvervulling, z.p. 1941
- W. Baaij, Ter gedachtenis (niet uitgegeven handschrift)
- J.H. van den Bank, Kudde in veelvoud, Ede 1986
- C.J. van der Beek, 75 jaar Gereformeerde Gemeente Amsterdam-C 14 juni 1906 - 14 juni 1981, Middelburg 1982
- A. Bel, 100 jaar Westnieuwlandkerk, Vlaardingen 1980
- A. Bel, Een stukje Haagse kerkgeschiedenis, uit: *Uit louter genade*, Opstellen aangeboden aan ds. K. de Gier bij zijn 25-jarig jubileum als docent aan de Theologische School der Gereformeerde Gemeenten te Rotterdam, Houten 1985
- P. Blok / Th. de Waal, Geschiedenis van een kerk, Dirksland 1967
- B. Boot, Gij ons onderhouwet, z.p., z.j.
- L. Boon, De Vereniging van Uitgetreden en uit de Nederlandse Hervormde Kerk 1916-1976, Bergambacht 1975
- F.L. Bos, Kruisdominees, Kampen 1953
- F.L. Bos, Kruisdragers, Kampen 1982
- Joh. van den Broek Dzn., De strijd der kerk, Brielle, z.j.
- Joh. van den Broek Dzn., Open brief aan professor H. de Cock, te Kampen, Brielle z.j.
- S.N. Burggraaf e.a., En Trouwlijk hen geleid: 50 jaar Oud Gereformeerde Gemeente in Nederland, Krimpen aan den IJssel 1993
- J. van Dam, Die U het Woord Gods gesproken hebben, St. Philipsland 1983
- J. van Dam, Komt luistert toe, deel I, II, III, IV, Ven VI, St. Philipsland, 1981 / 1995
- C. Dekker, Gereformeerd en evangelisch, Kampen 1992
- Ineke den Dekker, Het ontstaan van de Christelijk Afgescheiden Gemeente te Waddinxveen, z.p. 1990
- J.C. van der Does, Kruisgezinden en seperatisten, Franeker z.j.
- Gedenkt Zijner wonderwerken, Doetinchem 1990
- M. van Doleweerd, Het ontstaan van de Oud Gereformeerde Gemeente te Elst, handschrift - E. van Dijk, Gedachtenisrede 25jarig ambtsjubileum, Den Haag 1963
- W. van Dijk, Mijne tijden zijn in Uwe hand, Rijssen 1966
- A.G. Eggebeen, Honderd jaar Gereformeerde Gemeente Goes, Goes 1972
- W. Fieret, De Staatkundig Gereformeerde Partij 1918-1948, een bibliocratisch ideaal, Houten 1990
- H. Florijn, Ds. Daniel Bakker, zijn leven, opvolgers, gemeenten en brieven, Zwijndrecht 1985
- H. Florijn, Oud Gereformeerd in Kampen, Kampen, 1987
- H. Florijn, De laatste kruisgemeente bestaat alleen nog op papier, artikel in "Terdege", 10 maart 1985
- H. Florijn, Gedenkt der vorige dagen, St. Philipsland 1984
- E. Franssen, brieven geschreven aan Catharina Juliana Maria Sieben, Ede 1966
- Gereformeerd Maandblad, 1937-1939
- M. Golverdingen, Ds. G.H. Kersten, facetten van zijn leven en werk, Amersfoort 1971 en derde herziene en uitgebreide druk, Houten 1993
- M.I. Goud, Schetsen uit het kerkelijk leven en de geschiedenis van de gereformeerde Gemeente van Krabbendijke, Krabbendijke 1983
- Ds. H.J. Grisnigt, Genoodzaakt te spreken, Harderwijk z.j.
- Joh. de Haas, Gedenkt uw voorgangers, 5 delen, Haarlem 1984- 1989
- A. Helderop, De wondervolle leiding Gods, Rotterdam 1906

- H. Hille, Een Nederlandsche Gereformeerde Gemeente te Oosterbeek 1926-1932, artikel in "Kerkelijk Magazijn", le jaargang nummer 2 (februari 1986)
- H. Hille, Ledeboerianen aan de rand van de diaspora, In: "De Hoeksteen", 15e jg. nr. 5/6 en 16 jg. nr 5
- H. Hille, Van Nederlands Gereformeerde Gemeente via Christelijke Gereformeerde Gemeente te (in Nederland) tot Oud Gereformeerde Gemeente, een stukje Vlaardingse kerkgeschiedenis 1933-1978, artikel in "Kerkelijk Magazijn" le jaargang nummer 9/10 (oktober 1986)
- H. Hille, Het was toen in een tijd van scheiden, Staphorst 1986
- H. Hille, De zilversmid van Schoonhoven, Houten 1995
- H. Hille en J.M. Vermeulen, In de schaduw van het kerkelijk leven, Kampen 1995 - H.A. Hofman, Ledeboerianen en kruisgezinden, Utrecht 1977
- E van Holten, 50 jaar vacant, maar niet zonder Herder, Poortugaal 1993

- W. Chr. Hovius e.a., Van Goedertierenheid en Trouw, 's-Gravenhage 1993
- C.N. Impeta, Kaart van kerkelijk Nederland, Kampen 1964
- In Memoriam ds. M. Overduin, door ds. W. Heerma, in "Jaarboekje Christelijke Gereformeerde Kerken 1971"
- D. Janse, Verzameling brieven aan/van ds. D. Janse te Middelburg
- J. Janse, Beknopt Historisch Overzicht van de Gereformeerde Gemeente te Kampen, Kampen 1951
- C. de Jonge, Ter gedachtenis aan het 25 jarig leraarsambt van ds. C. de Jonge, predikant hij de Oud Gereformeerde Gemeente te Kampen, 10 juli 1912 - 1937
- C. de Jonge, Levensbeschrijving volgens nagelaten aantekeningen (handschrift), als bijlage opgenomen in: Oud Gereformeerd in Kampen, door H. Florijn
- C. de Jongste, Klacht en jubel, Zwijndrecht 1983
- J. Kalle, Naar Bethel, de geschiedenis van de Gereformeerde gemeente van Herkingen, Herkingen 1983
- M.H. Karels-Meeuwse, Ouderling Bouwheer vijftig jaar in 't ambt, artikel in "De Gezinsgids" 15 januari 1986
- Kerknieuws, diverse jaargangen
- Kerkblad Oud Gereformeerde Gemeenten, diverse jaargangen
- G. Koeteuw, Weldadigheden des Heeren, Kesteren 1995
- Rob van Laarse, Bevoogding en bevinding, 's Gravenhage / Amsterdam 1989
- G. Kornet, Van Doleantiekerk tot Bethelkerk, Werkendam z.j.
Vrije Evangelisatie te Krimpen aan de Lek, Krimpen aan de Lek 1980
- H.H. Kuyper e.a., Rapport inzake de kwestie Scheveningen, Bloemendaal/Leiden 1917
- W.C. Lamain, Enige aantekeningen over ouderling Hendrikus Ligtenberg (Walkerkerk) en ouderling Baan (Eskerk), Rijssen 1983
- Enige mededelingen omtrent de bekering en roeping Gods tot het predikambt van Jacob van Leeuwen Pzn., in leven leraar bij de Vereniging van Gereformeerden te Utrecht en elders. Door hemzelve beschreven, alsmede van zijn arbeid, ziekte, sterven en begrafenis door enige vrienden opgetekend en bijeengebracht, 1915
- F.A. van Lieburg, De geschiedenis van de familie Van Lieburg, Rotterdam 1985
- P. Los Gzn., Een ernstig woord aan allen die belangstelling hebben om te weten waarom ik mij losgemaakt heb van de Gereformeerde Gemeente onder het Kruis, en ben teruggekeerd tot de leer, de dienst en de tucht der vaderen, leiden 1870
- A.P. Lucas, De weg die de Heere met mij heeft believen te houden, 's Gravenzande z.j.
- E.B. Luttikhuizen, 50 jaar Gereformeerde Gemeente Nieuwer Ter Aa, 1980
- G. Maliepaard, Twaalfal Leerredenen, Rotterdam 1973
- J. Mastenbroek, Ds. Laurens Boone, in: De Schakel" 2e jg. nr. 48 en 49 (1976)
- G.J. Mink, Op het tweede plan, evangelisten in de tweede helft van de negentiende eeuw, Leiden 1995
- A. Nelemans, Opdat men niet vergete, Zwijndrecht, 1988

- L. Nieuwland, In ruimte gesteld, Dordrecht 1980
- Notulen diverse algemene vergaderingen van de "Boone-gemeenten"
- Notulen kerkenraad Oud Gereformeerde Gemeente Dordrecht 1923- 1943
- Notulen kerkenraad Gereformeerde Gemeente Lemmer 1879-1909
- Notulen kerkenraad Gereformeerde Gemeente Leiden 1890-19
- Notulen kerkenraad Oud Gereformeerde Kerk Amsterdam, 1906-1922
- Notulen kerkenraad Oud Gereformeerde Gemeente Den Haag (1926-1969)
- Notulen kerkenraad Oud Gereformeerde Gemeente Kinderdijk 1924-1948
- Notulen kerkenraad Oud Gereformeerde Gemeente Utrecht, 1924-1946
- Notulen kerkenraad Oud Gereformeerde Gemeente Vlaardingen, 1950-1978
- Notulen kerkenraad Oud Gereformeerde Gemeente Rouveen, 1928-1958
- Notulen classis Utrecht Oud Gereformeerde Gemeenten (Federatie) 1922-1946 - Notulen classis Dordrecht Oud Gereformeerde Gemeenten 1948-1963
- Notulen van de Algemene Kerkelijke vergaderingen van de Gereformeerde kerk onder het kruis, Utrecht 1982
- Ook Oud Gereformeerde Gemeente Monster is opgeheven, artikel "Reformatorisch Dagblad", 8 maart 1974
- Van 'n manufacturier en een vrije oefenaar, artikel "Reformatorisch Dagblad", 10 maart 1974 J.J. Otte, Een tweetal leerredenen, z.j.
- A. Otten, Een trouwe dienaar, 33 artikelen in de kerkbode der Gereformeerde Gemeente van Rijssen over oefenaar L. Wijting
- M. Overduin, Korte beschrijving uit het leven van wijlen Ds. Martinus Overduin, in: "Bewaar het pand" augustus/september
- Jac. Overeem, Gedachtenis tot zegening, Utrecht z.j.
- E. Ploeg, Iets uit de geschiedenis van Ederveen, handschrift
- J. van der Poel, Eben Haezer, Veenendaal 1978
- A.T. van de Pol, Wat zijn deze stenen? Nunspeet 1994
- Jaap Riemens, Gereformeerd in Rijssen, Houten/Utrecht 1983
- G. Roos, Wat zal men dan antwoorden ...?, Apeldoorn 1987
- A. Ros, Kleine kerkgeschiedenis van de West-Veluwe, Houten 1985
- De Saambinder, jaargangen 1918-1948
- Redactie bibliotheek van de kleine kerkgeschiedenis, De vereniging van 1907, De vereniging van de Ledeboeriaanse gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis, Houten 1984
- Redactie bibliotheek van de kleine kerkgeschiedenis, Predikanten en oefenaars, Biografisch Woordenboek van de kleine kerkgeschiedenis, deel 1 en 2, Houten 1988 / 1993
- J.A. Saarberg, Gods akkerwerk, Vijftig jaar Gereformeerde Gemeente in Utrecht, Utrecht 1975 - J. Schipper, Eben-Haëzer, Geschiedenis van de Gereformeerde Gemeenten van Den Haag en Scheveningen, Utrecht 1982
- J. Schipper, En Zijn dierb're gunst beschreven, Barneveld 1995
- Dank en bede, uitgave ter gelegenheid van het 75 jarig bestaan van de Christelijke Gereformeerde Kerk Sliedrecht-Centrum
- W.J. Smidt en A. Warnaar Jzn., Hoe het groeide 1866-1966, Waddinxveen 1968
- Dr. C. Smits, De Afscheiding van 1834, Oud-Karspel / Dordrecht, 1971 -1988, 8 delen
- B. Stolk, Zegeningen van de God van Bethel, Ridderkerk 1985
- H.M. Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, jaargang 1 tm 9
- H. M. Stoppelenburg, De Gereformeerde Gemeenten in Groot Rotterdam, 's Gravenhage 1952
- H.M. Stoppelenburg, De Gereformeerde Gemeente van Goes, Gravenhage 1951
- H.M. Stoppelenburg, Uit de dagen van ouds, Aagtekerke 1976
- M.K. Treur, Gebouwd op het Fundament, Zeist 1991
- G. Trouwborst, Notities (handschrift)
- J. Vader, Enige Brieven, Barneveld 1905
- Rik Valkenburg, Wat wij geloven, Dordrecht 1967
- L. van der Velde, Een korte mededeling van het begin van de Prediking van Ds L. van der

Velde (manuscript)

- A. Verheij, Mijn uittreding als leraar uit het Christelijk Afscheidene Kerkgenootschap door het nemen van mijn ontslag, Brielle, z.j.
- A. Verheij, Hoe lang zijt gij leraar en hoe zijt gij dit geworden?, Langerak, z.j.
- A. Verheij, De Christelijk Gereformeerde Kerk verkocht, overgeleverd en begraven door middel van de vereniging met de Doleantie tot eene Kerk, z.p.,z.j.
- A. Verheij, Levensgeschiedenis of Gods wonderlijke leiding met zijn volk hier op aarde, beschreven uit eigen ervaring, beginnende van mijn geboorte, en den weg dien de Heere mijnen God met mij heeft gehouden, zoowel in den weg der natuur, als in die der genade,
- J.M. Vermeulen, Het grootste wonder, Kampen 1994
- J.M. Vermeulen, In de lijn van Ledeboer, Krimpen a/d IJssel 1990
- L. Vogelaar, De lasten dragen van Gods kerk, in: De Hoeksteen, 25 jg. no. 3 (juni 1996)
- L. Vogelaar, Tot opzieners gesteld, Houten 1996
- A. van Voorden, Herdenk de trouw, Opheusden 1988
- De Vriend der Waarheid, jaargang 1 en 2, 1942-1944, uitgave drukkerij Beekman, Rotterdam
- Waar wij samenkomen, fotoboek van de kerken der Gereformeerde Gemeenten, deel I en 2, Alblasserdam 1986
- H. van de Weyde en H.W. van Egmond, 1840-1990 Anderhalve eeuw Gereformeerde Kerk Den Helder, Den Helder 1990
- Joh. Westerbeke, Door water en vuur, Middelburg 1992
- Joh. Westerbeke, In de voorhoven des Heeren, Middelburg 1994
- J. van Wier, Schrijven van een kerkeraadslid der Gereformeerde Kerk van Amstelveen, I'1 I
- H. Wiltink, Enkele woorden gewijd aan het ontstaan der Oud Gereformeerde Gemeente Doetinchem, Doetinchem 1960
- W.C. Wust, Mijn 42-jarige loopbaan in de kerke Gods, Holland (VS.) 1882
- J. Zwaan en C. Stam Pzn., 75 jaar Christelijke Gereformeerde Kerk Opperdoes, Opperdoes, 1977
- J. Zwemer, In conflict met de cultuur, Kampen 1992
- G.J. Zwofierink, De verwachting van Gods Kerk niet beschaamd, Preek en levensgangen van wijlen ds. Gerrit Jan Zwofierink te Kampen, Dordrecht 1964

REGISTER VAN PERSOONSNAMEN

(de paginanummers met een * bevatten een afbeelding van de betreffende persoon)

A

Alblas, G., 204

Ariese, E.J., 83, 86*, 87, 88, 94, 97, 100, 101, 122, 131, 216, 221

B

Baan, 211

Baas, L., 68

Baaij, P.K., 214,

Baaij, W., 82, 83*, 103, 111, 124, 131, 134, 162, 175, 186, 214, 215, 221, 228

Bakhuizen van den Brink, J.N., 101, 114

Bakker, D., 22, 23, 26, 103, 135, 175, 186, 216

Bakker, L., 41

Bakker, M.J., 77, 212

Barendrecht, N.E., 214

Barth, D., 42*, 206

Beekman, P., 46*, 47, 51, 85, 94, 95, 100, 101, 116, 124, 131, 197, 216

Beens, K.D., 85,

Beer, B.S. de, 58

Beker, R., 85

Bel, A., 204, 206

Benninkhof, G., 209

Berg, J. van den, 224

Berman, J.J., 36

Beverluis, N.H., 19-21, 24, 26*, 27, 32, 37, 68, 203-205, 207

Bisschop, J., 81, 82*, 97, 184, 214

Blaak, W.H., 94, 95*, 96, 101, 103, 104, 105*, 106-108, 120-122, 130, 131, 133, 137, 138, 140-142, 146, 160, 180, 189-191, 193-197, 200, 208, 217, 222, 225, 228, 229

Blokzijl, M., 213

Boender, B., 36

Boesterd, J. den, 92, 93, 216

Bom, S., 36

Boomgaard, D., 74

Boon, L., 214, 222

Boone, L., 17-22, 23*, 24, 25, 28-34, 36, 37, 39, 40*-46, 48, 51, 52, 78, 85-87, 89, 90, 94-97, 99*-104, 106-109, 118-122, 124, 130-132, 138, 141, 162, 176, 199, 200, 203, 204, 206, 208, 209, 217, 222

Boone, M., 108

Boot, B., 204

Booy, B.C., 143

Bouwheer, G., 133

Braul, I. de, 36

Bras, G., 25

Brink, C. van de, 64

Broek, J. van den, 58, 208

Broek, J.W. van de, 114

Bruin, R.C. de, 29, 204

Bruijn, D.E. de, 85

Bruininks, M., 97

Burger, A., 37

C

Cuperus, H., 76, 77, 212

D

Dam, J. van, 204, 216, 222, 227
Dekker, J., 36, 58
Dekker, I. den, 224
Densel, C., 66
Diephuis, J., 58
Dis, C.N. van, 117
Doef, D., 209
Dominicus, C., 19
Dommelen, W. van, 29, 203
Donkelaar, Van, 87
Donker, A., 178
Donkersloot, J., 223
Donselaar, 208
Doornebal, J.T., 50, 96, 106, 228
Driel, Van, 207
Dijk, E. van, 140*, 147, 223, 224
Dijk, W. van, 77, 144*, 145, 169, 186, 187, 197, 224, 229
Dijke, K.M. van, 218
Dijke, P van, 22, 23, 26-29, 31, 50, 135, 216

E

Ebbers, D., 209
Ebbers, G.H., 209
Eigeman, C.W.H., 85, 138
Elmendorp, H., 68, 77

F

Feitsma, R.J., 208, 209
Flikweert, J., 36
Flipse, K., 37
Florijn, H., 203-206, 209-211, 215
Floor, W, 203
Fonkert, T. de, 36, 45
Fraanje, J., 46, 101, 116, 122*, 123, 176, 212, 218
Franke, L., 44*, 45, 207, 223
Fransen, E., 56, 138, 220
Fruin, 219

G

Galjaard, J.J., 97
Garde, G. van der, 17, 92, 93, 124, 130, 134, 135, 175, 186, 216
Gebraad, L., 184
Geerts, A.H., 44, 60, 70, 208
Golverdingen, M., 203
Goudswaard, Chr., 33, 101, 121
Graaf, J. de, 80
Grass, J.J., 56, 58, 208
Gravenstein, 37
Greep, J.M., 214
Grisnigt, H.J., 69*, 78, 149, 176, 211, 221, 227
Groen, J.P. de, 140
Groot, C. de, 32, 53, 149
Groot, W. de, 208, 209

Gruiter, C. van de, 108, 131, 146, 189, 190*, 197, 199 200*
 Grüntke, R., 145
 Gijsbertsen, J.H., 227

H

Haar, ter, 133
 Harmelen, J.C. van, 97, 100, 102*, 124, 137, 140-142
 Harmsen, M.W., 209
 Hegeman, C., 195
 Heikoop, M., 109, 110*, 150
 Hendriksen, W., 58, 208, 209
 Hengst, W. den, 67, 70
 Hennephof, A., 226
 Hennephof, B., 77, 114, 115, 123, 143*, 144, 147, 152, 153, 160, 162, 165-167, 169, 170*, 171, 172, 200, 207, 218, 220, 224-226
 Hennephof, J.S.K., 143
 Hertog, C. den, 53, 55, 60, 64*, 72, 110, 209, 227
 Heij, M., 133
 Heijde, J., 78, 214
 Heijden, A. van den, 181
 Heijden, P. van den, 52*, 56, 58, 114, 208, 209
 Hille, H., 18, 204, 207, 208, 211, 214, 220, 226, 227
 Holland, G.J. van, 141, 223
 Holten, F. van, 219
 Holten, G. van, 36
 Hoog, J. van 't, 64, 78, 79*, 80, 97, 144, 146, 149, 157, 160, 167, 171, 178, 182, 197, 229
 Hoogerbrug, W., 204
 Houwelingen, Van, 214
 Htibregtse, L., 17, 134, 175, 186
 Huisman, B., 125*, 126, 220
 Huisman, 64
 Huntington, W., 167
 Imminkhuizen, J., 208

J

Jager, A. de, 78
 Janse, A., 74
 Janse, D., 20, 28, 32, 214
 Janse, J., 209
 Jong, de, 75
 Jong, S. de, 216
 Jong, T. de, 179*, 180, 197, 227, 229
 Jonge, C. de, 17, 18, 29, 30, 32, 40, 41*, 42, 44, 45, 52-54, 60, 64, 67, 68, 73, 81-84, 103, 110, 111, 114, 115, 124, 126, 137, 143, 144, 146, 148, 149, 153, 154*, 155, 156, 160, 162, 164, 165, 172, 181, 182, 184, 191, 199, 203, 205, 207, 209, 215, 225
 Jonge, C.C. de, 45
 Jongebreur, M., 86
 Jongste, C. de, 203
 Joppe, J., 68, 77

K

Kamp, T. van de, 139
 Kaptein, A., 77*, 212, 213
 Karelse, J., 200
 Kars, J., 226

Keck, D.Th., 221
 Keesmaat, L.M., 214, 226
 Kersten, G.H., 21, 22*, 24, 25, 33, 97, 101-103, 117, 118, 120-122, 195, 200, 203, 206, 212, 218, 221
 Kieviet, H., 212, 215
 Klaassen, A., 177*
 Klaassen, H., 177*
 Klein, A.A., 77, 203
 Klein, P., 108, 162, 222, 228
 Kleppe, 108
 Klip, A., 78
 Klok, De, 217
 Koekoek, A., 68
 Koeteeuw, G., 93, 94, 135, 216, 217
 Kok, R., 116, 117, 119, 120, 205
 Kolken, W.J., 221
 Kolijn, P., 88-90*, 94, 95, 100*, 101, 131, 189, 197, 217, 229
 Koning, J. de, 133
 Kooimans, 76
 Kornet, G., 220
 Koster, J.H., 174
 Kraats, N. van der, 68, 73-75, 109, 149, 166, 167, 171, 211, 212, 224, 225 Kraaijeveld, F., 140, 207, 223
 Kramp, C., 97, 115, 148, 149*, 157, 162, 165, 171, 175, 197, 228, 229
 Kroon, Th., 226
 Kruithof, A., 226
 Kruithof, W.G., 171, 226
 Kruk, K. 209
 Krul, P, 209
 Kruijff, T de, 139, 217
 Kuyper, H.H., 101, 114

L

Lamain, W.C., 211
 Ledeboer, L.G.C., 21-23, 26, 28, 29, 32, 186
 Ledden, G. van, 227
 Leenmans, C.J., 138
 Leeuwen, D. van, 85, 191, 192*, 193, 195-197, 199, 228, 229
 Leeuwen, J. van, 17, 45, 47, 48*, 50, 51, 80, 89, 138, 207, 208
 Lieburg, A.A. van, 34*, 36, 68, 94, 204, 205, 217
 Lieburg, F.A. van, 205
 Ligtenberg, H. 68, 209, 211, 218
 Loon, P.M., 114
 Los, P., 21, 208
 Lucas, A.P., 147, 148, 224
 Luttikhuizen, G., 218

M

Makkenze, A., 66, 114, 214
 Maliepaard, G., 56, 208
 Mans, G., 93
 Markus, G., 133
 Mastenbroek, J., 203, 210
 Meijer, D., 209
 Meijer, J., 54, 58, 60, 67, 77, 209, 211

Mieras, MA., 139*, 140, 181, 189*-191, 197-200, 222, 228, 229
 Minderman, 36,
 Minnen, J.G. van, 220
 Molenaar, C., 211
 Mourik, C. van, 68
 Mulder, J.R., 216

N

Nagel, K., 208
 Nelemans, A., 210
 Nieuwland, L., 210, 218
 Nieuwesluis, H., 209
 Noordenne, J. van, 227
 Notrat, W., 209
 Nijhuis, G., 86

O

Ojen, B., 210
 Ommeren, J.C. van, 183
 Onderdelinde, L.J., 29
 Oordt, J.R. van, 21, 25*
 Os, J. van, 208
 Otte, J.J., 45, 53, 207
 Otten, A., 210, 216
 Overduin, D.C., 125, 127, 151
 Overduin, J., 72, 125, 220
 Overduin, M., 64, 72, 73*-76, 78, 80, 83, 151, 152, 158, 160, 162, 167, 168*, 169, 211, 215, 225
 Overduin, P., 227
 Overeem, 116
 Ozinga, M., 208

P

Paauwe, J.P., 85, 200, 203
 Pannekoek, M., 43, 49
 Poel, J. van der, 122, 123*, 127-129, 150, 151*-153, 155, 157, 160, 165, 167, 171, 181, 182, 186, 195, 197-200, 217, 219, 221, 225, 228, 229
 Pol, A.T. van de, 218, 224, 227
 Post, G., 80
 Potuyt, A., 44*, 68, 71, 72, 206-208, 217
 Pronk, J., 214
 Proosdij, Van, 219
 Prooijen, J. van, 228
 Pijpelink, J., 140

Q

Quarles van Ufford, jhr., 31

R

Raatgever, A.W., 29, 33, 200, 203
 Reenen, G. van, 21, 58, 60, 61
 Remijn, M., 27*, 31, 204
 Reuver, A. de, 127, 128*, 129, 180, 188, 197, 198, 200, 221, 229
 Riemens, J., 210, 218
 Ritmeester, C., 203

Roelofsen, H., 26, 34, 85, 109
 Roest, B., 217
 Roosendaal, P., 19
 Roos, G., 211
 Roos, Gerrit, 219
 Roos, W., 125, 126*, 168, 219, 220, 224
 Rooij, C.J., 29, 204
 Rooij, G.J. de, 204
 Rooij, M. de, 29, 204
 Ros, A., 223
 Rover, A.W., 214
 Ruben, M., 17, 43, 175, 186
 Ruitenbeek, J., 87
 Rustige, D., 97
 Rijksen, J., 89
 Rijswijk, P. 226

S

Saarberg, JA., 218
 Schaafsma, A.O., 114
 Scharrenburg, 132
 Schipper, J., 211, 214, 217
 Schneider, J., 29, 37
 Schouten, 85
 Schouten, C., 79, 91, 92, 216
 Schraven, M., 29, 203
 Schreuder, 217
 Seggelink, P.H., 126, 224
 Sevenster, G., 101, 114
 Siegess, Fl., 75*, 76, 211
 Silrout, 91
 Sinke, J.P., 18
 Slappendel, S., 203
 Smalen, D.B., 97
 Snaidt, W.J., 224
 Smits, C., 223, 225
 Smits, H., 206
 Smijtegelt, B., 204, 207
 Snapper, H.J., 220, 226
 Spoel, L., 58
 Spreeuwenberg, C., 96, 133, 134*, 217, 222
 Spijkhoven, A., 55, 60, 62*, 64, 72, 209, 210
 Stam, C., 211
 Stam, H., 221, 222
 Stempvoort, D.C. van, 77, 213, 219
 Sterrenburg, 36
 Stickers, J.W. 223
 Stoffberg, A., 39
 Stolk, B., 205
 Stoppelenburg, H.M., 205, 209, 210

T

Tak, J., 206
 Tazelaar, J., 207
 Toes, B., 87, 88, 127*, 149, 168, 178, 182,

191, 212, 216, 220, 221, 227, 228

Tol, J.P. van den, 162

Toom, J.J. van, 39, 205

Treur, M.K., 217

U

Uitslag, A., 223

V

Valk, H., 209

Veen, G., 97, 109, 217

Velde, J. van der, 21, 25

Velde, L. van der, 68, 207

Veldhuizen, A., 19

Veldhuizen, G. van, 116, 133

Verbeek, J., 178

Verlinde, Ph., 96, 104*, 106, 108, 217

Vermeer, J., 43

Vermeulen, J.M., 18, 203, 207, 208, 211, 214, 220, 226

Vermeij, J., 220

Versteeg, 50

Versteeg, D., 58, 145

Verweij, M.W., 219

Vinke, L., 209

Visser, A., 125

Visser, H. Mzn., 213

Visser, S., 209

Vliet, G.J. van, 76, 77, 125, 126*, 224

Vliet, J. van, 66*-70, 72, 74, 76-78, 80, 83, 97, 126, 158, 215, 219, 220

Vlot, H., 221

Vogelaar, L., 211, 217, 219

Volaart, A., 216

Voogd, L. de, 172*, 226

Voorden, A. van, 216

Voorthuisen, E. du Marchie van, 192, 195, 196

Vreugdenhil, J. 218

Vroegop, A.W., 140

Vries, J. de, 50*, 60, 145, 146, 181, 208

Vijverberg, J., 42*-44, 48, 49, 91, 94, 100, 101, 115, 120, 122, 124, 130, 160, 182, 183, 193, 197, 217, 222, 228, 229

W

Wagenmaker, 70

Warnaar, A.J., 224

Wedemeijer, N., 41

Welzen, J. van, 171, 223, 226

Werf, Van der, 206

Weststrate, J., 78, 214

Wier, J. van, 70*, 72, 76, 78, 80, 81, 111, 112, 145-147, 169, 183*, 197, 212, 214, 218, 224, 225, 229

Wiltink, H., 179, 180, 181*, 182, 197, 209, 210, 216, 229

Wiltink, H.J., 67*, 68, 76, 210, 211

With, M.H. de, 226

Wolbers, G.J., 55, 60, 87, 114, 207, 208

Woudwijk, Th., 140, 214, 223

Woudwijk, W., 52*, 71, 72, 80, 208

Wijk, Van, 220
Wijk, L. van, 216
Wijnne, E., 77, 116, 137, 223
Wijting, D., 208
Wijting L., 42, 54, 58, 60, 61*, 62, 80, 111*, 206, 208, 209, 210, 218

IJ

IJsselstein, IJ., 187*, 227, 228
IJzerman, K., 94

Z

Zandt, P., 117
Zon, A. van, 78, 127, 128, 220
Zwaan, C., 70, 71, 76, 77
Zwaan, J., 70, 211
Zwart, M., 220
Zwoferink, G.J., 131-133, 140, 160*, 170, 172*, 174, 182, 225, 226
Zwijnenburg, H.J.C.H., 77, 213

REGISTER VAN PLAATSNAMEN

A

Aagtekerke, 36
 Aalsmeer, 47
 Achterberg, 134, 135, 199, 200, 208, 217, 229
 Akkerwoude, 54, 208
 Alkmaar, 60
 Almelo, 125
 Alphen aan de Rijn, 178, 179, 192, 220, 229
 Amerongen, 72, 208
 Amersfoort, 97, 98, 109, 213, 217, 218, 227, 229
 Ammerstol, 221
 Amstelveen, 70
 Amsterdam, 54, 97, 207, 209, 212
 Apeldoorn, 46, 68, 73-75, 77, 109, 188, 197, 211, 212, 223, 227, 229
 Arnemuiden, 131
 Axel, 139, 140

B

Barneveld, 18, 48, 51, 74, 112, 116 117,
 137, 138, 141, 176, 211, 212, 218, 229
 Batavia, 75
 Beekbergen, 74, 207
 Bennekom, 214
 Benthuizen, 29
 Bergambacht, 73, 81, 130, 214, 221, 222, 227
 Bleskensgraaf, 226
 Blokzijl, 220
 Bolnes, 29, 30, 37, 38, 45, 132, 205, 206, 229
 Borne, 148, 224
 Borssele, 19
 Boskoop, 66, 72
 Broek, 54, 208, 209
 Bruinisse, 29, 33, 34, 36, 44, 46, 51, 131, 229

C

Capelle aan den IJssel, 141, 142, 144, 186, 187, 197, 221, 222, 229
 Capelle-Nieuwerkerk, 229
 Charlois, 78, 206, 207
 Colijnsplaat, 44, 45, 122, 140, 207, 223

D

Dalfsen, 179
 Dantumadeel, 223
 Delft, 206, 211
 Den Haag, 29, 32, 41, 42, 45, 47, 48, 70, 85, 97, 99, 102, 114, 124, 137, 142, 147, 182, 199,
 208, 209, 211, 217, 222, 223
 Den Helder, 41, 54, 56-58, 60, 75, 77, 149, 158, 159, 208, 209, 229
 Dirksland, 145, 216
 Doetinchem, 54, 56, 59, 62, 64, 68, 75, 81, 149, 180, 181, 197, 209, 210, 212, 229
 Doorn, 64
 Doornspijk, 136
 Dordrecht, 64, 65, 67-69, 72, 74, 76, 78-81, 83, 91, 97, 110, 126, 151, 153, 158, 168-172, 194,
 200, 211, 214, 215, 220, 225
 Driebergen, 55, 60, 62, 64, 209, 210, 213

E

Ede, 86, 141, 221
 Ederveen, 85, 109, 116, 117, 131-133, 160, 161, 193, 197, 203, 208, 222, 223, 225, 228, 229
 Elburg, 223
 Elspeet, 176
 Eist (U.), 48, 49, 91, 109, 115, 116, 199,
 200, 208, 216, 229
 Enkhuizen, 53, 54, 71, 87, 114, 115, 149
 208, 209, 211, 224, 229
 Ermelo, 220

F

Ferwerd, 75

G

Geldermalsen, 92, 93, 189, 194, 228, 229
 Geldrop, 60,
 Genemuiden, 29, 32, 53, 85,
 Giessendam, 54, 122, 127, 128, 150-153, 162, 170, 195, 197, 221, 229
 Goedereede, 216
 Goes, 60
 Gouda, 171, 179, 205, 220, 227
 Gouderak, 206, 213
 Goudswaard, 94, 95
 Grafhorst, 53, 54, 60, 113, 145, 146, 149, 157, 187, 197, 208, 209, 224, 225, 229
 Grand Rapids, 207
 's Gravendeel, 206, 222
 's Gravenhage, 29, 43, 44, 204, 219, 229
 's Gravenpolder, 122, 175, 186, 216, 229

H

Haamstede, 29, 33, 101, 109, 121, 130
 Hansweert, 19
 Harderwijk, 176, 177, 182, 227, 229
 Hasselt, 32, 145
 Hedel, 211
 Heelsum, 60
 Hendrik Ido Ambacht, 150, 221
 Herkingen, 122
 Hilversum, 72, 80, 109, 140, 208, 213, 220
 Hoek, 90,
 Hoenzadriel, 211
 Hoofddorp, 207
 Houten, 203, 210, 216
 Huizen, 226
 Hummelo, 181, 210

K

Kampen, 17, 41, 44, 53-57, 60, 64, 72, 73, 77, 81, 83, 111, 114, 115, 124, 126, 135, 137, 143-
 145, 148, 149, 153-156, 160, 168-170, 172, 173, 179-181, 203, 205, 208, 209, 212, 215, 224
 Kamperland, 47, 229
 Kattendijke, 19
 Kesteren, 49
 Kinderdijk, 77-79, 81, 97, 127, 168, 169, 182, 186, 221, 225, 227

Klundert, 174, 175, 182
Krabbendijke, 18, 19, 31, 45, 90, 203, 204
Kralingen, 211
Kralingseveer, 127-129, 180, 197, 198, 220, 226, 229
Krimpen aan den Lek, 217
Krimpen aan den IJssel, 181, 191, 197, 229
Krommenie, 220
Kruiningen, 122

L

Lage Zwaluwe, 194
Leersum, 62
Leeuwarden, 60, 75, 210
Leiden, 21, 60, 97
Lekkerkerk, 148
Lienden, 183
Linschoten, 213
Lisse, 60, 72, 183, 184, 229
Loenen aan de Vecht, 191-193, 195, 197, 228, 229

M

Maassluis, 211
Maurik, 227
Melissant, 135, 216
Middelburg, 20, 21, 24, 29, 36, 90, 203
Middelharnis, 212
Moerkapelle, 220
Monster, 147, 148, 170, 220, 224, 226
Montfoort, 174
Mijdrecht, 191

N

Nederhemert, 211
Neerlangbroek, 47, 48, 50, 51, 72, 96, 208, 229
Neerijnen, 92
Nieuw-Beijerland, 29, 34-36, 45, 46, 87, 88, 94, 100, 133, 142, 203, 205, 206, 229
Nieuwendam, 212
Nieuwer-Amstel, 70,
Nieuwerkerk, 29, 36, 122, 206
Nieuwerkerk aan den IJssel, 219
Nieuwe Tonge, 66
Nieuwkoop, 219
Nieuwpoort, 226
Nisse, 122
Numansdorp, 29, 36, 37, 42, 46, 133, 229
Nunspeet, 218, 224
Nijkerk, 218

O

Oene, 228
Oldebroek, 223
Ooltgensplaat, 207
Oostburg, 88, 89, 96, 100, 131, 189, 190, 197, 199, 200, 217, 229
Oosterbeek, 75, 212
Oosterland, 134, 135, 204, 229

Oostkapelle, 226
Opheusden, 18, 130, 135, 183, 216
Opperdoes, 70, 76, 77, 211, 212
Oud-Beijerland, 141, 162, 223
Oude Tonge, 222
Oudewater, 37, 39, 205
Ouderkerk aan de Amstel, 209
Overberg, 86-88, 221, 229
Overschie, 210

P

Papendrecht, 78, 79, 91, 92, 101, 189, 197, 217, 229
Piershil, 29, 36
Poortugaal, 96, 121, 207, 219
Puttershoek, 226

R

Reeuwijk, 203
Rhenen, 48, 49, 91, 115, 135, 160, 161, 193, 217, 222, 228, 229
Ridderkerk, 29, 37, 66, 204, 205, 220
Rilland Bath, 214
Rotterdam, 21-23, 41, 44, 48, 51, 53, 68, 69, 77, 79, 94, 96, 97, 102, 119, 122, 126, 127, 131, 140, 151, 205-207, 211, 214, 217, 219, 220-224, 227, 228
Rouveen, 81, 97, 143, 184, 185, 214, 217, 229
Rijsoord, 37, 204
Rijssen, 42, 54, 58-62, 68, 80, 82-84, 110-112, 132, 145-148, 169, 182, 183, 187, 197, 208-212, 215, 218, 225, 229

S

Scherpenzeel, 217
Scheveningen, 44, 60, 70, 72, 77, 81, 97, 101, 103, 112-114, 123, 144, 147, 162, 170-172, 183, 208, 214, 219, 226
Schiedam, 125, 126, 168, 207, 219, 220, 224, 228
Schore, 19
St. Maartensdijk, 135, 136, 229
St. Oedenrode, 60
St. Philipsland, 20-22, 25-27, 29, 31, 37, -40-42, 50, 87, 94, 96, 100, 102-106, 108, 109, 124, 131, 189, 191, 193-197, 200, 203, 204, 208, 216, 218, 222, 228
Sleeuwijk, 220
Sliedrecht, 60, 125, 195, 220, 223
Staphorst, 138
Stiens, 75
Stolwijk, 179
Strijen, 206

T

Telgt, 220
Ter Aa, 55, 60, 64, 110, 218
Terneuzen, 20, 90, 104, 139, 140, 175, 176, 182, 189, 191, 197, 198, 229
Teuge, 68
Tholen, 40, 46, 82, 111, 121, 124, 134, 175, 214, 215
Twijzelerheide, 223

U

Urk, 213

Utrecht, 47, 54, 56, 64, 65, 67-77, 80, 88, 89, 109, 110, 125, 126, 128, 138, 140, 144, 147, 151, 157, 160, 171, 178, 180, 197, 199, 207, 209-214, 216, 218, 223, 228, 229

V

Veenendaal, 70, 77, 86, 87, 116, 117, 120, 144, 197, 208, 213, 214, 216, 221, 222

Veenwouden, 75

Velsen, 148

Vinkeveen, 220, 226

Vlaardingeng, 53, 66, 69, 77, 125, 126, 173, 208, 209, 226, 219, 224

Vlissingen, 90, 131

W

Wacht, De, 222

Waddinxveen, 29-32, 36, 40, 53, 101, 149, 150, 166, 167, 199, 200, 203, 204, 224, 225, 229

Wemeldinge, 45

Werkendam, 124-126, 220, 226

Wesel, 211

Wessingen, 136

Westzaan, 148, 209

Woerden, 226

Wolphaartsdijk, 19

Wonseradeel, 70

Woudenberg, 48, 50, 85, 229

Wijk bij Duurstede, 62

Y

Yerseke, 19, 215

IJmuiden, 97

IJsselmonde, 77, 78, 88, 127, 128, 149, 182, 191, 211, 212, 221 IJsselstein, 29, 32, 200

Z

Zaandam, 220

Zegveld, 229

Zelhem, 60,

Zeist, 58, 60, 61, 76, 109, 213, 217, 222

Zierikzee, 43, 47, 182, 227

Zuidwolde, 29, 32, 33, 85

Zunderdorp, 221

Zwijndrecht, 194, 220, 223

PERSONALIA

De auteur (geboren in 1949 te Delft) is gehuwd en vader van negen kinderen. Vanaf 1970 is hij werkzaam in het onderwijs, aanvankelijk te Staphorst, later te Opheusden. Als medewerker van het kerkhistorisch tijdschrift *De Hoeksteen* schreef hij tal van (kerkhistorische) artikelen en recensies. Van zijn hand verschenen de volgende uitgaven: Ds. Harmen Doornveld, een strijder voor christelijk onderwijs, Het was toen in een tijd van scheiden (kerkgeschiedenis van de dorpen Staphorst en Rouveen) en De zilversmid van Schoonhoven (levensbeschrijving ds. A. Verheij).

Verder werkte hij mee aan de bundels Van scheurmakers, onruststokers en geheime opruiers (de Afscheiding van 1834 in Overijssel), Omzien en gedenken (gedenkboek honderd jaar een School met de Bijbel te Staphorst, 1885-1985), Gerrit Hendrik Kersten en Predikanten en Oefenaars.

Samen met Th. Postma schreef hij Afgescheidenen in een Overijssels dorp (de geschiedenis van de Gereformeerde Kerk van Nieuwleusen), en met J.M. Vermeulen In de schaduw van het kerkelijk leven (de geschiedenis van de kleinste kerkverbanden binnen de gereformeerde gezindte in de twintigste eeuw).

Tenslotte voorzag hij de uitgaven Zijn Naam is Ontfermer (levensbeschrijving van oefenaar C.W.H. Eigeman en zijn echtgenote B. Eigeman-Mulder) en Blinde Marie (levensbeschrijving van Maria Pieterella de Doelder) van historische aantekeningen en een inleiding.

Tweestromenland

De geschiedenis van de oud gereformeerden in de eerste helft van de twintigste eeuw

Dit boek behandelt het ontstaan en de geschiedenis van de Oud Gereformeerde Gemeenten in de eerste helft van de 20e eeuw.

In deze periode bestonden twee verschillende oud gereformeerde kerkformaties naast elkaar. Allereerst waren daar de oude Ledeboeriaanse gemeenten, die zich met ds. L. Boone in 1907 afzijdig gehouden hadden van de vereniging van Ledeboerianen en Kruisgezinden. Daarnaast vormde zich rond ds. C. de Jonge van Kampen in de twintiger jaren een verband van Oud Gereformeerde Gemeenten, dat veelal aangeduid werd als de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. Beide groepen oud gereformeerden verenigden zich in 1948 tot de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

In deze studie wordt uitvoerig stilgestaan bij de ontwikkelingen in beide kerkgenootschappen: het komen en gaan van voorgangers, het zich aansluiten en soms ook het zich onttrekken van groepen en gemeenten en de opbouw van het kerkelijk leven. Bijzondere aandacht wordt geschonken aan het zoeken in de jaren dertig naar een opvolger voor ds. L. Boone, de aantrekkingskracht die in dezelfde periode de Gereformeerde Gemeenten uitoefende op diverse oud gereformeerde en vrije gereformeerde groeperingen, en het toenaderingsproces tussen beide oud gereformeerde kerkformaties na de Tweede Wereldoorlog.

In deze beschrijving wordt getracht iets van de wortels van de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland bloot te leggen.